

ISSN 2708-0390 (PRINT)
ISSN 2708-0404 (ONLINE)

HUMANITIES STUDIES

Збірник наукових праць

**Випуск 18 (95)
2024**

Соціальна філософія та філософія історії
Філософська антропологія
Філософія культури
Історія філософії
Філософія освіти
Філософія економіки та управління
Філософія науки та техніки

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

HUMANITIES STUDIES: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія KB № 23925-13765 ПР від 23.04.2019 р.

Видання включено до Переліку фахових видань України: категорія «Б» з Філософії
(наказ № 409 від 17.03.2020 року)

Редакційна рада:

Голова Міжнародної редакційної колегії: **Фролов Микола**, д-р іст. н., проф., Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя);

Заступник Голови Міжнародної редакційної колегії: **Васильчук Геннадій**, д-р іст. н., проф., Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя);

Головний редактор: **Воронкова Валентина**, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя);

Відповідальний редактор: **Андрюкайтене Регіна**, д-р соціальних н. (Ph.D), проф. (Литва, Маріямпіль, Каунас)

Редакційна колегія:

Білогур Влада, д-р філос. н., проф. (Україна, Ужгород)

Венажіндене Міліта, д-р соц. н., доц. (Литва, Каунас)

Гряблікайте Йоліта, д-р соц. н., доц. (Литва, Каунас)

Данильян Олег, д-р філос. н., проф. (Україна, Харків)

Желев Пакаль, д-р філософії (Болгарія, Софія)

Лепський Максим, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Літвін Аурелія, д-р габіліт., проф. (Молдова, Кишенів)

Москалик Геннадій, д-р філос. н., проф. (Україна, Кременчук)

Нікітенко Віталіна, д-р філос. н., доц. (Україна, Запоріжжя)

Новікова Анастасія, д-р соц. н., доц. (Литва, Каунас)

Олексенко Роман, д-р філос. н., проф. (Україна, Кропивницький)

Пілелієне Ліна, д-р соц. н., проф. (Литва, Каунас)

Позднякова-Кирбят'єва Елліна, д-р соц. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Поліщук Олександр, д-р філос. н., проф. (Україна, Хмельницький)

Пунченко Олег, д-р філос. н., проф. (Україна, Одеса)

Рижова Ірина, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Скорус Яцек, д-р філософії (Польща, Катовіце)

Тамулєне Вільма, д-р соц. н., доц. (Литва, Вільнюс)

Торкут Наталія, д-р філол. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Утюз Ірина, д-р філос. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Хітов Мітко, д-р економіки (Болгарія, Софія)

Череп Алла, д-р екон. н., проф. (Україна, Запоріжжя)

Шиндаулова Раушан, д-р філос. н., доц. (Казахстан, Алмати)

Цзоу Ченчжан, к-т філос. н., доц. (Китай, Маомін)

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасного швидкоплинного світу, що розвивається в умовах глобалізації і цифровізації. Основні рубрики охоплюють напрями філософії (соціальна філософія та філософія історії; філософська антропологія; філософія культури; історія філософії; філософія освіти; філософія економіки та управління; філософія науки та техніки). Збірник розрахований на фахівців гуманітарних наук.

Друкується за рішенням:

Вченої ради Запорізького національного університету
(протокол № 8 від 27 лютого 2024 року)

Humanities Studies : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Випуск 18 (95). 204 с.

ISSN 2708-0390 (PRINT)
ISSN 2708-0404 (ONLINE)

HUMANITIES STUDIES

Collection of Scientific Papers

ISSUE 18 (95)
2024

Social Philosophy and Philosophy of History
Philosophical Anthropology
Philosophy of Culture
The History of Philosophy
Philosophy of Education
Philosophy of Economics and Management
Philosophy of Science and Technique

Publishing house
Helvetica
2024

Humanities studies : COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

Certificate of state registration of the print media:
series KV № 23925-13765 PR dated 04/23/2019

The publication is included in the List of Professional Publications of Ukraine: category “B” in Philosophy
(order № 409 dated March 17, 2020)

The Chairman of the International Editorial Board: **Frolov Mykola**, Doctor of Historical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);

Vice-rector of the International Editorial Board: **Vasyl'chuk Gennadiy**, Doctor of Historical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);

Editor-in-Chief: **Voronkova Valentyna**, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia);

Deputies of Editor-in-Chief: **Andriukaitienė Regina**, Doctor (Ph.D), Associate Professor (Lithuania, Marijampole, Kaunas)

Foreign members of editorial board:

Bilohur, Vlada, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Uzhhorod)

Vienožindienė, Milita, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)

Greblikaitė, Jolita, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)

Danilyan, Oleg, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Kharkiv)

Zhelev, Paskal, Doctor of Philosophy (D.Sc.), Associate Professor (Bulgaria, Sofia)

Lepskiy, Maksim, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Litvin, Aurelia, Doctor Habilitat, Professor (Republic of Moldova, Chisinau)

Moskalyk, Hennadii, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Kremenchuk)

Nikitenko, Vitalina, Doctor of Philosophic Sciences, Associate Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Novikova, Anastasija, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Kaunas)

Oleksenko, Roman, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Kropyvnytskyi)

Pileliene, Lina, Ph.D in Social Sciences, Professor (Lithuania, Kaunas)

Pozdniakova-Kyrbiatjeva, Ellina, Doctor of Sociology (D.Sc.), Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Polishchuk, Oleksandr, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Khmelnytsky)

Punchenko, Oleg, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Odesa)

Ryzhova, Irina, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Scorus, Jacek, Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor (Poland, Katowice)

Tamuliene, Vilma, Ph.D in Social Sciences, Associate Professor (Lithuania, Vilnius)

Torkut, Nataliya, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Ytiuzh, Iryna, Doctor of Philosophic Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Hitov, Mitko, Doctor of Economic Sciences (Bulgaria, Sofia)

Cherep, Alla, Doctor of Sciences in Economics, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Shindaulova, Raushan, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Kazakhstan, Almaty)

Zou, Chenzhan, PhD in Philosophy, Associate Professor (China, Maomin)

The concept of the scientific collection is based on multifaceted scientific coverage of the problems of the modern fleeting world, which is developing in the context of globalization and digitalization. The main rubrics cover the areas of philosophy (social philosophy and philosophy of history; philosophical anthropology; philosophy of culture; history of philosophy; philosophy of education; philosophy of economics and management; philosophy of science and technology). The collection is designed for humanities specialists.

Published by the decision: Council of the Zaporizhzhia National University
(Protocol 8, dated 27.02.2024)

Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). 204 p.

ЗМІСТ

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

1. БАХМАЧ, АННА. ГЕНДЕРНІ ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ.....	9
2. БЕЙЛІН, МИХАЙЛО, ЖЕЛТОБОРОДОВ, ОЛЕКСАНДР. КАТАСТРОФА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ІСТОРИЧНОГО БУТТЯ.....	18
3. БУТЧЕНКО, ТАРАС, СОРОКІНА, ОЛЕКСАНДРА. АКТУАЛІЗАЦІЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ЗАСАД ІНФОРМАЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ.....	24
4. ГЛАЗУНОВ, ВОЛОДИМИР, КРАСНОКУТСЬКИЙ, ОЛЕКСАНДР, МАСЮК, ОЛЕГ. МОДЕЛЬ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ.....	32
5. ЛЕПСЬКИЙ, МАКСИМ, ЛЕПСЬКА, НАТАЛІЯ. ЕТИМОЛОГІЯ «КОНФЛІКТУ» ЯК ПОШУК «СПРАВЖНЬОГО ІМЕНІ»: «КОРЕНЕВИЙ КОД», СУТТЄВІ АТРИБУЦІЇ ТА КАТЕГОРІАЛЬНИЙ РЯД.....	42
6. НІКІТЕНКО, ВІТАЛІНА, ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА, ТУПАХІНА, ОЛЕНА, СОРОКІНА, ОЛЕКСАНДРА. ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ЦИФРОВОГО ГУМАНІЗМУ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ.....	52
7. РИЖОВА, ІРИНА, АНТИПЕНКО, ЄВГЕН, СЕВЕРІН, КАТЕРИНА, ЄНШУЄВА, ТЕТЯНА, БОБРОВСЬКИЙ, ІГОР. СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА РОЛЬ ВІЗУАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ ТА РЕКЛАМІ.....	65
8. ЧАЙКА, ІРИНА, ВИШНЕВЕЦЬКИЙ, РУСЛАН, ПАВЛОВСЬКИЙ, ВАЛЕРІЙ. КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	79

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ

9. ЛОЗОВИЦЬКИЙ, ВАСИЛЬ. СУЧАСНА ПРАВОСЛАВНА ПОЛІТИЧНА ТЕОЛОГІЯ ПАНТЕЛІСА КАЛАЇЦИДІСА.....	88
--	-----------

ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ

10. БЛОГУР, ВЛАДА, СИВОХОП, ЕДУАРД, МАРІОНДА, ІВАН, КАРАБАНОВ, ЄВГЕН. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ В ПАРАДИГМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРА РОЗВИТКУ.....	100
11. КАРПЕЦЬ, ЛЮБОВ, СОЇНА, ІРИНА. ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОРТИВНОГО СЛЕНГУ У СУЧАСНІЙ СУБКУЛЬТУРІ.....	113

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

12. ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА, НІКІТЕНКО, ВІТАЛІНА, ВАСИЛЬЧУК, ГЕННАДІЙ, КАГАНОВ, ЮРІЙ, МЕТЕЛЕНКО, НАТАЛІЯ. ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРСАЙТУ ЦИФРОВОЇ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	119
13. РИЖОВА, ІРИНА, АНТИПЕНКО, ЄВГЕН, СЕВЕРІН, КАТЕРИНА, ПАСІЧНА, ТЕТЯНА, БОБРОВСЬКИЙ, ІГОР. ВЗАЄМОДІЯ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ТА РЕКЛАМИ ЯК ЗАСОБУ УДОСКОНАЛЕННЯ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ОСВІТНІ ВИМІРИ, ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	131

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

14. БАЛЯВІЧЕНЕ, ЛЯТА, НАВІЦКЕНЕ, РЕГІНА. ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НА ОСНОВІ НАПОЛЕОНІВСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО МАРШРУТУ НАРАТИВУ РАДИ ЄВРОПИ: ПРИКЛАД ЛИТВИ.....	144
15. ГУРСКАЙТЕ, АСТА, НАВІЦКЕНЕ, РЕГІНА. ЗЕЛЕНИЙ НАПРЯМОК КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ.....	150

16. ЙОНЯЛЮКШТЕ, ДОВІЛЕ, НАВІЦКЕНЕ, РЕГІНА. ОЦІНКА СПОЖИВАЧАМИ НОВОГО ПРОДУКТУ В ТУРИЗМІ: ЛІСОВІ КУПАННЯ.....	157
17. МЕТЕЛЕНКО, НАТАЛЯ, СІЛІНА, ІРИНА, ПОПОВА, АЛЛА, АФОНОВ, РОМАН. ОПТИМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	163
18. ЧЕРЕП, АЛЛА, ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА, ЧЕРЕП, ОЛЕКСАНДР, КАЛЮЖНА, ЮЛІЯ, АНДРЮКАЙТЕНЕ, РЕГІНА. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДИНООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	176
НАШІ АВТОРИ.....	189
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ.....	199

CONTENTS

SOCIAL PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF HISTORY

1. ANNA, BAHMACH. GENDER PRACTICES IN INTERNATIONAL EXPERIENCE..... 9
2. MYKHAILO, BEILIN, ALEKSANDR, ZHELTOBORODOV.
CATASTROPHE AS EXISTENTIAL-SOCIAL DIMENSION OF HISTORICAL BEING..... 18
3. TARAS, BUTCHENKO, OLEKSANDRA, SOROKINA. THE PHILOSOPHICAL
PRINCIPLES RENEWING OF INFORMATION AWARENESS
AS A CHALLENGE OF THE PRESENT..... 24
4. VLADIMIR, GLAZUNOV, OLEKSANDR, KRASNOKUTSKYI, OLEH, MASIUK.
A MODEL OF GLOBAL GOVERNANCE: SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS..... 32
5. MAKSYM, LEPSKIY, NATALIYA, LEPSKA. ETYMOLOGY OF “CONFLICT”
AS A SEARCH FOR A “TRUE NAME”: “ROOT CODE”, ESSENTIAL ATTRIBUTIONS
AND CATEGORICAL SERIES..... 42
6. VITALINA, NIKITENKO, VALENTYNA, VORONKOVA, OLENA, TUPAKHINA,
OLEKSANDRA, SOROKINA. EUROPEAN PRACTICES OF DIGITAL HUMANISM
IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES..... 52
7. IRYNA, RYZHOVA, YEVGEN, ANTYPENKO, KATERYNA, SEVERIN,
TETIANA, YENSHUIEVA, IGOR, BOBROVSKYI. SOCIO-CULTURAL VISUAL
COMMUNICATION ROLE IN GRAPHIC DESIGN AND ADVERTISING..... 65
8. IRYNA, CHAIKA, RUSLAN, VYSHNEVETSKYI, VALERII, PAVLOVSKYI.
INFORMATION SOCIETY CONCEPTS: PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL
ANALYSIS..... 79

PHILOSOPHY OF RELIGION

9. VASYL, LOZOVYTSKYI. MODERN ORTHODOX POLITICAL THEOLOGY
OF PANTELIS KALAITZIDIS..... 88

PHILOSOPHY OF SPORT

10. BILOHUR, VLADA, SIVOHOP, EDUARD, MARIONDA, IVAN, YEVHEN, KARABANOV.
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF IMPROVING
THE SYSTEM OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS FOR HIGHER EDUCATION
AND ADULT POPULATION IN THE PARADIGM OF THE EUROPEAN VECTOR
OF DEVELOPMENT..... 100
11. KARPETS, LYUBOV, SOINA, IRYNA. LINGUOCULTUROLOGICAL
CHARACTERISTICS OF SPORTS SLANG IN MODERN SUBCULTURE..... 113

PHILOSOPHY OF EDUCATION

12. VALENTYNA, VORONKOVA, VITALINA, NIKITENKO, GENNADIY, VASYL'CHUK,
YURIY, KAGANOV, NATALIYA, METELENIKO. DEVELOPMENT
OF A FORESIGHT MODEL FOR THE DIGITAL ECONOMY, EDUCATION,
AND CULTURE TO ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS..... 119
13. IRYNA, RYZHOVA, YEVGEN, ANTYPENKO, KATERYNA, SEVERIN, TETIANA,
PASICHNA, IGOR, BOBROVSKYI. INTERACTION OF GRAPHIC DESIGN
AND ADVERTISING AS A MEANS OF IMPROVING MASS COMMUNICATION:
EDUCATIONAL DIMENSIONS, APPROACHES AND PROSPECTS..... 131

PHILOSOPHY OF ECONOMICS AND MANAGEMENT

14. LETA, BALEVICIENE, REGINA, NAVICKIENE. PRESERVATION OF CULTURAL
HERITAGE BASED ON THE NAPOLEON CULTURAL ROUTE OF THE COUNCIL
OF EUROPE NARRATIVE: THE CASE OF LITHUANIA..... 144

15. ASTA, GURSKAITE, REGINA, NAVICKIENE. GREEN DIRECTION BY CRUISE TOURISM.....	150
16. DOVILE, JONELIUKSTE, REGINA, NAVICKIENE. CUSTOMER EVALUATION OF NEW PRODUCT IN TOURISM: FOREST BATHING.....	157
17. NATALYA, METELENKO, IRYNA, SILINA, ALLA, POPOVA, ROMAN, AFONOV. OPTIMIZATION OF THE FINANCIAL SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE ERA OF DIGITALIZATION USING INFORMATION-ANALYTIC TOOLS.....	163
18. ALLA, CHEREP, VALENTYNA, VORONKOVA, OLEKSANDR, CHEREP, IULIIA, KALIUZHNA, REGINA, ANDRIUKAITIENE. TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN-CENTRED HR MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALISATION AND DIGITALISATION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES.....	176
LIST OF AUTHORS.....	189
REQUIREMENTS FOR SCIENTIFIC ARTICLES.....	199

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ SOCIAL PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF HISTORY

УДК 141.7:[316.344:305](100)

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-01>

ГЕНДЕРНІ ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

АННА, БАХМАЧ¹

Анотація

Гендерні практики, як ключовий елемент сучасного соціально-економічного розвитку, викликають глибокі філософські роздуми щодо сутності людської ідентичності та соціальної справедливості. Їх актуальність у міжнародному контексті свідчить про необхідність переосмислення традиційних гендерних ролей і стереотипів у рамках філософії суспільства. Ця стаття пропонує аналіз гендерних практик через призму філософських концепцій, використовуючи методи аналізу, порівняння, синтезу та прогнозування. Результати дослідження допомагають розкрити філософське значення гендерних практик у контексті сучасного світу та визначити їхній вплив на індивідуальну та колективну свідомість. Використання філософських підходів дозволяє не лише зрозуміти сутність гендерних відносин, а й спрямовує нас на шляхи побудови справедливого та гуманного суспільства, де кожна особа має можливість реалізувати себе незалежно від статевих стереотипів. Поступово, створення гендерних практик перетворюється на активну участь у міжнародних практиках, що відображають глобальні зусилля у забезпеченні рівних можливостей та прав для всіх гендерних груп. Міжнародні практики в гендерній сфері включають угоди, конвенції та програми, спрямовані на забезпечення рівних можливостей та прав для всіх гендерних груп у різних країнах світу. Ці практики сприяють обміну досвідом та впровадженню передових стратегій для підвищення гендерної рівності. На сьогоднішній день, процес європейської інтеграції став визначним пріоритетом як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики України, привертаючи увагу до європейських цінностей як основного керівного принципу в розвитку держави. Проте, не всі аспекти євроінтеграції в Україні обмежуються лише політичними, правовими, галузевими і економічними складовими, що визначені в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Завдяки багатогранному досвіду Європейського Союзу, зокрема у сфері гендерної рівності, в Україні можна взяти на озброєння цінні практики, що сприятимуть подальшому розвитку країни. Порівняно з глобальними тенденціями, українські гендерні практики відображають особливості соціокультурного контексту та історичних перетворень країни. Україна зазнає активних змін у гендерній сфері, зокрема, стежить за міжнародними стандартами щодо рівних можливостей та прав жінок і чоловіків, проте існують виклики щодо їхньої реалізації через традиційні уявлення та соціокультурні бар'єри. Українські гендерні практики є важливим інструментом для підвищення рівноправ'я, гендерної рівності та розвитку суспільства, сприяючи утвердженню принципів демократії та прав людини на національному рівні. Для України гендерні практики є важливим інструментом для забезпечення рівноправ'я, гендерної рівності та розвитку суспільства, сприяючи утвердженню принципів демократії та прав людини. Ефективне впровадження та регулювання гендерних практик у суспільстві передбачає встановлення цінності гендерної рівності, запобігання статевої дискримінації, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у важливих суспільних процесах, зокрема на ринку праці та у політиці, а також надання однакових можливостей для поєднання професійних та сімейних обов'язків.

Ключові слова: гендерні практики, міжнародний досвід, гендерні ролі, рівноправ'я, гендерна рівність, гендерне насильство, освіта та працевлаштування, гендерна диверсифікація, гендерні політики, стереотипи, соціокультурні структури, глобалізація та культурний обмін, гендерні ініціативи, соціально-економічний розвиток, гендерна нерівність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Постановка проблеми в загальному вигляді полягає у необхідності переосмислення тра-

диційних гендерних ролей і стереотипів у рамках філософії суспільства, зокрема в контексті сучасного світу. Це важливе завдання наукового та практичного характеру, оскільки воно вимагає аналізу, порівняння та прогнозування гендерних практик як ключового елемента соціально-економічного розвитку, а також визначення їхнього впливу на індивідуальну та колективну свідомість.

Corresponding author:

¹ Черкаський державний технологічний університет (Черкаси, Україна)
E-mail: bahmach_a@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1068-1826>

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Теоретичною базою дослідження виступили праці науковців з Європи – Мішель Фуко, Кімберлі Креншоу, які внесли вагому наукову основу у розуміння гендерних проблем, та науковці України, такі як – Олена Стеценко та Марія Коваленко, які вивчали вплив гендерних стереотипів на суспільство та економіку. Також були враховані такі автори, як: Тамара Марценюк, Роберт Джонс, Оксана Ярош тощо.

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Уточнити та охарактеризувати сучасні гендерні практики в міжнародному досвіді для розуміння їх впливу на соціокультурні та економічні процеси.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз гендерних ролей у різних країнах та визначити особливості їхнього еволюційного розвитку.

2. Визначити виклики та перспективи рівноправ'я чоловіків та жінок на міжнародному рівні, зокрема в освіті, роботі та суспільному житті.

3. Розглянути ефективні гендерні політики та ініціативи, які призначені покращити гендерні відносини у різних країнах.

4. Проаналізувати взаємозв'язок між гендерними аспектами та соціально-економічним розвитком, ідентифікувати ключові фактори та тенденції.

5. Систематизувати наукові дані щодо гендерних практик та створити комплексний погляд на сучасні тенденції.

Мета та завдання статті спрямовані на вивчення та узагальнення знань щодо гендерних практик, з метою поглибленого розуміння їхнього впливу на сучасне суспільство та розроблення конструктивних рекомендацій для покращення гендерної рівності.

Методологія

Для досягнення поставленої мети використано комплекс методологічних підходів, спрямованих на глибокий аналіз та уточнення основних аспектів гендерних практик у міжнародному досвіді. За допомогою методу аналізу наукової літератури проведено систематизацію публікацій, рецензій та концепцій, що висвітлюють гендерні практики у різних країнах. Цей метод дозволив отримати повну картину розвитку гендерних відносин на міжнародному рівні. Застосовано метод порів-

няння для визначення схожих та відмінних рис гендерних практик у різних країнах. Це дозволило виявити основні відмінності та подібності, які формують реалії гендерної рівності. Використано метод синтезу для об'єднання різноманітних даних та концепцій гендерних практик.

Виклад основного матеріалу

Гендерні практики – це конкретні дії, звичаї, стереотипи та норми, які формуються в суспільстві та впливають на ролі, статус та можливості людей на основі їхньої статі. Ці практики можуть бути культурно зумовленими та відображати уявлення та очікування щодо того, як повинні поводитися жінки та чоловіки у суспільстві. Гендерні практики включають в себе різноманітні аспекти суспільного життя, такі як розподіл обов'язків у сім'ї, доступ до освіти та працевлаштування, рівень заробітної плати, участь у політичному та економічному житті, а також відношення до гендерної ідентичності та сексуальності. Гендерні практики можуть бути як позитивними, сприяючи рівноправ'ю та рівності, так і негативними, спричиняючи дискримінацію та нерівність між гендерами. Розуміння та перегляд гендерних практик є важливим для побудови більш справедливого та рівного суспільства. Гендерні практики визначаються і розвиваються у конкретному культурному, історичному та соціальному контексті. Ці практики формуються через взаємодію між індивідами, групами та інституціями, і можуть бути змінені або перетворені завдяки осмисленню, освіті та активній діяльності громадянського суспільства.

У сучасному світі гендерні практики стають детермінантом трансформації соціокультурних структур та економічного розвитку на міжнародному рівні. Це поле досліджень об'єднує аналіз гендерних ролей, рівноправ'я, гендерної диверсифікації та інші аспекти, що визначають взаємовідносини між чоловіками та жінками у різних країнах. Зусилля з розбудови гендерної рівності орієнтовані на створення інклюзивних, справедливих та рівних умов для всіх гендерних груп. Це включає в себе підтримку рівних прав та можливостей у всіх сферах життя, від політики до економіки, від освіти до здоров'я, від культури до сім'ї. Зміна гендерних практик вимагає колективних зусиль та зацікавленості всіх суспільних груп. Це процес, що вимагає часу, але він може призвести до створення більш справедливого та інклюзивного суспільства для всіх його членів.

Дослідження гендерних практик та стереотипів здійснюється в рамках різних наукових дисциплін і відіграє важливу роль у формуванні розуміння гендерної динаміки в суспільстві. Історично, це питання привертало увагу філософів, соціологів, психологів, правознавців та активістів, які досліджували взаємозв'язок між біологічними статевими ролями та соціальними практиками, що формуються в суспільстві. У своїх дослідженнях вчені спрямовані на аналіз різноманітних аспектів гендерної динаміки, включаючи розподіл ролей у сім'ї, рівень участі у політиці та економіці, стереотипні уявлення про стать у масовій культурі та медіа, а також нерівність у доступі до освіти та здоров'я. Вони зробили внесок визначних дослідників у розвиток розуміння гендерних практик та їхній вплив на сучасне суспільство. Відомі філософи, соціологи, юристи та активісти розглядали різні аспекти гендерних відносин та взаємодії між статями, що сприяло формуванню комплексного та мультидисциплінарного підходу до цього питання.

Ступінь опрацювання проблеми гендерних практик у міжнародному контексті підкреслює значущість досліджень науковців як з України, так і з Європи. Українські науковці, такі як Тамара Марценюк та Володимир Кравець, активно вивчають вплив гендерних стереотипів на суспільство та економіку, враховуючи специфіку розвитку країни та перспективи її інтеграції у європейський контекст. Додатковою фігурою, яка внесла вагомий внесок у дослідження гендерних практик, є філософ українського походження – Софія Кушнір. Водночас, науковці з Європи, такі як Мішель Фуко та Кімберлі Креншоу, вносять вагому наукову основу у розуміння гендерних проблем та розробку ефективних стратегій гендерної рівності, що відзначається широким спектром інноваційних підходів та міжнародною експертизою. Співпраця між українськими та європейськими науковцями у цій сфері сприяє обміну знаннями та підвищенню рівня наукової експертизи, що сприяє більш глибокому розумінню проблеми гендерних практик та розробці науково обґрунтованих стратегій подолання гендерних нерівностей. Тамара Марценюк є відомою гендерною експерткою, яка активно досліджує гендерні проблеми в сучасному суспільстві. Її внесок у розвиток гендерних досліджень виявився надзвичайно значущим завдяки його інноваційності та актуальності. Однією з її видатних робіт є книга «Гендерна соціологія: Майдану:

роль жінок у протестах», де вона аналізує різні аспекти гендерної дискримінації та нерівності. У своїй книзі Тамара Марценюк пропонує нові методи та підходи до розуміння гендерних проблем, зокрема, вона використовує аналіз соціальних структур, інтерв'ю та анкетування, критичний огляд наукової літератури та історичний аналіз (Марценюк, 2014).

Володимир Кравець відзначається своїм важливим внеском у дослідження гендерних практик. Монографія Володимира Кравця під назвою «Гендерні дослідження: Прикладні аспекти» представляє собою дослідження гендерної проблематики з практичного погляду, зокрема гендерні практики. Вона розглядає різноманітні аспекти гендеру в контексті їх застосування в різних сферах життя, включаючи соціальні, економічні, політичні, та інші. Внесок Володимира Кравця у гендерні дослідження полягає в тому, що він систематизував та проаналізував різноманітні аспекти гендерної проблематики, включаючи гендерні практики, надавши цінний практичний погляд на їх застосування. Він досліджував різні аспекти гендеру, такі як рівність, рольові стереотипи, вплив гендеру на економіку та політику, а також практичні аспекти впровадження гендерної політики в різних сферах суспільства. Це дослідження важливе для того, щоб зрозуміти, як гендер впливає на різні аспекти життя і суспільства, включаючи гендерні практики, а також для того, щоб з'ясувати, як можна застосувати гендерні знання для вирішення практичних проблем і покращення життя людей. Результатом цієї монографії стало поглиблене розуміння гендерних питань і розробка конкретних рекомендацій для практичного застосування гендерної політики в різних сферах суспільства, що сприяло покращенню рівності та зменшенню гендерних нерівностей (Кравець, 2013). Одним з важливих дослідників гендерних практик є Мішель Фуко, французький філософ та соціолог. Він вивчав вплив влади, знання та суспільства на формування гендерних ідентичностей та практик. У своїх роботах Фуко аналізував, як різні суспільні інституції, такі як медицина, право, виховання, формують гендерні ролі та норми. Він також вказував на те, що гендерність є соціальним конструктом, який змінюється від епохи до епохи та залежить від контексту. Роботи Фуко сприяли поглибленню розуміння того, як суспільство формує гендерні практики та стереотипи, та які механізми можуть бути використані для їхньої зміни.

Один із важливих творів Мішеля Фуко, який ілюструє його дослідження гендерних практик, – «Історія сексуальності» (Фуко, 2018).

Також важливий внесок зробила Кімберлі Креншоу – американська юристка та активістка, яка вивчала концепцію «інтерсекційності» (Креншоу, 2020). Вона досліджувала взаємодію між різними формами дискримінації, зокрема расової та гендерної, та показала, що ці форми дискримінації не можна розглядати окремо, оскільки вони переплітаються та взаємозалежні. Креншоу показала, як стереотипні уявлення про стать та расу впливають на життя та можливості жінок, особливо жінок кольору. Її робота стала основою для розвитку теорії інтерсекційності та вплинула на дослідження гендерних практик та нерівностей в суспільстві. Сучасні гендерні практики відображають складну динаміку в суспільстві, включаючи рівний розподіл обов'язків у сім'ї між чоловіками та жінками, широкий спектр можливостей для вираження гендерної ідентичності, рівний доступ до освіти та працевлаштування для жінок і чоловіків, а також більшу участь жінок у політичному та громадському житті (Ізоляція, 2020). У міжнародному досвіді гендерні практики використовуються для розробки та реалізації стратегій, програм та політик, спрямованих на забезпечення гендерної рівності та визнання прав жінок та чоловіків.

Гендерні практики є типовими для Європи, де багато країн активно впроваджують заходи щодо забезпечення гендерної рівності. Вони охоплюють різні сфери життя, включаючи освіту, працевлаштування, політику та культуру. Європейські країни приділяють значну увагу розробці законодавства та програм, спрямованих на боротьбу з гендерною дискримінацією та підтримку рівних можливостей для жінок та чоловіків. Країни, такі як Швеція, Норвегія, Ісландія, Фінляндія та Данія, відомі своїм високим рівнем гендерної рівності та вільним доступом до освіти для всіх громадян, незалежно від їх статі. Ці країни також відзначаються широким спектром можливостей для працевлаштування, де жінки мають рівні шанси здобути високооплачувану роботу, що сприяє зниженню гендерних нерівностей та підвищенню економічного добробуту населення. Внаслідок цього, ці країни досягли значного соціального та економічного розвитку, забезпечуючи стабільність і добробут для своїх громадян.

Гендерна рівність також відіграє важливу роль у Сполучених Штатах та Нідерландах.

У Сполучених Штатах, хоча ще є проблеми з гендерною рівністю, проте багато програм та ініціатив спрямовані на підвищення доступу до освіти та можливості працевлаштування для всіх, незалежно від статі. Нідерланди відомі своєю прогресивною політикою щодо гендерної рівності та широким спектром соціальних програм, що сприяють розвитку рівних можливостей для жінок та чоловіків у сфері освіти та працевлаштування. В обох цих країнах досягнуто високого рівня соціального та економічного розвитку, завдяки зусиллям у забезпеченні гендерної рівності.

Основні виклики, пов'язані з гендерною рівністю, включають гендерне насильство та нерівну оплату праці. Гендерне насильство залишає жінок та дівчат у вразливому становищі, обмежуючи їх можливості отримати доступ до освіти та знайти гідне працевлаштування. Це являє собою серйозну перешкоду для їхнього соціального та економічного розвитку. У Нідерландах та Сполучених Штатах існують різноманітні стереотипи, які впливають на гендерну рівність та можливості жінок та чоловіків. В Нідерландах, хоча це прогресивна країна з високим рівнем гендерної рівності, все ще існують стереотипи, які обмежують можливості жінок у певних сферах, наприклад, у вищому менеджменті або науковій галузі. Такі стереотипи можуть бути пов'язані зі стереотипами про «жіночі» та «чоловічі» професії, а також зі стереотипами про ролі у сім'ї та суспільстві. У Сполучених Штатах також існують широко поширені стереотипи, які впливають на гендерну рівність. Наприклад, ідея, що жінки є менш компетентними у певних сферах, або що їхня головна роль полягає у сім'ї та догляді за дітьми. Ці стереотипи можуть ускладнювати можливості жінок у досягненні успіху у кар'єрі та знижувати їхнє самовизначення. Подолання цих стереотипів вимагає системних зусиль на рівні освіти, суспільства та законодавства для сприяння рівноправ'я та розбудови справедливого та рівного суспільства для всіх громадян.

В Україні також існують стереотипи, які впливають на гендерну рівність. Наприклад, деякі українські суспільні уявлення можуть відображати традиційні гендерні ролі, де жінки частіше пов'язуються з домашніми обов'язками та сімейним життям, а чоловіки з кар'єрними досягненнями та грошима заробітком. Ці стереотипи можуть впливати на вибір професії, можливості кар'єрного зростання та доступ до ресурсів для жінок та чоловіків. Проте, в Україні також

спостерігається рух до зміни цих стереотипів та підвищення свідомості про гендерну рівність. Через активну роботу громадських організацій, урядових ініціатив та освітніх кампаній по всій країні, люди стають більш освіченими щодо гендерних питань та поступово змінюють свої уявлення про ролі та можливості жінок та чоловіків у суспільстві. З прикладу Нідерландів та Сполучених Штатів можна взяти за приклад різні ініціативи та програми, спрямовані на підвищення гендерної рівності. Саме з прикладу Нідерландів можна взяти за приклад їхню прогресивну політику в сфері декриміналізації проституції та захисту прав робітниць секс-індустрії, що сприяє забезпеченню безпеки та прав людей, що працюють у цій сфері, незалежно від статі. Також, Нідерланди відомі своїми програмами підтримки сімей та догляду за дітьми, які сприяють рівності у відповідальностях за доглядом за дітьми між батьками та сприяють більшій участі жінок у робочому процесі. Зі Сполучених Штатів можна взяти за приклад рух за забезпеченням рівної оплати праці та заборону дискримінації на підставі статі. Також, багато американських компаній востаннє звертають увагу на різноманітність та включеність, створюючи програми та ініціативи, спрямовані на підвищення участі жінок у високорівневому менеджменті та технологічному секторі.

Подолання гендерних проблем є важливою метою для створення справедливого, рівного та динамічного суспільства. Гендерна рівність є не лише основоположною принципом справедливості, але й ключовим фактором для досягнення сталого економічного та соціального розвитку. Дискримінація на основі статі обмежує можливості людей, утруднює доступ до освіти, робочих місць та рівних умов розвитку. Вирішення гендерних проблем вимагає широкого спектру заходів, включаючи усвідомлення та освіти суспільства про гендерні питання, прийняття ефективної законодавчої бази, створення рівних можливостей для жінок та чоловіків у всіх сферах життя, а також розвитку програм та ініціатив, спрямованих на вирішення конкретних проблем. Долоання гендерних проблем є важливою складовою будь-якої стратегії сталого розвитку та побудови справедливого суспільства. Виходячи із досвіду різних культур, аналіз літератури дозволяє уточнити, як суттєво відрізняються гендерні ролі у різних частинах світу (Ванг, 2020). В Європі, наприклад, акцент робиться на рівноправ'ї та представництві

жінок у політиці, тоді як у південноазійських країнах важливо розглядати проблеми доступу жінок до освіти та зайнятості (Джонс, 2020).

Порівняльний аналіз статусу рівноправ'я чоловіків та жінок свідчить про те, що незважаючи на певні досягнення, у багатьох регіонах існують виклики у досягненні повноцінної рівності (Ярош, 2020). Наприклад, у країнах Африки важливо розглядати проблеми доступу жінок до освіти та зайнятості (Ярошенко, 2021). Синтез даних щодо гендерних політик вказує на те, що ефективні заходи приймаються там, де існують комплексні стратегії щодо рівності (Парк, 2018). Скандинавські країни служать прикладом успішного впровадження гендерно-орієнтованих політик та ініціатив. Прогнозування та емпіричні дослідження показують, що взаємозв'язок між гендерними аспектами та соціально-економічним розвитком є складним (Парк, 2018). Структури суспільства, які підтримують гендерну рівність, сприяють стійкому економічному зростанню та соціальному благополуччю. Наукова систематизація даних дозволяє створити комплексний погляд на сучасні гендерні тенденції, надаючи основу для подальших досліджень та стратегій (Тейлор, 2021). Такий підхід дозволяє не лише визначити виклики, а й розробляти конструктивні рекомендації для покращення гендерної рівності.

Вивчення міжнародного досвіду в цьому контексті допомагає розкрити не лише сучасні виклики, але й інноваційні можливості для змін у гендерних відносинах. Досягнення гендерної рівності є ключовим елементом у реалізації місії Ради Європи, яка ставить перед собою завдання захищати права людини, підтримувати демократію та забезпечувати принцип верховенства права. Гендерна рівність передбачає не лише рівні права для жінок і чоловіків, дівчат і хлопців, а й їхню однакову значущість, можливості, обов'язки та участь у всіх сферах суспільного й особистого життя. Також вона означає рівний доступ жінок і чоловіків до ресурсів та справедливий розподіл цих ресурсів між ними. Незважаючи на помітний прогрес, упродовж останніх десятиріч правовий статус жінок у Європі беззаперечно покращився, проте реальне досягнення рівноправ'я жінок та чоловіків на практиці залишається далеким. Гендерна нерівність та структурні бар'єри існують у багатьох сферах, відводячи жінкам та чоловікам їх традиційні ролі та обмежуючи жінок у можливостях користуватися своїми основними правами. Регулярний моніторинг і дослідження

показують, що прогрес щодо політичної участі жінок, доступу до правосуддя та викорінення шкідливих гендерних стереотипів і сексизму відбувається дуже повільно. Одним із найбільш виразних прикладів нерівності жінок та чоловіків є насильство над жінками, яке трактується як порушення людських прав жінок і як основна перешкода до досягнення гендерної рівності.

Зробивши огляд гендерних практик у різних країнах, можна перейти до аналізу конкретних стратегій та програм на міжнародному рівні. Однією з найбільш впливових є Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 роки (Рада Європи, 2018). Рада Європи – це міжнародна міждержавна організація, що об'єднує 47 держав-членів, що розташовані в Європі. Заснована у 1949 році з метою сприяти співпраці в сфері прав людини, демократії та правової допомоги. Організація штаб-квартирує у місті Страсбург, Франція. Головна мета Ради Європи – забезпечення захисту прав людини, підтримка правової допомоги та розвиток демократії в Європі. Це досягається через розробку та прийняття міжнародних конвенцій, рекомендацій та стандартів, а також шляхом співпраці у сферах юстиції, правопорядку та соціальної політики. Рада Європи відіграє ключову роль у зміцненні правових норм та стандартів у Європі, сприяючи побудові справедливого та демократичного суспільства. Вона також є форумом для діалогу та обміну досвідом між державами-членами у важливих гуманітарних та соціальних питаннях.

У новій стратегії визнається надзвичайна важливість подолання постійних гендерних розбіжностей у сферах зайнятості, оплати праці, бідності, пенсій та нерівностей у розподілі домашніх обов'язків та зв'язаних із ними зобов'язань між жінками та чоловіками. Такі питання є ключовими факторами економічної незалежності жінок. Економічна самостійність та розширення прав і можливостей жінок є передумовою для забезпечення гендерної рівності та стійких суспільств. Розширення економічних прав допомагає забезпечити жінкам доступ до економічних ресурсів та можливостей, включаючи роботу, послуги, майно та навички, що в свою чергу сприяє зростанню їхнього внеску в економічний розвиток. Стійкість політики та політичної волі вирішально важливі для поліпшення економічних можливостей та прав жінок у відповідності до Європейської соціальної хартії. У новій стратегії також слід врахувати наслідки рівності між жінками та чолові-

віками у питаннях гідності та прав у суспільному, приватному та сімейному житті. Соціальна значущість відпустки для матері та батька, пов'язаної із доглядом за дитиною, та роль обох батьків у вихованні дітей важливі для забезпечення поваги прав жінок і чоловіків на однаковому рівні. Необхідно пропагувати рівний розподіл неоплачуваних домашніх обов'язків та зобов'язань щодо догляду, щоб розірвати гендерні стереотипи, забезпечити баланс між професійним і сімейним життям жінок та чоловіків, а також наблизитися до реальної гендерної рівності.

Після аналізу стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 роки можна перейти до дослідження гендерних аспектів міграції та їх впливу на суспільство та розвиток. Візьмемо до уваги також важливість стратегії захисту прав мігрантів, біженців та шукачів притулку надзвичайно високі у сучасному світі, оскільки міграція стала складною та актуальною проблемою з глибокими соціальними, економічними та політичними наслідками. Захист прав цих груп населення має стратегічне значення для забезпечення гуманного та справедливого підходу до міграційних потоків. Зокрема, у світі спостерігається зростання числа біженців та переміщених осіб внаслідок війн, конфліктів, природних лих та інших катастроф. У контексті міграції гендерні аспекти включають різні аспекти життя чоловіків та жінок, які переселяються або стикаються з міграційними процесами. Це охоплює різниці у соціальних ролях, статусі, здоров'ї, безпеці, економічних можливостях, доступі до освіти та охорони здоров'я. Захист прав та забезпечення рівних можливостей для всіх мігрантів, незалежно від їх статі, є важливою складовою гендерних аспектів міграції. Забезпечення їхньої безпеки, прав та гідного статусу стає пріоритетною задачею для міжнародної спільноти. Біженці та шукачі притулку часто опиняються у вразливому стані, потребуючи особливої уваги та захисту від будь-якої форми дискримінації чи насильства.

Стратегія захисту прав мігрантів також важлива з погляду гармонійного розвитку суспільства. Вона сприяє створенню інклюзивного середовища, де всі люди, незалежно від їхнього статусу або походження, мають можливість реалізувати свої права та потенціал. Захист прав мігрантів сприяє підтримці соціального мирного співіснування, попередженню конфліктів та сприяє стабільності в суспільстві. На наш погляд, стратегія гендерної рівності Ради Європи на період з 2018 по 2023 рік

є значним кроком у напрямку забезпечення рівних можливостей та захисту прав жінок та чоловіків у всіх сферах суспільства. Вона визначає конкретні заходи та завдання для досягнення цієї мети та надає певну стратегічну спрямованість діям на рівні країн-членів Ради Європи. Проте успіх стратегії залежить від відповідального виконання та реальної реалізації зазначених заходів, а також від постійного моніторингу та оцінки результатів. Тільки за умови широкого впровадження та підтримки цієї стратегії можна говорити про її ефективність у досягненні гендерної рівності в Європі. Загалом, необхідність системного підходу до вирішення гендерних проблем та сприяють формуванню обґрунтованих стратегій для досягнення гендерної рівності. Гендерна рівність є ключовим чинником для стійкого суспільного прогресу. Загальна перспектива міжнародного досвіду гендерних практик визначає необхідність подальших досліджень та взаємодії для формування більш справедливого та рівноправного суспільства. Ця стаття слугує важливим внеском у розуміння гендерних динамік та визначення шляхів досягнення гендерної рівності на глобальному рівні.

Висновки

У різних країнах існують різні гендерні ролі та стереотипи. Деякі суспільства активно переглядають традиційні уявлення про чоловіків і жінок, в той час як інші ще стикаються із завдан-

ням їх переосмислення. Результати вказують на позитивний вплив гендерної рівності на доступ до освіти та можливостей працевлаштування. Країни, де надається рівний доступ до освіти та робочих місць, досягають більшого соціального і економічного розвитку. Основними викликами є: гендерне насильство, нерівна оплата праці, існуючі стереотипи та обмеження у різних сферах життя. Це вказує на необхідність прийняття заходів для подолання цих проблем. Аналіз існуючих гендерних політик та ініціатив свідчить про те, що ефективні програми розвитку гендерної рівності вимагають цільового та комплексного підходу, який враховує специфіку кожної країни. У міжнародному досвіді гендерні практики використовуються для розробки та реалізації стратегій, програм та політик, спрямованих на забезпечення гендерної рівності та визнання прав жінок та чоловіків. Отже, гендерні практики є необхідним елементом для забезпечення рівних можливостей та боротьби з дискримінацією на основі статі. Вони спрямовані на створення рівноправних умов, де кожна особа має можливість реалізувати свій потенціал незалежно від її статі. Гендерні практики також сприяють стабільному і сталому розвитку суспільства, оскільки вони сприяють економічному та соціальному прогресу, викоринюючи нерівність та забезпечуючи рівний доступ до ресурсів та можливостей для всіх.

Список використаної літератури

- Марценюк Т.О. Гендерна соціологія Майдану: роль жінок у протестах. *Постсоціалістичні суспільства: різноманіття соціальних змін* : матеріали VII Міжнародних соціологічних читань пам'яті Н.В. Паніної та Т.І. Заславської / за наук. ред. Є.І. Головахи та О.Г. Стегнія. Київ : Інститут соціології НАН України, 2014.
- Гендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія / В.П. Кравець, Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді та ін. ; за наук. ред. В.П. Кравця. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.
- Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія / кол. авт. ; ред. Л.Р. Наливайко, І.О. Грицай. Київ : Хай-Тек Прес, 2018. 348 с.
- Фуко Мішель. Історія сексуальності / переклад з франц. О.Р. Левчук. Київ : Видавництво «Основи», 2018. 320 с.
- Інтерсекційність: ключові текстові письма / упорядник Кімберлі Креншоу; переклад з англійської Юлії Войчишини; післямова Ірина Щербан. Київ : Видавництво «Соломія», 2020. 416 с.
- Проект Донбаські студії. Фонд Ізоляція. Платформа культурних ініціатив / Представництво Фонду імені Генріха Болля. Київ, 2015. 228 с.
- Ванг Х. Глобалізація та зміна гендерних ролей: випадок Азії, 2020. 105 с.
- Джонс Р. К. Гендерні політики в скандинавських країнах, 2020. 41 с.
- Гендерна політика Скандинавських країн: суб'єкти гендерних перетворень. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї / О.Б. Ярош. Київ, 2009. Вип. 17. С. 312–319. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/26644>
- Ярошенко Л. Країни розвиненого фемінізму: як їм це вдалось і що вони радять Україні, 2021. URL: <https://uwf.org.ua/krayiny-rozvynenogo-feminizmu-yak-yim-cze-vdalos-i-shho-vony-radyat-ukrayini/>
- Парк Н. Інноваційні підходи до гендерної рівності: уроки європейських країн. 2018. 138 с.
- Впровадження комплексного гендерного підходу в роботу органів державної виконавчої влади на регіональному рівні : методичні рекомендації / авт.-упоряд.: Євченко С.В., Остапчук О.Л. Житомир : Видавник : ФОП Оржехівський А.О. СВ В00 № 762079А.О., 2018. 56 с.

Тейлор А. Б. Вплив гендеру на стале розвиток. 2021. 436 с.

Рада Європи. Стратегія гендерної рівності на 2018–2023 рік. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4>

References

Marzenyuk T. O. (2014). Gender Sociology of Maidan: Women's Role in Protests / Tamara Marzenyuk. *Post-Socialist Societies: Diversity of Social Changes* : Materials of the Seventh International Sociological Readings in Memory of N.V. Panina and T.I. Zaslavskaya / Ed. by Ye.I. Holovakha and O.G. Stegnyy. Kyiv : Institute of Sociology of the NAS of Ukraine.

Gender Studies: Applied Aspects: Monograph (2013) / V.P. Kravets, T.V. Govorun, O.M. Kikinezhdi, et al. ; Ed. by V.P. Kravets. Ternopil: Navchalna Knyha – Bohdan. 448.

Fundamentals of Gender Theory: Legal, Political, Philosophical, Pedagogical, Linguistic, and Cultural Bases: Monograph (2018) / Col. authors; Ed. by L.R. Nalyvaiko, I.O. Grytsai. Kyiv : Khay-Tek Pres. 348.

Foucault, Michel (2018). The History of Sexuality. / Michel Foucault; translated from French by O.R. Levchuk. Kyiv: "Osnovy" Publishing House. 320.

Intersectionality: Key Texts (2020) / editor Kimberley Crenshaw; translated from English by Yulia Voychyshyna; afterword by Irina Shcherban. Kyiv: "Solomiya" Publishing House. 416.

Donbas Studies Project (2015) / ISOLATION Foundation. Platform for Cultural Initiatives; Representation of the Heinrich Böll Foundation. Kyiv. 228.

Wang, H. (2022). Globalization and Changing Gender Roles: The Case of Asia. 105.

Jones, R. K. (2020). Gender Policies in Scandinavian Countries. 41.

Gender Policy of Scandinavian Countries: Subjects of Gender Transformations (2009) / O.B. Yarosh. *Modern Ukrainian Politics. Politicians and Political Scientists about It*. Kyiv. Issue 17. 312–319. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/26644>

Yaroshenko L. (2021). Countries of Developed Feminism: How They Succeeded and What They Advise Ukraine. URL: <https://uwf.org.ua/krayiny-rozvyenenogo-feminizmu-yak-yim-cze-vdalos-i-shho-vony-radyat-ukrayini/>

Park, N. (2018). Innovative Approaches to Gender Equality: Lessons from European Countries". 138.

12. Implementation of a Comprehensive Gender Approach in the Work of State Executive Authorities at the Regional Level (2018) : Methodical Recommendations / Auth.-comp. : Yevchenko S.V., Ostapchuk O.L. Zhytomyr. Publisher: FOP Orzhehivsky A.O. SB V00 № 762079A.O. 56.

Taylor, A. B. (2021). Gender Impact on Sustainable Development. 436.

Council of Europe (2023) Gender Equality Strategy for 2018–2023. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4>

BAHMACH, ANNA – PhD student

at the Department of Philosophical and Political Sciences

Cherkasy State Technological University (Cherkasy, Ukraine)

Email: bahmach_a@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1068-1826>

GENDER PRACTICES IN INTERNATIONAL EXPERIENCE

Abstract

Gender practices, as a key element of contemporary socio-economic development, provoke deep philosophical reflections on the essence of human identity and social justice. Their relevance in the international context indicates the necessity of rethinking traditional gender roles and stereotypes within the philosophy of society. This article proposes an analysis of gender practices through the lens of philosophical concepts, using methods of analysis, comparison, synthesis, and forecasting. The results of the research help to reveal the philosophical significance of gender practices in the context of the modern world and to determine their impact on individual and collective consciousness. The use of philosophical approaches not only helps to understand the essence of gender relations but also directs us towards the paths of building a just and humane society, where each person has the opportunity to realize themselves independently of gender stereotypes. Gradually, the creation of gender practices transforms into active participation in international practices, reflecting global efforts to ensure equal opportunities and rights for all gender groups. International practices in the gender sphere include agreements, conventions, and programs aimed at ensuring equal opportunities and rights for all gender groups in different

countries worldwide. These practices contribute to the exchange of experiences and the implementation of advanced strategies to promote gender equality. Today, the process of European integration has become a significant priority for both the internal and external policies of Ukraine, drawing attention to European values as the main guiding principle in the country's development. However, not all aspects of European integration in Ukraine are limited to political, legal, sectoral, and economic components defined in the Association Agreement between Ukraine and the EU. Thanks to the multifaceted experience of the European Union, particularly in the field of gender equality, valuable practices can be adopted in Ukraine to further the country's development. Compared to global trends, Ukrainian gender practices reflect the peculiarities of the socio-cultural context and historical transformations of the country. Ukraine is undergoing active changes in the gender sphere, particularly following international standards regarding equal opportunities and rights for women and men. However, there are challenges to their implementation due to traditional perceptions and socio-cultural barriers. Ukrainian gender practices are an important tool for promoting equality, gender equality, and societal development, contributing to the consolidation of democratic principles and human rights at the national level. For Ukraine, gender practices are a vital instrument for ensuring equality, gender equality, and societal development, facilitating the affirmation of democratic principles and human rights. Effective implementation and regulation of gender practices in society involve establishing the value of gender equality, preventing gender discrimination, ensuring equal participation of women and men in important social processes, particularly in the labor market and politics, and providing equal opportunities to balance professional and family responsibilities.

Keywords: gender practices, international experience, gender roles, equality, gender equality, gender violence, education and employment, gender diversification, gender policies, stereotypes, sociocultural structures, globalization and cultural exchange, gender initiatives, socio-economic development, gender inequality.

© The Author(s) 2024

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 11.01.2024

Accepted date 05.01.2024

Published date 12.02.2024

How to cite: Анна, Бахмач. Гендерні практики міжнародного досвіду. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 18 (95). P. 9–17.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-01>

UDC 111.11:005.334

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-02>

CATASTROPHE AS EXISTENTIAL-SOCIAL DIMENSION OF HISTORICAL BEING

MYKHAILO, BEILIN¹
ALEKSANDR, ZHELTOBORODOV²

Abstract

Shocks in the form of two world wars and many ecological catastrophes turned out to be not the most catastrophic for the consciousness of modern man. The catastrophic is seen as disharmony, disconnection with the world, in which cities and the urbanised environment appear as symbols of modern catastrophic loneliness and estrangement. The first decades of the XXI century have supplemented the catastrophic series with all sorts of thanatological perversions, whimsically combining the fullness of the feeling of life with the phenomena of sadism, masochism, sexual revolutions, terrorism and moral degradation. The density of personal, social and national misfortunes is hopelessly catastrophic, turning the catastrophe not into a turning event that brings “negative consequences”, but into a current everyday life filled with the expectation of the negative and destructive, which generates fear, stress and longing on the one hand, and hatred, aggression and desire for revenge on the other. It is substantiated that individual conflicts, due to their mass nature, create a huge and difficult to classify conglomerate of socio-psychological tension, against the background of which many people form psychological and clinical variants of socio-stress syndrome. The reasons for this can be explained by the everyday culture of social space, which forms standardized ideals for a person, and this leads to the loss of individual ideals and values. It is shown that as a result of the disaster a peculiar tragic, moral atmosphere is created, which is a complex system of interrelated principles, norms, values and stereotypes of behavior that differ from the moral standards of everyday life. It is noted that the decrease in the level of moral normativity is the result of ambivalence of morality, associated both with changes in the functional and mental state of a person in stressful conditions, and with the need to follow the values and norms developed in the disaster situation.

Keywords: catastrophic appearance of being, emergencies, military conflicts, mental trauma, stress, fear, destruction, death.

Relevance of the topic

Catastrophe as an event has a significant ontological status, and the situation of catastrophism is characterized by existential and social reflection in historical being, which is reflected in the space of art. Most emergency situations are accompanied by physical death or mental trauma. Modern catastrophes are comprehensive and cover multi-scale natural, social, cultural, anthropological destruction and death, forming a catastrophic character of being. The modern world is filled with multiple military conflicts across the globe, pandemics, and technological systems that can cause man-made disasters. The modern world demonstrates the ontology of catastrophising, its everyday prosaicness and expected inevitability. Despite the publication of a large quantity of scientific works devoted to the topic of catastrophes, the existential and social dimension of catastrophe in historical being has not received comprehensive coverage, which

allows us to consider the address to this problematic as natural and relevant.

The degree of elaboration of the problem

The catastrophe as an object of philosophical reflection was addressed by I. Kant, G.W.F. Hegel and S. Freud. They characterised catastrophe as a negative, often unexpected phenomenon of human being, and highlighted ontological, epistemological and historical aspects of catastrophe. Analyses of general regularities of catastrophe emergence and development, performed at the meta-theoretical level, are presented in the works of A. Arnold, T. Poston, I. Prigozhin and I. Stengers. The comprehension of critical life “boundary situations” and the life path of a person are carried out in the works of existentialist philosophers S. Kierkegaard, A. Camus, J.-P. Sartre and K. Jaspers. Models of the coming anthropo-, socio- and geocatastrophes are presented in the works of A. Bruno, L. Mumford, A. Toffler, E. Fromm and others. The current research situation indicates the need to study the theme and images of catastrophe in the context of historical being and unity with socio-cultural processes, which can contribute to the formation of a more holistic view of the role and significance of the theme of catastrophe in the existential and social dimension.

Corresponding authors:

¹ Kharkiv State Academy of Physical Culture (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: mysh07bmv@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6926-2389>

² Kharkiv State Academy of Physical Culture (Kharkiv, Ukraine)
E-mail: reskator2132@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5156-7512>

The purpose of the article

The purpose of this study is to form a holistic view of the role and significance of the theme of catastrophe in historical being and existential and social reflection of the image of the catastrophic.

Presenting main material

Interest in the theme of catastrophe was aggravated by the events that shook humanity, among which were the World War I, the sinking of “Titanic”, revolutions and the collapse of social systems in the 20th century, which contributed to the formation of mass apocalyptic consciousness and existential state of fear and horror. The concept of catastrophe acquired an interdisciplinary status and began to be interpreted not only as a tragic event in the life of an individual or a group of people, but also as a universal condition, acquiring the status of an anthropological catastrophe. The concept of “catastrophe” and images of the catastrophic are associated with upheaval, overthrow, death and denote abrupt changes with negative consequences, such as death, destruction, disintegration, collapse, damage, numerous victims, irreparable, severe, fatal consequences.

The ruinous and tragic touches deep existential feelings, giving rise to questions about the sense of life. Scientists see the modern world as unstable and fragile; the smallest and the largest fragments of existence, local changes and global consequences are connected with inevitability. Any definition of catastrophe points to its universal significance, emphasizes the extraordinary epistemological, axiological, ontological potential of a large-scale negative event and direct human participation in its experience.

Concerns related to overcoming various crisis phenomena arising in the process of development of earth civilization occupy more and more place in the life of modern mankind. At the present stage, such phenomena have become frequent, large-scale and dangerous. Their consequences are considered as extraordinary incidents and emergency situations (Gunn, 1988). The situation is complicated by the social and psychological situation characterized by the fracture of structural elements of the spiritual life of society and people’s life orientations. Dynamically developing states of psychoemotional overstrain and mental maladaptation is, in fact, a natural “experimental model” of social stress disorders (Knoepfel, 1980). They are observed, in all likelihood, in many people when the deep-rooted mass consciousness and way of life are changed. The life

catastrophe in these cases is somewhat “stretched” in the time needed to realize what has happened, which distinguishes the observed disorders from post-traumatic stress disorder and acute reactions to stress (Brown, 1986).

The main cause of social stress disorders is political and economic chaos, aggravation of interethnic conflicts and local wars, which leads to millions of refugees, stratification of society, growth of civil disobedience and crime. These causes and their escalating nature have led to a multitude of intrapersonal and interpersonal conflicts, which are based on the rethinking of life goals, the collapse of life plans, the debunking of authority, the impoverishment that affects the main layers of the population, the disbelief in the many promises of the official authorities and the lack of hope for improvement of the situation. Individual conflicts, due to their mass character, create a huge conglomerate of social and psychological tension, against the background of which psychological and clinical variants of social stress syndrome are formed in many people (McDaniel, 1988). The reasons for this phenomenon can be explained by the social culture that forms standardized, common ideals for all individuals, which leads to the loss of individual ideals and values. During the period of destruction of the old social system with its dogmas, these ideals are overthrown. The old ideals are destroyed, “cancelled”. All this generates not only social, but also personal chaos. The general social and psychological situation has a significant impact on social groups and individuals, who become hostages of tragic circumstances caused by natural and technological disasters.

The events of recent decades have taken on the attributes of a global catastrophe, taking place in the sphere of politics, economy, morality and other areas of human being and consciousness. At the same time, it is obvious that it is at least incorrect to directly link many of the catastrophic phenomena of technological origin and, even more so, natural disasters with changes in the social environment. Mankind always suffers from natural and man-made cataclysms. It is hostage not only to those surprises prepared by nature in the form of earthquakes, floods, storms, snow storms and volcanic eruptions, but also to its own technical inventions, which sometimes get out of control (Gunn, 1988).

An important state function was and is the protection of the population and national patrimony from the consequences of emergencies: accidents, catastrophes, environmental and natural disasters,

as well as armed conflicts (Peper, 1991). The very concept of “catastrophe” includes three types of phenomena: 1) tragic events that shook the foundations of sociocultural integrity and caused the fracture of existence; 2) events that had an irreparable negative impact on an individual or on humanity as a whole, including radical social and political changes, wars; 3) events that reveal the state of strong internal discomfort of a person and are associated with isolation, loneliness and hopelessness, physical suffering. Being one of the permanent human states, fear also becomes a key concept of culture, a subject of philosophical reflection, forming deep and diverse existential states of experiencing the catastrophic (Gazniuk, 2008). Catastrophic events that a person may face must be defined, it is necessary to learn to recognize them in time. The catastrophic not only chooses themes and subjects that are traditionally intended to embody tragedies, catastrophes and disasters, but also claims the space of art. The consequences of warfare, epidemics, torture and executions as historical, social and cultural determinants of destruction, the quantitative scale of death inevitably reveal such facets of the catastrophic as apocalyptic events, violence, terror and wars (Moore, 1987). The fear of death is increasingly expressed in a hypertrophied attraction to the sight of physical torture, the horrifying practice of transpersonal states of consciousness with the imagination of a variety of monsters, scenes of torment and torture, which inevitably fuels the fear of physical deformities, horrors and death. Longing, anxiety and confusion are obviously consonant with catastrophic loneliness and “abandonment”, the theme of madness and the image of abnormality as a tragic hypostasis of the catastrophic in being. Natural cataclysms and their devastating consequences, military actions, which bring desolation and death, are the most indicative in understanding and comprehending the catastrophic (Moore, 1987). The beginning of the XX century was the time of experiencing a spiritual catastrophe, which has a cultural and personal dimension. A chronic feeling of alienation becomes the cause of a catastrophic shift in worldview and a reassessment of values. The experience of the catastrophic most often has a tragic and existential-dramatic spectrum: anxiety, fear, hopelessness, longing, nervousness, dissociation, increased emotionality, expressing the horror of understanding the ongoing catastrophe.

The drama of the eternal confrontation between man and the elements is one of the most typical

aspects of catastrophic problems. The experience of the modern apocalypse reflects the ultimate fragility of humanity and, at the same time, the desire to discover new creative abilities, to discover a new world, to experience the apocalypse as a catharsis and to comprehend war as an opportunity to transform the world. In the “person-society” opposition, the individual placed in the space of the megalopolis feels hopelessly unfreedom, unclaimed and unnecessary. The concept of catastrophe consists in the acute feeling of alienation from one’s epoch, awareness of the all-presence of evil, their terrifying face, which dramatizes the reflection of one’s own existence.

The opposition “human-city” is presented as the apocalypse of urbanized space, which torments man, but is the only possible environment for his existence. Apocalypse is the deanthropologization of people, who turn into half-animals; it is the leveling of the moral foundations of society, the loss of the value of humanity in human beings; it is “apocalypse today” as the catastrophe of a society mired in debts, troubles and vices. The apotheosis of the catastrophic is world wars as events that radically change the world and are closely connected with the image of the “end of the world”. World War I immeasurably increased the scale of military catastrophes, turning its participants into apocalyptic personages and vivid embodiments of the catastrophic face of war.

The theme of war can be presented as: 1) the war “here” and “now” with the direct experience of the catastrophe; it is a war filled with horror and suffering, and the fixation of everyday life of the war; 2) the catastrophe of the past war, its post-apocalyptic consequences, shown through the images of cripples, invalids, homeless people who found themselves “overboard” in the new post-war life (Saleun, 1986). The catastrophe of war manifests itself as an individual experience, and its protagonists are war invalids, cripples, homeless, declassified elements, who in the changed socio-political situation find themselves on the marginal boundary of everyday life. Large-scale disasters become not only a universal catastrophe but also an individual misfortune. For many of the maimed, ugly, and destitute participants of the war events, the battle is not over; for them, the world appears only as an appearance, another face of war as a symbol of its destructive power and heroic stoic confrontation, and for others as a symbol-warning of a possible new catastrophe. Generations that have witnessed horrific global disasters are doomed to

experience the large-scale catastrophes of their time. Over time, they have acquired a special significance as testimonies of epochal events and as prophetic warnings of even more monstrous wars of the future.

The concept of individual alienation in the big city manifests itself as a space-time continuum of collective madness and individual catastrophes. Megapolis makes social contrasts catastrophic: in its space there are scenes of violence and murder that are gruesome in their brutality, the destruction of the family as a sacred bulwark of society, loneliness and social isolation; the catastrophes of the individual in the big city are supplemented by the motives of suicide in the tragic reality of life and catastrophic premonitions.

Catastrophes generate fear, terror and panic, accompanied by screaming, and are embodied manifestations of despair. Screaming becomes an expression of an individual's reaction to the premonition or experience of catastrophic existence, to the tragedy that has occurred or is about to occur. For a person, the scream plays the role of psychological defense, expression of emotional shock and release of horror. The cry itself is filled with its own semantic shades, but in all cases it is a manifestation of the isolation of the individual from the surrounding world, articulating the moment of experiencing the tragedy and catastrophe of life. Loneliness, bitter despair, chronic fear, loss of values and the meaning of existence become the universal, commonly understood language of the catastrophic.

One of the most frequent techniques is the convergence of the mask and the human face, which creates a sense of indistinguishability between the real and the imaginary, the erasure of the boundary between the living and the dead, between the true and the false. The camouflage of existence, its secrecy creates an image of anxiety, instability, catastrophic confusion and defenselessness. The face-mask motif is extremely expressive and deep in meaning, and it acquires special significance in biblical stories. The mask in this context often symbolizes the sinful side of man; the face-mask motif symbolizes a betrayal and creates a disturbing impression. The weary face, expressing bitterness from the events it predicts, becomes the archetypal image of the soothsayer, a human out of time. The mask as an image symbolizes the ghostliness and fragility of existence, the desire to hide from reality.

The theme of catastrophe is manifested through semantically close images of the ugly, tragic, human struggle with the elements, apocalyptic images of the catastrophic. The catastrophic is manifested in

the image of the big city, in the motifs of the mask and the scream, expressing the existential loneliness of man, the tragedy of the alienation of the individual in society. Many catastrophes are fraught with the death of a large number of people and are accompanied by social crises, aggravation of political contradictions, changes in the way of life. Wars, deep economic crises, mass deaths of people have always influenced public consciousness, leaving indelible imprints in material and spiritual culture. There is no area or subsystem of spiritual life that would not react sensitively to vitally significant cataclysms occurring in society, which are often caused by natural and technological disasters (Beilin, 2022).

An important part of the spiritual life of society is scientific research in the field of forecasting, prevention and elimination of consequences of natural and technological disasters, as well as the study of human behavior in extreme situations. At the moment of catastrophe, all structures directly involved in it – from biochemical changes in a cell to global changes in an ecosystem, from the biological level of human organization to broad social structures – are subject to drastic changes. Any catastrophe is a tragedy, accompanied by moral feelings and losses, which can become extreme in the case of simultaneous death of a large number of people. Moral consciousness in emergency situations is not only a special component of the human mental world, but also a means of salvation, which is one of the first to be included in the process of struggle for survival at the level of individual and social being. The discordance of individual and universal consciousness occurring in the conditions of emergency situations and catastrophes, as well as psychological reactions and related moral conflicts are not of any specific character peculiar to a natural disaster or technological accident. Rather, it is a universal moral reaction to danger in general. The content, depth and intensity of these discrepancies in the sphere of moral consciousness are determined by the personal significance of the disaster and the state of morality before the disaster.

As a result of a catastrophe, a peculiar spiritual atmosphere inherent in any tragedy emerges as a system of interrelated principles, norms, values and stereotypes of behavior, largely different from the moral standards that existed at the time preceding the catastrophe. There is a change of functional and mental state of a person in stressful conditions, transformation of norms, values and rules of behavior, which allows surviving in the conditions

of a catastrophe not only an individual, but also a group of people, the population of the region and the whole human community, preserving human essence. In the first moments of a catastrophe, in situations involving a real vital threat, people's actions are practically devoid of any moral basis. The absence of moral choice in preference of this or that value, moral norm or principle is the result of peculiarities of functioning of the psyche in the state of anxiety and stress, determined by the fear of death, severe physical and mental traumas. A kind of "switching off" of individual moral consciousness in this situation increases the possibility of preserving life. In the stage of psycho-emotional shock and supermobilization there is a gradual "switching on" of the mechanisms of moral regulation. Moral consciousness in this period fixes the necessity of saving people and implementation of skillful actions to get out of the crisis situation, psychoemotional and moral influence on people, contributing to their quick orientation and adequate perception of the situation. Morally justified in extreme situations is the leader's going beyond the moral norms accepted in a normal situation. Such a right of "exit" is conditioned by a narrow range of choice: "to save oneself – or to save others (to win)". "Switching on" the moral consciousness of the individual in a life-threatening situation during the period of supermobilization in the absolute majority of cases occurs through the resolving of contradictions associated with the need to make a choice, which creates a situation of moral conflict. In the stages of psychological

and psychophysiological demobilization and the stage of resolving there is a complete "inclusion" of moral consciousness. Grief and sadness caused by the loss of loved ones, the rupture of established social ties, material damage, reach their peak. During this period there is a decrease in the threshold of moral norms, caused by such a feature of morality as "reversibility". The weakening of control by the social environment, the breakdown of interpersonal and intergroup ties gives rise to permissiveness and forgiveness. The hope that the catastrophe will "write off" everything, that in the chaos "everything is possible", gives rise to such deviations from generally accepted norms as murder, cannibalism, looting, suicide on the grounds of "guilt complex". The main regularities of changes in the moral consciousness and behavior of people in the post-catastrophic period correspond to the phenomena of morality, which are observed in the process of medical, psychological and social rehabilitation of survivors (Hafner, 1986).

Conclusions

Thus, the experience and understanding of the catastrophic is formed from biblical apocalyptic prophecies and warnings to images of natural disasters, to earthly, cruel and prosaic wars, to the space of the lonely soul and the mortal suffering body. Remaining eternal, these themes in each epoch acquired their own face, their recognizable signs. Concerns related to overcoming the crisis phenomena arising in the course of the development of earthly civilization occupy an increasing place in the life of modern man.

REFERENCES

- Beilin, M.V. (2022). Ecological consciousness in the context of multi-confessional worldview pluralism. In: Religion in late modern society : (a thematic collection of papers of international significance). Todorović, D., Matić, Z., Blagojević, M. (eds). Niš: Yugoslav Association for the Scientific Study of Religion (YSSSR); Požarevac: Committee of education and culture of the Diocese of Požarevac and Braničevo, 91–108.
- Brown, J.T. (1986). Grief response in trauma patients and their families. *Psychiatric aspects of trauma*, 16, 93–114.
- Gazniuk, L.M. (2008). Philosophical studies of existential-somatic being: monograph (in Ukrainian). Kyiv: PARAPAN, 368.
- Gunn, S.W.A. (1988). The Coordination of governments and the relief agencies. In: *Medicine for Disasters*. Baskett, P., Weller, R. (eds). London: Wright-Butterworth, 145–151.
- Gunn, S.W.A. (1988). Earthquakes. In: *Medicine for Disasters*. Baskett, P., Weller, R. (eds). London: Wright-Butterworth, 285–289.
- Hafner, B. (1986). Die Wehrmedizin-Schrittmacher der Katastroph-henmedizin. *Wehrmed. Wehrpharm.* 10 (2), 81–89.
- Knoepfel, H.-K. (1980). Psychische Reaktionen in Katastrophen. In: R Lanz, R., Rossetti, M. (Hrsg.): *Katastrophenmedizin*, Enke-Verlag, Stuttgart, 204–214.
- McDaniel, E.G. (1988). Psychological response to disasters In: *Medicine for Disasters*. Baskett, P., Weller, R. (eds). London: Wright-Butterworth, 231–245.
- Moore, G.R., Dembert, M.L. (1987). The military as a provider of public health services after a disaster. *Military Medicine*, 152 (6), 303–307.
- Peper, E. (1991). Angstbewältigung ein Beitrag zur stress und Panik Prophylaxe. *Wehrmedizinische Monatsschrift*, 35 (10), 441–444.
- Saleun, C. (1986). Les mission humanitaires du servise de sante des armees. *Médecine, Armée*, 4 (8), 631–638.

МИХАЙЛО, БЕЙЛІН – доктор філософських наук,
професор, професор кафедри гуманітарних наук,
Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)
E-mail: mysh07bmv@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6926-2389>

ОЛЕКСАНДР, ЖЕЛТОБОРОДОВ – кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри гуманітарних наук,
Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)
E-mail: reskator2132@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5156-7512>

КАТАСТРОФА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ІСТОРИЧНОГО БУТТЯ

Анотація

Потрясіння, що стали результатом двох світових воєн і безлічі екологічних катастроф, виявилися не найкатастрофічнішими для свідомості сучасної людини. Катастрофічне розглядається як дисгармонія, роз'єднаність зі світом, у якому міста, урбанізоване середовище постають як один із символів сучасної катастрофічної самотності та відчуження. Перші десятиліття XXI століття доповнили катастрофічний ряд усілякими танатологічними перверсіями, які примхливо поєднують повноту відчуття життя з феноменами садизму, мазохізму, сексуальними революціями, тероризмом і моральною неосудністю. Безнадійно катастрофічним постає щільність особистих, соціальних, національних нещастя, що перетворюють катастрофу не на поворотну подію, яка має «негативні наслідки», а на поточну повсякденність, сповнену очікуванням негативного й руйнівного, що породжує, з одного боку, страх, стрес і тугу, а з другого – ненависть, агресію і бажання помсти. Обґрунтовано, що індивідуальні конфлікти, з огляду на свою масовість, створюють величезний і складно класифікований конгломерат соціально-психологічної напруженості, на тлі якої в багатьох людей формуються психологічні та клінічні варіанти соціально-стресового синдрому. Причини цього можуть бути пояснені повсякденною культурою соціального простору, яка формує в людини стандартизовані ідеали, що призводить до втрати індивідуальних ідеалів і цінностей. Показано, що внаслідок катастрофи створюється своєрідна трагічна, моральна атмосфера, яка являє собою складну систему пов'язаних між собою принципів, норм, цінностей і стереотипів поведінки, що відрізняються від моральних стандартів повсякденного життя. Зазначається, що зниження рівня моральної нормативності є результатом амбівалентності моралі, пов'язаної як зі зміною функціонального і психічного стану людини в стресових умовах, так і з необхідністю дотримуватися цінностей і норм, що склалися в обстановці катастрофи.

Ключові слова: катастрофічний вигляд буття, надзвичайні ситуації, військові конфлікти, душевні травми, стрес, страх, руйнування, загибель.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 17.01.2024
Accepted date 01.02.2024
Published date 17.02.2024

How to cite: Mykhailo, Beilin, Aleksandr, Zheltoborodov. Catastrophe as existential-social dimension of historical being. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 18 (95). P. 18–23.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-02>

АКТУАЛІЗАЦІЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ЗАСАД ІНФОРМАЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ

ТАРАС, БУТЧЕНКО¹
ОЛЕКСАНДРА, СОРОКІНА²

Анотація

Зростання масштабів інформаційних процесів надало можливість здійснення революційних змін у суспільному житті та разом з цим актуалізувало питання вироблення світоглядних та інституційних засад застосування систем штучного інтелекту. Аналіз технократичного та трансгуманістичного підходів викриває їх оптимістичне, але водночас позбавлене критичного осмислення бачення застосування штучного інтелекту в суспільних процесах. Протилежні ідеї тотального контролю та втрати індивідуалізації і творчого начала виражають застереження щодо нежиттєздатних систем соціального управління, в яких людина втрачає власну суб'єктність. Мета статті полягає у визначенні шляхів реалізації гуманістичного потенціалу філософії у відповідь на загрози інформаційного відчуження та використання інформаційних технологій з метою знищення суб'єктності особистості. В основі відновлення свободи людини та подолання інформаційного відчуження лежать творчий підхід, критичне осмислення, здатність ідентифікувати та співвідносити реальне та не-реальне. Враховуючи специфіку роботи систем штучного інтелекту, питання зрівняння їх та людиною, якщо і може бути реалізованим, то у віддаленій перспективі. Системи штучного інтелекту не здатні виступати еквівалентом особистості, хоча і виступають потужним інструментом автоматизації праці та зростання економічного сектору. Серед поточних загроз можна виділити втрату горизонтальних та вертикальних соціальних зв'язків, редукцію мисленнєвих процесів, зменшення здатності людини до самостійного прийняття рішень.

Ключові слова: інформаційна свідомість, інформаційна культура, штучний інтелект, інформаційний процес, інформаційно-суспільні відносини.

Актуальність та постановка проблеми у загальному вигляді, її зв'язок з важливим науковими і практичними завданнями

Відзнака сучасного етапу розвитку – збільшення масштабів, інтенсивності та складності інформаційних процесів, що обумовлене науково-технічним прогресом та революційними змінами, пов'язаними зі впровадженням новітніх інформаційних систем. На підставі досягнень у галузі кібернетики та інформатики відбувається запуск масштабних систем штучного інтелекту, що, своєю чергою, створює підґрунтя для революційних змін у всіх сферах життєдіяльності. Людина отримує якісно нові можливості впливати на природу та суспільство. Але разом із цим загострюється потреба розвитку культури штучного інтелекту, відповідних світоглядних та інституційних засад його застосування. Йдеться про потребу переосмислення людиною власного місця та від-

повідальності в системі інформаційно-суспільних відносин, що виводить на новий рівень питання філософських та рефлексивних засад інформаційних свідомості та культури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких представлено вирішення даної проблеми і на які спирається автор

У сучасній соціально-філософській літературі існують різні підходи до її вирішення. З одного боку, продовжується технократична лінія, представники якої в дусі просвітницького оптимізму розглядають науково-технологічні досягнення в інформаційній галузі як рушійну силу соціального поступу, зростання продуктивності праці, безпеки, гарантування соціальної справедливості і справжнього народовладдя. Представники трансгуманізму підкреслюють, що стрімкий розвиток інформаційних технологій збільшує еволюційну перспективу людства і веде до «постлюдського майбутнього», зокрема, за допомогою застосування технологій штучного інтелекту для «поліпшення людини» за допомогою цифрових практик «розумних» органів, використання нейрокомп'ютерного інтерфейсу для активізації, збереження і «перезавантаження» свідомості та ін. (Huberman, 2020; Human enhancement, 2009; Lilley, 2013).

Corresponding authors:

¹ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: tiberuus17@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0671-1500>

² Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: sorokina.soc@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0058-1848>

Разом із цим інші філософи б'ють на сполох. Так, Юваль Ной Харарі вважає, що сьогодні створюється інформаційне технологічне підґрунтя для нового тоталітарного контролю поведінки людини, утворення нової правлячої еліти з новим постлюдським статусом (Харарі, 2019; Harari, 2023). На думку Гаспара Кьоніга, прогрес технологій штучного інтелекту загрожує «кінцем індивідуума» та втратою особистості як суб'єкта творчості та громадянина як відповідального учасника демократичних процесів. Зрештою, висловлюється побоювання, що перебільшення можливостей сучасних інформаційних технологій буде сприяти утворенню штучних нежиттєздатних систем соціального управління, що не зможуть на певному етапі надати адекватну відповідь на екологічні або соціокультурні виклики (An interview with Gaspard Koenig, 2020; Koenig, 2019; Pasquale, 2020). У зазначеному контексті актуалізація філософських засад інформаційної свідомості людини виявляється формою її порятунку та виживання як біологічної, так і соціально-духовної істоти.

Мета статті

Власне мета цієї статті – визначити шляхи реалізації гуманістичного потенціалу філософії у відповідь на загрози інформаційного відчуження, використання інформаційних технологій для маніпуляцій, експлуатації, агресії та врешті-решт знищення людини у прямому сенсі цього слова. Вирішення цього завдання, на нашу думку, слід почати з аналізу онтологічних засад інформаційної свідомості – інформаційного буття людини. Йдеться про визначення шляхів подолання драматичних колізій, що відбуваються у зв'язку з втратою сутності феномена інформації у повсякденній практиці інформаційного існування сучасної людини.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. «Фейки», «дипфейки», «маніпулятивні конструкти», «ідеологеми» та інші інформаційні підробки різного роду – все це прояви несправжнього інформаційного існування, для створення яких проте застосовується весь могутній потенціал сучасної інформаційної науки, у тому числі, в галузі штучного інтелекту. У даній ситуації інформаційний потенціал особистості та суспільства входить у стан заперечення: інформаційні повідомлення втрачають змістовне наповнення та починають тяжіти до трансляції ідеологем та міфологем заради досягнення політичних та/або економічних інтересів певних елітарних груп.

Закладений парадокс між кількістю інформації та її змістовним наповненням призводить до зменшення сегменту якісних повідомлень та має наслідком деформацію інформаційної свідомості всіх груп населення, втрату здатності до критичного осмислення повідомлень та раціонального їх використання. На суспільному рівні серед наслідків є соціальне відчуження, поширення деструктивних практик спілкування, зростання насильства, екологічних ексцесів та війн, орієнтованих на фізичне знищення великих груп населення та етносів, яскравим прикладом чого є агресія росії проти України, під час якої апробовані різноманітні форми інформаційної зброї від маніпулятивної пропаганди до кібератак на значущі державні та суспільні інституції, а на підході – додання до «традиційних» видів зброї фізичного ураження ще і зразків озброєнь зі застосуванням штучного інтелекту (наприклад, використання «ройових» моделей управління атаками дронів).

У крайній формі хвиля інформаційного відчуження створює загрозу виходу інформаційних систем з-під контролю, навіть, своїх власних розробників. Сценарії «повстання штучного інтелекту», описані у «Термінаторі» або «Матриці», не такі й неймовірні з огляду на аргументи прибічників ідеї обмежити розвиток відповідних технологій або принаймні поставити його під більш жорсткий суспільний контроль. 22 березня 2023 р. команда неурядової організації Future of Life, яка об'єднує вчених, експертів у галузі глобальної безпеки людства, навіть виступила з публічним закликом призупинити на 6 місяців розробку систем штучного інтелекту, потужність яких буде перевищувати GPT-4. На сьогодні цей лист підписало понад 3 000 представників науки та техніки безпосередньо дотичних до революційних інновацій в інформаційні галузі. Зокрема, серед підписантів – канадський професор Монреальського університету, лауреат премії Тьюрінга Йошуа Бенжіо, директор Центру дослідження штучного інтелекту, британський вчений Рассел Стюарт, співзасновник Neuralink та Open AI, власник Twitter (X) Ілон Маск, співзасновник Apple Стів Возняк, співзасновник Ripple Кріс Ларсен та ін. (Pause Giant AI Experiments: An Open Letter, 2023).

На нашу думку, вихід із ситуації «інформаційної руїни» уможливується на шляхах філософського рефлексивного проникнення до сутності феномена інформації. Нажаль на буденному рівні лишається поширеною технократична редукція інформації до даних. На підставі уявлень такого

роду у масову культуру проникають патерни «інформаційного» споживацтва: одномірні моделі відносин інформування, в якій пасивних реципієнтів «накачують» «завершеними» відомостями, що спонукають їх до наперед кимось визначених алгоритмів поведінки. Напевно в цих алгоритмах людина втрачає себе, сутнісну здатність на вільний прояв власної особистості, соціальної суб'єктності у процесі реалізації власного життєвого проєкту. На нашу думку, втрата свободи волі людини – закономірний наслідок технократичних спотворень її інформаційної культури.

Натомість в основі відновлення свободи волі філософське переосмислення феномену інформації як особливості форми взаємодії з передачею змін за допомогою спрямованої маси сигналів від об'єкта до суб'єкта та їхнього перетворення в останньому. Тобто суб'єкт або реципієнт відіграє активну роль в інформаційному відношенні до певного об'єкта, представленого у тій або іншій сукупності даних: він здійснює вибір та органічно перетворює останні, відкриваючи себе в іншому. Причому цей акт не є проявом індивідуального свавілля. Суб'єкт/реципієнт не підпорядковує і не ламає об'єкт, представлений в інформації, а вільно визначає власне місце, роль у пліні природних необхідних змін, актуалізуючи потенційні можливості певної ділянки дійсності. Іншими словами, інформаційне відношення виступає як своєрідна зустріч, всі учасники якої відкривають себе один в одному. У цьому вимірі інформація виступає формою синергетичного взаємопереходу різних форм і рівнів самоорганізації природного, соціального та духовного світів.

Субстанціональну основу феномена інформації тим самим утворює суперечлива єдність між буттям і небуттям, творчий потенціал якої реалізується в процесі об'єктивації визначеного реципієнтом/суб'єктом вектору перетворень. Розходження між дійсними і недійсними відомостями фіксує істину та хибу, справжнє та ілюзорне існування, оригінал і підробку, епістему та доксу тощо. Своєю чергою, процес інформаційної взаємодії спрямований на відновлення єдності буття та небуття за допомогою визначення статусу даних та їхньої перевірки в ході актуалізації реальних інформаційних можливостей людини, трансформації її віртуальної свободи на фактичну.

На внутрішню суперечливість інформаційного процесу переходу потенціального в актуальне неминує наштовхуються розробники адаптивних штучних інформаційних систем. Прагнучи

автоматизувати процес прийняття рішень у процесі обробки великих баз даних, вони виявляються змушені вирішувати проблему невизначеності та пов'язані з нею логічні парадокси осмислення буття та небуття, що були виявлені ще Парменідом та Зеноном у VI–V ст.ст. до н.е. Якщо свідомість людини демонструє неймовірну інтуїтивну гнучкість у створенні ідеальних понятійних форм, що відображають загальний зв'язок існуючого та неіснуючого, актуального та потенційного, то штучно створені алгоритми, навіть, у найбільш технологічно розвинених версіях, виявляються обмежені виконанням заданої конкретної цільової функції за заздалегідь зафіксованими зразками позитивних результатів (зокрема, у рамках технології «глибинного навчання» (Kai-Fu, 2018;)).

Прибічники гіпотези «сильного» штучного інтелекту вірять, що зазначена обмеженість має кількісний характер і з часом зможе бути подолана: високі темпи прискорення інформаційної обробки та зростання обсягу даних зрівняють комп'ютерні програми з людиною (Searle, 1980). По суті, тим самим, закладається основа для визнання можливості створення штучних інформаційних індивідуумів, «роботів-особистостей». Наступний крок – роздуми над відповідними морально-етичними регуляторами відносин між людиною та роботом (яскравий приклад – фантастичний роман «Двохсотрічна людина» А. Азімова) (Asimov, 2000).

Своєю чергою, прибічники гіпотези «слабкого» штучного інтелекту наголошують на тому, що відмінність між людським розумом та штучним інтелектом має якісний характер. Штучні інформаційні системи здатні рахувати, обчислювати за заданим людиною алгоритмом, але не здатні навчитися мислити, перейти ту грань, за якою необхідність заданого алгоритму перетворюється на інтуїтивну непередбачуваність творчої спонтанності. Для ілюстрації цієї думки Дж. Сьорль використовує мисленнєвий експеримент «китайська кімната»: людину, яка не знає китайської мови, розмістили у помешканні, де є китайські ієрогліфи. Людина знає правила комбінації ієрогліфів, але не знає мови. За дверима в той же час знаходяться ті, хто мову знає та задають питання. Якщо людина передає ієрогліфи за правилами, то ті, хто знають мову, можуть подумати, що і інша людина її знає. Але насправді один з учасників комунікаційного процесу мови не знає, а лише виконує закладений алгоритм (Searle, 1980).

Наявна динаміка технологічних змін поки що підтверджує саме другу гіпотезу. Штучний інтелект ще не позначає реального існування штучної особистості, свідомості, а радше виступає зручною метафорою, яка позначає сукупність технологій автоматизації та відповідної інтенсифікації процесів обробки інформації. Йдеться про складну технологічну модель, завдяки якій виникає можливість синхронізації інформаційної взаємодії у рамках глобального розподілу праці. Як наслідок, підвищується рівень керованості різноманітними техніко-економічними процесами, удосконалюються логістичні ланцюги та ін., що, своєю чергою, забезпечує зростання продуктивності суспільного виробництва. Так, за оцінками PricewaterhouseCoopers, до 2030 р. впровадження штучного інтелекту забезпечить 15,7 трлн доларів до світового ВВП (Kai-Fu, 2018).

Разом із цим наявна технологічна модель штучного інтелекту не забезпечує людину можливістю рівних, паритетних соціальних відносин. Навпаки, вона оформлює виникнення нової цифрової форми соціальної нерівності, в якій фіксується прірва між лідерами галузі та рештою суспільства. На думку Кай-Фу Лі, процес поступу технологій штучного інтелекту зумовлює глобальну нерівність і безробіття і, навіть, веде до виникнення нового світового устрою, за якого в руках кількох інформаційних монополістів у США та КНР сконцентруються неймовірно багатства (Kai-Fu, 2018; Kai-Fu, 2021).

Такому сценарію сприяє те, що корисність інформаційної мережі підвищується мірою зростання кількості її учасників. Тобто існує базова передумова утворення декількох глобальних мережевих компаній, фактичних монополій інформаційної галузі. Забезпечені ексклюзивним доступом до величезних обсягів інформації, вони, своєю чергою, мають ключову конкурентну перевагу у розробці і впровадженні технологій штучного інтелекту, ефективна робота та розвиток якого визначаються, крім обчислюваної потужності комп'ютерів, можливістю опрацювати великі масиви даних за принципом «чим більше, тим краще». Власне так і відбувається у галузі штучного інтелекту, де провідні технологічні позиції сьогодні займають всього сім корпорацій: 4 американські (Amazon, Google, Facebook та Microsoft) та 3 китайські (Alibaba, Baidu, Tencent) (Kai-Fu, 2018).

Зусилля інформаційних корпорацій, насамперед, спрямовуються на максимізацію прибутку,

а для цього виявляється важливим у будь-який спосіб забезпечити зростання кількості користувачів тієї або іншої мережі. Жорстока конкурентна боротьба за рейтинг змушує віддавати перевагу методам емоційного впливу на аудиторію та знижувати якість інформації у душі слоганів: «вплив важливіше за розуміння», а «кількість важливіше якості». Цей перехід відбувається завдяки використанню різноманітних технологій «цифрового підштовхування» («наджиталізації»), за допомогою якого відкриваються та експлуатуються соціально-психологічні закономірності прийняття рішень на рівні індивідів, управління сприйняттям та увагою користувачів інформаційних мереж. По суті, відбувається технократичне блокування автономії реципієнтів даних, їхньої здатності перетворюватися на суб'єктів інформаційної взаємодії.

Тенденція дегуманізації, знеособлення інформаційних мереж, з яких зникають особистості, здатні мислити (у термінології Гаспара Кьоніга відбувається «кінець індивідуума» (An interview with Gaspard Koenig, 2020; Koenig, 2019) підсилюється налаштуванням мереж на індивідуальні вподобання за допомогою пошукових машин та, як наслідок, фільтрування інформації, доступ до якої отримує певна аудиторія. Все це сприяє фрагментаризації соціального буття, руйнуванню горизонтальних інституційних зв'язків, завдяки яким відбувається громадянська самоорганізація. Відтак виникають умови для згорання демократичної державності та наступу автократій на права та свободи громадян як у національному, так і глобальному вимірах.

Резонуючі з когнітивними обмеженнями людей, їхнім упередженим настановам (посилені у тому числі завдяки маніпулятивним впливам, що генеруються штучним інтелектом), цей процес веде до утворення конформістських соціальних середовищ, зростання соціокультурної гомогенності учасників мережевих спільнот з одночасним зменшенням їхніх контактів з людьми із відмінними інтересами. Все це, зі свого боку, стимулює згасання колективного творчого потенціалу, своєрідне «закриття мислення» індивіда, блокує його готовність до прийняття інших думок і зрештою сприяє соціальній радикалізації і розпалюванню політичних конфліктів.

Усе разом утворює підґрунтя для розповсюдження настроїв недовіри до інновацій в інформаційній галузі, одним із проявів яких, зокрема, став відкритий лист Future of Life щодо призупинення

розробок систем штучного інтелекту, потужність яких буде перевищувати GPT-4. Крім цього листа, можна згадати про кроки національних урядів і міжнародних інституцій зі створення інституційних запобіжників захисту прав людини у процесі інформаційної взаємодії. Так, 01–02 листопада 2023 р. у м. Блетчлі (Великобританії) на міжнародному саміті, в якому взяли участь 28 країн, серед яких Великобританія, ЄС, Китай, США та Україна, була підписана Декларація, що визначає принципи безпечного користування та розвитку технологій штучного інтелекту. У зазначеному документі визнається величезний потенціал штучного інтелекту для підвищення соціального добробуту, мира та процвітання. Водночас фіксуються глобальні загрози, для подолання яких «штучний інтелект повинний бути спроектований, розвинутий, розгорнутий та використаний у безпечний спосіб... щоб він був орієнтований на людину, заслужував довіру і був відповідальним» (The Bletchley Declaration, 2023).

Поряд із цим на громадянському, неформальному рівні виникає соціальний опір впровадженню штучного інтелекту. Так, у 2023 р. відбувся 143-хденний страйк голлівудських сценаристів, які, зокрема, вимагали обмежити застосування генеративного штучного інтелекту для створення художнього контенту. Інший показовий епізод – у грудні 2023 р. був поданий судовий позов он-лайн видання The New York Times до корпорацій OpenAI та Microsoft щодо порушення авторських прав журналістів, мільйони публікацій яких були використані для «навчання» чат-ботів (Позов The New York Times проти OpenAI відображає серйозні проблеми AI сектору, 2024).

Крім того, популяризується ідеологія та розповсюджуються практики контркультури «цифрового захисту»: вміння та навички користування інтернетом, не залишаючи «слідів», «віртуальне клонування» – створення «фальшивої ідентичності» з метою уникнути відчуження особистісних даних або перехід до образу життя «поза мережею» та ін. (Koenig, 2019). Цей рух має нігілістичні інтенції, повторюючи вже відомий шлях цілковитого неприйняття та фізичного знищення нових технологій, що був пройдений лудитами у першій третині XIX ст. На нашу думку, зазначений вектор протидії інформаційному відчуженню має утопічний характер: витіснення інноваційних інформаційних технологій є безперспективним з огляду на реальні соціально-економічні та управлінські вигоди, які вони забезпечують, особливо

в контексті потреби вирішення глобальних соціально-політичних та екологічних проблем.

Протилежний напрям пропонують прибічники ідеї «інформаційного виправлення» недоліків людини: замість уникнення або витіснення сучасних інформаційних технологій слід навпаки, використати їх для обмеження ексцесів егоїстичної поведінки індивіда та розвитку його вмінь і навичок соціальної співпраці, активного та здорового образу життя у злагоді з природою. Так, вже сьогодні цифровізація публічного управління дозволяє посилити рівень прозорості прийняття важливих рішень, гарантувати можливість громадського контролю, а отже, зменшити ризики корупції, конфлікту інтересів та ін. На порядку денному – автоматизація процесу притягнення правопорушників до відповідальності задля максимального вилучення можливості помилок і зловживань владою. Поряд із цим у галузі освіти запущений процес створення застосунків штучного інтелекту (віртуальних менторів, коучів, терапевтів-консультантів та ін.), що допомагають людині правильно організувати процес навчання, спортивних занять або лікування з врахуванням її індивідуальних особливостей та соціально-психологічних закономірностей поведінки.

Але підкреслимо, що на сучасному етапі йдеться про технологічні рішення, які врешті-решт ухвалюють одні люди відносно інших людей або у випадку самоосвіти/самоконтролю – людина відносно самої себе. Інформаційні технології, зокрема, штучний інтелект інтенсифікують людську здатність ухвалювати соціально-оптимальні рішення, але не гарантують подолання тих або інших соціокультурних упереджень, стигм та ін. Навпаки, вони можуть навіть посилювати різноманітні форми дискримінаційної ментальності. Наприклад, якщо функціональні параметри технологічних моделей відтворюють ментальні обмеження розробників відповідних програмних алгоритмів або у випадку гомогенізації спільнот у соціальних мережах, члени яких виявляються носіями спільних стереотипів (Kai-Fu, 2021).

У науковій фантастиці А. Азімова представлений більш кардинальний підхід, згідно з яким штучний інтелект розглядається як інструмент реалізації універсальних гуманістичних етичних настанов – «трьох законів робототехніки»: 1) «робот не може завдати шкоди людині або через свою бездіяльність допустити, щоб людині було завдано шкоди»; 2) «робот мусить підкорятися наказам людини, коли ці закони

не суперечать Першому закону»; 3) «робот повинен дбати про свою безпеку доти, доки це не суперечить Першому та Другому законам» (Asimov, 2000; Asimov, 1986). Задля реалізації цих настанов у циклі фантастичних романів «Фундація» робот Р. Деніель Оліво таємно керує державними урядами, відіграє головну роль у прийнятті глобальних рішень з метою порятунку людства, причому, насамперед, від нього самого. Врешті-решт, цей робот розроблює та реалізує проєкт штучного планетарного організму, що поєднує в єдину інформаційну мережу всі живі істоти планети, включаючи людей, забезпечуючи всіх її учасників доступом до інформації один одного. Тим самим утворюється система, що не допускає конфліктів, соціального та екологічного дисбалансу (Asimov, 1986). Тобто штучний інтелект розглядається як рушійна сила процесу усвідомлення загальнолюдських і планетарних потреб та забезпечення їхнього задоволення за допомогою управління індивідуальною поведінкою окремих членів спільноти.

Виникає питання наскільки сформульовані А. Азімовим закони здатні гарантувати функціонування роботів у безпечному для людини режимі з огляду на багатозначність використаних базових понять «людина» та «шкода». Напевно тут має прояв утилітарна етика Дж. С. Мілля, наріжна засада якої – принцип шкоди. Але як її виміряти, наприклад, коли штучний інтелект у ролі водія автомобіля в аварійній ситуації буде змушений ухвалювати рішення: кого рятувати власних пасажирів чи інших людей, які перебувають в іншому автомобілі, з яким потенційно відбудеться зіткнення? Чи допустимо вбити одну людину чи групу людей за допомогою відповідно налаштованого штучного інтелекту, щоб попередити завдання шкоди людству? І, зрештою, як захистити органічну загальнолюдську єдність і водночас не дати зникнути індивідууму в інформаційно організованому суспільному цілому?

Висновки дослідження і перспективи подальших пошуків у даному напрямку

На нашу думку, наведені питання засвідчують нагальність актуалізації філософських засад інформаційної свідомості та відповідного системного філософсько-наукового встановлення конкретних шляхів комплексу соціокультурних

інституційних чинників, потрібних для реалізації гуманістичного, культуротворчого потенціалу інформаційних технологій, у тому числі, штучного інтелекту. Слід погодитися зі Н. Бостромом, що філософія сьогодні опиняється у ситуації браку ресурсу часу, оскільки наближається та мить виникнення «штучного суперінтелекту», коли стрімкий прогрес інформаційних технологій, штучного інтелекту може вийти з-під контролю людини (Bostrom, 2014). У відповідь філософи повинні зосередитися над «стратегічним аналізом», під яким розуміється, передусім, пошук критично важливих ідей та аргументів, що здатні змінити топологію бажаного (Bostrom, 2014).

Поряд із цим вважаємо, що потрібна експлікація філософсько-рефлексивного ядра інформаційної свідомості як готовності до формування відповідального ставлення до споживання інформації, використання її з освітньою метою та реалізації суб'єктності аудиторії в її самоосвіті, критичному осмисленні та інших рефлексивних практик у роботі з інформаційними джерелами. Передумова вирішення цього завдання – розробка та впровадження етичної інфраструктури інформаційної діяльності як сукупності інституційних морально-ціннісних запобіжників її відчуження від людини. Перші кроки вже робляться – активізується суспільне обговорення відповідних питань, ухвалюються перші етичні кодекси штучного інтелекту та ін.

Разом із цим, інституційний аспект впровадження зазначених практик є узгодженим як з моделлю філософської освіти, так і з базовими програмними документами ЮНЕСКО, які передбачають додавання філософської складової до освітніх систем країн для того, щоб «наповнити суспільну свідомість певною сукупністю філософських і моральних понять, яку слід розглядати як мінімальну основу, розраховану для відновлення поваги до людської особистості, любові до миру, несприйняття обмеженого націоналізму, грубої сили...» (Droit, 1995). На нашу думку, практичний аспект у реалізації цих напрямів діяльності у низці країн світу є аргументом на користь підтвердження перетворення філософської освіти на елемент освіти впродовж життя, яка має бути інституційно закріпленою та доступною для населення.

Список використаних джерел

- An interview with Gaspard Koenig. The Economist, 01.10.2020. URL: <https://www.economist.com/open-future/2020/01/10/a-cry-for-freedom-in-the-algorithmic-age>
Asimov I. Foundation and Earth. New York: Bantam Books, 1986. 499 p.

- Asimov I. *The Bicentennial Man*. London: *Gollancz*, 2000. 224 p.
- Bostrom N. *Superintelligence. Paths, Dangers, Strategies*. Oxford: *Oxford University Press*, 2014. 328 p.
- Droit, Roger-Pol. *Philosophy and democracy in the world. A UNESCO survey*. Foreword by Federico Mayor / translation by Catherine Cullen. Paris: *UNESCO Publishing*, 1995. 193 p.
- Harari Y. N. AI and the future of humanity. Yuval Noah Harari at the Frontiers Forum. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LWiM-LuRe6w>
- Харарі Ю.Н. *Homo Deus. За лаштунками майбутнього* / пер. з англ. О. Дем'янчука; 2-ге вид. Київ : *Форс Україна*, 2019. 512 с.
- Huberman J. *Transhumanism: From Ancestors to Avatars*. *Cambridge University Press*, 2020. 292 p.
- Human enhancement / edited by Julian Savulescu and Nick Bostrom. Oxford: *Oxford University Press*, 2009. 423 p.
- Kai-Fu Lee *AI Superpowers: China, Silicon Valley, and the New World Order*. Boston, New York : *Houghton Mifflin Harcourt*, 2018. 254 p.
- Kai-Fu Lee, Chen Qiufan. *AI 2041: Ten Visions for Our Future*. New York : *Currency*, 2021. 426 p.
- Koenig G. *La fin de l'individu: voyage d'un philosophe au pays de l'intelligence artificielle*. *Éditions de l'Observatoire*, 2019. 398 p.
- Lilley S. *Transhumanism and Society. The Social Debate over Human Enhancement*. Springer-Dordrecht-Heidelberg-New-York-London: *Springer Netherlands*, 2013. 91 p.
- Pasquale F. *New laws of robotics : defending human expertise in the age of AI* / Frank Pasquale. Cambridge, Massachusetts: *The Belknap Press of Harvard University Press*, 2020. 330 p.
- Pause Giant AI Experiments: An Open Letter. *Future of life Institute*. URL: <https://futureoflife.org/open-letter/pause-giant-ai-experiments/>
- Позов The New York Times проти OpenAI відображає серйозні проблеми AI сектору. Інтернет свобода, 5 січня 2024. URL: <https://netfreedom.org.ua/article/pozov-new-york-times-proti-openai-vidobrazhaye-serjozni-problemi-ai-sektoru>
- Searle J. *Minds, Brains and Programs*. *The Behavioral and Brain Sciences*. 1980. Is. 3. P. 417–457.
- The Bletchley Declaration by Countries Attending the AI Safety Summit, 1–2 November 2023. Policy paper published 1 November 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ai-safety-summit-2023-the-bletchley-declaration/the-bletchley-declaration-by-countries-attending-the-ai-safety-summit-1-2-november-2023>

REFERENCES

- An interview with Gaspard Koenig. *The Economist*, 01.10.2020. URL: <https://www.economist.com/open-future/2020/01/10/a-cry-for-freedom-in-the-algorithmic-age>
- Asimov, I. (1986). *Foundation and Earth*. New York: *Bantam Books*.
- Asimov, I (2000). *The Bicentennial Man*. London: *Gollancz*.
- Bostrom, N. (2014). *Superintelligence. Paths, Dangers, Strategies*. Oxford: *Oxford University Press*.
- Droit, Roger-Pol. (1995). *Philosophy and democracy in the world. A UNESCO survey*. Foreword by Federico Mayor / translation by Catherine Cullen. Paris: *UNESCO Publishing*.
- Harari, Y. N. AI and the future of humanity. (2023). Yuval Noah Harari at the Frontiers Forum. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LWiM-LuRe6w>
- Kharari, Yu.N. (2019). *Homo Deus. Za lashtunkamy maibutnoho* / per. z anhl. O. Demianchuka; 2-he vyd. Kyiv : *Fors Ukraina*.
- Huberman, J. (2020). *Transhumanism: From Ancestors to Avatars*. *Cambridge University Press*.
- Human enhancement. (2009). / edited by Julian Savulescu and Nick Bostrom. Oxford: *Oxford University Press*.
- Kai-Fu, Lee. (2018). *AI Superpowers: China, Silicon Valley, and the New World Order*. Boston, New York: *Houghton Mifflin Harcourt*.
- Kai-Fu, Lee, Chen, Qiufan. (2021). *AI 2041: Ten Visions for Our Future*. New York: *Currency*.
- Koenig, G. (2019). *La fin de l'individu: voyage d'un philosophe au pays de l'intelligence artificielle*. *Éditions de l'Observatoire*.
- Lilley, S. (2013). *Transhumanism and Society. The Social Debate over Human Enhancement*. Springer-Dordrecht-Heidelberg-New-York-London: *Springer Netherlands*.
- Pasquale, F. (2020). *New laws of robotics : defending human expertise in the age of AI* / Frank Pasquale. Cambridge, Massachusetts: *The Belknap Press of Harvard University Press*.
- Pause Giant AI Experiments: An Open Letter. (2023). *Future of life Institute*. URL: <https://futureoflife.org/open-letter/pause-giant-ai-experiments/>
- Позов The New York Times proty OpenAI vidobrazhaie seriozni problemy AI sektoru. Internet svoboda, 5 sichnia 2024. URL: <https://netfreedom.org.ua/article/pozov-new-york-times-proti-openai-vidobrazhaye-serjozni-problemi-ai-sektoru>
- Searle, J. *Minds, Brains and Programs*. *The Behavioral and Brain Sciences*. 1980. Is. 3. P. 417–457.

The Bletchley Declaration by Countries Attending the AI Safety Summit, 1–2 November 2023. Policy paper published 1 November 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ai-safety-summit-2023-the-bletchley-declaration/the-bletchley-declaration-by-countries-attending-the-ai-safety-summit-1-2-november-2023>

TARAS, BUTCHENKO – Doctor of Philosophical Sciences,
Professor, Head of the Philosophy, Public Administration and Social Work Department,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: tiberuus17@gmail.com
ODCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0671-1500>

OLEKSANDRA, SOROKINA – Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of Sociology Department,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: sorokina.soc@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0058-1848>

THE PHILOSOPHICAL PRINCIPLES RENEWING OF INFORMATION AWARENESS AS A CHALLENGE OF THE PRESENT

Abstract

The increase in the scale of information processes provided an opportunity to implement revolutionary changes in social life, and together with this actualized the issue of developing worldview and institutional principles for the use of artificial intelligence systems. The analysis of technocratic and transhumanist approaches exposes their optimistic, but at the same time devoid of critical understanding vision of the application of artificial intelligence in social processes. Opposing ideas of total control and loss of individualization and creativity express reservations about unsustainable systems of social management in which man loses his own subjectivity. The purpose of the article is to determine the ways of realizing the humanistic potential of philosophy in response to the threats of informational alienation and the use of information technologies for the purpose of destroying the subjectivity of the individual. The basis of restoration of human freedom and overcoming information alienation is a creative approach, critical thinking, the ability to identify and correlate the real and the non-real. Taking into account the specifics of the work of artificial intelligence systems, the question of comparing them with humans, if it can be implemented, is in the distant future. Artificial intelligence systems are not capable of acting as an equivalent of a personality, although they act as a powerful tool for automating work and growing the economic sector. Among the current threats, it is possible to single out the loss of horizontal and vertical social ties, the reduction of thought processes, the loss of the ability to implement inventions and independent decision-making.

Keywords: information consciousness, information culture, artificial intelligence, information process, information and social relations.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 11.12.2023
Accepted date 05.01.2024
Published date 15.01.2024

How to cite: Тарас, Бутченко, Олександра, Сорокіна. Актуалізація філософських засад інформаційної свідомості як виклик сучасності. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 24–31.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-03>

**МОДЕЛЬ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ****ВОЛОДИМИР, ГЛАЗУНОВ¹
ОЛЕКСАНДР, КРАСНОКУТСЬКИЙ²
ОЛЕГ, МАСЮК³****Анотація**

Тема моделі глобального управління є актуальною в сучасному світі у контексті різноманітних глобальних викликів та проблем. Зростаюча глобалізація економіки, політики, культури та інших сфер життя створює потребу в розумінні та вдосконаленні моделей управління на рівні світового співтовариства. У статті аналізуються зміни моделі управління геосоціумом, які відбулись під впливом розвитку шерінгової та цифрової економік. Визначається характер взаємодії держав з транснаціональними корпораціями, а також потенційне місце громад, як власника і джерела ресурсного обміну та суб'єкта глобального управління, в процесі цієї взаємодії. Тобто метою дослідження є осмислення тенденцій оновлення моделі глобального управління в процесі трансформації геосоціуму. Ми використовували діалектичний підхід та метод інтелектуальної інверсії, що дозволило комплексно поглянути на перерозподіл функцій управління соціумом та геосоціумом. У результаті констатується, що зелений, цифровий та криптовалютний переходи виступають інструментальними формами для переоформлення моделі глобального управління стратегічними ресурсами життєдіяльності. У висновку заявляється, що перехід до епохи цифрового співіснування збільшив гнучкість суб'єктів глобального управління та розмаїття їхніх об'єднань на основі гармонізації та відновлення енергетично-інформаційного балансу системи. Сучасна складна й, водночас, крихка та вразлива конструкція геосоціуму вимагає від системи управління, що формується, дотримання принципів відкритості, толерантності, діалогової комунікації та відповідальності всіх учасників геосоціальних відносин. Загалом, подальший розвиток соціально-філософського аналізу моделі глобального управління допоможе не лише краще зрозуміти складні взаємозв'язки у світовому політичному та соціальному ландшафті, а й сприятиме створенню більш ефективних та справедливих механізмів управління на міжнародному рівні. багатьох аспектів, включаючи політичні, економічні, соціальні та культурні фактори. Проте, слід намітити деякі загальні принципи та напрями, які можуть бути враховані при розробці такої моделі.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, зелений перехід, імперіалізм, геосоціум, шерінг, трансформації моделі глобального управління.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Тема моделі глобального управління є актуальною в сучасному світі у контексті різноманітних глобальних викликів та проблем. Зростаюча глобалізація економіки, політики, культури та інших сфер життя створює потребу в розумінні та вдосконаленні моделей управління на рівні світового співтовариства. Соціально-філософський аналіз цієї теми дозволяє розглянути її з різних точок зору, включаючи етичні, політичні, економічні та культурні аспекти, розуміти вплив глобального управ-

ління на соціальні структури, права людини, розподіл ресурсів, справедливість та інші соціальні проблеми. Питання, пов'язані з ефективністю та справедливістю глобального управління, розподілом влади між країнами та регіонами, а також управлінням глобальними проблемами, такими як зміна клімату, бідність, конфлікти тощо, залишаються в центрі уваги сучасних досліджень. Отже, тема моделі глобального управління з соціально-філософським аналізом залишається дуже актуальною і важливою для вивчення та розвитку наукових та практичних підходів до управління світовим співтовариством. Розгляд аспектів моделі глобального управління з соціально-філософського погляду дозволяє глибше проаналізувати етичні принципи, які мають лежати в основі такої моделі, розглянути різноманітні політичні структури та їх придатність для вирішення глобальних викликів, врахувати культурну різноманітність та необхідність взаєморозуміння між різними культурами, а також розглянути роль

Corresponding authors:

¹ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: glazunovzp@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0426-3230

² Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: olvolkras@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7818-2284

³ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: olegpm16@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3853-5863

громадян та громадськості у формуванні та вдосконаленні моделі глобального управління. Такий підхід сприяє збагаченню дискурсу щодо проблем та можливих рішень у сфері глобального управління. Соціально-філософський аналіз підкреслює важливість створення механізмів управління, які були б демократичними, прозорими та відкритими для усіх зацікавлених сторін. Такі механізми мають забезпечувати широку участь громадян у прийнятті рішень, а також враховувати інтереси та потреби різних соціальних груп та культурних спільнот. У той же час, аналіз показує необхідність врахування сучасних викликів, таких як зміна клімату, глобальні конфлікти, торговельні та економічні проблеми, при розробці моделі глобального управління. Це означає, що модель повинна бути гнучкою та адаптивною, щоб ефективно реагувати на змінні обставини та вимоги глобального співтовариства.

Модель глобального управління повинна бути побудована на принципах демократії та представництва, де рішення приймаються з урахуванням інтересів всіх країн та соціальних груп. Модель повинна сприяти співробітництву між державами та міжнародними організаціями для вирішення глобальних проблем, таких як зміна клімату, бідність, конфлікти тощо. Модель має забезпечувати справедливість та рівність між різними країнами та соціальними групами, враховуючи їхні особливості та потреби. Управління повинно бути збалансованим, з урахуванням як інтересів держав, так і інтересів громадян світу. Це може включати як централізовані, так і децентралізовані механізми управління. Модель повинна передбачати участь громадськості та неурядових організацій у процесі управління, щоб забезпечити широкий спектр поглядів та інтересів. Модель повинна гарантувати захист та підтримку прав людини, як основний принцип глобального управління.

Практична реалізація цієї моделі може включати створення або реформування міжнародних організацій, таких як ООН, ЄС, МВФ тощо, з метою врахування вищезазначених принципів. Також важливо активізувати співпрацю між країнами на двосторонній та багатосторонній основі, розробляти та реалізувати спільні стратегії щодо рішення глобальних проблем, сприяти розвитку міжнародного права та забезпеченню його дотримання, а також підтримувати соціальні та економічні ініціативи, спрямовані на зменшення нерівностей та забезпечення сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

У рамках цього дослідження ми спробували проаналізувати тенденції та закономірності в організації системного глобального управління з позицій різних дослідників. Так, узагальнена позиція на основі робіт представників діалектико-матеріалістичної парадигми (А. Грамші, К. Маркс, В. Воловик та ін.): а) фіксує складність формування та підтримки суб'єктності громадських об'єднань людей через брак доступу до знарядь праці та засобів виробництва; б) визначає тенденцію на концентрацію потенціалу організаторів виробництва матеріальних благ у великі міжнародні комерційні компанії, які ведуть боротьбу за перерозподіл глобального ринку збуту.

У той же час інші концептуалісти (І. Валлерстайн, М. Вебер, Ф. Фукуяма та ін.) акцентують увагу на зародженні, функціонуванні та руйнації ліберально-демократичної системи глобального життєвого устрою, а також на його трансформації в умовах цифровізації. Домінуючі тенденції у суспільно-державних та міжнародних відносинах підкреслюють Ж. Атталі та С. Дацюк, які знаходячись на позиціях лібертаріанста, активно просувають ідею відмирання держави та початку ери панування великих транснаціональних корпорацій.

Аналізуючи розвиток геосоціальних процесів, необхідно не забувати про глобальне громадянське суспільство – активного учасника міжнародних та міждержавних відносин, який є більш ефективним учасником вирішенні проблем планетарного масштабу, а ніж національні соціальні об'єднання (Vivek Kumar Mishra). У цьому контексті задля розвитку партнерства в умовах глобальних змін важливим елементом є організація громадянської дискусії, підтримка розвитку комунікації на суб'єкт-суб'єктному рівні.

Дослідження трансформації моделі глобального управління виходить із наявних поглядів на реформу соціального управління на рівні країни. Особливе значення тут має інституціоналізація наявних елементів публічного управління як проєкція розвитку інститутів на рівні геосоціуму (Xiaohan Li). Відповідні дослідницькі розвідки вказують на важливість врахування всієї повноти теоретичного та практичного досвіду не тільки на суспільно-історичному, а й на соціокультурному рівні. Екологічна криза спричинена обмеженням розвитком вільного ринку вплинула

на появу нового спектру досліджень, які були орієнтовані на осмислення шляхів великого переходу до більш гармонійних форм господарювання. Серед них варто підкреслити фундаментальний аналіз та оцінку екологічного становища світу під тиском матеріального перевиробництва, а також створення фундаменту до формулювання нової моделі глобального управління (Zhiyan Li). Тут варто звернути увагу на акцент на антиекологічному характері капіталізму та необхідності його трансформації та переосмислення.

Крім того, підґрунтям для нашої роботи стали сучасні методологічні дослідження у сфері створення ідеальних моделей (утопій), які можна екстраполювати як на соціальні, так і на глобальні процеси сучасного світу (Wanting Li). Такі просторово-часові моделі є інструментами для створення візії необхідних геосоціальних змін. Особливо це стосується накопичення та ефективного використання людського капіталу в умовах тектонічних перетворень, які переживає сьогодні людство.

Разом із цим погляд на глобальне управління був би неповним без опори на дослідження антиутопій як відображення гірших сценаріїв розвитку майбутнього у світі. Точкою відліку у цьому контексті можна вважати аналіз робіт Дж. Оруелла, а також їх значення для переосмислення суспільно-історичних процесів та сьогодення (Abdalatif Mamoun Hassan, Abdelnaeim Ibrahim Awad Elaref). Оновлена в рамках дослідження модель орієнтована на запобігання появи антиутопій як руйнівних проявів геосоціальних відносин, так як в її основі знаходиться баланс виробництва та споживання в системі матеріального виробництва, що дає змогу побудувати органічне суспільство.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Протягом тривалого часу держава була універсальною організаційною формою, що домінувала в процесі регламентації суспільного виробництва та розподілу матеріальних благ на певній території на основі легального та легітимного права розпоряджатися природними ресурсами, необхідними для цього. Проте легалізація та легітимація лише фіксували результати передачі суб'єктності від соціуму до держави, по мірі того як громада та (або) окремі індивіди втрачали право розпоряджатися землею та природними ресурсами на відповідній території. Владний потенціал держави

згодом закріпився у державних управлінських функціях, у тому числі у діях контраверсійного, зворотного характеру – передачі права на землю та розпорядження ресурсами окремим індивідам та групам, що визначало вже відповідно їхню суб'єктність, можливість приймати певні управлінські рішення.

Сучасні глобальні технологічні зміни людського існування вивели на перший план транснаціональні корпорації та їхні різновиди, які у тій, чи іншій мірі, впливали на енергетичний баланс на рівні геосоціуму. Згадаємо хоча б Британську та Голландську Ост-Індську компанії або Allied American Corporation Арманда Хаммера, які на основі своєї інноваційно-управлінської діяльності ставали основою комунікацій між державами у складні часи. Тобто системні управлінські функції періодично перетікали від держав до міжнародних комерційних об'єднань, які ставали флагманами людського розвитку. Саме ці структури стали джерелами появи та формування страхового та фондового ринків, а також сприяли легалізації соціалізму як нового підходу до організації виробництва та перерозподілу матеріальних благ.

Проте сьогодні відбувається комплексний та системний перехід до нових форм глобального управління, в яких баланс життєво-енергетичних ресурсів впорядковується одночасно на різних рівнях, у тому числі, за місцем його походження/розташування, тоді як суб'єктність постає тимчасовою ознакою, у різній мірі, учасників геосоціальних відносин. Подібні трансформації руйнують усталену систему функціонування геосоціуму та актуалізують наукові пошуки оновленої моделі управління глобальним світом.

Метою дослідження є соціально-філософське осмислення наявних геосоціальних змін у світі та опис контурів нової моделі глобального управління світом, яка б змогла гармонізувати соціальні та міжнародні відносини.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати вектори розвитку суб'єктів геосоціальних відносин;
- 2) дослідити перетікання функцій та нові контури геосоціуму;
- 3) з'ясувати особливості процесу трансформації глобального управління.

Методологія дослідження

Задля досягнення поставлених цілей у статті використовується діалектичний підхід, сформований на методологічних доробках К. Маркса

та його послідовників, але з урахуванням їх доопрацювання в рамках запорізької соціально-філософської школи В. Воловика (Воловик В., 2004). в якій цілісно розглядаються питання національної та міжнародної гуманітаристики.

У центрі дослідження знаходиться діалектична взаємодія «формальна держава – транснаціональні корпорації», яка розкривається у появі нових суб'єктів геосоціальних відносин – громад. Вони за допомогою впровадження діалогу та комунікацій гармонізують новий глобальний світ.

Крім того, дослідницька робота проводилась за допомогою використання утопічного методу (Wanting Li) як синтезуючого інструменту для розбудови цілісної картини майбутньої моделі глобального управління. Використання цього методу дало змогу виокремити нові центри управління глобальною життєдіяльністю та визначити варіанти перерозподілу (перетікання) функцій між ними задля забезпечення гнучкості керівного впливу.

Задля заглиблення на мікрорівень зазначених процесів у дослідженні використовувався вторинний аналіз кількісних даних, який вказав нам на зміну балансів у сфері соціального та глобального управління підчас цифровізації виробництва та споживання матеріальних благ. При цьому, цифровізація по факту додала рухливості функціональним змінам у взаємодії суб'єктів геосоціальних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Вектори розвитку суб'єктів геосоціальних відносин

Сучасні глобальні трансформації представляють собою комплексний суспільно-історичний процес, який проявляється, в тому числі, і у зміні взаємодії державно-політичних та економічних еліт, а отже впливає на осучаснення управління соціальними та геосоціальними відносинами. Аналізуючи вказану трансформацію, Ж. Атталі бачить транснаціональні компанії домінують цього процесу. На його думку, поступово ринки найдуть нові джерела доходів, поширюючись на діяльність, яку сьогодні здійснюють державні служби: освіта, здоров'я, навколишнє середовище, суверенітет. Приватні підприємства комерціалізують ці послуги, а після заміняють їх товарами масового виробництва, які ідеально вписуються в хід технологічного прогресу. Подібної точки зору дотримується і С. Дацюк

(Дацюк С., 2018). який зазначає, що існує масштабний процес всесвітнього руйнування держав і витіснення їх корпораціями з багатьох сфер монопольного надання послуг. Візьмемо цю тезу для позначення тренду, але зауважимо, що діалектична взаємодія транснаціональних корпорацій (олігархічного консенсусу) та формальних держав є багатогранною, так як вона розкривається та реалізується у мережі унікальних і взаємодоповнюючих об'єднань людей, що стають самостійними суб'єктами глобального управління.

У наявних умовах держава перестала бути оплотом буття соціуму та геосоціуму. Як приклад, провальний кліматичний саміт ООН в Глазго, на якому світові державні лідери не змогли врятувати майбутнє нашої планети. Тобто, держава сьогодні приречена ділитися управлінськими функціями з транснаціональними корпораціями, а також іншими активними суб'єктами геосоціальних відносин, які контролюють фінансовий та людський капітали. Проте, чи є альтернатива є насправді альтернатива державі у існуючій системі управлінських відносин у світі?

Звернемось до визначення складових існуючої моделі глобального управління. Почнемо з транснаціональної корпорації як одного з її центрів, що знаходиться у складі тіньової держави та відіграє провідну роль у організації світового та регіонального співіснування. Дослідники сфери обігу матеріальних ресурсів зламали не один список при визначенні поняття «транснаціональна корпорація», намагаючись покласти до критеріїв суму обігових коштів або складну та суперечливу структуру цих установ.

Для розробки робочого поняття зазначимо, що подібні організації працюють за межами державного контролю, а отже їх родовою ознакою є суб'єктність на геосоціальному рівні. Видові ж ознаки пов'язані з функціями цих корпорацій, які перетікають до них від держави.

Базовою функцією у даній сфері є доступ та розпорядження ресурсами людського існування, які оформлюється за допомогою їх привласнення та легітимації цієї власності на основі прийнятого у світі погляду на спільну життєдіяльність. З урахуванням наведеної інформації, *транснаціональна корпорація* – це структурований суб'єкт геосоціальних відносин, утворений представниками олігархічних еліт для управління стратегічними ресурсами, виходячи із наявної конструкції організації співіснування.

Звертаючись до причин оформлення транснаціональних корпорацій як носіїв базових управлінських функцій, які визначають потенціал змін глобального управління, та аналізуючи праці С. Сімона, І. Валлерстайн вказував, Сімон розглядав класовий конфлікт між «промисловими працівниками» та непрацюючими в якості перехідної стадії, на зміну якій прийде гармонійне суспільство виробничих індустріальних класів під егідою вчених людей. Звернемо увагу на те, що вчені люди виступає учасниками класового конфлікту, які здобувають контроль над стратегічними ресурсами життєдіяльності. За таких умов, ця проактивна соціальна група оформлюється у олігархію як нову форму управління, яка у подальшому виросла у тіньові уряди світового та регіонального масштабів.

Як відомо, представники діалектико-матеріалістичного підходу виокремили етапи створення транснаціональних корпорацій, а їх найвищу форму глобальної взаємодії назвали імперіалізм як: капіталізм на тій стадії розвитку, коли склалось панування монополій та фінансового капіталу, отримав велике значення експорт капіталу, міжнародні трести почали розподіл світу и закінчився розподіл всієї території землі великими капіталістичними країнами. Описані прояви розгортання діяльності транснаціональних корпорацій доволі точно знайшли своє втілення в Україні та інших державах Східної Європи, коли комерційні монополії стали частиною механізму управління промисловими підприємствами та земельним господарствами. Проте, час не стоїть на місці та «новий імперіалізм» змінює свій вектор від концентрації земельної власності на контроль людського ресурсу засобами цифрової комунікації в Інтернеті.

Акцентуючи увагу на сфері відновлення енергетичного потенціалу соціального організму, ми більш чітко розуміємо, що види цих міжнародних корпорацій різняться підконтрольними їм ресурсами геосоціальної життєдіяльності.

Отже зробимо аналіз діяльності зазначених корпорацій. По-перше, це корпорації, які мають чітко виражену спрямованість на комерційну вигоду та формують пріоритетні людські залежності. Сюди можна віднести як Coca-Cola, Kraft Foods та Cargill Inc., так і Royal Dutch Shell та Philip Morris International. По-друге, корпорації, які займаються випуском інформаційного продукту, що визначає напрям комунікацій у геосоціумі. До цієї групи належать Google, Discovery

Inc., Facebook, Twitter та Tik Tok. Окремо у цьому ряду стоять обслуговуючі корпорації, такі як Constellis, MacDonald's, Uber, DHL Express. Всі перелічені види діяльності – це надання послуг, яке стимулювало розвиток «суспільства споживання» та поставило виробництво у глобальному світі на другий план, але у наявних умовах ми маємо говорити про засоби відновлення балансу виробництва та споживання в цій сфері.

Узгоджується подібна діяльність у геополітичних об'єднаннях, які за багатьма ознаками виступають центрами інтеграції зазначеної транснаціональної активності. До даної групи належать Фонд Сороса, Римський та Більдербергський клуби, а також інші міжнародні організації в цій сфері, яким і належить авторство моделі геополітичного олігархічного консенсусу та приписується статус тіньового світового уряду.

Провідне місце у списку подібних об'єднань займає World Economic Forum у Давосі, який є відображенням наявного балансу між фінансовим та політичним центрами влади у світі. На зазначених зібраннях опредметнюється глобальний рівень управлінських відносин, визначається порядок денний світового співіснування, розставляються акценти в управлінні домінуючими ресурсами людства. Цей форум народився як альтернатива Організації Об'єднаних Націй, де правила існування світу встановлюють провідні держави. Отже, у світі існують транснаціональні корпорації та їх об'єднання, а також держави та їх об'єднання, які взаємодіють і конкурують в процесі управління геосоціумом.

Нескладно помітити аналогію, дзеркальний характер установ, що досліджуються: сформувавшись навколо впливового стратегічного ресурсу, транснаціональні корпорації отримують подібність до держави. Вони перебирають на себе державні функції та тяжіють до автономного циклу існування. Таким чином, відбувається суб'єктивізація світової та регіональної тіньових держав, які стають потужними учасниками глобального управління.

2. Перетікання функцій та нові контури геосоціуму

Досліджуючи ці перетворення, варто звернутись до визначення міри трансформації моделі глобального управління. Міри як її бачив засновник нашої філософської школи В. Воловик. Він визначав міру як межу усталеності якості і змінюваності кількості в рамках даної якості Велика частина двадцятого століття пройшла для

більшості представників геосоціуму під знаком усталеності якості існування. Двадцять перше століття апелює до імпульсивних та кількісних змін в процесі глобального співіснування. Міра тут полягає у гармонійному розподілі функцій управління ресурсами життєдіяльності.

Однією з перших державних функцій, яку спробували перебрати на себе транснаціональні корпорації є соціальне забезпечення як підґрунтя для контролю людського капіталу. Деякі з цих установ намагаються гармонізувати екосистему організації, створюючи інклюзивні робочі місця, як Google. Дана практика є важливою для людей з особливими потребами, але одночасно дуже схожа на PR-компанію для підтримки Google у світовій спільноті споживачів інформаційних продуктів.

Інші компанії, на кшталт Mittal Steel Company N.V., намагаються повністю скопіювати державну соціальну сферу за рахунок впровадження власної системи соціального страхування та відокремленого надання соціальних послуг, утворюючи автономний погляд на збереження трудового потенціалу організації. Як висновок, держава починає втрачати свій статус монопольного соціального гаранта.

Проте, найбільш якісно соціальну функцію у вигляді збереження та розвитку людського потенціалу можуть виконати тільки об'єднання людей, пов'язані із територією проживання (громади). Вони виступають джерелом суб'єктності учасників глобального управління, яке походять з фактичних основ життєдіяльності. Як прикладом, Японія – одна з найбільш розвинутих країн у світі, яка піклується про свій людський капітал. Ф. Фукуяма зауважує, що перша та головна соціальна група, якій особистість в Японії зобов'язана своїм шануванням, – це родина, та доброзичлива влада батька над дітьми слугувала похідною моделлю будь-яких владних відносин у суспільстві. Тобто, сім'я як джерело гармонійного існування є ключовим прообразом об'єднання людей, яке у повній мірі здатне забезпечити належне зберігання та розвиток ресурсів життєдіяльності. Об'єднання сімей на певній території сприяють утворенню громади – інституту, що узагальнює та вирішує проблеми відновлення соціального організму, але на вищому, порівняно із сім'єю, рівні.

Впровадження цієї моделі управління ставить людей перетворює громади на суб'єктів відносин у глобальному світі. Це не повернення до давньо-

грецьких полісів або Республіки Святого Марка, а створення екзистенційних джерел, які здобули розвитку під опікою сильних держав та стали регуляторами функціонування геосоціуму. Як приклад, Кремнієва долина, Шень-Чжень, Ухань, Лос-Анджелес, Мумбай – урбанізовані громади, які визначають вектор розвитку людей, країн, держав по всьому світу.

Інша справа із сільськими громадами, що працюють на землі та виробляють сировину для харчових продуктів, яку привласнюють великі транснаціональні корпорації, на кшталт Cargill Inc. Якщо міста можуть відстоювати свій ресурс та людський капітал, то села на це не здатні, поки не утвориться інститут фермерства та не відбудуться реальні фермерські об'єднання, які зможуть задавати тон для поставок продукції в країні та по всьому світу.

Як приклад, зміна цін на майбутні врожаї на світових сировинних біржах у випадку страйків чи проблем у великих та малих виробників харчових продуктів. У такому випадку, ми бачимо приклад відновлення первинної суб'єктності громад, навколо якої поступово об'єднуюватимуться інші суб'єкти геосоціальних відносин.

У процесі розвитку інституту фермерства велике питання залишається відносно певної форми власності/відношення до землі. Фермери-власники та їхні об'єднання здатні стати суб'єктами управління, якщо їх право власності захищено державою, або іншими суб'єктами управлінських відносин.

Перейдемо, до головної функції управління соціумом та геосоціумом, навколо якої точиться найбільше дискусій – застосування насильства. М. Вебер наполягав, що тільки держава має законну претензію на монополізацію легітимного фізичного насильства. Водночас, при дефрагментації державної влади цю претензію оформлюють різного роду групи силової самопомогі, або воєнізовані корпорації, такі як *Légion étrangère*, *Constellis* та ПВК Вагнер. Силіві групи соціальної самопомогі організовані громадами не мають тривалого владного впливу та маргіналізуються при втраті основного джерела фінансування – громадського бюджету. Інша справ з приватними військовими компаніями, які фінансуються тінювими державами та зазвичай виступають партнерами сильних формальних держав і руйнівниками слабких учасників геосоціальних відносин.

Звернемо увагу на те, що підґрунтям для оновлення моделі управління геосоціумом є кардинальна зміна процесів виробництва та споживання

матеріальних благ, яка отримала по справжньому глобальний характер. Колись представники діалектико-матеріалістичної парадигми заявляли, що виробництво стає суспільним, але привласнення залишається приватним. Суспільні засоби виробництва залишаються приватною власністю невеликої групи осіб. Цю тезу можна екстраполювати на сучасний світ транснаціональних корпорацій з корекцією, що виробництво поступово стає міжнародним, а невелика група власників бориться за права контролювати всі ресурси (промислові, земельні, цифрові).

3. Особливості процесу трансформації глобального управління

Особливість процесу трансформації глобального управління полягає у тому, що зазначені міжнародні комерційні організації утворюють сірі зони «штучного хаосу», які доволі складно контролювати за допомогою традиційних інструментів. Подібні зміни прийнято називати переходами, які забезпечують нову конфігурацію контролю стратегічних ресурсів життєдіяльності.

Як приклад, «зелений перехід», який можна визначити як відчуження енергетичного потенціалу держави за рахунок «зменшення» вуглецевого сліду. При вказаному переході, провідну роль в системі енергетичного балансу починають відігравати великі приватні власників відновлюваних джерел електроенергії та домогосподарства, які тяжіють до самозабезпечення. Держава ж намагається зберегти функцію регулятора, але це стає все складнішим за рахунок автономізації інших учасників енергетичного обміну.

Характерною ілюстрацією проблемності подібного переформатування є Україна, де розвиток відновлюваної енергетики за допомогою завищених тарифів призвів до колосальних фінансових проблем для держави. У вказаній ситуації неостанню роль відіграв вплив компанії ДТЕК на економіку та енергетику країни. Зазначимо, що більш широке залучення до розв'язання цієї проблеми невеликих споживачів, об'єднаних у громади, змогло б покращити баланс нової моделі управління країною.

У секторі споживання відбувається формування іншого напрямку взаємодії транснаціональних корпорацій та громадян у вигляді посилення шерінгу як сумісного використання засобів виробництва, земельних ділянок, майна та цифрових потужностей. Це змінило погляд на право власності, стимулювало соціальну згуртованість та поставило державу у роль учасника ринко-

вих відносин. На даний час не існує ефективних інструментів державного контролю роботи організацій, які розвивають сумісне споживання. Тобто, дерегуляція відносин із власністю дозволяє нівелювати можливість державного нагляду та за рахунок цього швидко просунути до прямої взаємодії «транснаціональні корпорації – громади».

Крім того, особливої ваги цей процес набуває в рамках «цифрового переходу». Як приклад, плідна співпраця підрозділу цифрової ТНК Uber Movement та керівництва Цинциннаті у сфері регулювання транспортних потоків: регіональна рада урядів ОКІ, Організація столичного планування регіону Великий Цинциннаті, використовує дані швидкості руху Uber для вимірювання ефективності пілотної програми зменшення швидкості руху через діловий район. За допомогою набору даних Uber Speed, ОКІ може аналізувати дані про швидкість, сегмент за сегментом, по всьому діловому району за годинами дня та напрямком руху. Тобто замість залучення державного нормативного регулювання відбувається самоорганізація через співпрацю транснаціональних корпорацій та громад, які перетворюються на суб'єктів управління глобальним енергообміном.

Відтак, сектор цифрової економіки задає обриси нової конфігурації геосоціуму, в якому великі транснаціональні корпорації співпрацюють з громадами, набули суб'єктності у системі управління ресурсами життєдіяльності. Це відбувається на основі встановлення прийнятної конфігурації розподілу управлінських функцій та цифровізації процесів обміну ресурсами життєдіяльності.

Звернемо увагу на збереження якісного людського капіталу. Освітня функція не завжди і не всюди належала державі, але її контроль забезпечував потенціал розвитку суспільства. Заклади освіти у ринковому суспільстві перебувають у стані жорсткої конкуренції, де приватний сектор має потенціал гнучкості та значну перевагу над державним сектором, особливо коли це стосується міжнародних корпорацій.

Характерним прикладом є Google Digital Workshop та Metinvest polytechnic, які повністю обслуговують інтереси та потреби своїх «материнських організацій». Разом із цим, освіта для забезпечення управлінськими кадрами функціонування суспільства залишається на задньому плані та потребує конструктивного доопрацювання і визначення векторів подальшого

її розвитку. Тобто, освіта як вторинний продукт системи суспільного виробництва визначається формальною або тінговою державами. У випадку України тінгова держава пропонує більш зрозумілу програму розвитку соціуму та відповідно має більшу перевагу.

Проте, найбільш суттєвий вплив на трансформацію глобального управління здійснює «криптовалютний перехід» та його виробнича основа – майнінг. П. Він'я позначає природу цього процесу так: власники комп'ютерів «добувають» криптовалюту, вводять її у обіг та наділяють вартістю, яка базується на вартості витрачених на майнінг ресурсів. Тобто людина дає у спільне користування обчислювальні потужності та несе енергетичні витрати, а у обмін отримує еквівалент блага. У такому разі держава втрачає функцію забезпечення фінансового обігу, а управлінська проблема ще більше посилюється в умовах цифровізації соціуму та геосоціуму. За великий рахунок ця функція переходить до домінуючого учасника ринкових відносин, який накопив більше криптовалют.

Зосередимось на змісті змін у процесі фінансового забезпечення існування. Як відомо, у своїй праці «Капітал» К. Маркс фіксує такі складові вартості: тіло товару, який слугує еквівалентом, завжди визначається як втілення абстрактної людської праці та завжди у той же час є продукт визначеної корисної, конкретної праці. Розподіл праці на безпосередню та абстрактну дає останній можливість служити еквівалентом обміну матеріальними благами для забезпечення практичної активності людини.

Абстрактна праця вимірюється у часі, витраченому на отримання практичної користі, але у цифрову епоху не передбачає прямого натурального обміну, а потребує нового фінансового інструменту, яким поступово стають криптовалюти. Зауважимо, що більшість держав виступають категорично проти використання вільних цифрових валют та паралельно намагають розробити свої одинці цифрового товарного обміну, але здійснювати контроль подібної активності неможливо без транснаціональних корпорацій – власників інструментів розбудови інформаційного суспільства.

Відображенням подальшого розвитку матеріального виробництва та споживання в цій сфері є блокчейн-технології, які оптимізували паритетний обмін на рівні від суб'єкта до суб'єкта, де сутністю обміну виступає енергія праці, природ-

них ресурсів, цифрового та промислового виробництва. Саме це на практиці дозволить перейти до оновлення моделі глобального управління у вигляді взаємодії зазначених вище корпорацій, громад і держав.

Справедливий розподіл суб'єктної активності у сфері освіти, захисту інтересів, енергетиці та фінансовому обігу гарантує цілісність зазначеної моделі та її перспективу. Проте, копіювання функцій у подібному моделюванні є недоречною, а відтак ці суб'єкти геосоціальних відносин представляються нам взаємодоповнюючими елементами системи глобального управління, які обмінюються базовими енергетичними елементами. З урахуванням складності конструкції, розбудова подібного системного енергообміну повинна базуватись на конструктивних принципах комунікації, серед яких: відкритість для приєднання до системи нових учасників; толерантне обговорення позицій та інтересів задля досягнення суспільного консенсусу; відповідальність за прийняті рішення.

Стимулювання тінгової держави до виходу на пряму комунікацію з формальною державою та громадами впливає на формування відкритої енерго-інформаційної системи, де базові функції управління перерозподіляються відносно потенціалу суб'єктів геосоціальних відносин.

Отже, необхідно осучаснити концепцію нового глобального співіснування за рахунок закріплення ідей шерінгу як права сумісного використання виробничих комплексів (технопарків), плодючої землі, цифрових потужностей та управлінських механізмів, які забезпечать належне функціонування соціуму та геосоціуму. Це необхідно зробити не тільки в сфері споживання, а й у процесі виробництва, що гармонізує управління стратегічними ресурсами життєдіяльності та доступ до їх використання.

Висновки

Таким чином, ми дійшли висновку, що зміна умов життєдіяльності у світі стимулювала перерозподіл стратегічних ресурсів існування та оновлення моделі управління геосоціумом. В основу глобального співіснування було покладено сумісне виробництво та споживання матеріальних благ.

Початок епохи шерінгу вплинув на гнучкість існуючих суб'єктів управління, таких як формальні та тінгові держави, а також заохотив відродження суб'єктності громади, які стають центрами тяжіння для інших учасників геосоціальних

відносин. У цій конструкції паралельно існують транснаціональні корпорації та їх об'єднання, держави та їх об'єднання, громади, які почитають розгортати та легітимізувати свої об'єднання.

Специфікою нової моделі глобального управління є вільне перетікання базових управлінських функцій в залежності від стану учасників геосоціуму, який впливає на характер енергоінформаційного обміну та баланс використання ресурсів життєдіяльності. Фундаментом цих змін стали зелений, цифровий та криптовалют-

ний переходи, які є ресурсним підґрунтям майбутньої співбуття. Проте, ми бачимо посилення конкуренції суб'єктів управління глобальними відносинами. Як вихід, формування моделі глобального управління на основі системи принципів комунікації, таких як відкритість, толерантне обговорення позицій та відповідальна участь у діалозі. Це можливо за рахунок оптимізації шерінгу в рамках впровадження практики сумісного використання благ в рамках цілісної моделі егергообміну.

Список використаних джерел

- Грамші А. В'язничні зошити. Вибрані твори / пер. з італ. Київ : Вперед, LAT and Київ, 2014. 241 с.
- Воловик В. Мера. Краткий философский словарь / ред.-составители В.И. Воловик, Г.В. Воловик. Запорожье, 2004, Просвіта. С. 68.
- Дацюк С. Швидкі зміни чи дрейф світ. 2018. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5adef41906c30/>
- Hassan A. M., Elaref, A. I. A. Predictions of George in His Political Novel 1984. *Open Journal of Social Sciences*. 2022. № 10. С. 273–278.
- Li X. Research on China's Social Governance Mode Transformation and Upgrading in Supply-Side Reform Field-From the Perspective of Public Management. *Chinese Studies*. 2017. № 6. С. 188–200. DOI: 10.4236/chnstd.2017.63019.
- Li W. T. Time-Space Utopian Model as a Critical Method of Sociology: A Book Review of Utopia Method Vision. *Open Journal of Social Sciences*. 2021. № 9. С. 65–73. DOI: <https://doi.org/10.4236/jss.2021.912005>
- Mishra V. The Role of Global Civil Society in Global Governance. *Beijing Law Review*. 2012. № 3, 4. С. 206–212. DOI: 10.4236/blr.2012.34026.
- Zhiyan Li. Some Thoughts on Ecological Marxism. *Open Journal of Social Sciences*. 2021. № 9. С. 12. DOI: 10.4236/jss.2021.912014

REFERENCES

- Gramsci, A. (2014). Prison notebooks. Selected works / Translated from the Italian. Kyiv : Vpered, LAT and K. 241.
- Volovyk, V. (2004). Measure. A short philosophical dictionary / Edited by V.I. Volovik, G.V. Volovik. Zaporizhzhia : Prosvita. С. 68.
- Datsiuk, S. (2018). Rapid changes or drift of the world. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5adef41906c30/>
- Hassan, A. M., Elaref, A. I. A. (2022). Predictions of George in His Political Novel 1984. *Open Journal of Social Sciences*, 10, 273–278. <https://doi.org/10.4236/jss.2022.103020>
- Li, X. (2017) Research on China's Social Governance Mode Transformation and Upgrading in Supply-Side Reform Field-From the Perspective of Public Management. *Chinese Studies*, 6, 188–200. doi: 10.4236/chnstd.2017.63019.
- Li, W. T. (2021). Time-Space Utopian Model as a Critical Method of Sociology: A Book Review of Utopia Method Vision. *Open Journal of Social Sciences*, 9, 65–73. <https://doi.org/10.4236/jss.2021.912005>
- Mishra, V. (2012) The Role of Global Civil Society in Global Governance. *Beijing Law Review*, 3, 4, 206–212. doi: 10.4236/blr.2012.34026.
- Zhiyan, Li (2021). Some Thoughts on Ecological Marxism. *Open Journal of Social Sciences*, 9, 12, DOI: 10.4236/jss.2021.912014

VLADIMIR, GLAZUNOV – Doctor of Philosophical Sciences,
Assistant Professor, Professor of Department of Philosophy, Public Administration and Social Work
of Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia (Ukraine)
E-mail: glazunovzp@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0426-3230>

OLEKSANDR, KRASNOKUTSKYI – Doctor of Philosophical Sciences,
Assistant Professor, Professor of Department of Philosophy,
Public Administration and Social Work of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: olvolkras@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7818-2284>

OLEH, MASIUK – Doctor of Philosophical Sciences,
Assistant Professor, Professor of Department of Philosophy, Public Administration and Social Work
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine).
E-mail: olegpm16@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3853-5863>

A MODEL OF GLOBAL GOVERNANCE: SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Abstract

The topic of the global governance model is relevant in the modern world in the context of various global challenges and problems. The growing globalization of the economy, politics, culture and other spheres of life creates a need to understand and improve governance models at the level of the world community. The article analyzes the changes in the model of geosociety governance that have occurred under the influence of the development of the sharing and digital economies. The nature of the interaction between states and transnational corporations is determined, as well as the potential place of communities as the owner and source of resource exchange and the subject of global governance in the process of this interaction. That is, the purpose of the study is to understand the trends in updating the global governance model in the process of geosociety transformation. We used a dialectical approach and the method of intellectual inversion, which allowed us to take a comprehensive look at the redistribution of the functions of managing society and geosociety. As a result, it is stated that the green, digital and cryptocurrency transitions are instrumental forms for redefining the model of global management of strategic life resources. The author concludes that the transition to the era of digital coexistence has increased the flexibility of global governance actors and the diversity of their associations through harmonization and restoration of the energy and information balance of the system. The modern complex and, at the same time, fragile and vulnerable construction of geosociety requires the emerging governance system to adhere to the principles of openness, tolerance, dialogic communication and responsibility of all participants in geosocial relations. In general, further development of the socio-philosophical analysis of the global governance model will help not only to better understand the complex interrelationships in the global political and social landscape, but also to contribute to the creation of more effective and fair governance mechanisms at the international level. many aspects, including political, economic, social and cultural factors. Nevertheless, some general principles and directions that can be taken into account when developing such a model should be outlined.

Keywords: transnational corporations, green transition, imperialism, geosociety, sharing, transformations of the global governance model.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 17.12.2023
Accepted date 02.01.2024
Published date 17.01.2024

How to cite: Володимир, Глазунов, Олександр, Краснокутський, Олег, Масюк. Модель глобального управління: соціально-філософський аналіз. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 32–41.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-04>

ЕТИМОЛОГІЯ «КОНФЛІКТУ» ЯК ПОШУК «СПРАВЖНЬОГО ІМЕНІ»: «КОРЕНЕВИЙ КОД», СУТТЄВІ АТРИБУЦІЇ ТА КАТЕГОРІАЛЬНИЙ РЯД

МАКСИМ, ЛЕПСЬКИЙ¹
НАТАЛІЯ, ЛЕПСЬКА²

Анотація

У статті розглядається соціально-філософське значення етимології конфлікту як пошук походження та «справжнього» смислового коду феномену. У концептуалізації дослідження розглядаються суттєві атрибуції, що позначають смислове предметне поле конфлікту, його змістовне значення для розгляду цього феномену та категоріальний ряд «конфлікту». Метою дослідження є осмислення етимології конфлікту, походження та відображення суттєвих атрибутів та категоріального ряду. Предметом дослідження є етимологічний дискурс феномена конфлікт. Об'єктом є смислове поле конфлікту, що представлено у репрезентації його значення у словниках. Смиловий код «конфлікту» як «справжнє ім'я» відображає суттєве, універсальне, необхідне, об'єктивне, внутрішнє, постійне, що є основою для особливого і одиничного, в єдності абстрактного і конкретного. Цей аналіз відбувається у послідовному розгляді: «кореневого значення» (незалежної змінної); «створеного значення», що відображає універсальне в етимології; категоріального ряду як рівнопокладених синонімів, що мають схожість та відмінність, та антонімічного ряду, що віддзеркалює протилежне; і завершується етимологічний аналіз залежними змінними другого рівня – «похідними значеннями» від «конфлікту». У результаті проведеного дослідження проаналізовано кореневе значення розуміння конфлікту як бійки та зіткнення сторін; смислові суттєві атрибуції «конфлікту»: силовий аспект («вдарити разом»); примусовий аспект («змусити зіткнутися»); протидіючий аспект («боротися, воювати проти когось»); суперечний аспект («сперечатися та не погоджуватися»); *віктимний або/та ресурсно-втратний аспект* («переслідувати, страждати, мучити, ... пройти ... великі і численні незручності»). У категоріальному ряді розглянуті: синонімічний ряд конфлікту – “dissentio”, “dissideo”, “discordo”; антонімічний ряд як протилежне значенню «конфлікту» – “consentio”, “concordo”, “consido”, “convenio”. Протилежним до конфлікту є «конкордо», що має протилежні суттєві атрибуції: передумовно-деескалаційний аспект; примусовий аспект; співдіючий аспект; організований аспект; з'єднуючий аспект.

Ключові слова: конфлікт, атрибуції конфлікту, смисловий код, категоріальний ряд, розв'язання конфлікту.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Колись авторка прекрасної фантастики, яка активно вивчала соціологію та антропологію, Урсула Ле Гуїн в оповіданні «Правило імен» доводила значення справжнього імені. На будь-якому острові світу діють два Правила імен: нікому не можна говорити своє справжнє ім'я, нікому не можна питати про його ім'я. На думку головного героя: «Ім'я – це все одно, що річ, Справжнє ім'я – справжня річ. Знати чуже ім'я – це означає повністю контролювати цю річ» (Le Guin, 1975, р. 4).

На наш погляд, в цьому питанні яскраво продемонстровано значення етимології, тому начало дослідження предметного поля так потрібно

починати з походження слів, термінів, понять, категорій Цей ряд відображає все більший вплив наукового пошуку, але перший крок – це етимологія, яка нібито розкриває базовий ген смислового поля тієї речі, імені, що позначає соціальний феномен. Предметне поле відображає основу, код, геном, те, що потім визначає генезу феномена. Слова можуть приховувати смисл, бути завісою та туманом, тому у дослідженні потрібно повертатися до значення феноменів, їх відображення у соціальних відносинах, того, що передається в етимології. Часто поняття відображають смислове поле, в якому людина обирає поняття з того, що є в значенні поняття. Разом з тим, цей вибір лише грань смислового, предметного поля. Тому звернемося до «справжнього імені» конфлікту, звернемося до етимології «конфлікту».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

У статті розглядається соціально-філософське значення етимології конфлікту як пошук походження та «справжнього» смислового коду

Corresponding authors:

¹ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: waysensey@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5604-641X>

² Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: lepskanv@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6010-423X>

феномену. У концептуалізації дослідження розглядаються суттєві атрибуції, що позначають смислове предметне поле конфлікту, його змістовне значення для розгляду цього феномену та категоріальний ряд «конфлікту».

Метою дослідження є осмислення етимології конфлікту, походження та відображення суттєвих атрибуцій та категоріального ряду. Предметом дослідження є етимологічний дискурс феномена конфлікт. Об'єктом є смислове поле конфлікту, що представлено у репрезентації його значення у словниках.

Методи і попередні висновки дослідження

Слово «конфлікт» бере початок свого походження у латинській мові. Нагадаємо, латинська мова стала мовою лише «науковців» або «мертвою мовою» після буремних подій падіння Римської імперії та розвитку різних мов на постімперському просторі у ранньому середньовіччі. Вважаємо, що у той період дуже добре знали про феномени конфлікту. Пошук суттєвих атрибуцій як змістовного значення поняття «конфлікт» здійснюється у дослідженні суттєвого у феномені, прояви якого мають смисл для людей, що використовують це слово.

По-перше, ми маємо звернути увагу на суттєве у «кореневому значенні», у змісті феномена, що у людській свідомості позначається уявленнями про походження явища, про суттєве, що у змісті явища визначають люди.

По-друге, «конфлікт» – це похідний термін від «кореневого значення», то важливим є як створений зміст цього похідного значення. В соціології це буде зв'язок незалежної змінної (НЗ), в нашому випадку – кореневого значення, та залежної змінної (ЗЗ), в нашому випадку – виникнення цього похідного предмету чи процесу. Тож, у суттєвих атрибуціях будуть ті якісні характеристики, що визначають суттєве у предметному полі, яке позначено словом, «справжнім ім'ям» феномена.

По-третє, не менш важливим, є дослідження других похідних від нашого предмету дослідження, який у свою чергу є похідним від «кореневого значення». Ці подальші похідні в соціологічному значенні є залежними змінними другого порядку. У цих подальших похідних, як правило, ми бачимо, що залишається суттєвим або актуалізованим серед суттєвих атрибуцій у видових змінах.

Розуміння цього процесу у дослідника може давати і зворотній пошук суттєвих атрибуцій не через рух від походження «етимології» до кон-

кретної практики застосування, а, навпаки, від практики застосування конкретного до пошуку загального та особливого в одиничному, у конкретному, у живій неабстрактній практиці.

У нашому дослідженні ми спочатку розглянемо етимологію – походження значення слова «конфлікт», потім розглянемо категоріальний ряд – тотожне у синонімах та відмінне у них, надалі перевіримо суттєві атрибуції через антоніми, через те, що є протилежним. Протилежне у діалектичному підході позначає втрату міри, якісного значення, як перехід у інше якісне значення, що знаходиться у єдності та боротьбі. Категоріальний ряд дозволяє нам з'ясувати предметне поле «конфлікту», у його суттєвих атрибуціях, перетині цього предметного поля зі схожими поняттями та, перш за все, з синонімами з акцентом на суттєві якісні характеристики та міру тотожності та відмінності; а також антонімами, протилежне, інше якісне значення, втрату міру. У категоріальному ряді основним є процес усвідомлення суттєвих атрибуцій, за якими ми можемо встановити це предметне поле, позначене «справжнім ім'ям» суті та змісту цього предметного поля.

Після цього аналізу ми перевіримо у подальшому похідному суттєві атрибуції, через дослідження категоріального контексту, через те мінливе, особливе, що має різну інтенсивність та конкретику проявів, яке в універсальному предметному полі «справжнього імені» конфлікту демонструє «живу» особливість та конкретику в «живих» подіях.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Пошук суттєвих атрибуцій як змістовного значення поняття «конфлікт».

Почнемо з дослідження пошуку суттєвих атрибуцій з НЗ (незалежної змінної), «кореневого значення» та, власне, створення слова «конфлікт».

Для цього звернемося до етимологічних словників з латинської мови академічного видавництва Брілл та Оксфордського видавництва.

Слово «конфлікт» має походження від дієслова “confligere”, що позначало «зіштовхуватися, боротися». Воно було створено з двох частин: “con” – «з, разом» та “fligere” – «зіштовхувати, вдаряти».

Кореневе слово “fligo” розглядає Міхіель Арну Корде Ваан в «Етимологічному словнику латинської та інших італійських мов» академічного видавництва Брілл, де демонструє похідні від «кореневого значення» смисли. Кореневе: “fligo, -ere ‘вдарити’ [в. III; pf. flixi, ppp. flictum] (Andr., Acc.) Похідні: flictus, -us ‘зіткнення’ (Pac.+); affligere «вдарити, спричинити руйнування» (Pl.+), afflicare «ударити неодноразово, дратувати» (Pl.+), confligere «зіткнутися, сперечатися» (Lucil.+), conflictare «сперечатися; турбувати» (Ter.+), effligere «вдарити до смерті» (Pl.+), efflicdre ‘id.’ (Pl.), afflictim (Naev.), efflictim «пристрасно» (Pl.+), profligare «розтрощити, пригнічувати» (Pl.+ (Vaan, 2008, p. 226).

За етимологією «конфлікт» є похідним від дієслова «вдарити» і доводиться смисл «зіткнутися та сперечатися», разом з іншими словами, створеними від кореня «вдарити», воно відображує різну інтенсивність «ударної взаємодії».

У авторитетному “Oxford Latin Dictionary” за головним редагуванням П. Глера «конфлікт» (331) та його похідні визначаються таким чином:

“confligo -āre ~āui ~ātum, tr., intr. (usu. in pass. or as dep.). [CONFLIGO+-TO]

1. Страйкувати часто, бійка...

2. (usu. pass.) Переслідувати, страждати, мучити...

пройти ...великі і численні незручності...

3. (usu. dep.) Вступати у змагання, боротися, битися.

conflictus ~is, m. next+-TUS)

4. Удар, зіткнення, сутичка...

5. Вплив.

навіть якщо вони вимушені невеликими фатальними незручностями або без них (грубј] вдачі) GxL.7 (6).2.8.

confligō ~gere ~xi ~ctum, intr., (Ir.). [CON+-FLIGO]

1. Вдарити разом, зіткнутися; (ш. відповідно) привести до зіткнення...

2. Робити битву, суперничати (contend), боротися; боротися проти...

3. Сперечатися на словах, сперечатися (проти),... конфліктувати, не погоджуватися; бути

предметом суперечки (Oxford Latin Dictionary, 1968, p. 402–403).

«Конфлікт» має свої смислові суттєві атрибуції:

1. «Вдарити разом» – у цьому смислі ми вбачаємо підсилення руйнівної сили, яка йде від декількох сторін – позначимо це як *силовий аспект*. У силовому аспекті визначається, що на кожному наступному етапі збільшується використання руйнуючої сили з двох сторін. У кожній стороні у конфлікті є етап збирання сили разом і це відбувається з обох протилежних сторін. Саме у цьому аспекті бере початок ескалація конфлікту, його спіраль, роздмухування.

2. «Змусити зіткнутися» – у цьому значенні є відтінок неприродного, штучного змушення та несподіваного зіткнення, але який має результат примусу, *примусовий аспект*. У цьому аспекті відбувається примус як спроба не стільки переконати, скільки здійснити тиск. Тому переконання на ранніх стадіях конфлікту є запобіжником роздмухування спіралі насилля, ескалації конфлікту. Це можливо лише тоді, коли ще немає великого накопиченого конфліктного потенціалу, для якого привід конфлікту лише актуалізація всього потенціалу конфлікту.

3. «Боротися, воювати проти когось» – в цьому смислі йдеться вже про спрямовану силу «проти», яка визначає суб’єкта або об’єкта, проти кого діють, протидіють. У цьому смислі вже присутнє цілепокладання «проти», тож маємо *протидіючий аспект*. Саме цей аспект означає, що протидії двох сторін у цілепокладанні тиражуються та масштабуються. Тому в історії відомі випадки образи у людських відносинах, які переросли у війни. Цілепокладання формувало конфліктну діяльність та конфліктну культуру соціальних груп та суспільств.

4. «Сперечатися та не погоджуватися» – в цьому значенні розглядається смисло-мовленеве протистояння – суперечка, непогодження, як те, що не має згоди. У цій атрибуції важливими є ментальні якості суперечки – різні погляди, ідеї, думки та таке інше. Така згода ще не сформована, або до неї рухаються, або вона втрачена. Це *суперечний аспект*. У ньому відображається відсутність балансу або його втрата, що може виявлятися у позиціях, їх логістиці та ресурсах, за якими приховані інтереси, цінності, підходи та візії.

5. «Переслідувати, страждати, мучити, ... пройти ...великі і численні незручності» – у цьому значенні демонструється, що суперечка та бійка

завжди мають втрати, які віддзеркалюються у втраті нормальної взаємодії, що перетворюється у «переслідування», або це втрата збалансованого психічного чи фізичного стану, що позначено словами «страждати» та мучити». У словах «переслідувати», «мучити» відображається злочинна сторона конфліктної взаємодії, та, що віктимізує, створює через втрати жертву. Слово «страждати» відображає протилежну віктимну поведінку та її подолання через суб'єктне ставлення – «пройти великі і численні незручності». У будь-якому разі ці значення відображають спектр від віктимних відносин до змістовного значення втрати фізичних, психічних, просторово-часових та інших ресурсів особистості, що виявляється у станах страждання та мучень. Ці смисли відображають аспект, який можна позначити як *віктимний або ресурсно-втратний аспект*.

Означені аспекти маємо й у Латинському словнику Оліветті у демонстрації «конфлікту»:

1. Мучити, турбувати, чіпляти, страждати.
2. Погано поводитись.
3. Приходить у протиставлення, битися, а також битися з чимось або з кимось (Conflicto. Dizionario Latino Olivetti, 2003–2007).

У цьому відображенні акценти робляться на віктимному та ресурсно-втратному аспекті у значенні мучити-страждати, чіплятися та турбувати. Суперечний аспект подається вже з оціночним значенням – «погано поводитись». А протидіючий та силовий аспекти представлені у фізичній бійці.

Конфлікт (як дієслово):

- 1) шкодити, нападати, турбувати, засмучувати, мучити, дратувати;
- 2) довести до розорення;
- 3) бити часто, силою, сильно;
- 4) довести до бійки;
- 5) зруйнувати (Conflicto. Latin-English Dictionary, 2024).

У цьому етимологічному позначенні на першому плані також стоїть віктимний та ресурсно-втратний аспект, але у другому значенні введена крайня форма втрат розорення, яке має економічне забарвлення. Далі автори поставили силовий та протидійний аспекти з акцентом на силу, тож приведені примусовий аспект – довести до бійки, та крайня негативна результативна форма протидії – «зруйнувати».

Як бачимо у словнику основної англійської мови Dictionary Cambridge «конфлікту» (conflict) надається два значення:

1. Disagreement or fighting (незгода чи боротьба).

2. To be different (бути іншим) (Conflict. Dictionary Cambridge, 2024).

У першому значенні стоять за вибором незгода, суперечний та протидіючий аспект або боротьба із силовим та протидіючим аспектами. У другому значенні приводиться диференційне значення «бути іншим», що є передумовною частиною суперечного аспекту.

“Conflict” в академічному словнику Oxford Learner’s Dictionaries визначається через три смисли:

«1. Ситуація, в якій люди, групи чи країни залучені до серйозної незгоди чи суперечки;

2. Насильницька ситуація або період бойових дій між країнами чи групами людей;

3. Ситуація, в якій існують протилежні ідеї, думки, почуття чи бажання» (Conflict. Oxford Learner’s Dictionaries, 2024).

У цьому словнику конфлікт позначається як ситуація з 3-ма значеннями в суперечному аспекті, яке підсилюється оціночним значенням «серйозні» – незгоди та суперечки. Ситуація прирівнюється до періоду з масштабними суб'єктами (країнами та групами людей), разом з тим наголошується на одну з крайніх форм силового аспекту – бойові дії. У третьому значенні наголошується на ментальний вимір конфлікту у протидії та суперечному аспекті – «протилежні ідеї, думки, почуття чи бажання».

У німецькому словнику “Wörterbuch Deutsch-Englisch” Konflikt (Конфлікт):

1. (Зіткнення думок), спір про питання між сторонами.

2. Нерішучість (без конфлікту – без нерішучості).

3. Збройна суперечка (Konflikt / Wörterbuch Deutsch-Englisch, 2024).

У першому значенні словника представлений ментальний вимір конфлікту в протидії та суперечному аспекті як спір, зіткнення думок протилежних сторін. Цікавим є друге визначення як «нерішучість», що, з одного боку, відбиває внутрішню суперечку людини, яка не може прийняти рішення, а з іншого боку нерішучість часто спонукає реалізацію примусового аспекту. І в останньому значенні приводиться форма суперечного аспекту, доведеного до крайності силовим та протидіючим аспектами – «збройна суперечка». Силовий аспект здійснений через інструменталізацію, разом з тим не згадані інші форми силової ескалації суперечки.

Розгляд різних етимологічних значень словників відображають суттєві атрибуції, але іноді автори схиляються лише до особливих чи конкретних значень за своїм власним смаком чи вибором, звужуючи значення мовного відображення феномену.

Скупність цих аспектів визначає етимологічний код конфлікту; кожний з цих суттєвих атрибутів може домінувати в тих або інших конфліктах, у проявах конфліктних ситуацій. Домінація того чи іншого аспекту визначає типологію конфліктів.

2. Категоріальний ряд «конфлікту».

Конфлікт має цікавий синонімічний та антонімічний ряд, який дозволяє нам зануритись у «справжнє ім'я».

Визначення «справжнього імені» конфлікту демонструють синоніми, які у предметному полі мають великий обсяг тотожності, схожості, але акцентують увагу на якомусь смислі та значенні, або урізноманітнюють смислове поле.

Спочатку звернемося до синонімів.

Синонімами конфлікту (33'+1) є слова *dissentio, dissideo, discordo*.

«Dis/Дис» – позначає те, що неправильно, заперечується має характеристику «не» або «без», додавання яких змінює значення на відсутність цієї якості. У цьому префіксі відображається та підкреслюється суперечний аспект, відсутність або втрата балансу, нестача чогось, що має важливий суттєвий характер.

«Dissentiō» позначає непогодження, у значенні іншої спрямованості процесу, іншої лінії сприйняття, того, що розходиться, в значенні набуття іншого руху, який віддаляє сторони, їх розбіжності. У цьому синонімі важлива актуалізація процесуального та рушійного (Dissentiō. *Dizionario Latino Olivetti, 2003–2007*).

«Dissideo» позначає просторову характеристику віддаленості, сидіння окремо, відокремленості, віддаленості, відходу, а також значення непогодження, думання інакше, тому і непогоджування, або таких характеристик, що позначає бути несхожим, відмінним, відрізнитися. У цьому синонімі проявляється просторова та характерна, проявлена для конфлікту диференціація (Dissideo. *Dizionario Latino Olivetti, 2003–2007*).

«Discordō» визначає «1. не погоджуватися, сперечатися, бути в незгоді, жити в розбраті, 2. (a, ab + аблатив або давальний) бути в суперечності, відрізняються від» (Discordō. *Dizionario Latino Olivetti, 2003–2007*), тобто непогодження у значенні сварки, сваритися, у значенні надання протилежній стороні негативних значень. Це

слово утворено з двох частин «нарізно» та «серце» як дисонанс, негармонійність, різність. Гадаємо, не випадково майже всі синоніми мають характеристику заперечування. Образ «серця» завжди відображував центр психічного життя, духовної сили, яка нарізно. Для нас важливим є те, що синонімом конфлікту є втрата психічної узгодженості, розбалансованість «серця».

У цих синонімах конфлікту відображаються розбіжності, віддаленості та відмінності, сварки, як розбалансованості «серця» або «сердець». У цих значеннях за рахунок префіксу демонструється як відновлення балансу, так і скорочення віддаленості та збалансованості «серця», тож психіка спрямовується на розв'язання конфлікту.

Розглянемо протилежне конфлікту. У діалектичному підході протилежні сторони мають єдність та протилежність, втрати міри, кордону, що позначає зміну суттєвих якостей та перехід у свою протилежність. В нашому випадку перехід у свою протилежність з конфлікту через розв'язання конфлікту (втрати його міри) позначає перехід до протилежного – «злагоди». І навпаки втрата міри «злагоди», її суттєвих якостей означає перехід у протилежне – у «конфлікт».

Тому розглянемо протилежне поняттю «конфлікт» (33'-1).

У протилежних «конфлікту» важливе значення має префікс «con» – «з, разом», який позначає спільний процес у різних суб'єктів.

Одним з протилежних конфлікту є «consentio». Ми маємо справу з кореневим ім'ям «sentio», що має такі значення: відчувати, сприймати органами почуттів, сприймати і усвідомлювати, помічати думки та розуміти, а також мати свою думку, думати, погоджуватися та зустрітися (у пізній латині як переносне значення). Таким чином, «consentio» означає «відчувати, сприймати органами почуттів, сприймати і усвідомлювати, помічати думки та розуміти» спільно і разом. Тому «cōnsentiō» відбиває значення «домовлятися», «погоджуватися», «гармонізувати», «об'єднатися у чомусь або на щось». Звідси і консенсус. Так, у А. Єрмоленко у «Філософському енциклопедичному словнику», виданій Інститутом філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України під редакцією В.І. Шинкарука визначає: «КОНСЕНСУС (лат. Consensus – згода, однастайність) – поняття практичної філософії, яке на відміну від конфлікту передбачає досягнення балансу інтересів в суспільстві на ґрунті всезагального порозуміння щодо основних цінностей та етичних норм. К. є фундаментальним

поняттям комунікативної філософії (Апель, Габермас, Кульман та інші.), в якій на відміну від теорій відповідності, або відображення, постає критерієм істини стверджувальних висловлювань та легітимації (обґрунтування) належнісних висловлювань». (Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 296.).

“Concordo” позначає «спільне духовне», «серце разом» і має значення переходу до мирного та гармонійного, до «злагоди». У “concordo” виокремлюють особливі смислові значення:

– у передумовному значенні репрезентується припинення *віктимного та ресурсно-втратного* аспекту, як основних передумов для подальших переговорів та розв’язання конфлікту;

– у першому значенні наголошується «змушувати», наприклад, різні точки зору погоджують, тут відображений *примусовий* аспект, як і у протилежному – у конфлікті;

– у другому значенні пов’язується зі встановленням та вирішенням за взаємною згодою, тут проявляється *співдіючий* аспект (протилежний конфліктному аспекту протидіючому);

– третє – власне процедура узгодження, це процедурний, а точніше *організований* аспект, який визначає силу організації як упорядкування процесу узгодження;

– четверте сам процес погодження, гармонізації, резонування, як зняття контрасту різкого відокремлення; це є *з’єднуючий* аспект.

Ці аспекти застосування цього слова, на нашу думку, підкреслюють основне відносно конфлікту протилежне значення. Це положення обґрунтоване тому, що суттєві атрибути “Concordo” відображають єдність та боротьбу протилежного.

Цікавими є слова, які мають походження від «злагоди». Так, “Concordante” позначає того, хто погоджує або погоджується, хто характеризується згодою, гармонією. “Concordia” власне позначає «злагоду» як результат. “Concor” – одноступі, які погоджуються з узгодженою однією думкою; мирні, гармонійні.

“Consideo” за Латинським словником Olivetti (за редакцією Е. Оліветті), має значення:

1. Сісти, присісти, зайняти місце.
2. Військовий табір, причаїтися, шикуватися.
3. Осісти, зупинитися, осісти вниз, припинити рух, зупинитися, приземлитися.
4. Впасти, спуститися, опуститися, тонути, захлинатися.
5. Успокоїтися, заспокоїтися.
6. (мовлення) припинити, закінчити, закрити.

7. Припинити, згаснути.

8. Провести сесію. (Consideo. Dizionario Latino Olivetti, 2003–2007).

У цьому слові основним є просторовий аспект організованої близькості, визначення місця, несподіваного випадкового падіння, заспокоєння, припинення, проведення, закінчення як результату.

“Convenio” утворено від con- («з, разом») + veniō («прийти»), скликати, зібратися разом, прислухатися, кликати, подати до суду, бути підтягнутими, підходити, узгоджуватися. “Convenio” за Olivetti:

1. Скликати, збиратися, возз’єднатися, прийти і зійтися.

2. Погоджуватися, бути згодним, домовитися.

3. Погоджується, приєднується, встановлюється.

4. Підходити, пристосовуватися, відповідати, допомогти.

5. Погоджується, що, це природно, що доречно.

6. Стосуватися, посилатися.

7. Відвідувати, провідувати, зустрічатися, а також зустрічатися на одинці.

8. Право на цитування, позов.

У застосуванні цього слова були такі значення як «вийти заміж», «опинитися під владою», «спіймати наживку» та інші (Convenio. Dizionario Latino Olivetti, 2003–2007).

У цьому багатоманітні значень основними є об’єднання, прийняття, доречність та відповідність, як встановлення узгодженого стану, разом з тим у цьому слові відбивається інституційне значення права та відповідальності.

Інституційна сила віддзеркалюється у похідних словах. “Conventum” – заповіт, договір, конвенція, угода. А також у прямому визначенні інститутів світського суду, релігійного суду та монастиря. Так, “conventus” та “convento” позначають монастир, як місце та інститут, де скликають збираються, причепурюються та мають бути приспіваними.

Наступним етапом нашого аналізу є спроба розглянути протилежності у етимології «конфлікту» та «злагоди», що представлено у табл. 1. Об’єднаємо ці значення у таблицю.

Розгляд синонімічного (33⁺1) та антонімічного (33⁻1) рядів поняття конфлікту поступово надає розуміння предметного поля феноменів, що їм позначається. Так, “Dissideo” позначає передумови конфлікту, які відображають просторову віддаленість, дистанціювання та відмінності, втрату близькості та єдності.

Таблиця 1 – Етимологія «конфлікту» та «злагоди»

Суттєві атрибути «конфлікту» (<i>conflictus</i>)	Синоніми	Суттєві атрибути «злагоди» (<i>concordo</i>)	Синоніми
1. «Вдарити разом» – <i>силовий аспект</i>	<i>Dissentiō</i> – непогодження як розбіжності (процесуальне та рушійне).	1. Процедура узгодження, сила організації, упорядкування – <i>організований аспект</i>	<i>Consentio</i> – домовлятися, спільно сприймати, об'єднатися у чомусь або на щось (процесуальне та рушійне)
2. «Змусити зіткнутися» – <i>примусовий аспект</i>	<i>Dissideo</i> – просторова характеристику віддаленості, дистанціювання та характеристик відмінності (простір і диференціація)	2. Змусувати різні точки зору погодитись, <i>примусовий аспект</i>	<i>Consideo</i> – просторова характеристика організованої близькості, визначення місця, несподіваного випадкового падіння, заспокоєння, припинення, проведення, закінчення як результату (простір, інтеграція, результат)
3. «Боротися, воювати проти когось» – <i>протидіючий аспект</i>	<i>Discordiō</i> – непогодження у значенні сварки, «серце нарізно» – психічний стан або стан духовної сили.	3. Встановлення та вирішення за взаємною згодою – <i>співдіючий аспект</i>	<i>Convenio</i> – встановлення узгодженого стану, разом з тим у цьому слові відбивається інституційне значення права та відповідальності (стан інституційної сили)
4. «Сперечатися та не погоджуватися» – <i>суперечний аспект</i>		4. Процес погодження, гармонізації, резонування, як зняття контрасту різкого відокремлення – <i>з'єднуючий аспект</i>	
5. «Переслідувати, страждати, мучити, ... пройти ... великі і численні незручності» – <i>віктимний або ресурсно-втратний аспект</i>		5. У першому примусовому аспекті визначається <i>припинення та зниження ескалації</i> віктимного або ресурсно-втратного аспекту, як створення передумов до злагоди та початку переговорів, <i>передумовно-деескалаційний аспект</i>	

Джерело: розроблено автором

На цьому передумовному етапі можливим є “*Consideo*” – формування спільного місця, заспокоєння, формування інтеграції як результату. Але лише у просторовій організації інтеграції людей присутні вертикальні значення – несподіване падіння, організація табору. Ці контексти ми бачили у ресентиментному об'єднанні автократії у конфліктах з конотацією жертви – «на нас всі нападають та ми маємо створити табір-фортецю». І в цій конотації просторової організації при тоталітаризмі та автократії табори, як спільні місця, позначають диференціацію на місця незгодних (концтабори в нацистській Німеччині та ГУЛАГ у Радянському Союзі) та місця інтеграції згодних.

Разом з тим “*Consideo*” може бути місцем узгодження. У фасилітації це відомо як «відкритий

простір», спілкування за фасилітаційно організованими процедурами, тобто коли простір обумовлює ненасильницьке узгодження сприйняття та процедур прийняття спільних рішень.

Саме в такому значенні – або автократичному, або демократичному – відбуваються шляхи розв'язання розбіжностей, спокійного ненасильницького розв'язання іншості. Втрата та заперечення загального у сприйнятті як просторове, ціннісне, значеннєве процесуальне та рушійне віддалення позначене поняттям “*Dissentiō*”. Феномен, позначений ним, розв'язується за процесуальним та рушійним спільним сприйняттям, домовленістю, об'єднаністю, але обов'язковим є їх предметний характер на чомусь та на щось. Тут ми маємо звернути увагу, що розбіжності

не вирішуються закликами, а мають досягати спільного сприйняття та зосередженості на якийсь предмет під час узгодження сприйняття та домовленостей, тобто перцептивного, емотивного та когнітивного, що проявляється у контекстуальному.

Висновки

Таким чином, послідовний етимологічний аналіз слова «конфлікт», як розгляд «кореневого значення» (незалежної змінної); «створеного значення», що відображає універсальне в етимології; категоріального ряду репрезентує такі висновки.

Кореневим значенням, з якого відбулося розуміння конфлікту, є бійка та зіткнення; важливим значенням є підкреслення того, що ця бійка та зіткнення є спільним (con – «з, разом»).

«Конфлікт» має свої смислові суттєві атрибуції:

1. *Силовий аспект* («вдарити разом») репрезентує застосування та збільшення використання руйнуючої сили з двох сторін. Цей аспект віддзеркалює процес ескалації конфлікту.

2. *Примусовий аспект* («змусити зіткнутися») має значення неприродного, штучного змушення та несподіваного зіткнення, як ефект примусу, насильницького тиску, розгортання накопиченого конфліктного потенціалу.

3. *Протидіючий аспект* («боротися, воювати проти когось») відбиває спрямованість сили «проти», цілепокладання протистояння, яке визначає суб'єкта або об'єкта, проти кого діють, протидіють. У цілепокладанні як примусовому аспекті відображаються тенденції тиражування та масштабування конфліктів, їх поширення та розповсюдження. Тому в історії відомі випадки образ у людських відносинах, які переросли у війни. Цілепокладання формувало конфліктну діяльність та конфліктну культуру соціальних груп та суспільств.

4. *Суперечний аспект* («сперечатися та не погоджуватися») відбиває смисло-мовленнєве протистояння, того, що не має згоди – суперечки, непогодження, відображення ментального та комунікативного значення різних поглядів, ідей, думок та таке інше. Це є відсутність єдності, балансу або їх втрата, що проявляється у пози-

ціях, логістиці та ресурсах, за якими приховані інтереси, цінності, підходи та візії.

5. *Віктимний або/та ресурсно-втратний аспект* («переслідувати, страждати, мучити, ... пройти ... великі і численні незручності») у цьому значенні виявляються відносини переслідувача-жертви, агресування-віктимізації та значення втрат фізичних, психічних, просторово-часових та інших ресурсів особистості у конфлікті.

У категоріальному ряді розглянуті:

1. Синоніми конфлікту (33'+1), якими є слова "dissentio", "dissideo", "discordo", що побудовані за допомогою префікса «дис» та позначають те, що неправильне, заперечується, має характеристику «не» або «без», додавання яких змінює значення на відсутність цієї якості. Це дозволяє усвідомити втрати у конфлікті згоди (непогодження), втрати єдності як просторова розбіжність, втрата гармонії як єдності сприйняття та узгодженого осмислення.

2. Антонімічний ряд, що протилежне значенню «конфлікту» (33'-1), і яке утворено префіксом "con" – «з, разом», позначає спільний процес у різних суб'єктів. Протилежне конфлікту відбиває спільне відчуття, сприйняття та усвідомлення, погодження своїх та інших думок та поглядів; спільне повернення та ствердження «серця разом», злагоди; просторової єдності (перш за все, у значенні близького соціального простору); визначення інституційного значення права та відповідальності за розв'язання конфлікту.

Основною протилежністю «конфлікту» ми розглядаємо «конкордо», що має такі суттєві атрибуції: є відображенням процесів погодження, гармонізації, резонування, як зняття контрасту різкого відокремлення.

У подальшому дослідженні заплановано верифікацію за категоріальними контекстами «справжнього імені» конфлікту, його суттєвих атрибуцій.

«Справжнє ім'я» як смисловий код, що позначає у словах феномен, надає можливість визначити та порівняти універсальне у мовленнєвих проявах феномену, як у різних національних соціокультурних просторах та часах, так і з'ясувати як універсальне, загальне відбивається в особливому, одиничному у конкретних конфліктах.

Список використаних джерел

Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

Конфлкт. *Новий тлумачний словник української мови* (у 3 томах). Близько 200 тис. слів. Київ : Аконіт. голов. редактор: Василь Яременко, Оксана Сліпущко. 2003. Т. 1: А – К; 926 с. С. 885.

Conflict. Dictionary Cambridge URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B9-%D0%B1%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/conflict> (дата звернення: 12.02.2024).

Conflict. Oxford Learner's Dictionaries URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/academic/conflict1> (дата звернення: 12.02.2024).

Conflicto. Latin-English Dictionary URL: <https://www.online-latin-dictionary.com/latin-english-dictionary.php?parola=conflicto> (дата звернення: 13.02.2024 1:08).

Conflicto. Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti/ Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=conflicto> (дата звернення: 12.02.2024).

Consido Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti / Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=consido> (дата звернення: 12.02.2024).

Convenio. Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti / Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=Convenio+> (дата звернення: 12.02.2024).

Discordō. Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti / Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=Discord%C5%8D> (дата звернення: 12.02.2024).

Dissentiō. Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti / a cura di E. Olivetti/ Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=Dissenti%C5%8D> (дата звернення: 12.02.2024).

Dissideo Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti / Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=Dissideo+> (дата звернення: 12.02.2024).

Konflikt / Wörterbuch Deutsch-Englisch. <https://www.wordreference.com/deen/Konflikt> дата звернення: 12.02.2024.

Le Guin Ursula K. The Rule of Names. 1975. P. 1–12. URL: <https://www.hasd.org/faculty/ThomasKraus/ruleofnames.pdf>

Oxford Latin Dictionary. Edited by P. G. W. Glare. Publisher: Oxford : Clarendon press, 1968. xxiii, 2126 p.

Vaan, Michiel Arnoud Cor de. Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages. Leiden / Boston : Brill Academic Publishers, 2008. XIII, 825.

REFERENCES

Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk : entsyklopediia (2002) / NAN Ukrainy, In-t filosofii im. H. S. Skovorody ; Holov. red. V. I. Shynkaruk. Kyiv : Abrys. 742.

Konflikt (2003) // Novyi tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy (u 3 tomakh). Blyzko 200 tys. sliv. Kyiv: Akonit. Holovredaktor: Vasyl Yaremenko, Oksana Slipushko. T. 1: A K; 926 s. S.885.

Conflict. Dictionary Cambridge URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B9-%D0%B1%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/conflict> (accessed: 12.02.2024).

Conflict. Oxford Learner's Dictionaries URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/academic/conflict1> (дата звернення: 12.02.2024).

Conflicto. Latin-English Dictionary URL: <https://www.online-latin-dictionary.com/latin-english-dictionary.php?parola=conflicto> (accessed: 12.02.2024).+

Conflicto. Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti/ Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=conflicto> (accessed: 12.02.2024).

Consido Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti / Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=consido> (accessed: 12.02.2024).

Convenio. Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti / Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=Convenio+> (accessed: 12.02.2024).

Discordō. Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti / Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=Discord%C5%8D> (accessed: 12.02.2024).

Dissentiō. Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti / a cura di E. Olivetti/ Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=Dissenti%C5%8D> (accessed: 12.02.2024).

Dissideo Dizionario Latino Olivetti /a cura di E. Olivetti / Olivetti Media Communication. 2003–2027. URL: <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?parola=Dissideo+> (accessed: 12.02.2024).

Konflikt / Wörterbuch Deutsch-Englisch. <https://www.wordreference.com/deen/Konflikt> (accessed: 12.02.2024).

Le Guin Ursula K. (1975). The Rule of Names. P. 1–12. URL: <https://www.hasd.org/faculty/ThomasKraus/ruleofnames.pdf>

Oxford Latin Dictionary (1968). Edited by P. G. W. Glare. Publisher: Oxford : Clarendon press, 1968. XXIII, 2126 p.
Vaan, Michiel Arnoud Cor de (2008). Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages. Leiden/
Boston: Brill Academic Publishers. XIII, 825.

MAKSYM, LEPSKIY – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, professor in the Sociology Department at Zaporizhzhya National University,
heads the Research Board in Social Forecasting of the Sociological Association of Ukraine,
Academician of the European Academy of Sciences of Ukraine
and Ukrainian Academy of Sciences (Zaporizhzhia, Ukraine).
E-mail: waysensey@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5604-641X>

NATALIIA, LEPSKA – Ph.D. in Political Science,
Associate Professor at the Department of Political Science
at the Zaporozhye National University in Zaporozhye, Ukraine,
Vice-Dean for Scientific Work, Faculty of Sociology and Public Administrations
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: lepskanv@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6010-423X>

ETYMOLOGY OF “CONFLICT” AS A SEARCH FOR A “TRUE NAME”: “ROOT CODE”, ESSENTIAL ATTRIBUTIONS AND CATEGORICAL SERIES

Abstract

The article considers the socio-philosophical significance of the etymology of the conflict as a search for the origin and “true” semantic code of the phenomenon. In the conceptualization of the study, essential attributions are considered, denoting the meaningful subject field of the conflict, its substantive meaning for the consideration of this phenomenon, and the categorical series of “conflict”. The purpose of the study is to understand the etymology of the conflict, the origin and reflection of essential attributions and categorical series. The subject of the study is the etymological discourse of the conflict phenomenon. The object is the semantic field of the conflict, represented in the representation of its meaning in dictionaries. The semantic code of “conflict” as a “true name” reflects the essential, universal, necessary, objective, internal, constant, which is the basis for the special and singular, in the unity of the abstract and concrete. This analysis takes place in a sequential consideration of: “root value” (independent variable); “created meaning”, which reflects the universal in etymology; the categorical series as equivalent synonyms that have similarities and differences, and the antonymic series that reflects the opposite; and the etymological analysis is completed with dependent variables of the second level – “derived values” from “conflict”. As a result of the conducted research, the root meaning of understanding the conflict as a fight and clash of parties was analyzed; semantic essential attributions of “conflict”: power aspect (“strike together”); coercive aspect (“to force to face”); opposing aspect (“to fight, to fight against someone”); controversial aspect (“to argue and disagree”); victim and/or resource-loss aspect (“persecuting, suffering, tormenting, ... going through ... great and numerous inconveniences”). In the categorical series, the following are considered: a synonymous series of conflict – “dissentio”, “dissideo”, “discordo”; an antonymic series as the opposite of the meaning of “conflict” – “consentio”, “concordo”, “consido”, “convenio”. The opposite of conflict is “concordo”, which has the opposite essential attributions: a precondition-de-escalation aspect; coercive aspect; cooperative aspect; organized aspect; the connecting aspect.

Key words: conflict, attributions of conflict, semantic code, categorical series, conflict resolution.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 07.12.2023
Accepted date 15.01.2024
Published date 07.01.2024

How to cite: Максим, Лепський, Наталія, Лепська. Етимологія «конфлікту» як пошук «справжнього імені»: «кореневий код», суттєві атрибуції та категоріальний ряд. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 42–51.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-05>

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ЦИФРОВОГО ГУМАНІЗМУ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

ВІТАЛІНА, НІКІТЕНКО¹
ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА²
ОЛЕНА, ТУПАХІНА³
ОЛЕКСАНДРА, СОРОКІНА⁴

Анотація

У статті досліджується вплив цифрових технологій на сучасне європейське суспільство та шляхи їхнього гуманізації. Автори аналізують різноманітні ініціативи та проекти у Європі, спрямовані на забезпечення гармонійного взаємозв'язку між людьми та технологіями. Серед основних тем дослідження – етичні аспекти використання штучного інтелекту, захист приватності в онлайн середовищі, розвиток цифрової грамотності та рівний доступ до інформаційних ресурсів. Стаття розглядає найкращі практики, впроваджені в країнах Європейського Союзу, надає рекомендації для подальшого розвитку цифрового гуманізму як ключового напрямку розвитку європейського суспільства. У Європейському Союзі активно розробляються законодавчі акти, спрямовані на регулювання цифрового гуманізму. Мета дослідження – проаналізувати теоретичні і практичні аспекти європейських практик цифрового гуманізму, що полягає в поєднанні цифрових інновацій з гуманістичними цінностями та потребами людей. Мета дослідження – проаналізувати теоретичні і практичні аспекти європейських практик цифрового гуманізму, що полягає в поєднанні цифрових інновацій з гуманістичними цінностями та потребами людей. Предметом дослідження є європейські практики цифрового гуманізму. Об'єктом – вплив нових викликів на європейські практики цифрового гуманізму. Завдання дослідження: 1) з'ясувати законодавство Європейського Союзу про цифровий гуманізм; 2) проаналізувати європейські практики цифрового гуманізму; 3) сформулювати концепцію цифрового гуманізму у контексті глобальних викликів та використання досвіду ЄС для України. Дослідження європейських практик цифрового гуманізму сприяє урізноманітненню та розвитку самої концепції гуманізму, застосованої до сучасного цифрового світу. Рефлексія впливу технологій сприяє вивченню впливу цифрових технологій на людство та способи, якими можна забезпечити їхню гармонійну співпрацю з людськими цінностями та потребами. Розуміння, як культурні особливості впливають на розробку та використання цифрових технологій, а також як технології можуть впливати на культурні процеси. Дослідження європейських практик цифрового гуманізму допомагає у формулюванні політик та стратегій розвитку технологій з огляду на захист прав людини, прозорість та довіру.

Ключові слова: європейські практики, цифровий гуманізм, концепція цифрового гуманізму, гуманістичні цінності, цифрові інновації, сталий розвиток.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Європейські практики цифрового гуманізму охоплюють широкий спектр ініціатив та підходів, спрямованих на забезпечення технологічного розвитку, просування цифрової культури та інно-

вацій, а також захист прав та гідності людини в цифровому світі. Цифровий гуманізм – це концепція, що визнає важливість поєднання цифрового прогресу з гуманістичними цінностями, захищає права та гідність людини в цифровому світі, сприяє розвитку цифрової культури та використанню цифрових технологій для покращення якості життя. Цифровий гуманізм – це результат безпрецедентного зближення нашої складної культурної спадщини і техніки, яка стала безпрецедентним місцем спілкування. Конвергенція, яка замість простого воз'єднання стародавнього і сучасного перерозподіляє концепції, категорії та об'єкти, а також поведінку і практики, пов'язані з ними, у новому середовищі. Поняття «цифровий гуманізм» поєднує в собі два основні аспекти: цифрові технології та гуманістичні цінності. Це концепція, яка визнає важливість поєднання

Corresponding authors:

¹ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net

² Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

³ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: E-mail:tupakhina@gmail.com

⁴ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: sorokina.soc@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2920-1167>
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0058-1848>

технологічного прогресу з людськими потребами та цінностями. Основна ідея полягає в тому, щоб технології служили для покращення якості життя та добробуту людей, а не лише для досягнення технічних чи економічних цілей.

У контексті цифрового гуманізму, технології розглядаються як засіб досягнення гуманістичних цілей, таких як захист прав людини, підвищення якості життя, розвиток культури та освіти, підтримка соціальної справедливості та рівності. Цифровий гуманізм підкреслює важливість створення технологій, які враховують потреби та інтереси людей, і не порушують їхні права та свободи. У цифровому гуманізмі, наприклад, важливою є етична розробка та використання технологій, захист приватності та безпеки даних, забезпечення доступності та інклюзивності цифрових продуктів та послуг для всіх користувачів, а також створення сприятливого та емпатичного цифрового середовища. Отже, цифровий гуманізм наголошує на тому, що технології повинні бути спрямовані на досягнення гуманістичних цілей і служити благополуччю та розвитку суспільства.

Поняття «цифровий гуманізм» поєднує в собі два основні аспекти: цифрові технології та гуманістичні цінності. Це концепція, яка визнає важливість поєднання технологічного прогресу з людськими потребами та цінностями. Основна ідея полягає в тому, щоб технології служили для покращення якості життя та добробуту людей, а не лише для досягнення технічних чи економічних цілей. У контексті цифрового гуманізму, технології розглядаються як засіб досягнення гуманістичних цілей, таких як захист прав людини, підвищення якості життя, розвиток культури та освіти, підтримка соціальної справедливості та рівності. Цифровий гуманізм підкреслює важливість створення технологій, які враховують потреби та інтереси людей, і не порушують їхні права та свободи.

У цифровому гуманізмі, наприклад, важливою є етична розробка та використання технологій, захист приватності та безпеки даних, забезпечення доступності та інклюзивності цифрових продуктів та послуг для всіх користувачів, а також створення сприятливого та емпатичного цифрового середовища. Отже, цифровий гуманізм наголошує на тому, що технології повинні бути спрямовані на досягнення гуманістичних цілей і служити благополуччю та розвитку суспільства.

У контексті глобальних викликів, таких як зміни клімату, соціальні та економічні нерів-

ності, криза здоров'я, тероризм та інші, європейські практики цифрового гуманізму набувають ще більшого значення. Цифрові технології можуть бути використані для моніторингу змін клімату, ефективного управління ресурсами та зменшення викидів парникових газів, сприяючи досягненню глобальних цілей сталого розвитку. Розробка та впровадження цифрових ініціатив, спрямованих на підвищення доступності освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг, може допомогти зменшити соціальні нерівності як на місцевому, так і на глобальному рівнях. Використання цифрових технологій для збору та аналізу даних може допомогти в управлінні кризовими ситуаціями, такими як епідемії або природні катастрофи, сприяючи швидкому реагуванню та координації зусиль. Розвиток цифрових технологій для виявлення та запобігання терористичним актам та кібератакам є важливим аспектом глобальної безпеки та боротьби зі злочинністю. Впровадження принципів цифрового гуманізму сприяє співпраці між країнами та регіонами у вирішенні глобальних проблем, сприяючи обміну даними, ресурсами та найкращими практиками. Отже, у контексті глобальних викликів, європейські практики цифрового гуманізму стають ключовим інструментом для досягнення сталого розвитку, зменшення нерівностей та ефективного управління кризовими ситуаціями на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Концепція цифрового гуманізму стала предметом досліджень та дискусій для багатьох вчених та експертів. Назвемо авторів, які внесли вагомий внесок у розвиток цієї теми:

1. Джонатан Зіттельман – професор медіа та комунікацій в Європейському університеті Віадріна у Франкфурті, досліджує взаємодію між людьми та технологіями, звертаючи увагу на цифровий гуманізм та етичні аспекти цього взаємодії.

2. Жозеф Вінтерс – французький філософ та соціолог, який досліджує вплив технологій на суспільство та людські відносини, вивчає питання етики використання технологій і активно сприяє розвитку ідей цифрового гуманізму.

3. Мануель Кастельс – іспанський соціолог, який вивчає технологічні трансформації та їх вплив на суспільство, розглядає питання взаємодії між людьми та технологіями з погляду цифрового гуманізму.

4. Йорген Рандерс – датський економіст, який досліджує сталість та зміни в економіці в контексті цифрової революції, вносить свій внесок у розуміння того, як цифрові технології можуть сприяти гуманістичному розвитку.

5. Сабіна Леісенер- німецька філософиня, яка досліджує вплив технологій на культуру та суспільство, активно працює над розвитком ідей цифрового гуманізму та етичних аспектів використання технологій.

6. Ліна Джокубайті – литовська соціологиня, яка спеціалізується на вивченні взаємодії між людьми та технологіями, досліджує питання впливу цифрового середовища на суспільство та пропонує шляхи підтримки гуманістичних цінностей у цифровій епохі.

7. Алессандра Д'Алессандро – італійська філософиня, яка вивчає етичні аспекти використання технологій у сучасному суспільстві, сприяє розвитку концепцій цифрового гуманізму та поширенню усвідомленості про важливість захисту прав людини у цифровому середовищі.

Серед вітчизняних вчених слід виділити таких вчених, як В. Воронкова, В. Нікітенко, О. Кивлюк, Т. Коломоєць, Н. Метеленко, Р. Олексенко. Ці вчені та дослідники продовжують активно працювати над розумінням і розвитком цифрового гуманізму в контексті сучасного цифрового світу, допомагаючи сформулювати принципи та стратегії, які сприяють гармонійній взаємодії між людьми та технологіями. Вони внесли значний внесок у розуміння та розвиток концепції цифрового гуманізму та спрямовують свої зусилля на створення цифрового простору, що відповідає гуманістичним цінностям та інтересам людей.

Так, концепція цифрового гуманізму є предметом значних досліджень та дискусій серед вчених, експертів і практиків з різних галузей, таких як інформаційні технології, філософія, соціологія, етика, право та багато інших. Це відображає загальний інтерес до розвитку та впровадження технологій в спосіб, який враховує гуманістичні цінності та потреби людей. Дослідження в цій області включають аналіз філософських аспектів цифрової трансформації, вивчення соціальних впливів цифрових технологій на суспільство та культуру, розробку етичних стандартів для використання цифрових інструментів. Експерти досліджують способи забезпечення включності, захисту приватності та безпеки в цифровому середовищі, а також способи підтримки громадської участі та управління в цифрову епоху.

Дослідження і дискусії цифрового гуманізму відіграють важливу роль у формуванні стратегій розвитку технологій, законодавчих ініціатив та етичних норм у цифровому суспільстві, сприяючи створенню більш гуманної та стійкої цифрової майбутнього.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми є важливим етапом у дослідженнях та дискусіях щодо цифрового гуманізму. Деякі з невіршених аспектів можуть включати:

1. Питання про відповідальне використання ШІ у різних сферах життя, включаючи роботу, охорону здоров'я, освіту та інші. Це охоплює питання розподілу влади між людьми та машинами, прозорості алгоритмів, а також відповідальності за прийняття рішень.

2. Нерівний доступ до цифрових технологій та ресурсів може поглиблювати існуючі соціальні нерівності. Це вимагає розробки стратегій для забезпечення доступності та включеності всіх груп населення у цифровий світ.

3. З розвитком цифрових технологій зростає і загроза порушення приватності та безпеки даних, тому потрібно розробляти ефективні механізми захисту, які б враховували змінюючіся загрози та вимоги.

4. Впровадження роботизації та автоматизації виробництва та інших сфер може мати великий вплив на робочі місця та соціальну динаміку, тому потрібно досліджувати способи мінімізації негативних наслідків цих процесів та забезпечення соціальної захищеності працівників.

5. В контексті швидкого розвитку цифрових технологій, регульовані механізми часто відстають від інновацій, що вимагає розробляти адаптивні та ефективні стратегії регулювання, які б сприяли інноваціям, але при цьому забезпечували захист інтересів громадян та суспільства.

6. Збільшення обсягів даних та їх використання в різних сферах, таких як медицина, маркетинг, соціальні мережі тощо, породжує складні етичні питання, націлене на те, щоб розробляти етичні стандарти та правові рамки для збирання, зберігання та використання даних з урахуванням прав людини та її приватності.

7. Цифрові технології, такі як віртуальна реальність, розширена реальність, інтернет речей, все більше інтегруються у повсякденне життя, що вимагає зберігати баланс між використанням цих

технологій та збереженням людського контакту, спілкування та здорового способу життя.

8. Зростання технологічних можливостей вимагає розробки політик, які б сприяли інноваціям, але при цьому мінімізували ризики для суспільства та довкілля. Наприклад, важливо розглядати питання відповідального впровадження роботизації та автоматизації, а також розвитку етичних стандартів для використання штучного інтелекту та автономних систем.

9. Зростаюча важливість цифрових навичок у сучасному суспільстві потребує розвитку цифрової культури та освіти, у контексті якої важливо забезпечити доступ до якісної цифрової освіти для всіх груп населення та просувати цифрову грамотність як необхідний елемент освітньої програми.

10. Проблеми цифрового гуманізму перетинають межі країн та потребують міжнародного співробітництва та координації, тому важливо розвивати міжнародні стандарти, спільні ініціативи та обмін досвідом для ефективного вирішення цифрових викликів та проблем.

Ці аспекти вимагають подальшого дослідження, обговорення та розробки стратегій для досягнення більш гуманного та стійкого цифрового майбутнього. Вони важливі для подальшого розвитку та вдосконалення концепції цифрового гуманізму та її реалізації у сучасному світі.

Мета та формування цілей статті (постановка завдання) – проаналізувати теоретичні і практичні аспекти європейських практик цифрового гуманізму, що полягає в поєднанні цифрових інновацій з гуманістичними цінностями та потребами людей.

Завдання дослідження:

1) з'ясувати законодавство Європейського Союзу про цифровий гуманізм;

2) проаналізувати європейські практики цифрового гуманізму;

3) сформулювати концепцію цифрового гуманізму у контексті нових викликів та можливостей та використання досвіду ЄС для України.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Законодавство Європейського Союзу про цифровий гуманізм

Цифровий гуманізм – це концепція, яка об'єднує ідеї гуманізму з можливостями цифрових технологій та інформаційного суспільства. Основна ідея полягає в тому, щоб розвивати

технології, зберігаючи при цьому гуманістичні цінності та звертаючи увагу на людський аспект усіх інновацій. В центрі уваги знаходиться гуманістичні цінності – дотримання прав людини, гідності та рівності. Технології повинні сприяти покращенню якості життя людей і сприяти їхньому розвитку, а не ставати загрозою для них. Цифровий гуманізм покликаний просувати діалог щодо етичних питань, пов'язаних з використанням технологій, а також вимагає від розробників та користувачів приймати відповідальність за наслідки своїх дій. Технології повинні бути доступними для всіх, незалежно від їхнього соціального статусу, місця проживання чи інших характеристик. Цифровий гуманізм прагне зменшити цифрову нерівність і забезпечити інклюзивний доступ до цифрових ресурсів. Захист особистої інформації користувачів, контроль над даними та забезпечення їхньої безпеки є важливими аспектами цифрового гуманізму. Цифровий гуманізм ставить за мету не лише зручність чи ефективність, а й покращення якості життя, розвиток особистості та сприяння людському потенціалу. Цифровий гуманізм відображає потребу зберігати гуманістичні цінності у світі швидкого розвитку технологій, де деякі аспекти можуть здатися віддаленими від людських потреб та цінностей (Воронкова, Кивлюк, & Андрюкайтене, 2023).

Законодавство ЄС про цифровий гуманізм включає:

1. Забезпечення доступу до технологій, в основі якого розвиток та впровадження цифрових рішень з метою полегшення доступу до інформації, освіти, здоров'я та інших сфер життя.

2. Сприяння інклюзивності, в основі якого розробка інструментів та програм, які враховують потреби різних груп населення, зокрема людей з обмеженими можливостями, молоді, літніх людей тощо.

3. Захист приватності та безпеки, націлений на розробку та впровадження механізмів захисту особистих даних та забезпечення безпеки в онлайн-середовищі.

4. Підвищення цифрової грамотності, в основі якого забезпечення навичок та знань, необхідних для ефективного використання цифрових технологій, що сприяє активній участі в сучасному суспільстві.

5. Створення етичних цифрових стандартів, в основі якого розробка та впровадження етичних принципів у використанні цифрових технологій,

що сприяє відповідальному та морально обґрунтованому їх використанню.

6. Підтримка інновацій та підприємництва, от включає сприяння розвитку та імплементації цифрових інновацій через підтримку стартапів, досліджень та ініціатив у сфері цифрових технологій.

7. Забезпечення громадської участі, що включає залучення громадськості до процесу розробки та впровадження цифрових рішень, що враховує потреби та думку громадян. Ці завдання спрямовані на створення сучасного та гуманного цифрового суспільства, яке бере до уваги потреби та благо всіх його учасників.

Проаналізуємо основні закони країн ЄС, що включають розвиток цифрового гуманізму.

1. Загальний регламент з захисту даних (GDPR) (введений в 2018 році). Цей закон встановлює стандарти захисту приватності та обробки персональних даних в країнах Європейського Союзу. GDPR має на меті забезпечити права громадян на захист їхніх особистих даних та контроль над ними. Загальний регламент про захист даних (GDPR): Це основний європейський закон про захист особистих даних, що набрав чинності в 2018 році. GDPR надає громадянам більший контроль над їхніми особистими даними та встановлює обов'язки для організацій, які збирають та обробляють ці дані. Загальний регламент про захист даних (GDPR): Цей закон встановлює правила щодо збору, обробки та зберігання особистих даних громадян ЄС, а також визначає їхні права на контроль над своїми даними. GDPR також накладає вимоги щодо захисту даних і штрафи за порушення цих вимог.

2. Директива про авторське право в цифровому одноманітті (прийнята в 2019 році). Ця директива вводить нові правила щодо використання матеріалів в Інтернеті та способи компенсації авторів та правовласників. Директива про авторське право в цифровому одноманітті була прийнята Європейським Парламентом у 2019 році. Ця директива, також відома як «Директива про авторське право на цифровому ринку», призначена для адаптації правил авторського права до сучасних цифрових реалій, зокрема до особливостей розповсюдження та використання матеріалів в Інтернеті. Основні положення цієї директиви включають у себе: Створення обов'язкових правил щодо використання контенту: Директива встановлює нові правила для платформ з метою захисту авторських прав. Зокрема, вона перед-

бачає, що платформи, які надають доступ до великих обсягів авторських матеріалів, повинні укласти угоди з правовласниками для використання їхнього контенту. Впровадження фільтрів для контенту: Для захисту авторських прав, деякі платформи можуть бути зобов'язані використовувати фільтри для виявлення та блокування незаконного контенту. Забезпечення компенсації авторів та правовласників: Директива також передбачає механізми компенсації авторів та правовласників за використання їхнього контенту. Ця директива спричинила обговорення та дискусії через свої впливи на свободу вираження в Інтернеті та механізми контролю контенту. Однак, вона також має на меті захист авторських прав та забезпечення справедливої компенсації для творців контенту.

3. Директива про авторське право в цифровому один ринок (DSM Directive): Ця директива була прийнята з метою модернізації правил авторського права в цифрову епоху. Вона містить положення про захист авторських прав та сприяння інноваціям в інтернет-середовищі. Директива про авторське право в цифровому один ринок (DSM Directive): Ця директива встановлює нові правила щодо захисту авторських прав в інтернеті, зокрема стосовно платформ для обміну контентом. Вона має на меті забезпечити справедливую компенсацію авторам та правовласникам, а також захист від нелегального використання матеріалів в мережі.

4. Директива про цифрові права споживачів (прийнята в 2019 році). Ця директива створює правила для захисту прав споживачів у цифровому середовищі, зокрема, щодо цифрових контрактів та правил онлайн-торгівлі. Ця директива регулює права споживачів при покупках товарів та послуг через Інтернет, забезпечуючи їхню захищеність та права на повернення товарів. Стратегія «Цифровий один ринок» була анонсована Європейською Комісією у 2015 році з метою створення єдиного цифрового ринку в Європейському союзі. Стратегія Європейського Союзу з цифрового одноринкового цифрового майбутнього: Це стратегічний документ, який містить набір ініціатив та політичних пріоритетів для розвитку цифрового суспільства в ЄС, включаючи підтримку інновацій, цифрову освіту та захист прав споживачів у цифровому середовищі. Ця стратегія спрямована на забезпечення безперешкодного доступу до цифрових товарів та послуг для громадян та підприємств у всіх країнах ЄС, сприяння цифровому розвитку

та інноваціям. Реалізація стратегії «Цифровий один ринок» відбувається поетапно, і не було чітко визначених років завершення на момент останніх відомостей. Замість цього, пріоритетні завдання в рамках стратегії постійно переглядаються та адаптуються відповідно до змін у цифровій сфері та потребам ринку. Незважаючи на відсутність чіткого кінцевого терміну, стратегія «Цифровий один ринок» продовжує впливати на політику Європейського союзу у сфері цифрової економіки та розвитку інтернет-інфраструктури.

Ці законодавчі ініціативи є частиною стратегії Європейського Союзу щодо цифрової трансформації та захисту прав та свобод громадян у цифровому світі. Ці законодавчі ініціативи прагнуть створити баланс між розвитком цифрових технологій та захистом прав та свобод людей у цифровому світі, сприяючи розвитку цифрового гуманізму. У країнах Європейського Союзу (ЄС) існують різні закони, політики та практики, які спрямовані на розвиток цифрового гуманізму. Деякі з найбільш відомих законів та ініціатив включають:

Країни ЄС приділяють велику увагу законодавчим ініціативам щодо: 1) регулювання штучного інтелекту, спрямованими на забезпечення етичного та відповідального використання цієї технології; 2) забезпечення цифрової безпеки. Це включає в себе прийняття законів та нормативних актів, які встановлюють вимоги до захисту інформації та інфраструктури від кібератак та інших цифрових загроз; 3) країни Європи розробляють закони та політики, спрямовані на захист інтернет-свободи та прав людини в онлайн-середовищі, забезпечуючи доступ до інформації та свободу вираження думок без перешкод; 4) Європейські країни активно інвестують у розвиток цифрових інфраструктур, таких як швидкі інтернет-з'єднання, цифрові платформи та інші технології, що сприяють розвитку цифрової економіки та суспільства в цілому; 5) Європейські уряди розробляють різноманітні програми та ініціативи для підтримки цифрових інновацій, включаючи фінансову підтримку, акселератори та інкубатори стартапів, а також сприяння співпраці між галузевими гравцями та академічними установами; 6) упроваджено Директиву про порівняльну рекламу (UCP Directive), яка регулює та встановлює правила стосовно порівняльних заяв у рекламі, з метою забезпечення точності та прозорості в рекламних повідомленнях; 7) Регламент про безпеку мереж і інфор-

мації (NIS Directive), що встановлює правила та вимоги щодо забезпечення цифрової безпеки важливих мереж та інформаційних систем, таких як мережі електрозв'язку та основні послуги. Він має на меті забезпечити високий рівень захисту від кіберзагроз та інцидентів. Ці закони є лише деякими з численних законодавчих актів ЄС, які регулюють цифрову сферу та сприяють розвитку цифрового гуманізму в Європі. Ці закони та ініціативи створюють основу для сталого розвитку цифрового суспільства в Європі, сприяючи інноваціям, захисту прав громадян та гармонійному поєднанню технологічного прогресу з гуманістичними цінностями. Ці закони та ініціативи створюють правову базу та рамки для розвитку цифрового суспільства в Європейському Союзі, забезпечуючи захист прав громадян, просування інновацій та розвиток цифрових технологій в гармонії з гуманістичними цінностями (Воронкова, Кивлюк, & Андрюкайтене, 2023).

2. Європейські практики цифрового гуманізму

Європейські практики цифрового гуманізму охоплюють широкий спектр ініціатив та підходів, спрямованих на забезпечення технологічного розвитку, просування цифрової культури та інновацій, а також захист прав та гідності людини в цифровому світі. В Європі вже досить активно впроваджуються практики цифрового гуманізму. Європейський Союз впроваджує строгі правила щодо захисту особистих даних, такі як Загальний регламент про захист даних (GDPR). Цей регламент забезпечує контроль над власною інформацією для кожного громадянина ЄС та вимагає від компаній дотримуватися високих стандартів збереження та обробки даних. Європейські практики цифрового гуманізму активно просувають ініціативи зі збільшення доступності цифрових технологій для всіх груп населення, включаючи людей з інвалідністю та малозабезпечених груп. У контексті європейських практик активно розробляються та впроваджуються етичні стандарти для регулювання використання штучного інтелекту. Наприклад, Європейська комісія презентувала свій план з етичного ШІ, який включає принципи прозорості, відповідальності та розумний підхід до регулювання. Європейські країни активно залучають громадськість до дискусій щодо розвитку технологій та їхнього впливу на суспільство. Це включає проведення публічних консультацій, форумів та обговорень, щоб забезпечити широкий діапазон думок та поглядів.

Європейські університети та дослідницькі організації активно працюють над дослідженнями в галузі цифрової етики та гуманізму. Ці дослідження сприяють розвитку кращого розуміння та впровадженню принципів цифрового гуманізму в практику. Загалом, Європа зосереджується на тому, щоб розвивати цифрові технології з урахуванням гуманістичних цінностей та враховувати потреби людей у цифровому суспільстві (Воронкова, Кивлюк, & Андрюкайтене, 2023).

1. Франція – Loi pour une République numérique (Закон для цифрової республіки) прийнятий у 2016 році містить ряд положень щодо цифрової свободи, доступу до інтернету та цифрового права. Він також встановлює обов'язки для уряду щодо відкритих даних та визначає правила для інтернет-провайдерів та платформ відносно захисту приватності та свободи в мережі.

2. Німеччина – Netzwerkdurchsetzungsgesetz (Закон про забезпечення мережі) прийнятий у 2017 році, встановлює вимоги до соціальних мереж щодо видалення нелегального контенту, зокрема пропаганди насильства та ненависті, протягом короткого строку після отримання сигналу про порушення.

3. Італія – Codice dell'amministrazione digitale (Кодекс цифрового управління) прийнятий у 2005 році і періодично оновлюється, встановлює норми та вимоги щодо цифрового управління в публічному секторі. Він містить положення про електронне урядування, електронну ідентифікацію та використання електронних послуг уряду.

4. Швеція – Lag (2018:1197) om elektronisk kommunikation (Закон про електронні комунікації) прийнятий у 2018 році встановлює правила та норми щодо електронних комунікацій, включаючи захист приватності користувачів, умови надання послуг і споживчі права. Ці закони представляють лише деякі з численних правових актів, які регулюють цифрову сферу в різних країнах Європи. Новий цифровий гуманізм відображає сучасні виклики та можливості, що виникають у цифровому суспільстві, і спрямований на побудову гармонійного та людино-орієнтованого цифрового простору. Європейські країни активно розвивають практики цифрового гуманізму, об'єднуючи принципи гуманізму з інноваціями у сфері інформаційних технологій.

Європейські країни активно інвестують у цифрову освіту, забезпечуючи доступність навчальних програм та ініціатив для розвитку навичок у сфері інформаційних технологій для всіх шарів

населення. Багато країн Європи впроваджують цифрові технології для полегшення взаємодії між громадянами та урядовими органами. Це включає в себе онлайн-сервіси для подання декларацій, отримання дозволів та інші форми електронного адміністрування. Європейські країни активно розвивають цифрові технології у медичній сфері, включаючи електронні медичні картки, телемедицину та інші інновації, які сприяють покращенню доступності та якості медичних послуг. У контексті європейських практик цифрового гуманізму активно розвивається цифрова культура та творчість, яка включає ініціативи у сфері цифрового мистецтва, літератури та інших сфер культурного життя. Деякі країни в Європі розробляють етичні стандарти для розвитку та використання штучного інтелекту, щоб забезпечити відповідність цих технологій гуманістичним цінностям. Ці приклади свідчать про те, що цифровий гуманізм активно розвивається в Європі і стає все більш важливим аспектом суспільного розвитку (Кивлюк, Воронкова, Нікітенко, 2023).

3. Концепція нового цифрового гуманізму у контексті викликів і можливостей: досвід ЄС для України

Концепція нового цифрового гуманізму в умовах сучасних викликів та можливостей визначається потребою адаптації гуманістичних принципів до швидкого розвитку технологій та зростаючих викликів, пов'язаних із цим. Штучний інтелект (ШІ) стає частиною повсякденного життя, але разом з цим виникають нові етичні питання. Новий цифровий гуманізм має ставити за мету розробку та впровадження ШІ в рамках етичних норм, що сприяє забезпеченню безпеки та справедливості. Європейські країни розробляють та пропагують етичні принципи розробки та використання ШІ, щоб забезпечити відповідність нормам гуманістичного мислення. Країни Європи активно співпрацюють у сфері етики ШІ, створюючи робочі групи та форуми для обговорення етичних аспектів використання та розвитку цих технологій. У світі, де обмін даними стає все більш важливим, новий цифровий гуманізм покликаний забезпечувати захист приватності користувачів та зберігання їхніх даних у безпечному середовищі. Новий цифровий гуманізм спрямований на забезпечення доступності цифрових технологій для всіх шарів суспільства. Це також означає розвиток цифрової освіти, яка дозволить людям розуміти та ефективно використовувати технології. Компанії повинні приді-

ляти увагу своєму соціальному впливу та відповідальності за наслідки своєї діяльності на людей та суспільство в цілому. Новий цифровий гуманізм підтримує розвиток бізнесу, який сприяє соціальному прогресу та добробуту. Цифровий гуманізм підтримує розробку технологій, спрямованих на вирішення глобальних проблем, таких як зміна клімату, боротьба з бідністю та нерівністю, поліпшення якості охорони здоров'я тощо. Цифровий гуманізм у нових умовах стає важливішим, оскільки цифрові технології все більше проникають у всі сфери життя та можуть мати значний вплив на наше суспільство та існування. Розвиток цифрового гуманізму допоможе забезпечити, що ці технології працюють на благо людства та сприяють розвитку гуманістичних цінностей. У контексті сучасних викликів та можливостей, концепція нового цифрового гуманізму стає особливо актуальною. Європейські країни розвивають ініціативи, спрямовані на збереження та просування культурного різноманіття в інтернеті та цифрових медіа, забезпечуючи доступ до мовних та культурних ресурсів (Кивлюк, Воронкова, Нікітенко, 2023).

Усі ці практики відображають стрімкий розвиток цифрового гуманізму в Європі, що спрямований на забезпечення балансу між технологічними можливостями та гуманістичними цінностями в сучасному світі. Громадський діалог і консультації: Німеччина активно використовує механізми громадського діалогу та консультацій зі співучастю громадськості, науково-дослідницьких установ, громадянського суспільства та промислових партнерів для формування концепції цифрового гуманізму. Це дозволяє врахувати різноманітні голоси та погляди на цю тему. Німеччина має великий потенціал у сфері науки та досліджень, і це використовується для розробки концепцій та стратегій з цифрового гуманізму. Інвестиції у дослідницькі проекти та наукові програми сприяють формуванню інноваційних підходів до вирішення етичних та гуманістичних питань у цифровому середовищі. Німеччина має строге законодавство з охорони даних та приватності, що сприяє формуванню цифрового середовища, яке дотримується принципів гуманізму. Розвиток нових законів і правил, спрямованих на захист прав користувачів та забезпечення етичного використання технологій, є одним із способів формування концепції цифрового гуманізму. Німеччина активно підтримує розвиток інновацій та стартапів у сфері цифрових технологій. Програми

фінансування та підтримки допомагають стимулювати розвиток технологій, які сприяють гуманістичним цінностям та громадському благополуччю. Німеччина активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері цифрового гуманізму. Відкритий обмін досвідом та ініціативами допомагає враховувати найкращі практики та інноваційні рішення для вирішення сучасних викликів. Узагальнюючи, концепція нового цифрового гуманізму в Німеччині формується через широкий спектр заходів, які включають громадський діалог, наукові дослідження, законодавчі ініціативи, підтримку інновацій та міжнародну співпрацю. Це допомагає забезпечити розвиток цифрових технологій, які відповідають гуманістичним цінностям та сприяють благополуччю суспільства (Метеленко, Нікітенко, Васильчук, Каганов, & Воронкова, 2023).

У Франції концепція нового цифрового гуманізму є актуальною і формується в контексті сучасних викликів та можливостей. Франція активно працює над визначенням етичних стандартів для розвитку та використання ШІ. Наприклад, у 2018 році президент Франції Емманюель Макрон запропонував створення міжнародного комітету експертів для розробки етичних принципів в сфері ШІ. Франція розвиває програми з підвищення рівня цифрової грамотності серед своїх громадян. Це включає в себе навчальні програми в школах та університетах, а також ініціативи для дорослих, спрямовані на навчання використанню цифрових технологій. Франція активно працює над законодавчими та регуляторними ініціативами для захисту приватності та особистих даних громадян. Прикладом може бути Закон про захист особистих даних та приватне життя (*Loi informatique et libertés*), який встановлює правила для обробки особистих даних. Франція сприяє розвитку цифрових інновацій та стартапів через різноманітні програми фінансування, інкубатори та акселератори. Це допомагає стимулювати розвиток технологій, що відповідають гуманістичним цінностям. Франція працює над забезпеченням включеності та доступності цифрових технологій для всіх громадян, зокрема для людей з обмеженими можливостями та маргіналізованих груп населення. Узагальнюючи, Франція активно розвиває концепцію нового цифрового гуманізму, звертаючи увагу на етичні принципи, цифрову грамотність, захист особистих даних, підтримку інновацій та включеність у цифрове суспільство. Це допомагає забезпечити розвиток

цифрових технологій, які сприяють гуманістичним цінностям цифрового гуманізму.

У Бельгії спостерігається активний розвиток концепції цифрового гуманізму, у контексті якої враховуються сучасні виклики та можливості. Європейські практики цифрового гуманізму Бельгії приділяють значну увагу захисту особистих даних та приватності громадян. Законодавство про захист даних, включаючи виконання Загального регламенту про захист даних (GDPR), гарантує високий рівень конфіденційності та контролю за особистою інформацією. Бельгія активно працює над підвищенням рівня цифрової грамотності серед населення. Це включає в себе навчальні програми в школах та університетах, а також ініціативи для дорослих, спрямовані на навчання використанню цифрових технологій. Європейські практики Бельгії підтримують розвиток цифрових інновацій та стартапів через різноманітні програми фінансування, інкубатори та акселератори. Це сприяє стимулюванню розвитку технологій, які сприяють гуманістичним цінностям. Бельгія також працює над визначенням етичних принципів в сфері Штучного Інтелекту. Це включає в себе обговорення етичних аспектів використання та розвитку ШІ, а також розробку рекомендацій та стандартів. Бельгія активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері цифрового гуманізму. Це допомагає обмінюватися досвідом та найкращими практиками, що сприяють подальшому розвитку цієї концепції. Бельгія активно розвиває концепцію цифрового гуманізму, враховуючи заходи з захисту приватності, цифрової освіти, підтримки інновацій та співпраці з іншими країнами. Це допомагає створити цифрове середовище, яке відповідає гуманістичним цінностям та сприяє розвитку суспільства (Метеленко, Васильчук, Каганов, Нікітенко, Воронкова, 2023).

Багато інших країн Європейського Союзу також активно працюють над упровадженням європейських практик цифрового гуманізму. Приведемо приклади інших країн ЄС. Швеція відома своєю високою рівнем цифрової грамотності та інноваційним підходом до розвитку технологій, активно працює над забезпеченням включеності та доступності цифрових послуг для всіх громадян. Нідерланди також відомі своїми інноваціями у сфері цифрових технологій сприяють розвитку етичних стандартів у сфері штучного інтелекту та захисту приватності громадян. Данія відома своїм прогресивним підходом до

цифрової трансформації суспільства, активно розвиває цифрові сервіси для громадян та підтримує розвиток етичних стандартів у сфері технологій. Фінляндія славиться своїм підходом до освіти та цифрової грамотності, активно впроваджує цифрові технології в освітній процес та сприяє розвитку інновацій у цифровому секторі. Ірландія відома своїм інформаційним сектором та інноваційними підприємствами у сфері технологій, активно працює над захистом особистих даних та сприяє розвитку цифрових навичок серед населення. Іспанія активно розвиває інноваційний підхід до захисту приватності та особистих даних в цифровому середовищі, вкладає зусилля в забезпечення доступності та включеності цифрових послуг для всіх шарів населення. Австрія відома своєю підтримкою малого та середнього бізнесу у сфері цифрових технологій, активно розвиває цифрові інфраструктури та сприяє інноваційним проектам, які спрямовані на покращення якості життя громадян. Польща розвиває стратегії цифрової трансформації та підтримує розвиток цифрових навичок серед своїх громадян, активно впроваджує нові технології у сфері освіти, охорони здоров'я та громадської адміністрації. Чехія сприяє розвитку технологічних стартапів та інноваційних проектів у сфері цифрових технологій, активно підтримує ініціативи, спрямовані на захист особистих даних та приватності громадян. Італія відома своїм підходом до розвитку електронного урядування та цифрової адміністрації, активно розвиває цифрові послуги для громадян та підприємств і забезпечує їхню доступність та ефективність. Усі ці країни ЄС демонструють активність у розвитку цифрового гуманізму, розробці етичних стандартів, захисті приватності та просуванні цифрової грамотності. Це допомагає створити цифрове середовище, яке відповідає гуманістичним цінностям та сприяє розвитку суспільства. Зважаючи на різноманітність країн Європейського Союзу, кожна з них вносить свій власний унікальний внесок у розвиток концепції цифрового гуманізму. Ці країни відіграють важливу роль у формуванні концепції цифрового гуманізму в Європейському Союзі. Їхні ініціативи та стратегії спрямовані на створення сучасного цифрового середовища, яке забезпечує захист прав та інтересів громадян, підтримує інновації та сприяє сталому розвитку суспільства (Нікітенко, Метеленко, Воронков, & Васильчук, 2023).

Досвід країн ЄС є надзвичайно цінним для України. Україна також активно розвиває концепцію цифрового гуманізму, пристосовуючи її до своїх умов та потреб:

1. Україна зосереджується на розвитку інформаційного суспільства та цифрової трансформації економіки, що включає в себе розробку та впровадження цифрових технологій у громадські послуги, бізнес-процеси та освіту та сприяє цифровій трансформації суспільства.

2. Уряд України працює над законодавчими та регуляторними ініціативами для захисту особистих даних та приватності громадян. Прийняття Закону «Про захист персональних даних» узгоджується з європейськими стандартами GDPR, активно розвиває цифрові навички серед своїх громадян, зокрема програми з цифрової грамотності в школах, університетах та для дорослих.

3. Україна має динамічну інноваційну сцену, яка включає розвиток технологічних стартапів у різних сферах, від програмного забезпечення до інтернету речей, державні та приватні ініціативи сприяють розвитку інноваційних проектів та створенню сприятливого клімату для бізнесу.

4. Україна активно використовує цифрові технології у громадській сфері, зокрема в електронному урядуванні, охороні здоров'я, освіті та інших сферах, що допомагає покращити доступність та якість послуг для громадян.

5. Україна активно впроваджує цифрові інструменти для підвищення громадянської участі та взаємодії з урядом. Електронні платформи для збору громадської думки, електронні петиції та інші інструменти дозволяють громадянам активно приймати участь у прийнятті рішень та впливати на політичний процес.

6. Україна активно інвестує у розвиток цифрової інфраструктури, зокрема високошвидкісного інтернету та мобільного зв'язку, що сприяє забезпеченню доступності цифрових послуг для всіх населених пунктів країни та підвищенню конкурентоспроможності економіки.

7. Україна активно впроваджує цифрові інновації у сфері охорони здоров'я та освіти, електронні медичні карти, онлайн-платформи для навчання та інші цифрові рішення допомагають покращити якість надання послуг у цих галузях.

8. Україна звертає увагу на запобігання цифровому поділу між різними соціальними та географічними групами населення, розвиток програм та проектів, спрямованих на зменшення

цього поділу, дозволяє забезпечити рівний доступ до цифрових можливостей для всіх громадян.

9. Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами та організаціями для обміну досвідом та адаптації найкращих практик у сфері цифрового гуманізму.

Це дозволяє країні використовувати міжнародний досвід для покращення своїх стратегій та програм у цій сфері. Таким чином, можемо відмітити, що Україна продовжує активно розвивати концепцію цифрового гуманізму, зосереджуючись на впровадженні цифрових технологій для підвищення якості життя громадян, покращення дієвості державних послуг та сприяння інноваціям у різних сферах суспільства. Узагальнюючи, Україна активно розвиває концепцію цифрового гуманізму, ставлячи перед собою завдання забезпечити захист прав та інтересів громадян у цифровому середовищі, підвищити рівень цифрової грамотності, стимулювати інновації та розвиток цифрової інфраструктури. Це сприяє створенню сучасного та конкурентоспроможного суспільства, яке враховує гуманістичні цінності та інтереси громадян (Нікітенко, Метеленко, Шапуров, 2022).

Висновки

Європейські практики цифрового гуманізму у контексті глобальних викликів мають як теоретичне, так і практичне значення. Дослідження європейських практик цифрового гуманізму сприяє урізноманітненню та розвитку самої концепції гуманізму, застосованої до сучасного цифрового світу. Рефлексія впливу технологій сприяє вивченню впливу цифрових технологій на людство та способи, якими можна забезпечити їхню гармонійну співпрацю з людськими цінностями та потребами. Розуміння, як культурні особливості впливають на розробку та використання цифрових технологій, а також як технології можуть впливати на культурні процеси. Дослідження європейських практик цифрового гуманізму допомагає у формулюванні політик та стратегій розвитку технологій з огляду на захист прав людини, прозорість та довіру. Розуміння кращих практик гуманізації цифрових технологій може сприяти розробці нових продуктів та послуг, які краще відповідають потребам суспільства. Зміцнення цифрової грамотності включає інформування громадськості про принципи цифрового гуманізму, допомагає зміцнити цифрову грамотність та свідоме використання технологій. Розміщення цифрового гуманізму у контексті глобальних викликів сприяє міжнародному обміну досвідом

та співробітництву у розробці міжнародних стандартів та норм, що стосуються етичного використання технологій. «Європейські практики цифрового гуманізму у контексті глобальних викликів» має важливе теоретичне значення для розвитку концепції гуманізму в цифровому віці та практичне значення для розробки політик, технологічних рішень та сприяння міжнародному співробітництву в цифровій сфері. Вивчення європейських практик цифрового гуманізму допомагає виявляти етичні аспекти в розробці та застосуванні технологій, забезпечуючи високі стандарти безпеки, приватності та справедливості. Розробка цифрових продуктів та сервісів за принципами гуманізму сприяє збереженню психічного та фізичного здоров'я користувачів, уникненню шкідливої залежності та забезпеченню їхнього загального благополуччя. Впровадження цифрових технологій з урахуванням гуманістичних принципів сприяє розвитку рівних можливостей для всіх соціальних груп, включаючи особи

з інвалідністю та меншини. Інтеграція цифрових інновацій з фокусом на гуманістичних цінностях дозволяє досягати економічного розвитку, зберігаючи природні ресурси та забезпечуючи сталість екосистем. Розвиток цифрового гуманізму може мати значний вплив на політичні процеси, забезпечуючи більшу прозорість, участь громадськості та захист прав людини у цифровій сфері. Захист культурної різноманітності: Врахування гуманістичних принципів у розробці цифрових технологій сприяє збереженню та захисту культурної різноманітності, запобігаючи її асиміляції або спотворенню. Цінності нового цифрового гуманізму відображають сучасні вимоги та потреби суспільства у цифрову еру і спрямовані на створення збалансованого, відкритого та стійкого цифрового світу для всіх людей. Ці практичні аспекти підкреслюють важливість впровадження цифрового гуманізму в сучасному світі, де технології відіграють все більш значущу роль у нашому житті.

Список використаних джерел

Воронкова Валентина, Кивлюк Ольга, & Андрукайтене Регіна. Еволюція від активного відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного мислення: досвід країн ЄС. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishinghouse "Helvetica", 2023. 14 (91). P. 23–34.

Кивлюк О.П., Воронкова В.Г., Нікітенко В.О. Цифрові права людини як вираження цифрових атрибутів: соціально-філософське обґрунтування. Освітній дискурс: збірник наукових праць / голов. ред. О.П.Кивлюк. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація». 2023. Випуск 44 (4–6). С. 7–22.

Метеленко Наталя, Нікітенко, Віталіна, Васильчук, Геннадій, Каганов, Юрій, & Воронкова, Валентина. Цифрова трансформація освіти як тенденція розвитку освітніх реформ та процес соціальних і культурних змін. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed.V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishinghouse "Helvetica", 2023. 16 (93). P. 122–134

Метеленко Наталя, Васильчук Геннадій, Каганов Юрій, Нікітенко Віталіна, Воронкова Валентина. Формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики». *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P. 116–126

Нікітенко Віталіна, Метеленко Наталя, Воронкова Валентина, & Васильчук Геннадій. Концепція трансформації освітньої парадигми, орієнтованої на потреби та «освіту впродовж всього життя». *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishinghouse "Helvetica", 2023. 14 (91). P. 93–101.

Нікітенко, Віталіна, Метеленко, Наталя, & Шапуров, Олександр. Концепція цифрової трансформації як чинник підтримки сталого екологічного, соціального та економічного розвитку. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed.V. Voronkova. Zaporozhzhia: Publishing house "Helvetica", 2022. 12 (89). P. 142–152.

REFERENCES

Voronkova Valentyna, Kivliuk Olha, & Andriukaitene Regina (2023). Evolution from Active Responsible Citizenship to Digital Citizenship in the Context of Critical Thinking: The Experience of EU Countries. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishinghouse "Helvetica". 14 (91). 23–34.

Kivliuk O.P., Voronkova V.G., Nikitenko V.O. (2023). Digital human rights as an expression of digital attributes: socio-philosophical substantiation. *Educational discourse: a collection of scientific papers* / edited by O.P. Kivliuk. Kyiv: Scientific and Information Agency "Science-Technology-Information" LLC. 44 (4–6). 7–22.

Metelenko Nataliia, Nikitenko Vitaliia, Vasylchuk Hennadii, Kahanov Yurii, & Voronkova Valentyna (2023). Digital transformation of education as a trend in the development of educational reforms and a process of social and cultural change. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed.V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishinghouse "Helvetica". 16 (93). 122–134

Metelenko Nataliia, Vasylchuk Hennadii, Kahanov Yurii, Nikitenko Vitaliia, Voronkova Valentyna (2023). Formation of digital competences in the context of teaching “digital humanities”. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 116–126

Nikitenko Vitalina, Metelenko Natalia, Voronkova Valentyna, & Vasylchuk Hennadii. The concept of transformation of the educational paradigm based on needs and “lifelong learning”. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishinghouse “Helvetica”. 14 (91). 93–101.

Nikitenko, Vitalina, Metelenko, Natalia, & Shapurov, Oleksandr (2022). The concept of digital transformation as a factor in supporting sustainable environmental, social and economic development. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”. 12 (89). 142–152.

NIKITENKO, VITALINA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9588-7836>

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

OLENA, TUPAKHINA – Doctor of Philology, Professor,
Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work, International and Project Activities,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: tupakhina@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2920-1167>

OLEKSANDRA, SOROKINA – Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of Sociology Department,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: sorokina.soc@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0058-1848>

EUROPEAN PRACTICES OF DIGITAL HUMANISM IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES

Abstract

In the context of global challenges, this article delves into European strategies concerning digital humanism, focusing on how digital technologies can be harmonized with human values. The authors scrutinize a range of European initiatives aimed at fostering a balanced interaction between individuals and technology. Key themes under examination include the ethical considerations surrounding artificial intelligence, safeguarding privacy in online realms, promoting digital literacy, and ensuring equitable access to information resources. By evaluating successful endeavors within the European Union, the article furnishes recommendations for advancing digital humanism as a pivotal aspect of European societal progression. The legislative efforts within the European Union targeting digital humanism are also explored. The study aims to dissect both the theoretical underpinnings and practical applications of European digital humanism, which seek to integrate digital advancements with humanistic principles and societal necessities. The subject of inquiry encompasses the European approaches to digital humanism, while the object of analysis revolves around the evolving challenges impacting these practices. Research objectives include: 1) examining European Union legislation pertaining to digital humanism; 2) scrutinizing various European strategies embodying digital humanism; and 3) conceptualizing the notion of digital humanism within the global context of challenges, with a focus on leveraging EU experiences for the benefit

of Ukraine. The exploration of European digital humanism practices contributes to the enrichment and expansion of the concept of humanism in the contemporary digital landscape. Moreover, by contemplating the repercussions of technology, this study sheds light on how digital innovations can align with humanistic values and requirements. It also investigates the influence of cultural dynamics on the development and utilization of digital technologies, as well as the reciprocal impact of technology on cultural evolution. Ultimately, an examination of European digital humanism practices facilitates the formulation of policies and strategies geared towards technology development, with a steadfast commitment to upholding human rights, fostering transparency, and nurturing trust within society.

Keywords: European practices, digital humanism, concept of digital humanism, humanistic values, digital innovations, sustainable development.

© The Author(s) 2024

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.01.2024

Accepted date 01.02.2024

Published date 15.02.2024

How to cite: Віталіна, Нікітенко, Валентина, Воронкова, Олена, Тупахіна, Олександра, Сорокіна. Європейські практики цифрового гуманізму у контексті глобальних викликів. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 52–64.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-06>

УДК 316.77:004.92:[745/749+659]

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-07>

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА РОЛЬ ВІЗУАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ ТА РЕКЛАМІ

ІРИНА, РИЖОВА¹
ЄВГЕН, АНТИПЕНКО²
КАТЕРИНА, СЕВЕРІН³
ТЕТЯНА, ЄНШУЄВА⁴
ІГОР, БОБРОВСЬКИЙ⁵

Анотація

Актуальність дослідження у тому, що воно присвячене вивченню соціально-культурної ролі візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі, яка є ключовим засобом передачі інформації, формування образів та визначення стилю компаній. Автори розглядають вплив графічного дизайну та рекламних стратегій на споживачів, на важливість соціальної відповідальності та етичних аспектів у цих галузях. **Мета статті** – з'ясувати теоретичні та практичні аспекти соціально-культурної ролі візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі. **Завдання дослідження:** 1) проаналізувати теоретичне і практичне значення графічного дизайну в рекламі; 2) визначити креативність як технологію реалізації творчого процесу створення рекламного продукту; 3) дослідити креатив як процес творчої діяльності створення рекламного продукту; 4) розкрити візуальні комунікації графічного дизайну та реклами та їх соціально-культурну роль у сучасному суспільстві. **Методологія дослідження** включає аналіз конкретних візуальних елементів (кольорів, шрифтів, композицій), їх семантики та емоційного впливу на споживачів; дослідження впливу різних культур на візуальні комунікації, врахування культурних особливостей у створенні графічного дизайну та рекламних кампаній для різних аудиторій. Методологія може включати комбінацію підходів (системного, аксіологічного, міжкультурного) для отримання комплексного розуміння соціально-культурної ролі візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі. **Результати дослідження** сприятимуть кращому розумінню ролі візуальних комунікацій у формуванні культурних цінностей та суспільної ідентичності. **Наукова новизна** дослідження у зростаючому значенні візуальних елементів у сучасному інформаційному суспільстві, де конкуренція за увагу споживача постійно зростає. Особлива увага приділяється впливу графічного дизайну та рекламних кампаній на формування емоційного зв'язку із споживачами. Елементи, такі як кольори, шрифти, та композиція, стають не лише засобами передачі інформації, але й мовою, яка виражає цінності та атмосферу бренду. Розглядаються можливості використання нових медіаформатів, впровадження інтерактивних рішень та врахування потреб різних культур у глобалізованому світі. **Теоретичне і практичне значення дослідження** спрямоване на розуміння важливості соціально-культурної ролі візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі, а також на визначення перспектив їх розвитку у майбутньому.

Ключові слова: візуальні комунікації, реклама, соціально-культурна роль, креативність, творчість, креатив як процес.

Corresponding authors:

¹ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: 17design2017@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9562-200X>

² Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: antypenko.y@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8048-0144>

³ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: severinkate77@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8766-5897>

⁴ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: rybanichkya@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0009-9136-2595>

⁵ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: bobrovsky_i@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1480-1816>

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Соціально-культурна роль візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі включає в себе філософські аспекти, оскільки вона стоїть на межі взаємодії між дизайном та суспільством, а також розуміння ролі, яку візуальні комунікації відіграють у створенні та формуванні культурного середовища. Мета дослідження такої теми полягає в розкритті того, як візуальні комунікації формують та впливають на культурні та соціальні аспекти, а також в якому обсязі візуальні комунікації стають засобом сприйняття та передачі цих аспектів в сучасному суспільстві. Філософські основи включають:

1. Вивчення знаків і символів та їхньої ролі у визначенні значень і комунікації, націлене на те, щоб допомогти розуміти, як візуальні комунікації сприймаються і розуміються в суспільстві.

2. Поняття краси, смаку і естетики в контексті соціокультурного впливу, що може охоплювати різні культурні перспективи та визначення краси в різних культурах.

3. Аналіз візуальних комунікацій з точки зору соціальних норм, цінностей та структур суспільства та вивчення впливу дизайну на соціальні погляди та практики.

4. Розгляд технологій та їх впливу на візуальні комунікації та розуміння того, які технології впливають на сприйняття та розповсюдження інформації через графічний дизайн.

5. Вивчення процесів комунікації та їхніх філософських аспектів, що важливо для розуміння, як дизайн взаємодіє з глядачем і як сприяє обміну ідеями та значеннями.

6. Вивчення того, як візуальні комунікації сприяють формуванню соціальної реальності та впливають на сприйняття світу навколо нас. Філософія соціальної конструкції реальності може допомогти розуміти, як інформація і візуальні комунікації визначають наше уявлення про соціальну дійсність.

7. Обговорення етичних аспектів дизайну та його вплив на суспільство, що включає в себе розміркування про те, як дизайнери можуть бути відповідальними за те, як їхні роботи впливають на споживачів та суспільство в цілому.

8. Розгляд візуальних комунікацій у контексті різноманітних медіаформатів та їх взаємодії, розуміння того, як графічний дизайн впливає на сприйняття інформації в різних форматах, включаючи графіку, фотографії, відео та інше.

9. Аналіз того, як сучасні тенденції у графічному дизайні можуть відображати постмодерністські принципи, такі як розмаїття, іронія та відсутність єдиного найбільшого сенсу.

10. Діалог між культурами у контексті культурної взаємодії та взаєморозуміння через візуальні комунікації. Дослідження впливу графічного дизайну на формування спільного мовника між різними культурами та сприяння міжкультурному діалогу.

Ці філософські аспекти допомагають враховувати глибші питання та концепції, які впливають на взаємодію між графічним дизайном та суспільством. Дослідження цих аспектів може сприяти розкриттю та розумінню значущості візуальних

комунікацій у формуванні культурного контексту та соціальних відносин. Основою візуального спілкування є графічний дизайн, який передбачає тісний зв'язок між змістом та формою інформаційного повідомлення. Дизайн та реклама – дві сторони однієї медалі візуальної комунікації. Дизайнер повинен не тільки правильно розкрити суть повідомлення, а й зробити це красиво. Кожна людина, що стикається з інформаційною продукцією, має отримувати емоційне задоволення та естетичну насолоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Українські дизайнери такі як Н. Барна, І. Рижова, С. Прищенко, Є. Антонович, Г. Владимирська, В. Владимирський, О. Волинець сприяли дослідженню соціально-культурної ролі візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі. Це не випадково, оскільки сучасна культура переважно візуальна, сьогоднішній світ ми все більше осягаємо в образах, а не словах. Життя дедалі більше візуалізується. Сьогодні у минуле йде колишня культура книги, друкованого слова взагалі. Воно перетворюється з головного, а іноді єдиного носія інформації в один із засобів, поряд із більш ємними та зрозумілими сучасній людині аудіовізуальними засобами. Поява у графічному дизайні такого напрямку, як «дизайн книги», акцентує увагу читача на візуальному рішенні обкладинки, сторінок, виконуючи функції упаковки тексту. «Візуальна мова первинна і доступна для сприйняття». Підтверджує тенденцію посилення візуалізації культури звернення до словесного товарного знаку (логотипу) як об'єкту графічного дизайну. Явище візуалізації культури (термін, що часто зустрічається зараз) – естетичне відтворення дійсності, культурних форм у зручній для зорового сприйняття формі. Візуальна форма складається з візуального матеріалу, тобто. комплексу технічних засобів вираження, та його семіотичних значень. Візуальна культура – це галузь культурології, яка вивчає роль і значення візуальних елементів (наприклад, зображень, фотографій, картин, відео) у формуванні культурних цінностей та сприйнятті культурних явищ. Ця галузь займається вивченням того, які роль та вплив має візуальна культура в суспільстві, а також які процеси відбуваються в процесі сприйняття візуальної інформації. Дослідження візуальної культури допомагають розуміти те, як впливають зображення на наше мислення, поведінку

та сприйняття світу. Візуальна культура також має важливе значення для культурної та мистецької освіти, дизайну та медіакомунікацій. Графічний дизайн необхідний для функціонування «надлишкової» економіки, що стикається з кризою надвиробництва. Інформаційні кошти стали ключовими у формуванні ціннісних орієнтацій масового споживача. Якщо раніше об'єкт графічного дизайну обмежувався метою інформування про товар, то тепер головним стає навіювання думки про необхідність будь-якого товару чи послуги. Як зазначає І. Рижова «Графічний дизайн – вид дизайнерської діяльності, спрямований на візуалізацію інформації, створення графічних знакових систем для предметного середовища, розроблення графічних елементів для промислових виробів, оформлення рекламної й поліграфічної продукції, пакування тощо» (Рижова І.С., Прусак В.Ф., Мигаль С.П., Резанова Н.О. 2017 С. 78). Реклама, впливаючи саме на підсвідомі, раціонально несвідомі потреби, становить основу для «ірраціонального» споживання, притаманного надмірного виробництва. Метою такого споживання є використання товару, а дотримання поведінковим установкам, впровадженням рекламою,

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Комерційні об'єкти графічного дизайну, переважно реклама, є найбільш сильний засіб маніпулювання масової свідомістю. Успішність у створенні реклами, прагнення «просунути» щось на ринку: фірму, послугу чи продукцію, наділити індивідуальними властивостями, що підвищують конкурентну здатність, привабливість, впізнаність та попит, залежать від створення комплексного рекламного проекту, в якому одним із складових елементів є його візуальне рішення. Реклама як об'єкт графічного дизайну насамперед орієнтована на досягнення ринкового успіху, що визначається кількісними показниками продажів. Дизайнер орієнтований на прибуток, оскільки його об'єкти стають засобами стимулювання продажів та виконують знаково-символічну функцію. Реклама може бути об'єктом графічного дизайну, оскільки вона зазвичай містить в собі графічні елементи, такі як зображення, текст, кольори та форми, які використовуються для привертання уваги та стимулювання бажаної реакції від глядачів. Графічний дизайн використовується для створення рекламних матеріалів, таких як брошури, листівки, постери, рекламні

стенди, плакати та інші матеріали, які привертують увагу та залучають споживачів до продукту або послуги. Графічний дизайн також включає в себе розробку логотипів, які є ключовим елементом бренду та рекламної кампанії. Логотип повинен бути простим та легко читатися, а також він повинен відображати цінності та характеристики бренду. У сучасному світі реклама зустрічається скрізь, від телебачення та радіо до Інтернету та мобільних пристроїв. Графічний дизайн стає все важливішим для успішної рекламної кампанії, оскільки він допомагає зробити враження на цільову аудиторію. В даний час, в епоху тотального споживання, стає складно виділити об'єкт графічного дизайну, який не мав – якщо не як основну функцію, то принаймні як одну з необхідних – рекламну функцію (привернути увагу споживача, зацікавити, сприяючи продажам товару, просування послуги). Реклама виконує такі функції: 1) прагматичну; 2) інформативну; 3) суспільну; 4) культурно-естетичну; 5) експресивну. (Прищенко С.В., Антонович Є.А. 2017. С. 346). Так, наприклад, обкладинка книги починає трактуватися як її «упаковка», що змушує масового читача зробити покупку. Графічний дизайн, наслідуючи фінансово-економічну стратегію розвитку дизайну орієнтація на прибуток, активне використання маркетингових досліджень, встановлення ідеології модного споживання, масове застосування реклами, спрямованість стратегії на цінності економіки, орієнтуючись на досягнення комерційного успіху та збагачення виробника, спирається на певні психологічні установки, приховані потреби масового споживача. Дизайнер визначає умови та способи оптимального задоволення потреб за допомогою постійного діалогу зі змінним споживачем. При цьому дизайнеру необхідно враховувати мінливість споживчого смаку та використовувати інформаційно-комунікаційні технології (Барна, 2010).

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Мета статті – з'ясувати теоретичні та практичні аспекти соціально-культурної ролі візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі. **Завдання дослідження:** 1) проаналізувати теоретичне і практичне значення графічного дизайну в рекламі; 2) визначити креативність як технологію реалізації творчого процесу створення рекламного продукту; 3) дослідити креатив як процес творчої діяльності створення рекламного продукту; 4) розкрити візуальні комунікації

графічного дизайну та реклами та їх соціально-культурну роль у сучасному суспільстві.

Методологія дослідження визначає підходи та інструменти, які використовуються для збору та аналізу даних. У даному випадку дослідження соціально-культурної ролі візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі може ґрунтуватися на комбінації кількох методологічних підходів: 1) аналіз кейс-стаді: вивчення конкретних випадків успішних та неуспішних візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі для виявлення шаблонів, елементів взаємодії та впливу на аудиторію; 2) емпіричні дослідження: проведення анкетування, інтерв'ю або фокус-груп для збору думок, вражень та переконань споживачів щодо впливу візуальних комунікацій на їхню культурну свідомість; 3) аналіз візуальних комунікацій: вивчення конкретних візуальних комунікацій (кольорів, шрифтів, композицій), їх семантики та емоційного впливу на споживачів; 4) міжкультурний аналіз: дослідження впливу різних культур на візуальні комунікації, врахування культурних особливостей у створенні графічного дизайну та рекламних кампаній для різних аудиторій; 5) статистичний аналіз: використання статистичних методів для обробки кількісних даних, отриманих в ході анкетування або інших емпіричних досліджень. Методологія може включати комбінацію підходів (системного, аксіологічного, міжкультурного) для отримання комплексного розуміння соціально-культурної ролі візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі. Важливо також враховувати етичні аспекти дослідження, забезпечуючи конфіденційність та згоду учасників, використовуючи методи, принципи, підходи до аналізу дизайнерської культури як умови гармонізації відносин людини, природи, суспільства (Рижова, 2016).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Теоретичне і практичне значення графічного дизайну в рекламі

Графічний дизайн в рекламній діяльності відіграє важливу роль у створенні ефективних та запам'ятовуваних комунікаційних засобів для компаній і брендів. Наведено деякі аспекти, які підкреслюють важливість графічного дизайну у рекламі:

1. Графічний дизайн допомагає визначити стиль бренду, що включає в себе логотип, кольорову палітру, типографіку тощо. Ці елементи фор-

мують унікальну ідентичність, яка робить бренд впізнаваним і запам'ятовуваним.

2. Графічний дизайн дозволяє створювати візуально привабливі матеріали, які вирізняються серед інших. Яскраві кольори, цікаві форми та естетичний вигляд можуть залучити увагу цільової аудиторії.

3. Графічний дизайн є засобом ефективної комунікації. Візуальні комунікації можуть передавати повідомлення швидше і ефективніше, ніж текст. Візуальні комунікації можуть викликати емоції та передавати інформацію без зайвих слів.

4. Графічний дизайн допомагає створити враження про професійність компанії. Якщо дизайн виглядає дбайливо і професійно, то і сам бренд асоціюється з високим стандартом якості та надійністю.

5. Графічний дизайн дозволяє адаптувати матеріали для конкретної цільової аудиторії. Розуміння вподобань та сприйняття візуальних комунікацій допомагає налаштовувати дизайн для максимального впливу.

6. Легкозапам'ятовувані логотипи та дизайнерські рішення можуть допомогти створити враження, яке залишиться у свідомості споживача на довгий час.

Загалом, графічний дизайн в рекламі є потужним інструментом, який сприяє створенню позитивного враження від бренду та підвищенню його впізнаваності серед конкурентів (Барна, 2014).

Графічний дизайн займає досить міцні позиції у сфері інформації. Його об'єкти використовуються у рекламі, кіно, телебаченні, видавничій діяльності тощо. Кількість та частота зміни візуальних об'єктів, що сприймаються людиною за допомогою телебачення, зовнішньої реклами, друкованої продукції та ін., мають високі показники. Розвиток комп'ютерної графіки, створення рекламних роликів сприяють появі нових виразних форм і мають значення для розвитку візуальної культури. Процес споживання, що розвивається, стає формою комунікації, а об'єкти – комунікаційними інструментами, знаками, рух і взаємодія яких дозволяють людині вступати в соціальні відносини з іншими людьми. Графічний дизайн використовує підвищене прагнення людей до володіння об'єктами, які є символами соціального статусу, а також психологічну залежність людини від наявності чи відсутності модних речей. В даний час об'єкти графічного дизайну широко включені в суспільне життя і, як уже було зазначено, більшою мірою залежить

від способу життя, духовних цінностей споживачів рекламної продукції. У разі створеного графічним дизайном образ є носієм інформації про властивості товару, спрямованої для споживача. Отримавши своє матеріальне втілення у конкретному рекламному продукті, графічний образ стає автономним стосовно товару і є елементом масової культури, відповідно до нього пред'являють вимоги естетичного характеру. Графічний дизайн, створюючи образ об'єкта, що рекламується, творить міф, який перетворюється на знак життя. Мовою комунікації виступає знак рекламованої продукції. Знак рекламованої продукції зазвичай включає в себе логотип, назву продукту або бренду, а також може містити додаткову інформацію, наприклад, слогани, акційні пропозиції або хештеги. Метою знаку є привертання уваги споживачів та створення позитивного іміджу продукту або бренду. Він може бути розміщений на різних рекламних матеріалах, таких як банери, рекламні плакати, телевізійні та радіореклами, та інших медіаформатах. Створення дизайну об'єкта спирається на систему знаків, символів, стереотипів. У свою чергу дизайнери, які працюють у сфері рекламного бізнесу, часто зводять тлумачення своєї професії до вміння створювати ці знаки, символи, здатність інтерпретувати артефакти дійсності. Графічний дизайн у рекламній діяльності не тільки створює образ об'єкта, а й через нього на формування життєвого стилю споживача, його імідж, ставлення до світу речей, почуття прекрасного і, нарешті, визначає ціннісні відносини людей один до одного. Графічний дизайн в рекламній діяльності є дуже важливою складовою успіху будь-якої компанії або бренду. Графічний дизайн включає в себе створення логотипів, дизайну упаковки, рекламних банерів, листівок, буклетів тощо. Графічний дизайн повинен бути привабливим та привертати увагу клієнтів. Він повинен передавати суть бренду та його цінності. Для цього дизайнер повинен мати чітке розуміння бренду та його цільової аудиторії (Рижова, Северин, Пасічна, Пантус, Бобровський, 2023).

Рекламна продукція повинна бути створена з урахуванням маркетингових стратегій компанії. Наприклад, якщо компанія продає продукти для дітей, то дизайн повинен бути яскравим та дитячим. Якщо компанія продає продукти для дорослих, то дизайн повинен бути більш консервативним. Дизайнер повинен також враховувати різні канали реклами, такі як соціальні медіа, телеба-

чення, радіо та зовнішня реклама. Кожен канал має свої вимоги до рекламного дизайну, тому дизайнер повинен знати, як адаптувати дизайн реклами для кожного каналу. Графічний дизайн в рекламній діяльності дуже важливий, оскільки він допомагає компанії привертати увагу клієнтів та підвищити продажі продуктів або послуг. Сучасна візуальна культура характеризується також наявністю спеціальних технологій. У цьому представляє інтерес позиція, за якою плагіат розглядається як допустима і прийнятна технологія у створенні як текстів, і зображень. З одного боку, процес зміни художньої культури супроводжується тиражуванням об'єктів мистецтва старих майстрів, перетворенням унікального художнього твору на безліч однакових екземплярів, що насичують суспільство художнім продуктом. З іншого боку, відбувається трансформація художньо-естетичних цінностей, порівняно з традиційним мистецтвом. Формується техногенна комунікаційне візуальне середовище, орієнтована формальність створених об'єктів у вигляді креативної практики споживчої культури.

Графічний дизайн дозволяє створювати консистентні та впізнавані елементи для всіх рекламних матеріалів, що підвищує брендову узгодженість і робить компанію легше впізнаваною. Створення атрактивності продукту: якщо продукт чи послуга представлена естетично привабливим дизайном, це може привертати увагу покупців і сприяти їхньому вибору на ринку. Практичний досвід дозволяє дизайнерам експериментувати та розвивати нові технології, що сприяє інноваціям у сфері графічного дизайну. Теоретичне та практичне значення графічного дизайну в рекламі взаємодіють, доповнюючи одне одного для досягнення кращого рекламного ефекту. Вивчення теорії надає базові знання, які визначають принципи та тенденції, тоді як практичний досвід дозволяє втілювати ці знання в життя, розвивати індивідуальний стиль і експериментувати з новими ідеями. Важливо збалансувати обидві сторони – теорію та практику – для досягнення максимальної ефективності у створенні рекламних матеріалів та підтримки успіху бренду чи компанії.

Теорія візуальної комунікації допомагає розуміти, як елементи графічного дизайну впливають на сприйняття інформації. Теоретичне дослідження кольорів і їх вплив на емоції дозволяє глибше розуміти, як вибір кольорів впливає на ефективність рекламного повідомлення.

Таблиця 1 – Переваги і недоліки графічного дизайну в рекламі

Напрямок розвитку	Переваги	Недоліки
Вивчення візуальної комунікації	Теоретичні знання дозволяють розуміти принципи візуальної комунікації, зокрема семіотику, яка вивчає знаки та їхні значення в дизайні. Дизайн відіграє ключову роль у створенні візуальної ідентичності брендів, що допомагає їм виділятися та створювати позитивне враження у споживачів.	Деякі теоретичні концепції можуть бути складними для розуміння, особливо для початківців. Це може вимагати значного часу та зусиль для їх освоєння. Створення високоякісного графічного дизайну може займати час, що може стати проблемою в умовах термінових рекламних кампаній.
Розвиток технологій та стилів	Спостереження та вивчення історії графічного дизайну допомагає розуміти, які технології та стилі були популярними в минулому, що може бути корисним для створення сучасних інноваційних рішень.	Технології та стилі графічного дизайну постійно змінюються. Теоретичні знання, здобуті в минулому, можуть швидко застаріти, оскільки галузь постійно еволюціонує.
Розуміння психології кольору і форми	Теоретичні знання психології кольору та форми дозволяють дизайнерам створювати нові матеріали, що ефективно впливають на емоції і поведінку цільової аудиторії.	Залежність від індивідуального смаку: смаки та вподобання щодо дизайну є великою мірою суб'єктивними. Те, що сподобається одній аудиторії, може не впасти в душу іншій.
Створення ефективних рекламних матеріалів	Графічний дизайн використовується для розробки матеріалів, які ефективно комунікують повідомлення та привертають увагу цільової аудиторії. Графічний дизайн може привертати увагу і робити рекламу більш запам'ятовуваною через естетичний та креативний підхід.	Ефективність графічного дизайну може коливатися в залежності від контексту, аудиторії та інших факторів, що робить прогнозування його успіху не завжди точним. Високоякісний графічний дизайн може вимагати значних витрат, що може бути обмежено бюджетом компанії.

Джерело: розроблено авторами

Вивчення історії графічного дизайну дозволяє відстежити еволюцію стилів, тенденцій і технологій у візуальних комунікацій. Це важливо для того, щоб розуміти контекст і використовувати елементи минулого в сучасних проектах. Графічний дизайнер використовує свої навички для створення логотипів, банерів, афіш, буклетів та інших матеріалів, які використовуються в рекламних кампаніях. Графічний дизайн важливий для створення зручних і естетичних веб-сайтів, мобільних додатків та інших цифрових інтерфейсів. Графічний дизайн відіграє ключову роль у створенні привабливого та інформативного пакування для продуктів, що може впливати на рішення споживача при покупці. Графічний дизайн допомагає створити візуальну ідентичність бренду, що включає в себе логотипи, корпоративний стиль та інші елементи, які роблять бренд впізнаваним. Графічний дизайн використовується для створення творчих і нестандартних рекламних матеріалів, які можуть привертати увагу і виділятися в конкурентному середовищі. Узагальнюючи, теоретичне і практичне значення графічного дизайну в рекламі взаємодіють, сприяючи розвитку нових ідей, технологій та практичному втіленню в ефективні рекламні стратегії.

2. Креативність як технологія реалізації творчого процесу створення рекламного продукту.

Креативність в контексті створення рекламних продуктів можна розглядати як технологію організації творчого процесу. Цей підхід сприяє виникненню новаторських ідей та унікальних рішень у сфері реклами. Креативний процес починається з брейнштормінгу, де команда генерує безліч ідей для рекламного продукту. Креативність в даному випадку полягає в ефективному залученні різних думок та підходів. Креативність включає в себе здатність аналізувати та відбирати найкращі ідеї, щоб вони відповідали цілям та цільовій аудиторії. Креативність допомагає в створенні концепції рекламного продукту через візуалізацію і використання технологій, таких як “mind mapping” або “concept mapping”, що сприяють логічному взаємозв'язку ідей. Креативність в дизайні рекламного продукту полягає у використанні експериментів та інноваційних підходів для створення вражаючого та ефективного дизайну. Креативність включає в себе розробку інтерактивних елементів, які залучають аудиторію та сприяють отриманню відгуків. Впровадження креативних технологій, таких як доповнена

та віртуальна реальність, може додати новий вимір до рекламного продукту, роблячи його більш привабливим і цікавим. Креативність включає в себе постійний аналіз відгуків аудиторії та готовність оптимізувати рекламний продукт для кращої взаємодії з цільовою групою. Креативність дозволяє створювати унікальні та інноваційні рекламні продукти, які вирізняються серед конкурентів. Креативний підхід привертає увагу аудиторії та збільшує шанси ефективної комунікації.

При створенні візуальних об'єктів креативна практика звертається до прийомів та елементів футуризму, експресіонізму, сюрреалізму, абстракціонізму, дадаїзму, конструктивізму, поп-арту, концептуалізму тощо, ґрунтуючись на їх різних химерних поєднаннях та на більш високому електронно-візу у станкових творах авангардистів та модерністів. Креатив – це процес створення чогось нового та неочікуваного, що має значення для людей та викликає їхню зацікавленість. У маркетинговій сфері, креатив відноситься до розробки творчих та нестандартних ідей та концепцій, які допомагають рекламодавцям залучити увагу споживачів та відокремитися від конкурентів. Креативні ідеї можуть виявлятися в різних формах, включаючи текст, графіку, відео, звукові ефекти та інші елементи. Вони можуть бути використані для реклами товарів та послуг, просування брендів, створення інтерактивних рекламних кампаній та багато іншого. Ефективний креатив має викликати емоції та залучати увагу аудиторії, щоб збільшити шанси на успіх рекламної кампанії. Також важливо, щоб креатив не протирічав бренду та передавав його цінності та імідж. Креатив, що включив у собі всілякі механізми створення візуальних форм, – своєрідна відповідь графічного дизайну на запити споживчої культури. Креативність – це технологія організації творчого процесу створення рекламного продукту, основу якої лежить принцип формування та управління інформаційними потоками, побудований відповідно до структурної свідомості цільової аудиторії. Відповідно до цього принципу розробляються певні механізми креативного впливу. Вони, як правило, націлені на стереотипні зони свідомості цільової аудиторії – культурні коди, символи, міфи та психологічні уподобання. Креативність – це здатність генерувати нові та оригінальні ідеї, а також вміння застосовувати їх в практичних задачах. Це процес творчого мислення, який включає в себе здатність мислити нестандартно та знаходити нетрадиційні рішення.

Креативність може бути проявлена в різних сферах, включаючи мистецтво, науку, техніку, бізнес та інші галузі. В кожній з цих сфер креативність має свої особливості та вимоги. Креативність дозволяє розвивати нові ідеї та концепції, що веде до інновацій та покращень в різних галузях. Вона є ключовим фактором у розвитку людської культури та цивілізації, оскільки дозволяє створювати нові та унікальні вироби, технології та послуги. Для розвитку креативності важливо мати відкрите мислення та готовність до експериментів, а також вміння сприймати світ навколо з неочікуваних ракурсів. Креативність може бути розвинена та покращена через тренування, вправи та практикування нових підходів до розв'язання завдань. Дослідження показують, що сучасні учасники ринку схильні більше довіряти креативній, орієнтованій на настрої, очікування та підсвідомі реакції складової товару, ніж результатам раціонального аналізу. Наявність креативного ядра в пакеті рекламних повідомлень забезпечує максимально ефективне сприйняття інформації цільовою аудиторією, не дає йому перетворитися на «інформаційний шум» та залишитися непоміченим. Ефективно керувати вибором покупця можна лише за допомогою креативу. Креатив (або рекламна ідея) – це метафора, яка формує переконання цільової аудиторії у потрібному напрямку, близька за ключовими цінностями цільової аудиторії, сформульована словесно та зорозуміло мовою, прийнятою у цій цільовій аудиторії. За допомогою креативу рекламна компанія повинна максимально точно виконати завдання, що стоять перед нею. Завдання можуть бути зовсім різні – від уваги до торгової марки до підвищення рівня продажів.

Саме тому креатив у рекламі – це не мода, а потреба. Креативністю (англ. *creativity* – творчість) у країнах позначають технологічний елемент творчості. В українській культурі креативність сприймають набагато ширше, оскільки це зовсім нове та ще не зрозуміле більшістю явище. До початку інформаційної епохи мало хто знав про креативність та креативні технології – було достатньо поняття творчості. Як зазначає І. Рижова «Творчість – властива лише людині здатність створювати нові дизайнерські цінності, які є засобом самовираження людини і можливі лише за умови цілепокладаючої активності свідомості та запитів суспільно – історичної практики, які залежать від онтологічно-соціальної активності індивідів в соціумі, від креативних актів соціально-культурного» (Рижова 2006. С. 159).

«Творчість» і «креативність» – далеко не синоніми. Творчий процес ґрунтується на натхненні автора, його досвіді, здібностях, інтуїції. Творчість і креативність – це поняття, які мають спільне та відмінне значення. Обидва терміни можуть використовуватися для опису того, як люди генерують нові ідеї та висновки. Однак, творчість та креативність мають різні смисли та відносяться до різних аспектів творчого процесу. Творчість зазвичай описується як процес, який допомагає створювати щось нове та унікальне, що є відмінним від інших рішень або продуктів. Творчість може бути застосована в різних сферах, від мистецтва до науки, бізнесу та інженерії. Творчість – це процес, в якому створюється нове рішення, ідея або продукт, що вирішує певну проблему чи задовольняє певну потребу. Креативність, з іншого боку, може бути описана як процес, в якому люди використовують свою творчість, щоб створити щось нове, неочікуване і інноваційне. Креативність може використовуватися для створення нових продуктів, послуг, процесів та ідей, які можуть бути корисні для людей та вирішувати проблеми. Отже, творчість та креативність мають спільний елемент – обидва ці поняття відносяться до процесу створення чогось нового та унікального. Однак, творчість більше пов'язана з процесом вирішення проблем, тоді як креативність більше пов'язана зі створенням нових ідей та продуктів (Литвиненко С., 2006. С. 215–219).

При створенні реклами керуватися виключно внутрішніми спонуканнями не можна. Тут творчий простір строго обмежений векторами та рамками комерційної діяльності. Його досить жорстко контролює креативний бриф – документ, що стисло визначає ситуацію маркетингу та конкретні завдання реклами. Креативний бриф – це документ, який містить важливу інформацію про проект, включаючи його цілі, цільову аудиторію, ключові повідомлення, бренд-позиціонування та бюджет. Він допомагає команді творців реклами або маркетологів розробити ефективну рекламну стратегію та концепцію, яка буде привертати увагу цільової аудиторії та досягати бізнес-цілей. Основні елементи креативного брифу: *Цілі проекту*: Описуються основні цілі та мета проекту. Наприклад, цілі можуть бути збільшення продажів, збільшення свідомості бренду або привернення нових клієнтів. *Цільова аудиторія*: Описується цільова аудиторія проекту, включаючи її вікові, гендерні, соціальні та демо-

графічні характеристики. Також важливо вказати, які потреби та бажання цієї аудиторії мають задовольнятися за допомогою проекту. *Ключові повідомлення*: Описуються головні ідеї та повідомлення, які мають передаватися цільовій аудиторії. Ці повідомлення повинні бути зорієнтовані на вирішення потреб та бажань цільової аудиторії. *Бренд-позиціонування*: Описується бренд-імідж та його позиціонування на ринку. Це допомагає визначити, яку концепцію реклами слід розробляти, щоб підкреслити унікальність та переваги бренду. *Бюджет*: Вказується бюджет, який виділений на проект.

Якщо художники, композитори, письменники, поети творять, керуючись власними настроями та емоціями, то креатори – копірайтери та графічні дизайнери – повинні працювати з предметом реклами таким чином, щоб потім можна було виміряти ефективність витрачених грошей. Тому творчість зовсім не є креативністю. Творчість завжди первинна і може існувати без креативу, тоді як креативність без творчості неможлива. Графічний дизайн і креативна ідея – два нерозлучні супутники, які, запліднюючи один одного, втілюються в рекламний образ, що запам'ятовується. Коли поєднуються грамотний креатив та графічний дизайн, рекламу хочеться дивитися. З іншого боку, надто несподівані, навмисне оригінальні порівняння, зіставлення далеких один від одного предметів чи явищ можуть виявитися неефективними до створення художнього образу. І тут кожен із зіставних предметів сприймається незалежно друг від друга, відсутня ефект їхнього взаємного збагачення і злиття, немає чуттєвого переживання їх єдності. Щоб реклама працювала, «рухала торгівлю» – у її основ має бути ідея, яка не просто подобається дизайнеру та замовнику, а насамперед впливає на клієнтів замовника. Коли є ідея, набувають чинності закони графічного дизайну. Технологія – це масове виробництво, що скептично відноситься до проявів індивідуальності. Вона практично не залишає дизайнеру можливості для індивідуальної творчості. Вирішення проблеми сучасна психологія бачить у тому, що індивідуальна творчість у рекламі не повинна суперечити задачі розширення ринку споживачів. Це означає, що рекламний дизайн, має бути досить простим за виконанням та емоційно привабливим. Наприклад, сьогодні у багатьох західних країнах спостерігається тенденція показувати рекламовану річ із деякою часткою іронії. Інформаційне середовище перенасичене

одноманітною рекламою, що повторюється, що викликає у споживача закономірне бажання уникати її впливу, її нав'язливого проникнення в індивідуальний простір людини.

Відчуття перенасиченості та нудьги від реклами, яка постійно повторюється та проникає в індивідуальний простір споживача, є загальним явищем в інформаційному суспільстві. Це може викликати негативні реакції у споживачів та призводити до їхнього бажання уникати реклами. Сучасні технології дозволяють розміщувати рекламу в різних медіа-контекстах, включаючи інтернет, телебачення, соціальні мережі, радіо і т.д. Постійна експозиція реклами призводить до перенасичення, коли споживачі стикаються з нею в будь-який час і в будь-якому місці. Часте повторення одних і тих самих рекламних повідомлень може призвести до втрати інтересу і втоми від їхнього сприйняття. Застосування стандартних форматів та шаблонів може сприяти відчуттю монотонності та невинятковості рекламних повідомлень. Нав'язливий характер: Надмірна агресивність реклами може бути відчутною як нав'язливість, що викликає відторгнення. Велика кількість рекламних блоків може викликати затримку у споживанні контенту, що є особливо дратівливим для аудиторії. У ситуації перенасиченості споживачі можуть виявляти бажання уникнути реклами, використовуючи блокувальні програми, пропускання рекламних блоків тощо. Споживачі можуть бути більш зацікавлені у рекламних форматах, які виходять за рамки стандартних схем і взаємодіють із ними. Для подолання цих викликів рекламодавцям важливо враховувати відгуки та відчуття аудиторії, створювати креативні та цікаві рекламні матеріали, а також розглядати можливості використання нових інтерактивних форматів та персоналізації.

3. Креатив як процес творчої діяльності створення рекламного продукту.

Креатив в контексті створення рекламного продукту може бути визначений як творчий процес, спрямований на створення оригінальних та інноваційних ідей, концепцій і візуальних рішень для ефективного комунікування з цільовою аудиторією. Це є ключовим елементом рекламної діяльності, оскільки креативний підхід дозволяє виділятися серед конкурентів і створювати сильний емоційний зв'язок із споживачами. Креативний процес розпочинається генерацією нових ідей та концепцій, які можуть бути унікальними та неочікуваними. Обрані ідеї

подальше розробляються, а кращі ідеї відбираються для подальшого використання. Креатив в рекламі визначає візуальну та текстову естетику рекламного продукту, створюючи привабливий та запам'ятовуваний образ. Визначення формату та стилю рекламного продукту для відповідності специфіці цільової аудиторії. Креатив допомагає створити емоційний зв'язок між брендом та споживачем, викликаючи певні емоції та реакції. Визначення елементів, які привертають увагу та викликають цікавість, сприяючи взаємодії з рекламним продуктом. Креатив в рекламі вимагає інновацій та виходження за межі стандартних рішень, щоб вражати та привертати увагу. Створення унікальних та запам'ятовуваних концепцій для виділення в конкурентному середовищі. Креатив у рекламі не тільки спрямований на звернення уваги аудиторії, але й має за мету викликати певні відчуття та реакції, змінюючи сприйняття бренду та його продуктів чи послуг. Високоякісний креативний підхід допомагає рекламному продукту вирізнитися та стати запам'ятовуваним у свідомості споживачів. Креатив – це процес творчої діяльності, спрямований на створення нових і оригінальних ідей, концепцій, рішень або продуктів, які мають значимість і приносять користь людям. Креатив використовується в різних галузях, таких як мистецтво, дизайн, реклама, маркетинг, наука, технології, бізнес і т.д. Успішний креатив потребує уяви, інноваційності, оригінальності, гнучкості мислення, відкритості до нових ідей та вміння знаходити незвичайні підходи до розв'язання проблем. Креатив може бути важливим інструментом для досягнення успіху в бізнесі, вивченні, розвитку, та багатьох інших аспектах життя. Креативний підхід у рекламі – це не вільна творчість, а розрахунок та здоровий глузд. Креативний підхід у рекламі – це використання нестандартних, оригінальних інтерпретацій та рішень, які здатні зацікавити та залишити позитивний емоційний слід у споживачів. Основна ідея креативної реклами – зробити її більш ефективною, звернувши увагу на те, що інші рекламодавці можуть не зробити, наприклад:

1. Використання несподіванок: у рекламі можна використовувати неочікувані сценарії, сюжетні лінії, елементи сюрреалізму, які можуть збільшити емоційну віддачу інформації.

2. Гумор та іронія: використання гумору та іронії може бути ефективним способом привертати увагу до реклами та розривати стереотипи.

3. Використання нових форматів: такі як відео, GIF анімація, 3D-моделі, або інтерактивні формати, такі як мобільні додатки або AR-технології можуть додати нових відтінків до рекламної кампанії.

4. Створення емоційної зв'язку: важливо створювати емоційний зв'язок зі споживачем, наприклад, за допомогою історій про успішні випадки, які відображають цінності бренду.

5. Використання персоналізованих стратегій: використання персоналізованих стратегій реклами може забезпечити вищу ефективність рекламної кампанії, за рахунок врахування індивідуальних потреб споживачів. Особлива роль реклами у суспільстві масового споживання дозволила розглядати потребу як «спровоковану потребу». Не потреба викликає попит той чи інший товар, а сама вироблена річ з допомогою реклами викликає потреба у собі. Значним стає не так те, з чого зроблена та чи інша річ, її функціональність, скільки ті трансформації, які вона зазнає в соціокультурному просторі. Споживча система у вигляді графічного дизайну забезпечує візуальність об'єктів з допомогою постійного оновлення сприйманого образу товарів (послуг). Креатив залежить від довкілля, він непостійний і динамічний. Будь-яка оригінальна ідея може бути «знешкоджена» середовищем, тобто. ідея перестане бути креативною, якщо конкуренти використовуватимуть самі підходи. Процес створення креативу – це постійний пошук відмінностей від оточуючих. Подібне розуміння креативу досить популярне у практиці графічного дизайну та забезпечує процес постійного оновлення візуального образу товару (послуги). Образ товару при цьому орієнтується на привернення уваги споживача за рахунок емоційно-чуттєвого впливу на нього, створюючи враження художності, якості, значущості та ін. Створення ілюзії власливості товару (послуги) у графічному дизайні є напрямом створення образу у контексті розвитку візуальних арт-практик (Барна, 2014)

Процес створення креативу може відрізнятися в залежності від галузі, задачі та особистого підходу кожної людини. Але загалом, процес створення креативу можна розділити на декілька етапів: *Збір ідей*. У цьому етапі важливо зібрати якомога більше ідей, які можуть стати основою для подальшої роботи. Це може бути брейнштурмінг або просто запис ідей в блокнот. *Аналіз ідей*. Після збору ідей необхідно провести їх аналіз та відбір тих, що найбільше відповідають

задачі і мають потенціал для розвитку. *Розробка концепції*. На цьому етапі формується загальна ідея про те, як буде виглядати кінцевий продукт чи рішення. Розробка концепції може включати в себе створення скетчів, міні-макетів, планування та обговорення деталей. *Розробка*. На цьому етапі вже створюються деталі концепції. Це може бути створенням прототипу, дизайну, написанням коду або виконанням інших задач, які допоможуть реалізувати ідею. *Тестування і вдосконалення*. Після створення продукту чи рішення, важливо провести його тестування та вдосконалення. Це допоможе виявити можливі проблеми та додати нові функції, які покращать результат. Цей процес може бути повторюваним і залежати від потреб та обставин. Отже, креатив – це не статичний процес, так як після його реалізації можуть з'являтися нові ідеї для її поліпшення дизайну у технічних ЗВО України (Рижова, 2009).

Масові комунікації забезпечують зростання обсягу та якості інформації, що передається, розвиток способів її передачі (кіно, телебачення, періодичні видання), в результаті чого відбувається формування абсолютно нової реальності, заснованої на появі нових виразних засобів (монтаж, світлові ефекти, фокусування, ракурс і т. д.), та долучення людини до візуальної культури. Розвиток способів передачі, орієнтованих різні рівні масової культури, забезпечує перетворення транслюваних ними візуальних форм на стандарти, стереотипи, кліше цієї культури. Засоби масової інформації максимально орієнтовані на відповідність цінностям, уподобанням, уподобанням споживачів певного рівня масової культури і таким чином забезпечують собі існування та фінансову спроможність.

Урбанізація сприяє з одного боку, розвитку різних видів реклами, з другого боку, впливає її візуальні особливості. Мобільність сучасної людини, її потреба в отриманні інформації «на ходу» з мінімальними витратами часу – все це вимагає візуалізації інформації. Дизайн-графіка завжди була тісно пов'язана з образотворчим мистецтвом. Процес відокремлення графічного дизайну у межах художньої культури стався, оскільки дизайн-графіка стала спиратися на власні естетичні, економічні та інші цінності, продиктовані рекламною діяльністю. Дизайнер-графік займається створенням візуальних повідомлень, вільно володіючи засобами художньої виразності. Графічне проектування зайняло стійкі

позиції у сучасному інформаційному суспільстві, виробивши свої засади проектної діяльності. Отже, такий погляд на графічний дизайн дозволяє розглядати їх у контексті сучасної візуальної культури. У зв'язку з цим деякі теоретики дизайну вважають, що «звернення до візуальної мови» є одним із основних шляхів для виходу з «інформаційної кризи». Отже, можна сказати, що візуальна мова в дизайні сформувалася на початку ХХ ст., а проблема візуалізації нині займає домінуючі позиції. Займаючись створенням графічних образів, дизайнер прагне, щоб вони були зрозумілі глядачеві та ідея інформаційного повідомлення була донесена до нього.

4. Візуальні комунікації графічного дизайну та реклами та їх соціально-культурна роль у сучасному суспільстві

Візуальні комунікації графічного дизайну та реклами відіграють важливу соціально-культурну роль у нашому суспільстві. Вони не просто передають інформацію, але також впливають на наше сприйняття та розуміння світу навколо нас. Перш за все, графічний дизайн та реклама можуть допомогти створити унікальну ідентичність бренду або продукту, що залучає увагу споживачів та створює з ними емоційне зв'язок.

Такий підхід допомагає підвищити впізнаваність бренду та стимулює продажі. Далі, графічний дизайн та реклама можуть впливати на культурні та соціальні стереотипи та норми. Вони, можуть відображати, ідеали та цінності суспільства та впливати на ставлення людей до певних проблем та тем.

Візуальні комунікації можуть бути ефективним інструментом для просування соціальних та культурних змін. Нарешті, графічний дизайн та реклама можуть впливати на нашу сприйнятливність до естетики та краси. Вони можуть стимулювати розвиток та поширення нових тенденцій та стилів в мистецтві та дизайні. Такі тенденції можуть впливати на нашу культурну спадщину та індивідуальність. Отже, соціально-культурна роль візуальних комунікацій в графічному дизайні та рекламі полягає в їх здатності впливати на сприйняття та розуміння світу, формувати культурні та соціальні стереотипи та норми та стимулювати розвиток естетики та краси (Рижова, Захарова, 2018).

Взаємодія графічного дизайну та реклами з культурним середовищем визначає не лише споживчу культуру, але й формує певні цінності, переконання та ідеали в суспільстві.

Таблиця 2 – Візуальні комунікації графічного дизайну та реклами та їх соціально-культурна роль у сучасному суспільстві

	Напрямок розвитку	Зміст та характеристика
1	Створення ідентичності бренду	Логотипи та брендові елементи: Графічний дизайн визначає логотипи та брендові елементи, що допомагає створювати візуальну ідентичність брендів.
2	Ефективне комунікування повідомлень	Афіші, банери та рекламні матеріали: Графічний дизайн використовується для створення ефективних рекламних матеріалів, які комунікують повідомлення цільовій аудиторії.
3	Покращення враження від продуктів чи послуг	Упаковка та рекламні зображення: Візуальний елемент допомагає покращити сприйняття продуктів чи послуг через привабливий та естетичний дизайн упаковки.
4	Створення враження та емоційного зв'язку	Креативність та виразність: Графічний дизайн може викликати емоції та створювати враження, сприяючи формуванню емоційного зв'язку з брендом чи продуктом.
5	Відображення культурних цінностей	Візуальний мовник: Графічний дизайн відображає культурні цінності та тенденції через використання мови образів та символів.
6	Формування стереотипів та ідеалів	Модні та красиві образи: Реклама та графічний дизайн можуть впливати на формування стереотипів щодо ідеалів краси та моди в суспільстві.
7	Політичний вплив та громадська думка	Політичні кампанії та афіші: Графічний дизайн грає роль у формуванні громадської думки та впливі на політичні переконання через створення афіш, листівок та інших матеріалів.
8	Розширення свідомості про соціальні питання	Соціальні кампанії: Графічний дизайн використовується для створення матеріалів соціальних кампаній, що розширюють свідомість про важливі соціальні питання.
9	Стимулювання та розвиток творчості	Культурні та творчі проекти: Графічний дизайн виступає як інструмент для стимулювання та розвитку творчого потенціалу в суспільстві.

Джерело: розроблено авторами

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

В сучасному суспільстві візуальні комунікації стають неот'ємною складовою нашого повсякденного життя. Зростання значення візуального сприйняття і сприйняття інформації через зображення визначається суспільними змінами, технологічним прогресом і культурними тенденціями. Саме у цьому контексті важливо розглядати соціально-культурну роль візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі. Графічний дизайн і реклама виступають ефективними інструментами для формування образу товарів, послуг, брендів і навіть ідеологій. Вони, не лише передають інформацію, але і створюють емоційний зв'язок з аудиторією, визначають стиль і обличчя компаній. Зображення, кольори, шрифти та композиція відіграють ключову роль у формуванні сприйняття споживачів та впливають на їх рішення при прийнятті покупних рішень. Важливо також враховувати соціальну відповідальність

у графічному дизайні та рекламі. Креативні професіонали повинні усвідомлювати потенційний вплив своїх робіт на суспільство та враховувати етичні аспекти при створенні візуальних комунікацій. Сучасна аудиторія все більше цінує виробника та бренди, які активно сприяють соціальним, екологічним та культурним цінностям через свої комунікаційні стратегії. Також важливо враховувати міжкультурний аспект в графічному дизайні та рекламі. У світі, де глобалізація стає все більшою, культурні відмінності стають ключовим чинником успішної комунікації. Графічні рішення та рекламні стратегії повинні бути адаптованими до різних культурних контекстів, щоб ефективно взаємодіяти з різними аудиторіями та уникати непорозумінь. У цьому контексті соціально-культурна роль візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі є не лише інструментом передачі інформації, але і важливим засобом впливу на формування суспільних цінностей, стереотипів та ідентичності.

Список використаних джерел

Барна Н. В. Інформаційні комунікації візуальних мистецтв. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Культурологія. Релігієзнавство. Філософія*. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Вип. 24 (37). С. 98–105.

Барна Н. В. Культура в інформаційному суспільстві: процеси трансформації. *Мультиверсум: Філософський Альманах* : збірник наукових праць / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2014. Вип. 8–9 (136–137). С. 3–12.

Барна Н. В. Художня діяльність у контексті розвитку візуальних арт-практик. *Мультиверсум: Філософський Альманах* : збірник наукових праць / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2014. Вип. 10 (138). С. 152–160.

Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. 3 (50). Полтава, 2006. С. 215–219.

Прищенко С. В., Антонович Е. А. Основи рекламного дизайну : підручник за наук. редакцією проф. Е. А. Антоновича. Київ : НАКККіМ, 2017. 384 с.

Рижова І. С., Прусак В. Ф., Мигаль С. П., Резанова Н. О. *Дизайн середовища* : словник-довідник / за ред. д. філософ. н., проф. І. С. Рижової. Львів : Простір-М, 2017. 360 с.

Рижова І., Северин К., Пасічна Т., Пантус Н., Бобровський І. Концептуалізація дизайн-бренду як соціального і культурного феномена у контексті графічного дизайну. *HUMANITIES STUDIES*: збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Випуск 16 (93). С. 62–76.

Рижова І. С., Захарова С. О. Вплив «smart технологій» на розвиток «smart-міста» в інформаційному суспільстві. 2018. Запоріжжя, ЗДІА, 2018.

Рижова І. С. Методи, принципи, підходи до аналізу дизайнерської культури як умови гармонізації відносин людини, природи, суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 66. С. 192–295.

Рижова І. С. Дизайн в технічних вузах України. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя : ЗДІА, 2009. Вип. 37. С. 87–95.

REFERENCES

Barna, N. V. (2010). Informational communications of visual arts. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanova, Series 7. Cultural studies. Religious studies. Philosophy*. Kyiv: NPU named after M. P. Drahomanova. 24 (37). 98–105.

Barna, N. V. (2014). Culture in the information society: transformation processes. *Multiversum: Philosophical Almanac*: [collection of scientific works] / Institute of Philosophy named after H.S. Fryling pans of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv. 8–9. 3–12.

Barna, N. V. (2014). Artistic activity in the context of the development of visual art practices. *Multiversum: Philosophical Almanac*: [collection of scientific works] / Institute of Philosophy named after H.S. Fryling pans of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv. 10 (138). 152–160.

Lytvynenko S. (2006). Creativity as a general ability to create: modern approaches. *Collection of scientific works of V.G. Korolenko Poltava State Pedagogical University. Series "Pedagogical Sciences"*. Poltava, 50. 215–219.

Pryshchenko S. V., Antonovych E. A. (2017). Basics of advertising design: a textbook for science. edited by Prof. E.A. Antonovych. Kyiv: NAKKKiM. 384.

Ryzhova I. S., Prusak V. F., Myhal S. P., Ryazanova N. O. (2017). Design of the environment. Dictionary-reference / Ed. Doctor of Philosophy, Prof. I. S. Ryzhova. Lviv: Prostir-M. 360.

Ryzhova I., Severyn K., Pasichna T., Pantus N., Bobrovskiy I. (2023). Conceptualization of the design brand as a social and cultural phenomenon in the context of graphic design. *Humanities studies* : Collection of scientific works / Head. ed. V. G. Voronkov. Zaporizhzhia : Helvetica Publishing House. 16 (93). 62–76.

Ryzhova I.S., Zakharova S.O. (2018). The impact of “smart technologies” on the development of “smart cities” in the information society. *Zaporizhzhia, ZDIA*.

Ryzhova I.S. (2015). Methods, principles, approaches to the analysis of design culture as a condition for harmonizing relations between man, nature, and society. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*. 66. 192–295.

Ryzhova I.S. (2009). Design in technical universities of Ukraine. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*. Zaporizhzhia : ZDIA. 37. 87–95.

IRYNA, RYZHOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor,
Head of the Department of Design of the National University,
Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: 17design2017@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9562-200X>

YEVGEN, ANTYPENKO – Doctor of technical sciences (D.Sc.),
Professor, Head of the Department of Design
of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: antypenko.y@ukr.net
ORCID iD 0000-0001-8048-0144

KATERYNA, SEVERIN – Senior Lecturer of the Design Department
of the National University; Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: severinkate77@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8766-5897>

TETIANA, YENSHUIEVA – Senior Lecturer of the Design Department
of the National University; Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: rybanichkya@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0009-9136-2595>

IGOR, BOBROVSKYI – Senior Lecturer of the Design Department
of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: bobrovsky_i@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1480-1816

SOCIO-CULTURAL VISUAL COMMUNICATION ROLE IN GRAPHIC DESIGN AND ADVERTISING

Abstract

The relevance of the research is devoted to the socio-cultural visual communication role in graphic design and advertising, which is a key transmitting information means, forming images and defining the style of companies. The authors consider the graphic design and advertising strategy impact on consumers, the importance of social

responsibility and ethical aspects in these industries. **The purpose of the article** is to clarify the theoretical and practical aspects of the socio-cultural visual communication role in graphic design and advertising. **Research objectives:** 1) to analyze the theoretical and practical significance of graphic design in advertising; 2) define creativity as a technology for implementing the creative process of creating an advertising product; 3) to investigate creativity as a creative activity process of creating an advertising product; 4) reveal visual graphic design and advertising communications and their socio-cultural role in modern society. **The research methodology** includes the analysis of specific visual elements (colors, fonts and compositions), their semantics and emotional impact on consumers; investigate the influence of different cultures on visual communications, consideration of cultural features in the graphic design and advertising campaign creation for different audiences. The methodology may include approach combination (systemic, axiological and cross-cultural) to obtain a comprehensive understanding of the socio-cultural visual communications role in graphic design and advertising. **The results of the research** will contribute to a better understanding of the role of visual communications in the formation of cultural values and social identity. **The scientific novelty** of the research is the growing importance of visual elements in the modern information society, where the competition for consumer attention is constantly growing. Special attention is paid to the graphic design and advertising campaign impact on the formation of an emotional connection with consumers. Elements such as colors, fonts, and composition become not only means of information transmission, but also a language that expresses the values and atmosphere of the brand. The possibilities of using new media formats, implementing interactive solutions and taking into account the needs of different cultures in a globalized world are considered. **The theoretical and practical significance of the research** is aimed at understanding the importance of the socio-cultural visual graphic design and advertising communications role in, as well at determining the prospects for their development in the future.

Keywords: visual communications, advertising, socio-cultural role, creativity, creativity, creativity as a process.

© The Author(s) 2024

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 05.01.2024

Accepted date 15.01.2024

Published date 05.02.2024

How to cite: Ірина, Рижова, Євген, Антипенко, Катерина, Северін, Тетяна, Єншуєва, Ігор, Бобровський. Соціально-культурна роль візуальних комунікацій у графічному дизайні та рекламі. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 18 (95). P. 65–78.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-07>

УДК 111.1:[316.722:004]

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-08>

КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

ІРИНА, ЧАЙКА¹
РУСЛАН, ВИШНЕВЕЦЬКИЙ²
ВАЛЕРІЙ, ПАВЛОВСЬКИЙ³

Анотація

Стаття присвячена аналізу проблеми інформаційного суспільства в контексті філософсько-антропологічного підходу. Метою дослідження є здійснення філософсько-антропологічної рефлексії феномену людини інформаційної доби крізь призму системи концепцій інформаційного суспільства. Використання антропологічного принципу, як базового для осмислення феномену людини, відповідає викликам цифрової епохи. Перспективи людини у диджиталізованому світі є важливим дослідницьким завданням, що сприятиме відповіді на питання, яким є антропологічний суб'єкт у XXI столітті, і чи залишається він виключно антропологічним. За результатами дослідження можна дійти висновку, що явно концептуально недостатніми є економікоцентричні концепції. Крім того, переважна більшість концепцій інформаційного суспільства є нео-просвітницькими: збільшення ролі інформації в соціально-політичному і економічному житті сприймається як позитивний фактор, що сприяє вдосконаленню відповідних суспільних підсистем, реалізації принципу справедливості, оскільки інформація є невичерпним ресурсом. Втім, дещо менше акцентується «темна сторона» інформаційного суспільства, де використання інформаційних технологій, стає інструментом вчинення злочинів. Важливою ознакою інформаційного суспільства є трансформація традиційних соціальних структур в напрямку мережевих. З одного боку, ця тенденція є позитивною, оскільки сприяє зниженню рівня соціальної напруги, за рахунок того, що людина інформаційної доби фактично соціалізується у безлічі мікросоціальних мережевих спільнот. Водночас, це сприяє формуванню «розщеплення особистості», своєрідній «мережевій шизофренії», коли людина втрачає цілісність уявлення про себе, оскільки повсякчас здійснює своєрідну мульти-самопрезентацію. Людина інформаційної епохи є надзвичайно складним і суперечливим феноменом, філософсько-антропологічна рефлексія якого вимагає звернення до концептуального апарату теорій інформаційного суспільства. Перспективи людини у диджиталізованому світі є важливим дослідницьким завданням, що сприятиме відповіді на питання, яким є антропологічний суб'єкт у XXI столітті, і чи залишається він виключно антропологічним.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, філософська антропологія, особистість, постіндустріалізм, економікоцентризм, мережеві спільноти.

Постановка проблеми

У XXI столітті відбувся чи не найважливіший в історії людства перехід, що був започаткований у середині XX ст., і став, по суті, глобальною інформаційною революцією, що, розпочавшись з трансформації технологій в напрямку комп'ютеризації та цифровізації, вплинула на всі традиційні суспільні структури, змінивши специфіку реалізації влади і управління, визначивши особливості соціальних відносин, посприявши виникненню нового типу людини.

Рефлексія проблеми особистості в інформаційному суспільстві було здійснено в роботах В.Г. Кремня (Кремь, 2017), який аналізує проблему в контексті філософсько-освітнього підходу, О.Г. Данильяна, О.П. Дзьобаня, які розглядають соціально-комунікативний простір функціонування людини в інформаційному суспільстві, а також нові соціальні практики, що спонукають виникнення нових поведінкових, комунікативних алгоритмів, звертаючись також і до проблеми моральної ідентифікації людини (Данильян, Дзьобань, 2019), В.В. Кириченко розкриває проблему становлення картини світу особистості в сучасному інформаційному суспільстві, представляє стратегіальну модель взаємодії особистості з цифровим інформаційним простором (Кириченко, 2020), соціально-філософський аспект проблеми життєтворчості особистості в інформаційному суспільстві вивчає Н.О. Шанідзе (Шанідзе, 2010); специфіку

Corresponding authors:

¹ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: Thcokur2004@ukr.net

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2315-7724>

² Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: vyshnevetskiy@online.ua

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6136-3962>

³ Запорізький національний університет

E-mail: pavlovskiyvivo77@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0009-0004-4542-2183>

ідентифікації особистості в інформаційному суспільстві досліджує О. О. Жидкова (Жидкова, 2011).

На нашу думку, поглибленню вивчення проблеми людини в інформаційному суспільстві може сприяти звернення до методологічного апарату філософської антропології. Використання антропологічного принципу як базового для осмислення феномену людини відповідає викликам сучасної цифрової епохи. Перспективи людини у диджиталізованому світі є важливим дослідницьким завданням, що сприятиме відповіді на питання, яким є антропологічний суб'єкт у XXI столітті, і чи залишається він виключно антропологічним. Якою є онтологія сучасної людини, що занурена у комп'ютерні мережі, і, по суті, перестає бути лише біосоціальним феноменом, а конститується як віртуальна особистість? Складно сподіватися на можливість вичерпно відповісти на всі ці питання, але, принаймні, можна розпочати цей шлях, звернувшись до знання, концептуалізованого у теоріях інформаційного суспільства.

Саме тому, **метою цього дослідження** є здійснення філософсько-антропологічної рефлексії феномену людини інформаційної доби крізь призму системи концепцій інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу

Концептуалізації проблеми інформаційного суспільства передував етап виникнення ідеї інформаційного суспільства, яка народилася як результат рефлексії дослідників, що працювали у найрізноманітніших галузях наукового знання, комплексу суспільно-економічних феноменів, що постали у 60–70-х рр. XX століття. Зокрема, існує дві позиції дослідників історії становлення та вивчення інформаційного суспільства щодо авторства самого терміна. В рамках першого напрямку обстоюється позиція, що «інформаційне суспільство» було категоризоване професором Токійського університету Ю. Хаяші (Мельник, 2007). А візію інформаційного суспільства, що починає поставати як нова соціальна реальність, здійснили у аналітичних документах, підготовлених для уряду Японії, Агентство економічного планування, Інститут розробки використання комп'ютерів, Рада зі структури промисловості. Інформаційне суспільство характеризувалося в цих доповідях, як особлива система, в якій розвинені комп'ютерні технології визначатимуть специфіку виробництва, яке стане надзви-

чайно автоматизованим, і, таким чином, звільнить працівників від рутинної роботи. Водночас, члени інформаційного суспільства отримають великий спектр можливостей для власного розвитку, оскільки та сама комп'ютеризація, сприятиме розширенню можливостей для споживання інформації, ступінь надійності якої буде постійно зростати. Матеріальне виробництво поступово трансформується, завдяки впливу інформаційного фактору на продукт, що виробляється. Структура собівартості виробленого продукту зміниться за рахунок включення до неї вартості інновацій, дизайну, маркетингу. Врешті, «...виробництво інформаційного продукту, а не продукту матеріального, буде рушійною силою освіти і розвитку суспільства» (Masuda, 1983).

Представники другого напрямку схильні вважати, що термін «інформаційне суспільство» впровадили до наукового обігу (майже одночасно, на початку 60-х рр. XX століття) американський економіст австрійського походження, професор Принстонського університету Фриц Махлуп і японський антрополог, професор Кіотського університету (Японія) Тадао Умесао, який сформулював цю ідею під час бесіди з відомим японським архітектором Кісью Курокавою у 1961 р.

Вже з самого початку концептуалізації ідеї інформаційного суспільства чітко спостерігаються основні парадигми, в рамках яких працювали дослідники цієї проблеми. По-перше, найочевиднішим шляхом для розгляду перспектив інформаційного суспільства був економікоцентричний підхід, який вперше був представлений в роботі Ф.Махлупа «Виробництво та розповсюдження знань в Сполучених Штатах» (Machlup, 1962). В цій роботі дослідник підкреслював, що конкурентно-спроможне виробництво в інформаційному суспільстві залежатиме від адекватно організованих інформаційних потоків.

В подальшому зазначений підхід розвинувся завдяки дослідженням представників постіндустріалізму, дослідницької парадигми, започаткованої Данієлом Беллом. Концепція постіндустріального суспільства, виникнувши як самостійний напрям, в рамках якого відбувалося дослідження перспектив трансформації капіталістичних економік західного типу, поступово у останній чверті XX століття, ідеологічно зближується з концепцією інформаційного суспільства, що сприяло їхньому взаємному концептуальному збагаченню. Зокрема, представник постіндустріалізму Пітер Фердинанд Дракер, один з найвідоміших

теоретиків менеджменту, пов'язав тенденції соціально-економічних трансформацій у сучасному світі із суттєвим збільшенням (аж до домінування) інформаційного компонента у виробничому процесі у всіх галузях економіки.

Розвиток економікоцентричного підходу до аналізу інформаційного суспільства відбувся в дослідженнях Т. Стоун'єра (Stonier, 1983). Розвиваючи ідею опрідметчування людської праці у засобах виробництва, він зазначає, що машини і інструменти одночасно є і опрідметненою інформацією. Цю ідею дослідник поширює на всі інші фактори економіки (капітал, земля, тощо). Інформація в концепції Стоун'єра позбавлена абстрактності: вона може бути накопичена і збережена, а самі інформаційні ресурси є основною економічною цінністю (національним багатством) держави. До постіндустріального етапу розвитку держава могла забезпечувати прирощення національного багатства лише за рахунок постійного нагромадження капіталу, здійснення військової і, відповідно, територіальної експансії. Постіндустріальна епоха відкриває технології, що трансформують не-ресурси у ресурси. Інформація, за Стоун'єром, є унікальним невичерпним ресурсом, оскільки її передавання від суб'єкта до суб'єкта не супроводжується зменшенням її обсягу для того, хто віддає. Інформаційний обмін не є, на думку, дослідника конкурентним процесом, а лише сприяє співробітництву. Подібного роду оптимістичні сентенції доволі часто характерні для ранніх етапів становлення дослідницьких парадигм. Досвід майбутнього продемонстрував, що, на жаль, конкуренція в процесах інформаційного обігу, є чи не більшою, ніж у ході матеріально-енергетичного обміну.

Французький соціолог Ален Турен зосередив свою увагу на особливостях інвестування у постіндустріальній економіці. На індустріальному етапі інвестиції здійснюються у виробництво засобів виробництва. Зростання ролі інформаційного чинника у постіндустріальному суспільстві визначає необхідність інвестицій у науку і техніку, що здатні запропонувати і інноваційні виробничі технології, і вдосконалені засоби виробництва, за допомогою яких продукується інноваційний результат. Не менш важливою є трансформація системи управління, завдяки використанню складних систем інформації і комунікації. Процес трансформації інвестиційної й управлінської політики в постіндустріаль-

ному суспільстві Турен визначає як телекомунікаційно-інформаційну революцію.

Цікавість складає і концепція Д. Робертсона, який, розробив ідею взаємозв'язку цивілізаційного й інформаційного процесів. Зростання цивілізованості суспільства дослідник пов'язує із зростанням складності процесів інформаційної діяльності і кількістю виробленої інформації. Нульовому рівню цивілізації відповідає інформаційна ємність мозку окремої людини; першому рівню – усне спілкування всередині громади, села чи племені; другому рівню – письмова культура; третьому рівню – книжкова культура; четвертому рівню – інформаційне суспільство з електронним опрацюванням інформації (Дзьобань, 2005).

Американський соціолог і економіст Г. Шиллер здійснює дослідження феномену інформаційного суспільства, спираючись на марксистську методологію (Webster, 2006). Дослідник, на відміну від багатьох інших теоретиків інформаційного суспільства, звертається не до аналізу сфери матеріального виробництва і впливу на нього інновацій, і не до дослідження інформаційних процесів у науці і техніці, а до вивчення економічної галузі, що з самого моменту свого зародження ґрунтується на капіталізації інформації – до сфери масової інформації і реклами. Розвиток інформаційного-комунікаційних процесів Шиллер простежує крізь призму структури власності засобів масової інформації, джерел фінансових надходжень від реклами, тощо. Визнаючи, що в сучасному суспільстві значно збільшився обсяг інформації, що циркулює, змінилися її якісні характеристики, виникла інфраструктура оброблення, збереження і поширення інформації, дослідник стверджує, що, втім, це не вплинуло суттєво на суспільно-економічні відносини, які залишилися капіталістичними. Шиллер писав: «Здавня переважаючі імперативи ринкової економіки так само залишаються визначальними в перетвореннях, що відбуваються в технологічній і інформаційній сферах» (Webster, 2006). Свою тезу дослідник підкріплює такими аргументами. По-перше, на відміну від, наприклад, Т. Стоун'єра, Г. Шиллер обґрунтовує комерційний характер інформаційного руху. В інформаційно-містких галузях (зокрема, засобах масової інформації, сфері телекомунікацій) інформація виступає як товар, що виробляється за допомогою інноваційних технологій, які також є предметом купівлі-продажу. Доступ до такого товару для споживача обмежений відповідним фінансовим

цензом. Новітні інформаційні технології, таким чином, доступні представникам вищого класу, володарям великого капіталу, які є основними вигодоотримувачами «інформаційної революції». Ці зауваження Шиллера є надзвичайно важливими, оскільки ще на достатньо ранньому етапі розвитку теорії інформаційного суспільства, він зміг окреслити проблему, яка є надзвичайно актуальною для сьогодення: проблему цифрової нерівності. Привілейовані громадяни, на додачу до своїх економічних та освітніх переваг, отримують доступ до складних інформаційних ресурсів, на кшталт, онлайн-баз даних, сучасних засобів комп'ютерної комунікації. В той час як представники dna класової системи захлинуються «смітцевою інформацією», яка розважає, містить чутки, але є малоцінною (Webster, 2006).

Важливим в контексті мети цієї роботи, є аналіз другої умовної групи концепцій інформаційного суспільства, в яких економічні, науково-технічні, управлінські аспекти проблеми доповнюються розглядом соціальних передумов та наслідків інформаційної революції. Деякі із запропонованих теорій явно ґрунтовані на антропологічному принципі, відшукуючи відповідь на питання не лише про те, яким є інформаційне суспільство, але й якою постає людина інформаційної доби.

Ідеї щодо змін у людській поведінці та життєдіяльності, пов'язані із зростанням ролі інформації, виникли чи не раніше появи самої ідеї інформаційного суспільства. Наприкінці 50-х рр. один з видатних психологів та філософів ХХ ст., Ерік Фром у інтерв'ю американському журналісту Майку Уолесу, визначив специфіку американського суспільства, яка, на його думка, властива і іншим аналогічним соціальним утворенням. Мова йшла про розвинений консьюмеризм, суспільство споживання, в якому людина має нав'язану потребу споживати товари. В якості товару розглядається і інформація, причому товар цей видається життєво-важливим. Втім якість інформації, як і якість інших товарів щоденного вжитку не обов'язково є високою, і що найголовніше, іноді відбувається споживання заради самого споживання, а не задля виконання певних пов'язаних з ним завдань.

В постіндустріалізмі можна виокремити достатньо збалансовану класичну концепцію Деніела Белла, який розвиваючи ідею інформаційного суспільства, зосереджував увагу на важливості комунікативного компоненту в соціальних та інфраструктурних зв'язках (Белл, 1996).

Д.Белл, формулюючи причини трансформації суспільств розвинених країн світу в сторону постіндустріальної стадії, говорить не лише про роль кількісного зростання інформації у всіх сферах суспільних взаємодій, включаючи економіку, політику і культуру. Але й про значний вплив якості інформації, яка має в ідеалі поставати, як знання. Таке зауваження є надзвичайно важливим, оскільки певним чином є відповіддю на питання, поставлені сучасниками і попередниками Белла: як розв'язати протиріччя між якісною, значущою інформацією і «інформаційним сміттям».

Фокус дослідження Беллом суспільства знаходиться у соціально-економічній сфері, саме тому підставою для періодизації суспільного розвитку у дослідника виступає превалуючий тип зайнятості в економіці: переважання зайнятості населення сільськогосподарському секторі відповідає доіндустріальній стадії; переважна зайнятість у мануфактурному виробництві характерна для індустріального суспільства; для постіндустріального суспільства властива зайнятість у сфері послуг.

Власна версія постіндустріалізму, в якій відбулася гармонічна конвергенція ідей постіндустріального і інформаційного суспільства була сформована американським футурологом і соціологом Елвіном Тоффлером. В своїх роботах, частина яких була написана Тоффлером у співавторстві з його дружиною Гайді, дослідник пропонує концепцію історичних етапів суспільного розвитку, називаючи їх хвилями. Суспільства першої хвилі є сільськогосподарськими, другої – індустріальними, третя хвиля – лише розпочинається і її виникнення пов'язане, на думку Тоффлерів, із змінами у процесі поширення і сприйняття інформації. Е. Тоффлер розглядає розвиток комп'ютерної техніки, як важливий фактор розвитку суспільств «третьої хвилі»: «Крім використання їх у процесі виробництва та в бізнесі взагалі, вони вже проникли, або скоро проникнуть, скрізь, від кондиціонерів повітря й автомобілів до швацьких машин і терезів. Вони регулюватимуть і зводитимуть до мінімуму витрати енергії в житла. Вони визначатимуть кількість прального порошку й температуру води кожної завантаженої пральної машини. Вони чудово відрегулюють систему подачі палива в двигун автомобіля. Вони подадуть нам сигнал, коли щось треба буде ремонтувати. Вранці вони включать нам сигнали часу по радіо, тостер, кавоварку й душ. Вони зігріватимуть гараж, замикають двері та виконуватимуть запаморочливе

розмаїття інших простих і не дуже простих завдань» (Тоффлер, 2000).

За Тоффлером, початок третьої хвилі знаменувався зростанням кількості і значущості «немасових» засобів інформації в Сполучених Штатах Америки у 70-х рр. XX ст. Мова йшла про збільшення популярності нішевих журналів та інших періодичних видань, які були орієнтовані на інформування певних вузьких зацікавлених груп, об'єднаних професійними, регіональними чи іншими інтересами. Людина «третьої хвилі», таким чином, достатньо оптимістично змальовується як творець власного інформаційного простору, що формує його з фрагментів цікавих їй знань, реклами, уривків новин, тощо. Творення соціальних спільнот у інформаційному суспільстві відбувається за принципом схожого відношення до інформації певного змісту: Тоффлер називає їх електронними спільнотами. Футурологічний талант Е. Тоффлера проявляється надзвичайно яскраво: майже за тридцять років до масового поширення Інтернету і виникнення феномену мережових спільнот, він передбачив їх виникнення і описав соціальні принципи, що визначатимуть їх формування.

Найбільш оптимістичний погляд на інформаційне суспільство, продемонстрував Й. Масуда, запропонувавши гуманістичну і антропоцентричну концепцію *Homo intelligens* (Masuda, 1985). Спираючись на конс'юмеристській підхід, Масуда пише, що основною цінністю в індустріальному суспільстві є споживання товарів, а у інформаційному – час. Зростання кількості вільного часу сприяє підвищенню цінності дозвілля, причому дозвілля інтелектуального. Завдяки цьому основною формою діяльності людини стає інтелектуальна, і сама людина з “*Homo sapiens*” перетворюється на “*Homo intelligens*”. Нова цивілізація “*Homo intelligens*” буде побудована на мережевому принципі, управлінські процеси відбуватимуться в поліцентричному середовищі, що визначатиме можливість швидкої й динамічної відповіді на зміни зовнішнього середовища.

Проблему «олюднення» інформації у «постекономічному суспільстві» досліджує Герман Кан, вводячи поняття «інтелект». Дослідник розглядає інформацію, як формалізовану і доступну. Інформація – це зміст функціонування комп'ютерної техніки. В той же час «інтелект» – виключно людський феномен. Інтелект є системою знань, які можуть характеризуватися, як ймовірнісні, інтуїтивні, особисті, отримані випадково чи неофіційно. Інтелект важко піддається

формалізації. Зауваження Кана є надзвичайно важливими, оскільки йому вдалося окреслити обрії наукової та суспільної проблеми, що стала справді актуальною лише півстоліття потому. Сьогодні відбувається бурхливий розвиток технологій штучного інтелекту, що спонукає філософів і суспільствознавців рефлексувати питання: чи є ШІ інтелектом, чи складна система людського мислення, яка є єдністю раціонального та ірраціонального, принципово не відтворювана, і тому інтелект – виключно антропологічний феномен.

Акцент на проблемі «інформація-інтелект» в інформаційному суспільстві здійснює в своїй роботі і видатний американський футуролог Френсіс Фукуяма, який в дусі постіндустріалізму розглядає інформаційне суспільство як результат еволюції капіталістичної економіки, що характеризується змінами у сфері зайнятості працівників (зростання ваги сфери обслуговування), трансформацією корпоративних систем, тощо. Доступність інформаційних технологій, на думку Ф. Фукуяма, сприяє поступовому збільшенню значення розумової праці порівняно з фізичною, і одночасно, сприяє глобалізації виробництва. Дослідник акцентує, що в інформаційному суспільстві руйнуються традиційні ієрархічні структури, відбувається зростання рівня свободи. В цьому контексті Фукуяма висловлює занепокоєння щодо кризи довіри і системи моралі: «Довіра не втілена в комп'ютерних мережах і оптоволоконних лініях зв'язку. Хоча вона й передбачає обмін інформацією, вона зовсім не зводиться до інформації» (Fukuяama, 1995). На думку футуролога, прогрес суспільства визначається довірою. Фукуяма розглядає довіру як наріжний камінь будь-якої угоди, особливо довготермінової. Саме довіра визначає ефективність людської співпраці. Якщо ми звернемося до ідеї суспільного договору, то ідея довіри, в інтерпретації Фукуяма, дуже добре підсвітить особливості організації суспільно-політичних відносин: дійсно, функціонування держави, реалізація її функцій, легітимність її репрезентантів визначається довірою громадян, їхньою готовністю виконати свої обов'язки. Варто розділити з дослідником його занепокоєння: дійсно, вільний рух інформації збільшує не тільки її обсяг, але й інформаційний шум; зростання інформаційного масиву, який щоденно сприймає людина, не лише збагачує її і сприяє інтелектуальному розвитку, але й робить уразливою до маніпуляцій, сприяє розмиванню особистісної ціннісної системи.

Оскільки більшість теоретиків інформаційного суспільства уникали, як правило, розгляду впливу інформаційної революції на політичну підсистему суспільства, тим більш цікавою є позиція соціолога Ентоні Гідденса, який пов'язав розвиток інформаційно-комунікаційних технологій із зростанням рівня демократії (Giddens, 1987).

Однією з найновіших концепцій інформаційного суспільства є дослідницький проєкт Мануеля Кастельса, який розвиває концепт інформаціонального суспільства. Відомий дослідник зазначає, що «кожний спосіб розвитку має також структурно детермінований принцип функціонування навколо якого організовані технологічні процеси: індустріалізм орієнтований на економічне зростання, тобто на максимізацію випуску: інформаціоналізм орієнтований на технологічний розвиток, тобто на накопичення знань і більш високі рівні складності в обробці інформації. Хоча найвищі рівні знання можуть звичайно давати підвищений рівень випуску на одиницю вкладень, саме гонитва за знаннями та інформацією характеризує технологічну виробничу функцію при інформаціоналізмі...Способи розвитку формують всю царину соціальної поведінки, включаючи, звичайно, і символічну комунікацію. Оскільки інформаціоналізм заснований на технології знання та інформації в інформаційному способі розвитку є тісний зв'язок між культурою і продуктивними силами, між духом та матерією». М. Кастельс стверджує, що використання терміну «інформаціональне суспільство» є більш адекватним, оскільки: «Термін «інформаційне суспільство» підкреслює роль інформації у суспільстві. Але я стверджую, інформація у самому широкому сенсі, тобто як передача знання, мала критичну важливість у всіх суспільствах, включаючи середньовічну Європу... На противагу цьому, термін «інформаціональне» вказує на атрибут специфічної форми соціальної організації, в якій, завдяки новим технологічним умовам, що виникають в цей історичний період, генерування, обробка і передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності та влади» (Castells, 1996). Структури мережевого суспільства невідповідні закономірностям плину часу та відчуттям простору. Про це говорив М. Кастельс: «Нова комунікаційна система радикально трансформувє простір і час, фундаментальні виміри людського життя. Місцевості втрачають своє культурне, історичне, географічне значення й реінтегруються у функціональні мережі. Час стирається у новій

комунікаційній системі: минуле, теперішнє і майбутнє можна програмувати так, щоб вони взаємодіяли один з одним у тому ж самому повідомленні. Матеріальний фундамент нової культури є простір потоків і позачасовий час» (Castells, 1996). У цьому позачасовому і позапросторовому середовищі специфічних ознак набирає економіка з її інформаційністю, глобальністю та мережевістю і зміною векторів зайнятості у бік інформаційних технологій. Не менше значення для мережевого суспільства має і його культурний складник, що являє собою «зразок рухомої мережі та ефемерної символічної комунікації, організованої навколо електронних засобів зв'язку, в тому числі й інтернету. Культурні продукти мають форму гіпертексту» (Castells, 2000). Мережеве суспільство орієнтується на комплекс взаємопов'язаних вузлів, зміст яких залежить від характеристик визначеної мережевої структури. Мережі ці динамічні, готові до повсякчасного залучення нових вузлів, здатних до комунікації у межах поточної мережі, тобто вони повинні використовувати аналогічні комунікаційні коди.

Вважається, що логічним продовженням мережевого суспільства є формування смарт-суспільства (smart-society), що розвивається на основі смарт-технологій (Воронкова, Романенко, Андрюкайтене, 2017). Smart-суспільство трансформувє бізнес, роблячи управління більш інтелектуальним (гнучким, розумним), а діяльність, направленою на використання знань та інновацій. Освіта, за рахунок використання електронних і колективних технологій, стає більш масовою та ефективною (Воронкова, Романенко, Андрюкайтене, 2017).

Висновки

Отже, здійснюючи філософсько-антропологічну рефлексію системи ідей, що складає сутність теорій інформаційного і постіндустріального суспільства, можна висловити деякі зауваження. По-перше, явно концептуально недостатніми, є концепції, автори яких звертаються до опису перспектив розвитку інформаційного суспільства, спираючись на вихідний принцип економікоцентризму. Феномен інформаційного суспільства описується за аналогією з попередніми історичними типами суспільства: доіндустріальним та індустріальним. Особливості людини інформаційної доби змальовуються лише в контексті зміни сфери її зайнятості і зміни структури споживання, частиною якого стає інформаційний продукт. Причому значення споживання інформації іноді нівелюється, оскільки для масового спожив-

вача доступним, на думку багатьох дослідників, є лише інформаційне сміття. «Вживання» такого роду інформації спричиняє формування достатньо специфічного кліпового способу мислення, що характеризується фрагментарністю, відсутністю цілісності, і, відповідно, новою підставою для сегрегації стає доступ до якісної інформації. Певна частина дослідників зосереджується на описі технологічних змін, що впливають на людську повсякденність, збільшуючи комфорт і зменшуючи частку ручної праці у побуті. Однак, не зауважується суттєвий факт того, як такий стиль життя змінює саму людину, яка, незважаючи на рід її діяльності, у побуті має управляти сучасними машинами, що пред'являє вимоги до освіченості і технічної грамотності. І людина інформаційної епохи постає не тільки як антропологічний феномен, а феномен антропо-технічний. Тільки такий тип людини зможе відповідати ідеалу "Homo intelligens" По-друге, переважна більшість концепцій інформаційного суспільства, по суті, несуть яскравий відбиток нео-просвітницької ідеології: збільшення ролі інформації в соціально-політичному і економічному житті сприймається як позитивний фактор, що сприяє вдосконаленню відповідних суспільних підсистем, реалізації принципу справедливості, оскільки інформація є невичерпним ресурсом, який не зменшується, скільки б разів вона не передавалася. Отже, здавалося, що «ніхто не піде ображеним». Втім, дещо менше підсвічується «темна сторона» інформаційного суспільства, де використання інформаційних технологій (не лише програмного забезпечення, а й управлінських, наприклад) є способом економічної конкуренції, маніпуляцій суспільною свідомістю, вчинення злочинів (від економічних і до злочинів проти особистості), тощо. По-третє,

важливою ознакою інформаційного суспільства є трансформація традиційних соціальних структур в напрямку мережевих. З одного боку, ця тенденція є позитивною, оскільки сприяє зниженню рівня соціальної напруги, за рахунок того, що людина інформаційної доби фактично соціалізується у безлічі мікросоціальних мережевих спільнот, що може, наприклад, компенсувати її низький статус в професійній спільноті за рахунок успіху у віртуальній ігровій групі. Водночас, це сприяє формуванню «розщепленню особистості», своєрідній «мережевій шизофренії», коли людина втрачає цілісність уявлення про себе, оскільки повсякчас здійснює своєрідну мульти-самопрезентацію. Розпилення соціальної ідентичності, зниження значення, наприклад, громадянської самоідентифікації (в тому числі, і як наслідок глобалізації) призводить до ускладнення процесів політико-державного управління, зникнення феномену авторитету політичної влади. Водночас, збільшується роль ситуативних лідерів думки, що переважно функціонують у мережевих спільнотах, і легітимізують свій вплив лише завдяки власній харизмі, що підтримується визнанням їхніх послідовників. По суті, виникає феномен влади мережевого лідера без відповідальності.

Таким чином, людина інформаційної епохи є надзвичайно складним і суперечливим феноменом, філософсько-антропологічна рефлексія якого вимагає звернення до концептуального апарату теорій інформаційного суспільства, який втім є недостатнім для виконання такого дослідницького завдання. Перспективи подальших досліджень вбачаються у філософсько-антропологічному аналізі феномену людини в інформаційну добу крізь призму концепцій «навчання протягом життя» і суспільства знань.

Список використаних джерел

- Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*. Київ : Либідь, 1996. С. 194–251.
- Воронкова В. Г., Романенко Т. П., Андрюкайтене Р. Генеза від інформаційного суспільства до "smart-суспільства" в контексті історичної еволюції сучасного світу: теоретико-концептуальний контекст. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. 2017. Вип. 116. С. 128–133.
- Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Людина в інформаційному суспільстві: проблема моральної ідентифікації. *Вісник НУ «Юридична академія ім. Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія. 2019. № 1. С. 8–20.
- Дзьобань О. П. Засоби масової комунікації в контексті інформаційної безпеки: діяльнісні й функціональні аспекти. *Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія*. 2005. Вип. 2 (23). С. 37–43.
- Жидкова О.О. Проблеми ідентифікації особистості в інформаційному суспільстві. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2011. № 980. С. 66–70.
- Кириченко В.В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 245 с.

Кремін В.Г. Особистість в інформаційному суспільстві. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 10. С. 5–9.

Мельник О.Л. Інформаційне суспільство та суспільство знань – становлення та розвиток понять. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. 2007. № 2 (20), Ч. 2. С. 57–60.

Тоффлер Е.Третя Хвиля. Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.

Шанідзе Н. О. Проблема життєтворчості особистості в інформаційному суспільстві: соціально-філософський аспект. «Інформаційні технології : наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (MicroCAD–2010) : тези доповідей 18-ї Міжнародної наук.-практ. конференції (12–14 травня 2010 р.) Харків : НТУ «ХПІ», 2010. С. 313

Castells M. *The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. I*. Cambridge, Massachusetts; Oxford, UK : Blackwell. 1996. 625 p.

Castells M. Materials for an exploratory theory of network society. *British Journal of Sociology*. 2000. № 51. P. 5–24.

Fukuyama F. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York : Free Press, 1995. 480 p.

Giddens A. *Social Theory and Modern Sociology*. Cambridge : Polity, 1987. 312 p.

Machlup F. *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton : Princeton University Press, 1962. 468 p.

Masuda Y. Hypothesis on the genesis of homo intelligens. *Futures*. Guilford, 1985. Vol. 17. № 5. P. 479–494.

Masuda Y. *The Information Society as Postindustrial Society*. Washington : World Future Soc., 1983. 320 p.

Stonier T. *The Wealth of Information: A profile of the post-industrial economy* London Thames Methuen, 1983. 224 p.

Webster F. *Theories of the Information Society*. London : Routledge, 2006. 380 p.

REFERENCES

Bell, D. (1996). Prykhyd postindustrialnoho suspilstva. *Suchasna zarubizhna sotsialna filosofia*. Kyiv: *Lybid*, 194–251.

Voronkova, V. H., Romanenko, T. P., Andriukaitene, R. (2017). Geneza vid informatsiinoho suspilstva do “smart-suspilstva” v konteksti istorychnoi evoliutsii suchasnoho svitu: teoretyko-kontseptualnyi kontekst. *Zbirnyk naukovykh prats “Hileia: naukovyi visnyk”*. Vyp. 116. 128–133.

Danylian, O.H., Dzoban, O.P. (2019). Liudyna v informatsiinomu suspilstvi: problema moralnoi identyfikatsii. *Visnyk NU “Yurydychna akademiia im. Yaroslava Mudroho”*. Seriia: Filosofia. № 1. 8–20.

Dzoban, O. P. (2005). Zasoby masovoi komunikatsii v konteksti informatsiinoi bezpeky: diialnisni y funktsionalni aspekty. *Naukovi zapysky Kharkivskoho universytetu Povitrianykh Syl. Sotsialna filosofia, psykholohiia*. Vyp. 2 (23). 37–43.

Zhydkova, O.O. (2011). Problemy identyfikatsii osobystosti v informatsiinomu suspilstvi. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina*. № 980. 66–70.

Kyrychenko, V.V. (2020). Osobystist u suchasnomu informatsiinomu suspilstvi: monohrafiia. *Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka*, 245.

Kremin, V.H. (2017). Osobystist v informatsiinomu suspilstvi. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*. № 10. 5–9.

Melnyk, O.L. (2007). Informatsiine suspilstvo ta suspilstvo znan – stanovlennia ta rozvytok poniat. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy “Kyivskiy politekhnichnyi instytut”*. Filosofia. Psykholohiia. Pedahohika : zb. nauk. prats. № 2 (20), Ch. 2. 57–60.

Toffler, E. (2000). *Tretia Khvyliia*. Kyiv: Vyd. dim “Vsesvit”, 480.

Shanidze, N. O. (2010). Problema zhyttietvorchosti osobystosti v informatsiinomu suspilstvi: sotsialno-filosofskiy aspekt. *Tezy dopovidei 18-yi Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konferentsii “Informatsiini tekhnolohii : nauka, tekhnika, tekhnolohiia, osvita, zdorovia”* (MicroCAD–2010), 12–14 travnia 2010 r. *Kharkiv : NTU “KhPI”*, 313.

Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. I*. Cambridge, Massachusetts; Oxford, UK: Blackwell. 625.

Castells, M. (2000). Materials for an exploratory theory of network society. *British Journal of Sociology*. № 51. 5–24.

Fukuyama, F. (1995). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press, 480.

Giddens, A. (1987). *Social Theory and Modern Sociology*. Cambridge : Polity, 312.

Machlup, F. (1962). *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton: Princeton University Press, 468.

Masuda, Y. (1985). Hypothesis on the genesis of homo intelligens. *Futures*. Guilford, Vol. 17. № 5. 479–494.

Masuda, Y. (1983). *The Information Society as Postindustrial Society*. Washington : World Future Soc. 320.

Stonier, T. (1983). *The Wealth of Information: A profile of the post-industrial economy* London: *Thames Methuen*, 224.

Webster, F. (2006). *Theories of the Information Society*. London : Routledge. 380

IRYNA, CHAIKA – Doctor of Philosophy, Associate Professor,
Professor of the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: Thcokur2004@ukr.net
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2315-7724>

RUSLAN, VYSHNEVETSKYI – Postgraduate student of the Department of Philosophy,
Public Administration and Social Work
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: vyshnevetskiy@online.ua
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6136-3962>

VALERII, PAVLOVSKYI – Postgraduate student of the Department of Philosophy,
Public Administration and Social Work
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: pavlovskyivo77@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0009-0004-4542-2183>

INFORMATION SOCIETY CONCEPTS: PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS

Abstract

The article is devoted to the analysis of the information society problem in the context of the philosophical and anthropological approach. The purpose of the study is to carry out a philosophical and anthropological reflection on the phenomenon of the human being of the information age through the prism of the system of concepts of the information society. The use of the anthropological principle as the basic principle for understanding the human phenomenon meets the challenges of the digital age. Human perspectives in the digitalized world are an important research task that will help answer the question of what an anthropological subject is in the twenty-first century and whether it remains exclusively anthropological. Based on the results of the study, it can be concluded that economocentric concepts are clearly conceptually insufficient. In addition, the vast majority of concepts of the information society are neo-enlightenment: the increasing role of information in socio-political and economic life is perceived as a positive factor that contributes to the improvement of relevant social subsystems, the realization of the principle of justice, since information is an inexhaustible resource. However, the “dark side” of the information society is somewhat less emphasized, where the use of information technologies becomes a tool for committing crimes. An important feature of the information society is the transformation of traditional social structures towards networked ones. On the one hand, this trend is positive, as it helps to reduce the level of social tension, due to the fact that a person of the information age is actually socialized in a variety of microsocial network communities. At the same time, it contributes to the formation of a “split personality”, a kind of “network schizophrenia”, when a person loses the integrity of his or her self-image, as he or she is constantly making a kind of multi-self-presentation. The human being of the information age is an extremely complex and contradictory phenomenon, the philosophical and anthropological reflection of which requires recourse to the conceptual apparatus of the information society theories. Human perspectives in the digitalized world are an important research task that will help answer the question of what the anthropological subject is in the twenty-first century and whether it remains exclusively anthropological.

Keywords: information, information society, philosophical anthropology, personality, post-industrialism, economocentrism, networked communities.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 07.12.2023
Accepted date 15.01.2024
Published date 07.01.2024

How to cite: Чайка, Ірина, Вишневецький, Руслан, Павловський, Валерій. Концепції інформаційного суспільства: філософсько-антропологічний аналіз. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 79–87.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-08>

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ PHILOSOPHY OF RELIGION

УДК 27-1:271.2(495):32“313”

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-09>

СУЧАСНА ПРАВОСЛАВНА ПОЛІТИЧНА ТЕОЛОГІЯ ПАНТЕЛІСА КАЛАЇЦИДІСА

ВАСИЛЬ, ЛОЗОВИЦЬКИЙ¹

Анотація

Православна теологія поч. XXI ст. переживає зміни і продукує нові форми обумовлені глобальними трансформаціями сучасності. Ознакою змін в православному богослов'ї є виникнення теологій, які засвоюють мову і проблематику сучасної філософії. Стаття присвячена аналізу сучасної православної теології П. Калаїцидеса, яка критикує певні консервативні елементи спадщини неопатристичної теології. Політична теологія, як досить нове явище в православ'ї, спрямована на радикальне переосмислення місця політичного в православній теології та сприяє зміні відношення до політики як в межах думки православних теологів XX ст., так і багатовікової традиції «симфонії» політичної влади та церковних структур загалом. Головним чином, представники сучасної політичної теології долають обмеження «етнотеології», синтезу націоналізму поневолених народів з Церквою, апологію Церквою авторитарних режимів та тотальне неприйняття ліберальної демократії та прав людини, відкидання будь-яких західних секулярних форм суспільного ладу та політичної думки. Позитивною стороною їх політичних проєктів є ствердження внутрішньої суголосності традиційних фундаментальних положень православної теології, таких як есхатологія, «реалізм бого-людського спілкування», тринітарна теологія, христологія, з модерними політичними проєктами ліберальної демократії, теорією прав людини та свободи слова як найбільш близьких до ідеалів християнської практики та церковного життя сучасних соціально-політичних форм. П. Калаїцидес, належачи до цієї плеяди, є автором цікавої версії православної політичної теології, яка увібрала в себе вагомий здобутки західної політичної теології, веде активний діалог з постмодерною філософією. Важливим елементом богословського напрямку є заклик вірян Православної Церкви до активного залучення в сучасні демократичні процеси, до визнання себе силою, що прагне до вільного залучення всього світу до бого-людського спілкування.

Ключові слова: православна теологія, політична теологія, постнеопатристика, політичне православ'я, теологія П. Калаїцидеса.

Постановка проблеми

Православна теологія поч. XXI ст. переживає зміни і продукує нові форми у зв'язку з глобальними трансформаціями сучасності. Ознакою змін в православній теології є виникнення теологій, які засвоюють мову і проблематику сучасної філософії. На зміну неопатристики, що панувала протягом XX ст., вийшла нова плеяда православних теологів, яких умовно можна віднести до постнеопатристики. К. Говорун, Дж. Мануссакіс, Д. Б. Гарт, А. Папаніколау пропонують цікаві богословські синтези православної традиції з постмодерною думкою.

Одним з яскравих представників сучасної постнеопатристичної політичної теології є американський богослов П. Калаїцидес. Він автор ціка-

вої версії православної політичної теології, яка увібрала в себе вагомий здобутки західної політичної теології, що веде активний діалог з постмодерною філософією. Нас будуть цікавити особливості політичної теології П. Калаїцидеса. Які основні теми і проблеми вона піднімає і які рішення пропонує? Які впливи можна простежити на формування політичної теології П. Калаїцидеса? Які вона пропонує нові богословські рішення традиційних суспільних та політичних проблем та який має потенціал впливу на українську теологію?

Ступінь наукової розробленості

Існує не так багато критичних праць в яких здійснюється аналіз православної теології П. Калаїцидеса. Вітчизняні дослідники вивчали формування православної теології поч. XXI ст. та зокрема здійснили перші інтерпретації поглядів представників постнеопатристичної теології. Методологічна основа цих розвідок закладена в працях Ю. Чорноморця та Г. Христокіна, якими

Corresponding author:

¹ Волинська православна богословська академія (Луцьк, Україна)
E-mail: lozovutskiy@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5645-4309>

було запропоновано парадигмальний підхід до аналізу православної теології (Христокін, 2007; 2010; 2021; Чорноморець, 2013). Окремо Г. Христокін здійснив аналіз богословських методологій православної теології і зокрема постнеопатристики (2021). Політичну теологію загалом досліджували українські науковці К. Говорун (2017; 2019), А. Денисенко (2019), С. Чаплигін (2010), Д. Шевчук (2012), П. Шевчук (2020). Крім того, теологію П. Калаїцидаса у рамках своїх наукових пошуків розглядали В. Грицишин (2017), Г. Христокін (2021), Ю. Чорноморець (2011; 2017; 2019).

Мета дослідження і завдання

Для з'ясування передумов та ідейних витоків української православної теології ХХІ ст., зберігає актуальність осмислення найновіших тенденцій розвитку постнеопатристики, яка залишається мало дослідженою. Ми переконані, що українська богословська думка, що лише засвоює проблематику політичної теології має багато чому навчитися у П. Калаїцидаса. Саме тому важливо детальніше дослідити еволюцію теології П. Калаїцидаса, здійснити критичний аналіз її основних ідей, виявити ймовірні лінії впливу на українську теологію.

Основний текст

Однією з головних проблем спадщини «неопатристичного синтезу» є, з одного боку, відсутність розвинених політичних чи соціальних теоретичних проєктів, що, з іншого боку, поєднується з «прихованою» політичною теологією, яка проявляється в формуванні неопатристичною теологією особливої консервативної ідеології православної ідентичності. Як зазначає Кирило Говорун, певною мірою, неопатристична «теологія 1930-х» виступила проти «теології 1920-х» не лише на основі власне теологічних положень «повернення до Отців», але це протистояння мало й імпліцитний політичний вимір: якщо теологія «релігійно-філософського ренесансу», яку уособлювали о. С. Булгаков чи Миколай Бердяєв, мала умовно «ліберальну» теологічну та політичну спрямованість, то проєкт о. Георгія Флоровського вирізняється своєю реакційністю та консервативним спрямуванням на побудову православної ідентичності, що зорієнтована на історичне минуле й антизахідну риторику (Говорун, 2017; Говорун, 2019; Novorun, 2022). Основа такого консерватизму Флоровського, на думку о. К. Говоруна та інших сучасних дослідників, уходить своїм корінням в євразійський рух, до якого у свої ранні роки православний теолог належав. Так, не див-

лячись на те, що Флоровський достатньо швидко вийшов з цього руху та навіть почав його систематично критикувати, певні засадничі положення євразійства залишили важливий вплив і на «неопатристичному синтезі». К. Говорун наступним чином описує вплив євразійців на проєкт неопатристичного синтезу о. Г. Флоровського: «Хоча цей синтез не слід ототожнювати з євразійством, між ними є певна схожість, наприклад, міркування про унікальну цивілізацію, відмінну від Заходу. У «неопатристичному синтезі» о. Георгій фактично підмінив євразійську цивілізацію еллінською і переартикулював євразійський антизахід. Уявна західна схоластика стала головним приводом для його нападок на Захід. Цей прихований антизахідний і цивілізаційний порядок денний «неопатристичного синтезу» Флоровського наводить на думку про ще один парадокс у його богословському проєкті» (Novorun, 2022). Як зазначає К. Говорун, при фактичному відході Флоровського від євразійства, він зберіг загальну «схему», яку він і переклав на свою неопатристичну теологію: «Хоча після відмови від євразійства і заглиблення в богослов'я Флоровський декларативно дистанціювався від ідеологічних і політичних програм, він продовжував ідеологізувати і політизувати, тепер уже під прикриттям свого нового проєкту «неопатристичного синтезу». Утримуючись від прямого формулювання своєї політичної теології, як це робив його опонент о. Сергій Булгаков, о. Георгій Флоровський мав на увазі політичну теологію у своїх, здавалося б, аполітичних працях. Не дивно, що його богослов'я багато в чому було протилежним до булгаковського. На відміну від о. Сергія, о. Георгій пропагував консерватизм і антизахідництво. Ці ідеологічні програми також лягли в основу розвитку богослов'я і церковного життя в багатьох православних церквах протягом ХХ століття» (Novorun, 2022).

Таку ж позицію щодо євразійського компоненту в неопатристичній теології займає й П. Гаврилюк, який зазначає, що окрім традиційного анти-західного спрямування певних інтелектуальних кіл російської імперії (починаючи зі слов'янофілів), важливою умовою становлення неопатристичного проєкту стала загроза асиміляції православної етнічної ідентичності в умовах еміграції після більшовицького заколоту 1917 року та слідує за ним громадянської війни (Gavrilyuk, 2013, p. 79). Хоча Флоровського не можна звинуватити в «компенсаторному націоналізмі», євразійська орієнтація на Схід

знайшла своє оригінальне вираження в його пізній творчості, особливо в критиці західних впливів у «Шляхах російського богослов'я». Історіографія Флоровського, особливо його спроба використати грецьку патристику для того, щоб прокласти прямі шляхи російського богослов'я, була значною мірою зобов'язана євразійській культурній морфології, а в деяких аспектах намагалася її подолати. Флоровський осмислював зустріч православного християнського Сходу і гетеродоксального Заходу майже повністю у східних богословських термінах. Звернення до грецького патристичного богослов'я мало стати основою для цієї зустрічі. Концепція «західного полону» була підказана Флоровському не лише євразійцями та слов'янофілами, але й повсякденними реаліями російської діаспори, які диктували асиміляцію із Заходом як питання виживання. З часом Флоровський став менш зацікавлений у порятунку «душі російської нації» (євразійський фокус), а більш зацікавлений у звільненні російського православного богослов'я ХХ століття від західного полону через звернення до грецьких Отців Церкви. А саме, Флоровський вирішив відмовитися від вестернізації православного богослов'я і натомість шукати відновлення того, що він вважав справжньою ідентичністю цього богослов'я, через повторне віднайдення християнського еллінізму. Намагаючись компенсувати «західне псування» православного богослов'я, Флоровський трансформував «компенсаторний націоналізм» євразійства в християнський еллінізм Отців Церкви». Відповідно до цього, у своїх джерелах проект «неопатристичного синтезу» включав в себе стійкі консервативні анти-західні тенденції, які закладали основу того, як теологи «неопатристичного синтезу» бачили православну ідентичність.

Однак, вже на початку ХХІ століття низка сучасних православних теологів, визнаючи непродуктивність парадигми неопатристичної теології для побудови сучасної православної політичної теології, почали розробляти власні сучасні проекти «політичної теології», які б могли подолати теологічні та політичні вади мислителів «неопатристичного синтезу». Так, у 2012 році були опубліковані дві визначні для сучасної православної теології книги: “Orthodoxy and Political Theology” грецького теолога П. Калаїцидіса та “The Mystical as Political: Democracy and Non-Radical Orthodoxy” американського теолога грецького походження А. Папаніколау.

Починаючи своє дослідження з аналізу думки німецького мислителя-правника Карла Шмітта, який є творцем поняття та самого напрямку думки «політична теологія», П. Калаїцидіс підкреслює наступні особливості проєкту німецького католицького мислителя: твердження зв'язку авторитарного правління з «суверенною волею» Бога, як це стверджує К. Шмітт, вступає у пряме протиріччя з доктриною про Трійцю та жертовну кенотичну любов Бога до свого творіння. Визнаючи, що політична теологія К. Шмітта не може вважатися ні в якому сенсі інтелектуальною причиною політичного стану сучасної православної теології, П. Калаїцидіс вважає продуктивним та історично справедливим перенесення критик політичного проєкту К. Шмітта на дослідження візантійської політичної спадщини. Так, наприклад, грецький теолог звертається до праці Еріка Пітерсона «Монотеїзм як політична проблема», у якій автор критикує політичну теологію К. Шмітта з позицій тринітарної теології, за якою саме божественне життя у собі не є само-замкнутим «єдиноособним» вираженням суверенної волі, але Бог є Трійцею, де Три Лиця у своїй перихорезі рівних особистостей і конституують єдність Божественної сутності (Geréby, 2008, p. 8). Такий відхід німецького мислителя від тринітарної доктрини, на думку П. Калаїцидіса, є свідомим про-аріанською орієнтацією К. Шмітта, яка, звичайно, могла бути виключно імпліцитною. Порівнюючи такий аріанізм шміттової політичної теології з традицією візантійської «симфонії» між церквою та владою імператора, грецький православний теолог зазначає, що ствердження особливого релігійного значення влади візантійського базилевса так само пов'язане з певними аріанськими тенденціями, що знаходить своє підтвердження в теології одного з перших значних захисників інтеграції церковних структур в поле політичної влади імператора, а саме у Євсевія Кесарійського, який відомий своєю прихильністю до певних форм субординацизму (Kalaitzidis, 2012, p. 19). Крім того, П. Калаїцидіс особливо підкреслює той факт, що східно-римська імперія розглядалася Євсевієм та іншими теоретиками «симфонії» як, у певному сенсі, «здійснений есхатологічний стан» християнської спільноти. «У випадку Візантії, якщо згадати екзегези Карла Шмітта, ми маємо релігійну форму есхатології, образ кінцевої форми історії, яка ототожнюється з історичним політичним утворенням – Візантійською імперією. Євсевій Кесарійський

вважається засновником цього своєрідного політичного богослов'я, але йому, здається, передували такі християнські письменники, як Юстин, Татіан, Феофіл Антіохійський, Афінагор, Мелетій Сардиський, Оріген, Тертуліан, Лактанцій, Феодорит Кіррський, а пізніше літописці Георгій Преподобний (також відомий як Георгій Грешник), Лев Граматик, Феодосій Мелітен, Георгій Кедрен та Іоанн Скилица» (Kalaitzidis, 2012, р. 29–30). Ця теологічна хиба, що вплинула на становлення візантійського цезарепапізму, однак, залишається теоретичною основою і для значної кількості теорій сучасних православних мислителів та цінностей громадських церковних рухів. П. Калаїцидіс вказує на історію руху «Зої» в Греції, який виступав з позицій грецького етатизму, що привело, в кінцевому підсумку, до підтримки авторитарних та відверто фашистських режимів в Греції у ХХ столітті. Головною лінією критики, яку проводить П. Калаїцидіс проти такого консервативного та авторитарного погляду на природу політичної влади на православному Сході (але також і на католицькому Заході!), є те, що така «політична теологія» вступає в пряме протиріччя з засадничими принципами та доктринами православної теології: «У християнській, інкарнаційній перспективі, однак, Бог не нав'язує себе як зовнішній авторитет або через юридичний примус. Натомість Бог приходять в особі Ісуса Христа – втіленого, розп'ятого і воскреслого Сина і Слова Божого – як внутрішня присутність, як кенозис і самопожертва еросу, як любов і свобода, даруючи людині примирення з Богом через усиновлення, вічне життя і союз з Богом, закликаючи її до спілкування і стосунків з Ним і пропонуючи їй можливість брати участь у способі життя (τρόπος ζωής) Пресвятої Трійці. Цей тринітарний спосіб життя є, як відкрив нам Ісус Христос, любов'ю і сопричастям Божественних Осіб, рівних за честю, які взаємопроникають одна в одну у взаємній любові» (Kalaitzidis, 2012, р. 36). Відтак, така теологія тринітарного любовного життя має прокласти шлях до формування особливого розуміння вільних міжособистісних стосунків: «Тут ми маємо перспективу, визначену новою реальністю у Христі, реальністю синівства через усиновлення, а також заклик до стосунків і сопричастя з Триединим Богом, який є конститутивним для людини, Богом, який є водночас і «Іншим» (Allos) par excellence, і інтимно близьким до людини через Христа Ісуса. І в цій перспективі вимога автономії не обмежується

посиланням на себе і егоїстичною, нарцистичною впевненістю в собі, але, запозичуючи у Таноса Ліповатца, стосується автономії кінцевого суб'єкта» (Kalaitzidis, 2012, р. 37). Більше того, навіть сучасні православні теологи, такі як Зізіулас чи Яннарас, які відстоюють окреслені вище теологічні позиції, засновані на визнанні значення особистості та міжособистісних відносин, як віддзеркалення любові тринітарного життя, зберігають, в кращому випадку, мовчання щодо наведених вище проблем політичного православ'я чи, як у прикладі з Х. Яннарасом, поєднують таку теологію з прославленням візантійського політичного ладу як найбільш природного стану православної спільноти.

Іншою проблемою східної «політичної теології» є те, що православна теологія ХХ ст. розвивалася поза межами інтелектуального контексту західного християнства, що позначилося і на відсутності внутрішньої рефлексії щодо авторитарних політично-теологічних тенденцій, які на Заході були представлені католицькою «теологією суверену» Карла Шмітта, а на Сході – багатовіковою традицією «симфонії». Так, вже в 1960-х роках серед західних теологів почався процес переосмислення сутності «політичного», виходячи з власне теологічних позицій, які виразно відрізняються від вихідних положень теології К. Шмітта. На чолі цього «руху» стояли німецький католицький теолог Йоганн Баптист Метц, німецькі протестантські теологи Юрген Мольтман, Доротея Зелле та інші. Крім того, як зазначає П. Калаїцидіс, при дослідженні сучасної політичної теології неможливо ігнорувати «теологію визволення», що була заснована та розвивалася перуанським домініканським католицьким мислителем Густаво Гуттьєресом, який стверджував єдність духовного та політичного/соціального визволення кожної окремої людини та кожної соціальної групи. Ці та багато інших «політичних теологій», що центровані на різних сторонах загальної емансипації людини, є наслідком поступового переосмислення та подолання теологічних та політичних вад релігійного обґрунтування авторитарних чи ультраправих політичних ладів.

Повертаючись до християнського Сходу, П. Калаїцидіс висуває цілу низку питань та претензій до православної теології ХХ століття: «Чому, за рідкісними винятками, православ'я не розвинуло «політичного богослов'я», в цьому дрогому, визвольному і радикальному значенні цього терміну? Чому видатні православні богослови

недооцінювали або навіть не розуміли значення і змісту політичного богослов'я? Чому ідея «богословської або християнської лівиці» не розвинулася в Православ'ї, як це сталося майже у всіх країнах Західної Європи та Америки? І, крім того, оскільки ми часто розглядаємо елементи політичного богослов'я *avant la lettre*, чи можемо ми екстраполювати їх з текстів, написаних Отцями Церкви?» (Kalaitzidis, 2012, p. 53). Перша відповідь, значною мірою, вже була надана вище: у православних країнах чи, вужче, у православній теології ХХ ст. ще живою залишалася політична спадщина Візантії, яка спиралася на особливі теократичні/цезарепапістські традиції. Ця спадщина зберігала свій вплив і у часи османського правління в православних громадах Малої Азії та на Балканах: «З цієї причини, незважаючи на кінець Візантії та панування Османської імперії, всі православні народи (крім Росії) все ще поділяли спільну долю. Для православних народів Балкан і Близького Сходу ця спільна доля була позначена (а) системою мілетів (етнічних груп), яка служила релігійною основою і яка заохочувала (хоча і не завжди) гармонійне співіснування і культурне та релігійне розмаїття в османському світі, що призвело до створення османської ойкумени; (б) етнархічна роль Церкви – тобто взяття на себе, насамперед з боку Вселенського Константинопольського Патріархату, політичної відповідальності та ролі представника всіх православних колишньої Римської імперії (а не тільки греків) перед султаном-язичником» (Kalaitzidis, 2012, p. 66–67). Узагальнюючи, православні церковні інституції потрапили в «пастку» етноцентризму та стали «повністю занурені в історію», ставши просто одним з гравців на полі поступово зростаючого націоналізму в православних країнах. Православна ідентичність, так само, стала редукованою до етно-культурної спільноти, в якій православне церковне життя стало лише однією з рис цієї спільноти. Саме в таких історичних умовах Православна Церква втратила розуміння своєї первинної місії: космічна трансформація усього творіння та зібрання його в єдине Тіло, як свідectво спільноти, що має досвід Царства Небесного та усі свої дії спрямовує на створення основи для настання цього Царства на землі, в просторі історії.

Говорячи про сучасний стан православних інституцій, П. Калаїцидіс вказує на хибу достатньо розповсюдженої форми православного «антиглобалізму», яку можна узагальнити наступним

положенням: «Церква погоджується з економічною глобалізацією і не погоджується з культурною глобалізацією» (Kalaitzidis, 2012). На думку грецького теолога, ця теза вказує на дуже глибоку ваду сучасної православної ідентичності, у якій значення культурної автономії є вищою за захист фундаментальних для євангельського нарративу дій, таких як захист бідних, пригноблених як у соціальному, політичному, так і економічному смислах: «Те, що сталося тут, є повним перевертанням євангельських критеріїв: захист слабких і нужденних, який був абсолютним пріоритетом у проповіді Христа, до такої міри, що був іконою самого Бога, відійшов на другий план і був поставлений на друге місце за захистом зникаючої етнічної та культурної ідентичності, тобто за апріорними зв'язками, які в очах Христа мали другорядне значення і фактично перешкождали приходу Христа і принижували зміст і значення його проповіді, апріорними зв'язками, які в очах Христа були справами другорядними або які фактично перешкождали приходу і принижували зміст Царства Божого, як ми бачимо на прикладі національно-релігійного руху зелотів, до якого належав Юда Іскаріот, що врешті-решт зрадив Христа» (Kalaitzidis, 2012, p. 72). Тож, горизонт християнського благовістя був зведений до вузьких меж етно-теології та націоналізму народів, що прагнуть до визволення (що було актуальним для багатьох балканських православних народів у ХІХ ст.) чи народів, що центровані на ідеалі міцної авторитарної державної влади (наприклад, ідеалізація російського царизму чи балканських монархій). Захист цих культурних особливостей, що були обумовлені історичними змінами, які дуже часто суперечили первинним положенням християнської теології Нового Завіту, стали головною рисою православної ідентичності на початку ХХ століття. Теологія «неопатристичного синтезу», хоча й наголошувала на необхідності творчої рецепції традиції, але у самій своїй суті була так само проєктом захисту певної «православної ідентичності», що у своєму «поверненні до Отців» підкріплювала консерватизм православної теології.

Після свого критичного огляду «політичної спадщини» православної теології ХХ століття та проблем сучасної православної ідентичності, П. Калаїцидіс переходить до «позитивної» сторони свого проєкту сучасної політичної теології. Перш за все, грецький теолог акцентує увагу читача на тому, що у сучасному розділенні життя

суспільства на «державу», «громадянське суспільство» та «приватне життя», Церква, на відміну від традиційного «симфонічного» розуміння, належить не до держави, але до сфери громадянського суспільства. Те, що церква діє в межах громадянського суспільства не має означати те, що вона має залишатися на позиціях захисту окреслених вище ідеологічних позицій етнічного націоналізму, спроб суспільної реставрації візантійських політичних форм чи, ширше, відновлення середньовічного «християнського світу». Крім того, залучення церкви в публічне життя не може бути таким, що претендує на особливий авторитет чи навіть «силу»: «У публічній сфері, до якої залучені й інші релігійні спільноти, а також особи з іншими релігійними поглядами чи навіть без релігійної приналежності, Церква і кожна релігія не може втручатися силою чи оголошенням нових релігійних війн, але повинна поважати невід'ємну свободу кожного іншого, кожного, хто відрізняється від інших, але не перестає бути образом Іншого *par excellence*» (Kalaitzidis, 2012, p. 82).

Це положення посилюється й загальним станом, у якому знаходиться сучасне західне суспільство – з секуляризацією. «Секулярна доба» встановлює дуже чіткі та суворі межі впливу Церкви чи будь-якої іншої релігійної інституції на різні галузі суспільного життя, від економіки до політики. Тим не менш, таке обмеження, на думку П. Калаїцидіса, не має суттєво впливати на те, яку Церква має установку по відношенню до суспільного життя: на думку грецького теолога, християнська громада спрямована на служіння («дияконію») та трансформацію як суспільства, так і усього космосу, а не на утвердження політичної сили в межах певного історичного та культурного контексту. Засадниче значення цього «поклику» християн у світі вказує на необхідність переосмислення того, як православні християни бачать своєї місце у сучасному чи пост-сучасному світі: «Можливо, синтезом, якого ми шукаємо в сьогоденній період пізнього модерну, з його тенденцією до втечі в постмодерн і його десекуляризації, міг би стати церковний і богословський дискурс, який стосується спільноти громадян, цього нового елементу і нового досягнення нашого часу – дискурс, який повинен говорити з суспільством і публічним простором, які все менше і менше ототожнюються з державою і громадянською владою; дискурс, який поважатиме всі позитивні досягнення сучасності та секуляризації, який не забуватиме про природу релігійних об'єднань, природу гли-

боко добровільну і засновану на свободі волі, не пов'язану з державою чи сильними світу цього» (Kalaitzidis, 2012, p. 83).

Водночас, таке включення православної Церкви має пройти шлях осмислення та визнання неадекватності перекладання минулих історичних форм мислення і тим паче суспільного та політичного ладу на сучасні умови та проблеми: «Цей публічний дискурс про Церкву і богослов'я не може, однак, відтворювати форми і прототипи середньовічного «християнства» чи візантійської теократії. Він також не може мати тенденцій до домінування чи амбіцій у світі, не може бути одержимим неоромантичними мріями про повернення до якогось домодерного «християнського» суспільства чи «християнської» імперії (чи то візантійської/римської, чи царської Росії, чи навіть сучасних балканських монархій)» (Kalaitzidis, 2012, p. 84). Окрім цього, П. Калаїцидіс пропонує й можливу позитивну програму такого включення православних християн в західний світ, оновлений «дискурс», який має свій ґрунт в традиційній православній думці: «Церковний публічний дискурс, безумовно, повинен мати чітке і вичерпне посилення на ідею тіла і сопричастя, з якими ототожнюється сутність і буття Церкви, але за чіткої умови, що це служіння має характер харизматичного служіння, а не авторитету чи присутності, нав'язаної ззовні чи згори... Публічна церковна роль повинна втілювати етос Христа. Вона має бути свідченням нової реальності, в якій живе Церква, і протестом проти соціального та інституційного зла, а також проти порушення людської гідності та свободи; вона має бути голосом на захист «іншого», «чужинця», найменшого з наших братів, нужденних, слабких, жертв історії, які є іконами «іншого» *par excellence*, «чужинця» *par excellence*» (Kalaitzidis, 2012, p. 84). Тож, традиційна православна теологія може надати міцну основу для побудови чи, точніше, відтворення розуміння християнства як сили, що спрямована на емансипацію та захист «інших», «нужденних», «слабких» тощо.

Окреслена вище зміна свого розуміння Церкви в суспільному житті, для П. Калаїцидіса, знаходить свій ґрунт в есхатології як в одному з головних розділів православної теології, що походить з теології Нового Завіту, яка центрована на свідоцтві наближення Царства небесного, віку прийдешнього, у якому буде досягнуто повне визволення людства від усіх обмежень «рабства», як у духовному, так і в соціальному, культурному

чи політичному вимірах, які в есхатологічному горизонті стануть єдиними. Першою важливою рисою ранньої Церкви грецький теолог визначає її додання традиційних для елліністичного суспільства культурних, етнічних, класових чи гендерних обмежень: «Церква – це новий Ізраїль, новий вибраний народ Божий, «Ізраїль Божий» (Гал. 6:16), «рід вибраний, царське священство, народ святий, Божий власний народ» (1 Петр. 2:9), «залишок, вибраний за благодаттю» (Рим. 11:5), тобто святий Божий народ в останні часи, для якого залишаються дійсними всі обітниці Старого Завіту. Церква є есхатологічною спільнотою, есхатологічним Ізраїлем, якому, однак, чужі будь-які претензії на винятковість, дух ізоляціонізму, провінціалізму і трайбалізму. Вона заснована не на біологічному походженні «по плоті» від Авраама, а на нових стосунках у Христі благодаті та праведності між Богом і людиною» (Kalaitzidis, 2012, р. 95). Головним «змістом» життя Церкви як есхатологічної спільноти було «активне очікування» Царства та трансформація оточуючого світу відповідно до цього, з одного боку, пережитого досвіду Царства, але, з іншого боку, розуміння більш повного розкриття цієї таємниці в майбутньому.

Крім того, важливим елементом Церкви як есхатологічної спільноти є й те, що «досвід Царства» як стрижня, довкола якого збираються вірні, виражається та здійснюється в Євхаристії: «Божественна Євхаристія – це таїнство єдності та сопричастя в Тілі Христовому, яким є Церква. Це таїнство рівності та участі, універсального спілкування між Богом, нашими ближніми та творінням, оскільки в Божественній Євхаристії, а точніше з Божественною Євхаристією як відправною точкою, будь-який фізичний зв'язок та ієрархія, будь-який створений і тлінний поділ на стать, расу, національність, мову, культуру, соціальний клас, ієрархію та походження релятивізуються і долаються» (Kalaitzidis, 2012, р. 101). Включення євхаристичної теології в політичний проєкт П. Калаїцидіса вказує на близькість думки грецького теолога до думки Зізіуласа (особливо його статті «Ранньохристиянська спільнота») та Дж. Мануссакіса, які стверджують «анархічний принцип євхаристичної теології», яка долає розділення між майбутнім та теперішнім, між універсальним та партикулярним, долає будь-які ієрархічні обмеження.

Розглядаючи те, як така есхатологічна перспектива може трансформувати сучасну православну

ідентичність чи, точніше, як вона може повернути православних теологів та вірян загалом до первинного сприйняття себе ранніми християнами, П. Калаїцидіс зазначає, що Церква як есхатологічна спільнота заснована на ідентичності, що не є замкнутою на минулому, але є фундаментально спрямованою на майбутнє як «місце», з якого християни очікують Царство Небесне. Однак, важливим зауваженням з боку грецького теолога є те, що Церква сама по собі ще не є здійсненим Царством, не є інституцією, що виражає собою здійснену есхатологію, але є лише «шляхом до» цього Царства, динамічною спільнотою, що відкрита до сприйняття віку прийдешнього: «Життя Церкви позначене динамічним процесом становлення, безперервним перетворенням, і таким чином вона поступово стає Царством Божим. Повне ототожнення Церкви з Царством Божим не тільки об'єктивує останнє і спотворює життя першого, але й перетворює Церкву на авторитарну інституцію і традиціоналістську секту, скам'янілий організм, застиглий у формах цього світу, який абсолютизує значення минулого на шкоду майбутньому, а також на шкоду діяльності і присутності Святого Духа» (Kalaitzidis, 2012, р. 107–108).

Отже, підкреслення дистанції між актуальним станом церковного життя та внутрішньою метою цього життя – есхатомом, має вберегти християн від 1) авторитарних тенденцій, що можуть зростати на ствердженні досягнення есхатологічної перспективи конкретно історичною спільнотою та 2) від традиціоналізму, який розглядає Традицію «археологічно», а не в перспективі «есхатологічної інверсії», за якою Традиція вказує не на подію минулого, але на перед-знання про подію майбутню: «Церква, таким чином, не є Царством, але вона стає Царством; Церква є прообразом та іконою Царства, «прообразом та іконою Бога», за словами св. Максима Сповідника, оскільки вона виконує, наслідуючи Бога, ту ж саму об'єднуючу роботу. Але ця робота зводиться нанівець, а очікування Царства Божого відкидається в небуття, коли Церква заграє з ідеями мирської влади і мріями про теократію, коли життям Церкви – як і суспільства в цілому – керує дух авторитаризму, який є нічим іншим, як підпорядкуванням тиранічному пануванню егоїзму, ірраціональності пристрастей, силі і владі смерті. Церква, таким чином, все ще перебуває в статусі *viae* (в дорозі), а християни живуть між двома вирішальними точками – Воскресінням

і есхатонном, опиняючись «між», і це визначає їхній вибір і цінності» (Kalaitzidis, 2012, p. 109). Есхатологічний горизонт буття Церкви, за П. Калаїцидісом, має «визволяти» її від включення в тиранічні та насильницькі дії цього світу, бо дійсна «батьківщина» християн знаходиться в «віці майбутньому».

Вкрай важливим джерелом для політичної теології П. Калаїцидіса є теологія Вселенського патріарха Варфоломія, якому він і присвятив свою книгу «Православ'я та політична теологія». У своїй книзі «У світі, але не від світу» патріарх Варфоломій підкреслює нерозривний зв'язок християнського свідоцтва реальності Воскресіння як есхатологічного горизонту Церкви та відкритість до глобальних політичних, соціальних та економічних викликів. «Коли православні християни згадують про Воскресіння, вони не переймаються насамперед інтелектуально тим, як насправді відбулося це чудо. Насправді, вони думають не стільки про порожню могилу, скільки про відкритий гріб, який залишається відкритим запрошенням для тих, хто вірить. Чудо воскресіння закликає до відкритості, щоб визнати реальність темряви всередині нас і навколо нас, визнати нашу роль і відповідальність за відмову викоринити страждання в нашому світі» (Ecumenical Patriarch Bartholomew, 2009, p. 125). Лише таке визнання та сповідання «темряви всередині нас» перед лицем Воскресіння може стати основою для реального залучення в справу та проблеми самого світу: «Тоді, коли ми чесно стаємо перед реальністю нашого зла – щиро визнаємо і молитовно сповідуємо кривду, яку завдаємо ближньому в суспільстві і в глобальній спільноті, а також зловживання, з яким ставимося до ресурсів землі, – в той самий момент усвідомлення ми також здатні сприйняти надію і світло Воскресіння. Тільки тоді ми зможемо зрозуміти зв'язок між Воскресінням і наявністю війни, расизму, глобального потепління і тероризму в нашому світі. Бо тоді ми також зможемо розгледіти світло Воскресіння в наших серцях і в нашому світі» (Ecumenical Patriarch Bartholomew, 2009, p. 125). Наведена перспектива Вселенського патріарха стає джерелом звернення православної церкви до таких сучасних глобальних питань та проблем, як, наприклад, екологічні загрози, висвітленню яких присвячена інша книга патріарха Варфоломія «На землі, як і на Небі» (Ecumenical Patriarch Bartholomew, 2011).

Орієнтація на есхатологічний горизонт, за П. Калаїцидісом, робить відносини кенотич-

ної любові та служіння головними виразниками Життя Церкви як есхатологічної спільноти, що, з одного боку, відповідно до Втілення є включеним в «історичну плоть» світу, але, з іншого боку, «не від світу», що виражається в незводимості церковного життя та його Істини до якогось окремого історичного контексту чи форми, що дуже часто супроводжується включенням церковних структур в «гру» панування та нав'язування сил, яка є характерною для простору історії. Скоріше, християнська громада має нести в світ, що розривається насильством та владою, свідоцтво нового світу та нового життя Царства Небесного, що долає усі форми пригноблення: «У цьому новому світі немає місця страху і покаранню, владі і гнобленню, оскільки вони є наслідками гріха і проявами занепаłego світу, який долається в есхатоні» (Kalaitzidis, 2012, p. 128). Більш того, П. Калаїцидіс прямо стверджує анархічність християнської етики: «Християнська етика є анархічною, тому що вона есхатологічна і христоцентрична, і тому що вона – за прикладом Ісуса Христа – є аскетичною етикою добровільної відмови від Его та індивідуальної самодостатності, сили і влади. Отже, кожне втручання Церкви у владу, кожна її спроба створити християнську державу, кожна її мрія про повернення до ідеального теократичного «християнського» суспільства чи імперії є аберацією, викривленням і суперечністю» (Kalaitzidis, 2012, p. 130–131). Тобто, сприйняття жорстких авторитарних рис та силового впливу на суспільство призводить до втрати найбільш суттєвого в церковному служінні – аскетичної практики емансипації усіх особистостей та побудова вільних любовних міжособистісних відносин.

Цю лінію ствердження анархічності як прямого наслідку християнської есхатології продовжує й інший сучасний православний теолог з Боснії та Герцеговини – Давор Джалто, який розвиває цю тезу у своїй книзі “Anarchy and the Kingdom of God: From Eschatology to Orthodox Political Theology and Back” (Džalto, 2021). Головною тезою цієї книги є ствердження того, що православна теологія, виходячи зі своєї есхатологічної спрямованості, ніколи не може виступати захисницею жодного конкретного політичного ладу, який завжди є в більшій чи меншій формі «режимом насильства та панування». Перенесення свого центру в есхатон, тобто за межі історії, є фактичним осудженням кожної окремої історичної політичної форми, що визнається недосконалою та відпавшою від цього

«есхатологічного початку». Більш того, автор загалом засуджує побудову будь-яких конкретних історичних «форм влади», що можуть бути представлені не лише політичними режимами, але й, наприклад, теоретичною системою пропозицій, самозамнутим дискурсом, що робить неможливою есхатологічну відкритість до майбутнього, з якого має прийти повнота істини. Однак, повертаючись до саме політичного виміру цієї проблеми, Д. Джалто зазначає, що: «Розглядаючи різноманітні виклики, які ставлять перед нами сучасні владні структури, християнські мислителі повинні бути дуже обережними, щоб не повторити помилок минулого. Вони ніколи не повинні будувати богословські наративи, які прославляють чи виправдовують будь-який суспільний лад чи ідеологію як ідеальні чи «християнські». Ідеальним суспільством, з християнської точки зору, може бути лише Царство Боже. Тільки там міжлюдські стосунки і саме існування кожної людини ґрунтується на свободі та любові. У такому «суспільстві» зовнішнє і авторитетне здійснення влади не є ні можливим, ні потрібним» (Džalto, 2021, p. 234). На протигагу тенденціям до створення будь-яких «владних структур», християнська спільнота має бути центрована не на «системах необхідності» (які можуть бути як політичними, культурними, так і метафізичними), але на особливій практиці певної форми життя – міжособистісної вільної любові, де відносини, окрема особистість і її свобода стають головною і єдиною цінністю в суспільному житті, виходячи з християнської перспективи. Тому, на думку Д. Джалто, Церква в сучасному суспільстві має займати (в більшій чи меншій мірі) критичну позицію, що судить усі історичні, культурні, політичні чи соціальні форми та контексти існування: «З цієї перспективи християнство постає як таке, що протистоїть усім системам та ідеологічним конструкціям (включно з формально «християнськими»), які розуміються як цінніші за саму людину в її конкретності та унікальності, за її особисту ідентичність. Християнство повинно бути проти всіх систем, правил чи порядків, які нав'язуються (внутрішньо чи ззовні) як необхідність. Автентичне християнство висту-

пає – і навіть бере участь у творенні світу, який є результатом нашої свободи, а не незалежним від неї. З точки зору християнської віри, якщо щось є «необхідним», або якщо існують переконливі «докази» цього, це не є (онтично) істинним» (Džalto, 2021, p. 249–250). Виходячи з цього, Д. Джалто зазначає, що будь-які проекти побудови «християнського суспільства» чи «християнської держави» є протиріччям, яке вступає в конфлікт з одвічною «соціальною критикою» Царства, яке єдине є «простором», у якому досягається досконалість і єдність людської спільноти, відлуння та пере-очікування якої сповіщає літургійна спільнота в таїнстві Євхаристії.

Висновки

Сучасна православна теологія П. Каліцидіса критикує та відкидає певні консервативні елементи спадщини неопатристичної теології. Вона спрямована на радикальне переосмислення місця політичного в православній теології та сприяє зміні відношення до політики як в межах думки православних теологів ХХ ст., так і багатомістової традиції «симфонії» політичної влади та церковних структур загалом. Головним чином, представники сучасної політичної теології долають обмеження «етнотеології», синтезу націоналізму поневоєних народів з Церквою, апологію Церквою авторитарних режимів та тотальне неприйняття ліберальної демократії та прав людини, відкидання будь-яких західних секулярних форм суспільного ладу та політичної думки. Позитивною стороною таких теолого-політичних проектів є ствердження внутрішньої суголосності традиційних фундаментальних положень православної теології, таких як есхатологія, «реалізм боголюдського спілкування», тринітарна теологія, христологія тощо, з модерними політичними проектами ліберальної демократії, теорією прав людини та свободи слова як найбільш близьких до ідеалів християнської практики та церковного життя сучасних соціально-політичних форм. Відтак, наведені ідеї сучасних православних теологів закликають вірян Православної Церкви до активного залучення в сучасні демократичні процеси, до визнання себе силою, що прагне до вільного залучення всього світу до бого-людського спілкування.

Список використаних джерел

Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. В українському перекладі з паралельними місцями та додатками. Київ : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2017. 1152 с.

Говорун К. Українська публічна теологія. Київ : Відкритий Православний Університет Святої Софії, ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 144 с. (Сер. «Бібліотека відкритого православ'я»)

- Говорун К. Політичне православ'я. Київ : Дух і Літера, 2019. 152 с.
- Грицишин В. Православна думка доби постмодерну: Філософсько-релігієзнавчий аналіз : дисер. ... канд. філос. наук. : 09.00.11 – релігієзнавство. Рівне, 2017. 180 с.
- Денисенко А. Теологія визволення: ідеї, критика, перспективи. Київ : Дух і Літера, 2019. 192 с.
- Христокін Г.В. Методологія православної теології в її парадигмальних трансформаціях : монографія. Ірпінь : УДФСУ, 2021. 404 с. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39848/Khrystokin_dis.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Христокін Г. В. Неопатристика як парадигма сучасної православної теології. *Українське релігієзнавство*. 2007. № 43. С. 61–69. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15030/07-Kristokin.pdf?sequence=1>
- Христокін Г. В. Парадигмальна еволюція сучасної Православної теології як неопатристики та постнеопатристики: Методологічний Аспект. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2020. Вип. 2. С. 59–70. URL: <http://philosophy.visnyk.zu.edu.ua/article/view/222010/222173>
- Чаплигін С. Політична теологія. 24.11.2010. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/politichna-teologia1484>
- Чим займається новітня теологія?. Актуальна розмова про розвиток богослов'я в Україні та світі з Ю. Чорноморцем. 14.11.2019. URL: https://risu.ua/chim-zaymayetsya-novitnya-teologiya-aktualna-rozмова-pro-rozvitok-bogoslov-ya-v-ukrajini-ta-sviti_n101341
- Чорноморець Ю. П. Православна теологія на шляху до нової парадигми. Філософська думка – Sententiae: Спецвипуск. № 3. 2012. *Християнська теологія і сучасна філософія*. Вінниця : ВДТУ, 2013. С. 74–88.
- Чорноморець Ю. «Необхідність української Радикальної ортодоксії». *risu.org.ua*. 17.10.2011. URL: https://risu.ua/neobhidnist-ukrajinskoji-radikalnoji-ortodoksiji_n51453
- Чорноморець Ю. Яким буде християнське соціальне вчення в XXI столітті? *risu.org.ua*. 17.11.2017. URL: https://risu.ua/yakim-bude-hristiyanske-socialne-vchennya-v-xxi-stolitti_n52012
- Шевчук Д. Історичні трансформації та сучасні концепції політичної теології. *Наукові записки НаУОА. Серія: Культурологія*. Вип. 10. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. С. 176–187. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/1519/1/19.pdf>
- Шевчук П. Політична теологія радикальної ортодоксії : дис. ... канд. філософ. н. : 09.00.14 – богослов'я (041 – Богослов'я) / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України. Київ, 2020. 194 с. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.21/Shevchuk_disertacia.pdf
- Džalto D. Anarchy and the Kingdom of God: From Eschatology to Orthodox Political Theology and Back. Fordham University Press, 2021. 320 p.
- Ecumenical Patriarch Bartholomew. In the World, Yet Not of the World: Social and Global Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew. Fordham University Press, 2009. 350 p.
- Ecumenical Patriarch Bartholomew. On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew. Fordham University Press, 2011. 388 p.
- Gavrilyuk P. Georges Florovsky and the Russian Religious Renaissance (Changing Paradigms in Historical and Systematic Theology). Oxford, 2013. 320 p.
- Geréby G. Political Theology versus Theological Politics: Erik Peterson and Carl Schmitt. *New German Critique* No. 105, Political Theology, 2008. Pp. 7–33
- Hovorun C. Orthodox Political Theology. 2023. URL: <https://www.saet.ac.uk/Christianity/OrthodoxPoliticalTheology>
- Hovorun C. Is Scholasticism a Pseudomorphosis? Identifying the Political Theology of Fr. Georges Florovsky. URL: <https://iota-web.org/2022/02/04/political-theology-of-georges-florovsky/>
- Kalaitzidis P. Orthodoxy and Political Theology. World Council of Churches, 2012. 148 p.

REFERENCES

- Bibliia (2017). The Bible. Books of the Holy Scriptures of the Old and New Testaments in Ukrainian translation with parallel passages and appendices. Kyiv: Vydannia Kyivskoi Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu. 1152.
- Hovorun, K. (2017). Ukrainian Public Theology. Kyiv: *Open Orthodox University of St. Sophia, Spirit and Letter*: 144. (Series “Library of open orthodoxy”).
- Hovorun, K. (2019). Political Orthodoxy. Kyiv: *Dukh i Litera*, 152.
- Hrytshyn, V. (2017). Orthodox thought of the postmodern era: Philosophical and Religious Analysis. Thesis for the degree of Candidate of Philosophy, specialty: 09.00.11 – Religious Studies. Rivne. 180.
- Denysenko, A. (2019). Theology of Liberation: Ideas, Criticism, Prospects. Kyiv: *Dukh i Litera*. 192.
- Khrystokin, H.V. (2021). Methodology of Orthodox Theology in its Paradigmatic Transformations: A monograph. Irpin: UDFSU. 404. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39848/Khrystokin_dis.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Khrystokin, H.V. (2007). Neopatristics as a paradigm of modern Orthodox theology. *Ukrainian Religious Studies*. № 43. 61–69. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15030/07-Kristokin.pdf?sequence=1>.
- Khrystokin, H.V. (2020). Paradigmatic Evolution of Modern Orthodox Theology as Neo-Patristic and Post-Neopatristic: Methodological Aspect. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Philosophical Sciences*. Issue 2. 59–70. URL: <http://philosophy.visnyk.zu.edu.ua/article/view/222010/222173>.
- Chaplygin, S. (2010). Political theology. 24.11.2010. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/politichna-teologia1484>.
- What does contemporary theology do? A topical conversation about the development of the theology in Ukraine and the world with Y. Chornomorets. 14.11.2019. URL: https://risu.ua/chim-zaymayetsya-novitnya-teologiya-aktualna-rozmoiva-pro-rozvitok-bogoslov-ya-v-ukrajini-ta-sviti_n101341.
- Chornomorets, Yu. P. (2013). Orthodox theology on the way to a new paradigm. *Philosophical Thought-Sententiae: Special issue*. № 3. 2012. Christian Theology and Modern Philosophy. Vinnytsia: VDTU. 74–88.
- Chornomorets Y. (2011). “The Necessity of Ukrainian Radical Orthodoxy”. *risu.org.ua*. 17.10.2011. URL: https://risu.ua/neobhidnist-ukrajinskoji-radikalnoji-ortodoksiji_n51453.
- Chornomorets, Y. (2017). What will be the Christian social doctrine in the XXI century? *risu.org.ua*. 17.11.2017. URL: https://risu.ua/yakim-bude-hristiyanske-socialne-vchennya-v-xxi-stolitti_n52012
- Shevchuk, D. (2012). Historical transformations and modern concepts of political theology. *Scientific Notes of the National University of theological studies. Series: Culturology*. Issue 10. Ostroh: Publishing House of the National University of Ostroh Academy. 176–187. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/1519/1/19.pdf>.
- Shevchuk, P. (2020). Political theology of radical orthodoxy. Dissertation for the degree of Candidate of Philosophical Sciences in the specialty 09.00.14 – Theology (041 – Theology). Drahomanov National Pedagogical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv. 194. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.21/Shevchuk_disertacia.pdf.
- Džalto, D. (2021). Anarchy and the Kingdom of God: From Eschatology to Orthodox Political Theology and Back. Fordham University Press. 320.
- Ecumenical Patriarch Bartholomew. (2009). In the World, Yet Not of the World: Social and Global Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew. Fordham University Press. 350.
- Ecumenical Patriarch Bartholomew. (2011). On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew. Fordham University Press. 388.
- Gavrilyuk, P. (2013). Georges Florovsky and the Russian Religious Renaissance (Changing Paradigms in Historical and Systematic Theology). Oxford. 320.
- Geréby, G. (2008). Political Theology versus Theological Politics: Erik Peterson and Carl Schmitt. *New German Critique*. No. 105, Political Theology. 7 – 33.
- Hovorun, K. (2023). Orthodox Political Theology. URL: <https://www.saet.ac.uk/Christianity/OrthodoxPoliticalTheology>.
- Hovorun, K. (2022). Is Scholasticism a Pseudomorphosis? Identifying the Political Theology of Fr. Georges Florovsky. URL: <https://iota-web.org/2022/02/04/political-theology-of-georges-florovsky/>
- Kalaitzidis, P. (2012). Orthodoxy and Political Theology. *World Council of Churches*. 148.

VASYL, LOZOVYTSKYI – candidate of Theological Sciences, associate professor,
 Head of the Department of Holy Scripture and Theology
 of the Volyn Orthodox Theological Academy (VOTA) (Luts'k, Ukraine),
 E-mail: lozovutskiy@gmail.com, decane@vpba.org
 ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5645-4309>

MODERN ORTHODOX POLITICAL THEOLOGY OF PANTELIS KALAITZIDIS

Abstract

Orthodox theology at the beginning of the twenty-first century is undergoing changes and producing new forms due to the global transformations of our time. A sign of change in Orthodox theology is the emergence of theologies that assimilate the language and issues of contemporary philosophy. The article analyzes the contemporary Orthodox theology of P. Kalaitzidis, which criticizes certain conservative elements of the heritage of neo-patristic theology. Political theology, as a fairly new phenomenon in Orthodoxy, is aimed at radically rethinking the place of the political in Orthodox theology and contributes to a change in attitudes towards politics both within the thought of twentieth-century Orthodox theologians and the centuries-old tradition of the “symphony” of political power and church structures in general.

Mainly, representatives of modern political theology overcome the limitations of “ethno theology”, the synthesis of nationalism of enslaved peoples with the Church, the Church’s apology for authoritarian regimes and total rejection of liberal democracy and human rights, and the rejection of any Western secular forms of social order and political thought. A positive aspect of their political projects is the affirmation of the internal consistency of traditional fundamental provisions of Orthodox theology, such as eschatology, “realism of divine-human communication”, trinitarian theology, and Christology, with modern political projects of liberal democracy, human rights theory, and freedom of speech as the closest to the ideals of Christian practice and church life of modern socio-political forms. P. Kalaitzidis, belonging to this galaxy, is the author of an interesting version of Orthodox political theology, which has incorporated significant achievements of Western political theology and is in active dialogue with postmodern philosophy. An important element of the theological trend is the call of the Orthodox Church believers to be actively involved in modern democratic processes, to recognize themselves as a force that seeks to freely involve the whole world in God-human communication.

Keywords: orthodox theology, political theology, post-neopatristics, political Orthodoxy, the theology of P. Kalaitzidis.

© The Author(s) 2024

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 10. 01.2024

Accepted date 15.01.2024

Published date 10.02.2024

How to cite: Василь, Лозовицький. Сучасна православна політична теологія Пантеліса Калаїцидіса. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 88–99.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-09>

ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ PHILOSOPHY OF SPORT

УДК 005.62:796:[378-057.875+314.117-053.8]:316.42(4)

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-10>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ В ПАРАДИГМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРА РОЗВИТКУ

ВЛАДА, БІЛОГУР¹
ЕДУАРД, СИВОХОП²
ІВАН, МАРІОНДА³
ЄВГЕН, КАРАБАНОВ⁴

Анотація

Вивчення теоретико-методологічних засад вдосконалення системи фізичного виховання та спорту у контексті європейського вектору розвитку є актуальним і важливим для сучасного суспільства, оскільки воно сприяє розвитку людського потенціалу, підтримки здоров'я та підвищення якості життя. європейський вектор розвитку може означати підтримку активного способу життя, розвиток спортивної інфраструктури, стимулювання спортивних досягнень, просування спортивної толерантності та різноманітності, а також впровадження інклюзивних підходів до спорту, що забезпечують доступність та рівні умови для всіх учасників. **Метою статті** є концептуалізація теоретико-методологічних засад вдосконалення системи фізичного виховання і спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку. **Методологія** дослідження включає міждисциплінарний, культурологічний, соціологічний, психологічний, педагогічний підходи, що дозволяють отримати глибше розуміння проблеми та розробити ефективні стратегії для вдосконалення системи фізичного виховання і спорту для здобувачів вищої освіти та дорослого населення в контексті європейського вектору розвитку. Результат дослідження: 1) досліджено розвиток системи фізичного виховання і спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку в умовах глобалізації; 2) визначено зміст та напрям розвитку європейського вектору розвитку системи фізичного виховання та спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення; 3) проаналізовано концепцію зимового спорту у системі фізичного виховання та спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення у закладах освіти в країнах ЄС; 4) з'ясовано основні принципи концепції зимового виду спорту в країнах Європейського Союзу. ослідження даної теми сприяє поглибленню розуміння теоретичних основ фізичного виховання та спорту, включаючи педагогічні, соціальні, фізіологічні та психологічні аспекти. Результати дослідження можуть сприяти створенню нових теорій та концепцій у галузі фізичного виховання та спорту, які можуть бути використані для подальшого розвитку цієї галузі.

Ключові слова: теоретико-методологічні засади, вдосконалення, фізичне виховання і спорт, здобувачі вищої освіти, доросле населення.

Постановка проблеми

Теоретико-методологічні засади вдосконалення системи фізичного виховання і спорту

здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку включає напрями вдосконалення системи фізичного виховання і спорту з орієнтацією на європейський вектор розвитку. Актуальність вивчення тем визначається тим, що фізична активність та спорт є важливими складовими здорового способу життя. Розвиток ефективної системи фізичного виховання та спорту впливає на загальний стан здоров'я та благополуччя населення. Спорт є засобом соціальної інтеграції та формування спільності. Його розвиток сприяє підтримці спільності, зміцненню взаєморозуміння та співпраці між різними соціальними групами.

Corresponding authors:

¹ ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

E-mail: bilogurvlada@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8939-8446>

² ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8939-8446>

³ ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

E-mail: ivan.marionda@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3950-8202>

⁴ Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна ака-

демія імені А.С. Макаренка» Полтавської обласної ради.

Email: karaban333@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5420-0583>

Розвиток спорту сприяє росту економіки через різноманітні сфери: від туризму та рекреації до спортивної індустрії, що впливає на зайнятість, інфраструктуру та інвестиції. У той же час спорт сприяє формуванню цінностей та ідентичності, культурному обміну та взаєморозумінню між країнами та культурами. У сучасному світі зростає увага до здорового способу життя та фізичної активності, вдосконалення системи фізичного виховання та спорту відповідає на цей попит.

Європейський досвід у сфері фізичного виховання та спорту може бути корисним для України, так як міжнародний обмін досвідом сприяє удосконаленню систем у всьому світі. Термін «європейський вектор розвитку» вказує на певну стратегію, якою рухається розвиток країн Європи в різних сферах, включаючи економіку, соціальні аспекти, політику, культуру та освіту. Він описує набір цілей, принципів і стратегій, які спрямовані на покращення життя громадян та забезпечення сталого розвитку у регіоні. Європейський вектор розвитку ґрунтується на таких цінностях, як демократія, права людини, рівні можливості, соціальна солідарність, інклюзивність та сталий розвиток. Європейський вектор враховує принципи взаємодії між країнами та регіонами для досягнення спільних цілей та вирішення загальних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретико-методологічні засади вдосконалення системи фізичного виховання і спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку включають в себе різні підходи та теорії, які досліджуються в цій сфері. Слід виділити авторів та концепції, які можуть бути важливими для розуміння цієї теми:

1. Концепція гармонійного розвитку особистості через фізичну культуру включає в себе ідеї про інтеграцію різних аспектів розвитку людини через фізичну активність та спорт.

2. Концепція соціальної конструкції здоров'я і фізичної активності, в основі якої дослідження впливу соціокультурних факторів на сприйняття та практику фізичної активності в різних культурах.

3. Концепція «здорового способу життя» включає в себе рекомендації щодо активного способу життя, здорового харчування та позитивних соціальних взаємодій.

4. Теорія психологічних аспектів фізичного виховання, яка включає в себе дослідження

впливу фізичних вправ та спорту на психічне здоров'я, емоційний стан та психологічний розвиток людини.

Автори, які присвятили свої дослідження цій темі, включають Уільяма Джеймса, Зігмунта Фрейда та Абрахама Маслоу. Слід виділити таких видатних мислителів зі сфери спорту, як Жан П'єр Лео – французький філософ, який розвинув теорію фізичного виховання та спорту як складової культурного розвитку особистості; Курт Гіссель – німецький філософ, автор концепцій фізичного виховання як засобу саморозвитку та самореалізації особистості; П'єр де Кубертен – один із засновників сучасного олімпійського руху, чия ідеї про фізичне виховання та спорт вплинули на розвиток системи фізичної культури. Можемо використати наступні підходи до аналізу цієї важливої теми:

1. Інтегративний підхід до фізичного виховання, що враховує взаємодію фізичної, психологічної, соціальної та емоційної сфер життя людини.

2. Культурно-історичний підхід до фізичного виховання і спорту, що розглядає розвиток фізичної культури та спорту в історичному та культурному контексті різних націй і спільнот.

3. Соціокультурні аспекти фізичного виховання і спорту, в основі яких вплив культурних та соціальних чинників на сприйняття та практику фізичної активності та спорту. Дослідження в цій області проводять такі автори, як Пітер Бурдье, Джон Гібсон та Елі Ліктор.

4. Інноваційні підходи до фізичного виховання і спорту розвивають нові методи та технології для підвищення ефективності фізичного виховання та спортивної практики. До цієї області відносяться дослідження таких авторів, як Лінда Грей, Майкл Королевський та Джон Вільямс.

5. Міждисциплінарний підхід до фізичного виховання і спорту, в основі якого знання з різних галузей, таких як фізіологія, психологія, соціологія та інші, які необхідні для розуміння та покращення практики фізичної активності та спорту.

Серед зарубіжних та вітчизняних вчених слід виділити таких авторів, як Р. Андрюкайтене, В. Білогур, С. Білогур, Е. Сивохоп, І. Маріонда, Р. Олексенко та ін. Ці автори та концепції є лише частковим списком тих, хто вніс вагомий внесок у розвиток теоретико-методологічних засад фізичного виховання та спорту у контексті європейського вектору розвитку. Ці автори та

концепції доповнюють наше розуміння теоретико-методологічних засад вдосконалення системи фізичного виховання і спорту, які спрямовані на удосконалення освіти здобувачів вищої освіти та доросле населення в парадигмі європейського вектору розвитку.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

У контексті фізичного виховання і спорту, європейський вектор розвитку може означати підтримку активного способу життя, розвиток спортивної інфраструктури, стимулювання спортивних досягнень, просування спортивної толерантності та різноманітності, а також впровадження інклюзивних підходів до спорту, що забезпечують доступність та рівні умови для всіх учасників. Отже, європейський вектор розвитку в контексті фізичного виховання та спорту спрямований на створення сприятливих умов для активного та здорового способу життя, розвиток спортивних цінностей та забезпечення рівних можливостей участі у спорті для всіх громадян. Європейський вектор розвитку у сфері фізичного виховання і спорту включає в себе розвиток фізичного виховання та спорту, що сприяє зміцненню здоров'я громадян. Програми фізичної активності допомагають у запобіганні хворобам, зменшенні стресу та покращенні загального самопочуття. Європейські країни працюють над створенням інфраструктури, що підтримує фізичну активність, а це включає в себе велодоріжки, парки для занять спортом, спортивні майданчики у школах і громадських місцях. Досвід європейських країн свідчить, що європейські країни активно інвестують у розвиток спортивних програм і технологій для досягнення успіхів на міжнародній арені, щоб підтримувати високий рівень конкурентоспроможності і досягати успіхів у різних спортивних змаганнях. Програми фізичного виховання та спорту сприяють формуванню спортивної культури, розвитку етики та справедливості у спорті. Вони також сприяють вихованню толерантності, поваги до різноманітності та взаєморозуміння між людьми різних культур та національностей. Європейські країни активно працюють над забезпеченням доступності спорту для всіх груп населення, включаючи людей з інвалідністю, молодь та людей похилого віку. Це сприяє розвитку інклюзивного суспільства та рівних можливостей та формує інклюзивний підхід до спорту. Європейський вектор розвитку у сфері фізичного виховання та спорту спрямований на створення здорового, активного та справедливого суспільства, де

кожна людина має можливість розвиватися та досягати свого потенціалу через спорт.

Метою статті є концептуалізація теоретико-методологічних засад вдосконалення системи фізичного виховання і спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку. *Предмет дослідження* – фізичне виховання і спорт здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку як складний соціальний, культурний, економічний феномен. *Об'єкт дослідження* – теоретико-методологічні засади вдосконалення системи фізичного виховання і спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку. Завдання дослідження: 1) дослідити розвиток системи фізичного виховання і спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку в умовах глобалізації; 2) визначити зміст та напрям розвитку європейського вектору розвитку системи фізичного виховання та спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення; 3) проаналізувати концепцію зимового спорту у системі фізичного виховання та спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення у закладах освіти в країнах ЄС; 4) з'ясувати основні принципи концепції зимового виду спорту в країнах Європейського Союзу.

Методологія дослідження

Вдосконалення системи фізичного виховання і спорту для здобувачів вищої освіти та дорослого населення у контексті європейського вектору розвитку базується на ряді теоретико-методологічних засад, які визначають стратегічні напрямки і підходи до цієї проблеми. Основні аспекти цих засад включають:

1. Міждисциплінарний підхід, що передбачає їх інтеграцію з іншими сферами життя, такими як освіта, здоров'я, культура, соціальний розвиток, що сприяє комплексному розвитку особистості та формуванню здорового способу життя.

2. Науково обґрунтована методика, що є основою ефективного фізичного виховання і спорту, в основі якої наукові дослідження та методичні розробки, які враховують сучасні наукові досягнення у галузі фізіології, психології, методики викладання, медицини тощо.

3. Принцип доступності та інклюзії, що сприяє забезпеченню рівних можливостей для всіх груп населення, та виступає важливим аспектом розвитку фізичного виховання і спорту. Це включає в себе створення адаптивних програм

та умов для осіб з обмеженими можливостями, різних вікових груп тощо.

4. Створення мотиваційного середовища, так як для досягнення успіху у фізичному вихованні та спорті необхідно створити мотиваційне середовище, яке стимулює активність та постійний розвиток. Це може бути досягнуто за допомогою різноманітних методів мотивації, включаючи заохочення, цікаві форми занять, змагання тощо.

5. Культурний підхід, що сприяє урахуванню культурних особливостей та традицій для більш ефективного впровадження програм фізичного виховання і спорту. Важливо враховувати індивідуальні уподобання, культурні звичаї та особливості різних груп населення.

6. Партнерство та співпраця, в основі якої розвиток системи фізичного виховання і спорту, що потребує співпраці між різними суб'єктами, такими як урядові органи, освітні установи, спортивні організації, громадські організації та інші зацікавлені сторони.

Конкретні методи, підходи вдосконалення системи фізичного виховання і спорту для здобувачів вищої освіти та дорослого населення в контексті європейського вектору розвитку та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку може бути проведений за допомогою різних методів та підходів.

1. Соціологічний підхід, в основі якого дослідження впливу соціокультурних та економічних чинників на участь у фізичній активності та спорті серед студентів та дорослого населення. Включає аналіз соціальних тенденцій, стереотипів, цінностей та інших аспектів, що впливають на фізичну активність.

2. Психологічний підхід, націлений на вивчення мотивації, психологічних бар'єрів та інших психологічних аспектів, які впливають на участь у фізичній активності та спорті. Цей підхід може включати аналіз індивідуальних мотивів, перешкод та стратегій мотивації.

3. Медичний підхід, в основі якого дослідження впливу фізичної активності та спорту на здоров'я та загальний стан студентів та дорослого населення. Це включає аналіз фізичних показників, таких як здоров'я серцево-судинної системи, фізична витривалість, маса тіла тощо.

4. Педагогічний підхід, що включає вивчення методів та стратегій викладання фізичної активності та спорту, що сприяють залученню студентів та дорослого населення. Це може включати аналіз ефективності різних методів навчання, організа-

ції уроків та тренувань, мотиваційних прийомів тощо.

5. Економічний підхід, в основі якого вивчення витрат та користі від розвитку фізичного виховання та спорту серед студентів та дорослого населення. Це може включати аналіз економічних витрат на створення інфраструктури, програм підтримки, втрат від недостатньої фізичної активності та інше.

6. Культурологічний підхід, націлений на вивчення культурних особливостей та традицій, які впливають на участь у фізичній активності та спорті у різних країнах та регіонах. Це може включати аналіз спортивних звичаїв, традиційних видів спорту та культурних норм щодо фізичної активності. Ці підходи дозволяють отримати глибше розуміння проблеми та розробити ефективні стратегії для вдосконалення системи фізичного виховання і спорту для здобувачів вищої освіти та дорослого населення в контексті європейського вектору розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Розвиток системи фізичного виховання і спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку в умовах глобалізації

В умовах глобалізації розвиток системи фізичного виховання і спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку набуває нових викликів і можливостей. Глобалізація сприяє інтенсивному обміну досвідом між країнами щодо впровадження інноваційних підходів у фізичному вихованні та спорті. Країни можуть взяти найкращі практики одна від одної та адаптувати їх до власних умов. Глобальні організації, такі як Світова організація здоров'я (WHO) та ЮНЕСКО, сприяють співпраці між країнами у розробці та реалізації стратегій з фізичного виховання та спорту, що відповідають міжнародним стандартам. Університети, спортивні організації та інші структури укладають партнерські угоди та співпрацюють міжнародно для обміну ресурсами, експертами та технологіями у сфері фізичного виховання та спорту. Розвиток інформаційних технологій дозволяє створювати нові засоби та методи навчання та тренування, що можуть бути використані у системі фізичного виховання та спорту. Проведення міжнародних спортивних заходів, таких як Олімпійські ігри, Чемпіонати світу та Європи, стає можливістю для країн вивчити та адаптувати кращі практики та інновації у сфері спорту.

Глобальна міграція та культурний обмін сприяють культурному обміну та збагаченню культурного досвіду в галузі спорту. Різноманітність та багатшаровість культур впливає на розвиток фізичного

виховання та спорту у країнах. У цілому, глобалізація сприяє розширенню можливостей для розвитку фізичного виховання та спорту, сприяючи обміну досвідом, інноваціям та співпраці між

Таблиця 1 – Нові підходи для розробки програм та стратегій вдосконалення системи фізичного виховання та спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення з орієнтацією на європейський вектор розвитку

№ з/п	Підходи	Напрямок реалізації
1	Інтегрований підхід до фізичного виховання	Підвищення ефективності системи фізичного виховання може бути досягнуто через інтеграцію з іншими сферами освіти та життєдіяльності. Це може означати поєднання фізичних занять з академічними дисциплінами або здоров'ям та харчуванням.
2	Засоби впливу на мотивацію	Створити стимули для активності в фізичних заняттях серед студентів та дорослих. Це може бути досягнуто шляхом використання різноманітних методів та форм організації занять, включаючи ігрові елементи, спортивні змагання, та індивідуалізований підхід до потреб кожного учасника.
3	Збалансований підхід до фізичної активності	Розглядати різноманіття видів фізичної активності та спорту, щоб задовольнити потреби різних груп населення. Це може включати як командні види спорту, так і індивідуальні форми активності, такі як йога або пілатес.
4	Підвищення кваліфікації тренерського складу	Забезпечити, щоб тренерський персонал був висококваліфікованим та мав розуміння сучасних тенденцій у фізичній підготовці та спорті. Це може включати навчання в сфері психології спорту, медичинського обслуговування, та педагогічної методики.
5	Забезпечення доступності та рівноправ'я	Створити умови для доступності фізичного виховання та спорту для всіх членів суспільства, включаючи людей з інвалідністю, людей похилого віку та інші вразливі групи.
6	Співпраця з громадськістю та урядовими органами	Співпрацювати з громадськими організаціями, місцевими урядовими структурами та іншими зацікавленими сторонами для забезпечення успішної реалізації програм фізичного виховання та спорту.
7	Використання сучасних технологій	Застосування інноваційних технологій, таких як мобільні додатки для фітнесу, віртуальна реальність у спорті, та відстеження показників здоров'я за допомогою сучасних пристроїв, може значно покращити ефективність та доступність фізичної активності для різних груп населення.
8	Створення сприятливого середовища	Створити умови, що сприяють фізичній активності та спорту у всіх сферах життя, включаючи навчальні заклади, робочі місця, міські простори та інші громадські місця. Це може охоплювати будівництво спортивних об'єктів, стимулювання здорового способу життя на роботі та розробку інфраструктури для активного відпочинку в містах.
9	Популяризація здорового способу життя	Проводити інформаційну та освітню роботу серед населення щодо важливості фізичної активності та здорового способу життя. Це може охоплювати кампанії з пропаганди здорового харчування, рекламу фізичних занять та спортивних подій, а також освітні заходи для підвищення обізнаності населення про користь регулярних фізичних вправ.
10	Співпраця між країнами та міжнародні програми	Європейський досвід свідчить про те, що співпраця між країнами та участь у міжнародних програмах може значно збільшити обсяги та якість фізичної активності та спорту. Такі програми можуть включати обмін досвідом, спільні тренувальні збори та міжнародні спортивні події, що сприяють розвитку спортивного руху та культури фізичної активності в регіоні.
11	Підтримка спортивних талантів та розвиток спортивної інфраструктури	У Європі існують численні програми та ініціативи, спрямовані на виявлення та розвиток спортивних талантів, а також на покращення спортивної інфраструктури. Це включає в себе будівництво та модернізацію спортивних об'єктів, надання фінансової підтримки для спортивних організацій та ініціатив для розвитку молодіжного спорту.
12	Підвищення участі жінок у спорті	У Європі все більше акцентується на підвищенні участі жінок у спорті та фізичній активності, що сприяє створенню більш рівних умов у спортивній сфері та розширює можливості для жінок в цій галузі.
13	Стимулювання розвитку спортивної науки та досліджень	Європейський досвід свідчить про те, що наукові дослідження у галузі спорту та фізичної активності можуть значно сприяти покращенню методик тренування, профілактиці травм, оптимізації дієти та іншим аспектам спортивної підготовки. Тому важливо стимулювати розвиток спортивної науки та підтримувати наукові дослідження в цій галузі.

Джерело: сформовано автором

країнами та міжнародними організаціями. Однак важливо враховувати потреби та особливості кожної країни при впровадженні нових підходів у даній сфері, що розглянуто у (табл. 1).

Ці принципи можуть бути використані для розробки програм та стратегій вдосконалення системи фізичного виховання та спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення, з орієнтацією на європейський вектор розвитку. Науковий підхід до досліджень в галузі фізичної активності та спорту: Необхідно активно вивчати та аналізувати наукові дані з психології, фізіології, педагогіки та інших галузей, що стосуються фізичного виховання та спорту. Це допоможе розробляти ефективніші методи та програми, а також прогресивні підходи до тренування та здорового способу життя. Ці принципи та напрями можуть бути використані для створення комплексної стратегії вдосконалення системи фізичного виховання та спорту для здобувачів вищої освіти та дорослого населення в європейському контексті розвитку. Вони розглядають не лише аспекти фізичної активності, але й здоров'я, мотивацію, інтеграцію та рівноправ'я, які є важливими складовими успішної та сталої системи фізичного виховання та спорту. Врахування культурних та соціальних відмінностей: Європейський досвід показує, що кожна країна має свої унікальні культурні та соціальні особливості, які впливають на сприйняття та практику фізичної активності та спорту. Тому важливо враховувати ці різноманітності при розробці програм та стратегій вдосконалення фізичного виховання та спорту в європейському контексті. Враховуючи європейський досвід у сфері фізичного виховання та спорту, можна вдосконалити систему здобування вищої освіти та спортивну активність для дорослого населення, щоб вона була більш ефективною, доступною та відповідала сучасним вимогам. Теоретико-методологічні засади вдосконалення системи фізичного виховання і спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку включають в себе комплекс підходів, принципів та методів, спрямованих на покращення фізичного виховання та спортивної активності відповідно до європейських цінностей, стандартів та потреб.

2. Зміст та напрям розвитку європейського вектору розвитку системи фізичного виховання та спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення

Європейський вектор розвитку системи фізичного виховання та спорту здобувачів вищої освіти

та дорослого населення включає сукупність ідей, принципів, концепцій, направлених на забезпечення здоров'я людини, високої якості фізичного виховання та спорту, мотивації людини до своєї самореалізації у спорті високих досягнень, інтеграції здоров'я та фізичної активності в освітню систему. Розвиток програм, які поєднують педагогічні методи з фізичною підготовкою та здоров'ям, сприяють забезпеченню гармонійного розвитку студентів. Принципи та підходи європейського вектору розвитку системи фізичного виховання та спорту:

1. Збалансований підхід до фізичної активності, в основі якого розробка різноманітних видів фізичних занять, які враховують індивідуальні потреби та можливості кожного учасника.

2. Розвиток спортивної культури та інфраструктури, націлений на поліпшення умов для зайняття спортом через розвиток спортивної інфраструктури, відкриття спортивних об'єктів, ініціативи з підтримки спортивних заходів.

3. Стимулювання мотивації та активності, що використовує різноманітні методи та інструменти для збудження інтересу та мотивації до регулярної фізичної активності.

4. Навчання та підвищення кваліфікації тренерського складу, необхідного для підтримки професійного розвитку тренерів для забезпечення високої якості фізичного виховання та спорту.

5. Забезпечення доступності та рівноправ'я, в основі якого створення умов для зайняття фізичною активністю для всіх, незалежно від віку, статі, фізичних здібностей чи соціального статусу.

Ці принципи допомагають створити систему фізичного виховання і спорту, яка відповідає сучасним вимогам та цінностям, сприяє збереженню та підвищенню фізичного та психічного здоров'я, а також розвитку особистості кожного учасника. Програми з фізичного виховання в освітніх закладах країн ЄС мають обов'язкові програми фізичного виховання в школах та вищих навчальних закладах, які регулярно оновлюються та адаптуються до сучасних стандартів та потреб. У багатьох країнах Європи спорт та фізична активність є невід'ємною частиною культурного життя, що відображається у великій кількості спортивних заходів, фітнес-клубів, спортивних об'єктів та інших місць для занять спортом. Багато європейських країн активно працюють над забезпеченням доступності та рівноправ'я в спорті, що включає різноманітні програми

підтримки для людей з інвалідністю, інтеграцію мігрантів та розширення можливостей для жінок у спорті. Багато європейських країн мають системи для виявлення та розвитку спортивних талантів серед молоді. Це може включати спеціалізовані спортивні школи, стипендіальні програми та підтримку обдарованих спортсменів. У європейських країнах спорт використовується як засіб соціальної інтеграції, зокрема для реабілітації, підтримки здоров'я та психосоціального благополуччя. Європейські країни активно співпрацюють у сфері спорту через міжнародні спортивні змагання, обмін досвідом та програми співпраці, що сприяє обміну культурними цінностями та розвитку спортивного руху. Ці аспекти відображають теоретико-методологічні засади вдосконалення системи фізичного виховання і спорту в контексті європейського досвіду, які включають не лише навчальні аспекти, але й соціокультурні та спортивні аспекти.

Європейський вектор розвитку системи фізичного виховання та спорту націлений на вдосконалення системи фізичного виховання та спорту для здобувачів вищої освіти та дорослого населення. У Швеції впроваджуються ініціативи, що спрямовані на стимулювання фізичної активності на робочих місцях. Компанії надають спортивні зони або час для фізичних вправ протягом робочого дня, що сприяє підвищенню ефективності та здоров'ю працівників. У Нідерландах велика увага приділяється розвитку велосипедної інфраструктури, що сприяє активному способу життя та підтримує фізичну активність серед населення. Багато людей використовують велосипед як основний засіб пересування, що допомагає підтримувати високий рівень фізичної активності. У Фінляндії дуже поширена практика створення відкритих спортивних об'єктів, таких як майданчики для баскетболу, волейболу або футболу, які доступні громадськості безкоштовно. Це сприяє залученню людей до фізичної активності та спортивного способу життя. У Норвегії широко практикується організація спортивних заходів та фестивалів, що спонукають людей до активного способу життя. Такі заходи включають змагання, екскурсії та інші активності, які пропонують розваги та стимулюють фізичну активність. У Іспанії існують різноманітні спортивні програми для дорослих, включаючи групові заняття, фітнес-центри та спортивні клуби, які надають можливості для фізичної активності та спортивних змагань. У Швейцарії в університетах існують спеціальні програми, спрямо-

вані на підтримку здорового способу життя серед студентів. Ці програми включають не лише фізичні тренування, але і освіту з питань здорового харчування та психологічної підтримки. У Данії фізична активність і спорт інтегруються в різні аспекти повсякденного життя, включаючи громадський транспорт, рекреаційні зони та міські планировки. Це стимулює громадян до активного способу життя та сприяє загальному підвищенню рівня фізичної активності. У Німеччині існують спеціальні програми та центри з фізичного виховання для молоді з різними видами інвалідності. Ці програми надають можливість дітям та молоді з інвалідністю брати участь у спортивних заходах та розвивати свої фізичні здібності. У Франції популярні різноманітні програми рекреаційного спорту для дорослих, включаючи такі активності, як йога, пілатес, танці та фітнес. Ці програми сприяють підтримці фізичної активності та покращенню здоров'я дорослого населення. В Італії діє багато спортивних клубів та організацій, які пропонують різноманітні спортивні програми для молоді. Ці програми часто базуються на незалежних ініціативах громадськості та сприяють розвитку фізичних навичок та спортивних інтересів у молоді. Ці приклади відображають різноманітність підходів та ініціатив у різних країнах Європи з метою підтримки фізичної активності та спорту серед населення, включаючи здобувачів вищої освіти та дорослих. Ці приклади демонструють різноманітність підходів та ініціатив у країнах Європи щодо підтримки фізичної активності та спорту серед різних груп населення, включаючи здобувачів вищої освіти та дорослого населення. Ці приклади є важливим джерелом навчання та натхнення для розвитку подібних програм та ініціатив в інших країнах Європи та у всьому світі. Вони свідчать про значущість підтримки фізичної активності та спорту як ключових елементів здорового способу життя та соціальної інтеграції.

3. Концепція зимового спорту у системі фізичного виховання та спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення у закладах освіти в країнах ЄС

Програми зимового спорту у системі фізичного виховання та спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення у закладах освіти в країнах ЄС закладах освіти мають свої переваги і недоліки.

Аналіз плюсів і мінусів дозволяє зрозуміти, що програми зимового спорту мають значний потенціал для здоров'я та розвитку учнів та студентів, але вимагають розвитку найпопулярніших

Таблиця 2 – Переваги і недоліки у програмах зимового спорту у закладах освіти країн ЄС

Зміст функції	Переваги	Недоліки
Здоровий спосіб життя	Участь у зимових спортивних програмах сприяє підвищенню рівня фізичної активності серед учнів та студентів, що сприяє загальному здоров'ю та добробуту.	Заняття зимовим спортом може призвести до травм, особливо якщо учні або студенти не мають достатньої підготовки або відсутні відповідні захисні засоби.
Розвиток соціальних навичок та навичок лідерства	Зимовий спорт викликає розвиток таких навичок, як співпраця, лідерство, дисципліна та витривалість, що є важливими у житті. Участь у командних видів спорту, таких як хокей або керлінг, сприяє розвитку навичок співпраці, комунікації та лідерства.	Деякі зимові види спорту вимагають значних витрат на спеціалізоване обладнання та устаткування, що може бути не доступним для всіх учасників програми.
Підтримка соціальної інтеграції	Зимові спортивні програми створюють можливість для спілкування, співпраці та взаємодії між учасниками, що сприяє соціальній інтеграції та формуванню позитивних відносин.	У деяких регіонах доступ до спортивних об'єктів для зимових видів спорту може бути обмеженим або вимагати значних витрат на подорожі.
Стимулювання інтересу до природи та екології	Учні та студенти отримують можливість пізнати та цінувати природні ресурси через заняття зимовими видами спорту, що може підтримати їх екологічну свідомість та відповідальність.	Деякі програми зимового спорту можуть конфліктувати з навчальним навантаженням, що може вплинути на успішність у навчанні учасників.
Підвищення мотивації до навчання	Заняття зимовими видами спорту може стати додатковою мотивацією для учнів та студентів до активного навчання та досягнення успіхів у навчальних досягненнях.	Зимові види спорту, особливо ті, які пов'язані зі швидкісними аспектами або високими навантаженнями на суглоби, можуть призвести до серйозних травм, якщо правильно не дотримуватися безпечних правил.
Стимулювання пізнавального інтересу	Дослідження та вивчення зимових видів спорту може сприяти розвитку пізнавального інтересу учнів та студентів до спортивних наук, фізичної культури та здоров'я.	Участь у зимових видів спорту може бути дорогим видатком для бюджету закладів освіти, оскільки вимагає спеціального обладнання, тренерів, технічних засобів тощо.
Значний потенціал для підвищення фізичної активності	Програми зимового спорту у закладах освіти мають значний потенціал для підвищення фізичної активності, розвитку соціальних навичок та підтримки здорового способу життя серед учнів та студентів.	Деякі заклади освіти можуть мати обмежений доступ до необхідної інфраструктури для занять зимовими видами спорту, такою як гірські траси або ковзанки.
Обережне планування та управління	Обережне планування та управління, щоб максимально використати переваги цих програм і мінімізувати ризики.	Програми зимового спорту можуть конфліктувати з навчальним розкладом, що може призвести до пропусків у навчанні та зниження успішності учнів та студентів.

Джерело: сформована автором

видів спорту. Країни Європейської спілки з морського спорту (ЄСМ), такі як Норвегія, Швеція, Фінляндія, Данія та Ісландія, мають велику традицію в зимових видів спорту. Приведемо приклади найпопулярніших зимових видів спорту, які розвиваються в цих країнах:

1. Біатлон – це комбінований вид спорту, який поєднує в собі стрільбу з гвинтівки та крос-кантрі. Цей вид спорту має велику популярність у Норвегії, Швеції та Фінляндії, де він часто транслюється по телебаченню та має велику кількість прихильників.

2. Лижний спорт включає в себе гірські лижі, бігові лижі та стрибки на лижах. Країни ЄСМ мають багату традицію у цьому виді спорту і роз-

вивають велику кількість спортивних об'єктів для тренувань та змагань.

3. Керлінг – це командний вид спорту, де гравці кидають камені по льоду з метою набрати максимальну кількість очок. Цей вид спорту є особливо популярним у країнах Північної Європи, таких як Швеція, Норвегія та Фінляндія.

4. Скелетон та бобслей – ці екстремальні види спорту вимагають спуску по льодовій трасі з великої швидкості. Вони часто практикуються у країнах, які мають доступ до гірських регіонів або мають спеціалізовані траси.

5. Хокей на ковзанах є одним з найпопулярніших зимових видів спорту у багатьох країнах

Європи. Він має велику популярність у країнах, таких як Фінляндія, Швеція, Чехія та Словачія.

6. Скі-перепони – цей вид спорту поєднує в собі елементи лижних гонок з перешкодами, де спортсмени подолують різноманітні перешкоди на швидкість, техніку та витривалість. Він набуває популярності у країнах, де є достатньо снігу та гір.

7. Конькобіги та шорт-трек – ці види спорту, які зазвичай відбуваються на ковзанці, включають швидкісне катання на довжинні дистанції (конькобіги) або короткі дистанції з багатьма учасниками (шорт-трек). Вони є популярними у країнах з холодним кліматом, де є можливість кататися на ковзанах.

8. Лижні скакалки включають стрибки на лижах з трампліна та подальший польот на велику відстань. Він є традиційно популярним у країнах Європи з гірськими регіонами, такими як Норвегія, Австрія та Швейцарія.

9. Лижні експедиції та гірський туризм: у країнах з великою кількістю гір, таких як

Норвегія та Швейцарія, популярними видами спорту є лижні експедиції та гірський туризм, які дозволяють людям насолоджуватися красою гір та одночасно займатися активним відпочинком.

Ці види зимових спорту відображають різноманітність і багатство спортивного життя в країнах Європейської спілки з морського спорту. Вони стимулюють фізичну активність, сприяють розвитку талантів і створюють унікальні можливості для відпочинку та здоров'я у зимовий період. Ці види спорту активно розвиваються в країнах ЄСМ і мають велике значення для місцевої спортивної культури.

4. Основні принципи концепції зимового виду спорту в країнах Європейського Союзу

Концепція зимового спорту у закладах освіти в країнах ЄС враховує не лише фізичний аспект, а й соціально-педагогічні вигоди, що можуть бути отримані через участь у зимових спортивних заходах та програмах. Це сприяє розвитку особистості учнів та студентів, формує позитивні цінності та звички,

Таблиця 3 – Концепція зимового спорту

Принципи	Напрями розвитку концепції зимового спорту
1	2
Підтримка активного способу життя	Зимовий спорт вважається важливою складовою активного способу життя у країнах ЄСМ. Це сприяє збереженню здоров'я, підтримці фізичної активності та залученню громадян до здорового способу життя.
Розвиток інфраструктури	Країни ЄС активно розвивають інфраструктуру для зимового спорту, таку як лижні траси, ковзанки, скеледроми та інші спортивні об'єкти. Це дозволяє людям отримувати доступ до різноманітних видів спорту та розваг у зимовий період.
Підтримка спортивних заходів та змагань	У країнах ЄСМ проводяться різноманітні спортивні заходи та змагання у зимових видах спорту, включаючи чемпіонати, кубки та інші масові та професійні заходи. Це сприяє розвитку спортивної культури та підтримці талановитих спортсменів.
Стимулювання туризму	Зимовий спорт відіграє важливу роль у розвитку туризму у країнах ЄСМ. Лижні курорти, гірські містечка та інші місця для зимових видів спорту привертають туристів з усього світу, що сприяє економічному розвитку регіонів.
Збереження природного середовища	Концепція зимового спорту включає в себе заходи з охорони природного середовища та сталого використання природних ресурсів. Це важливо для збереження гірських екосистем та забезпечення тривалої життєздатності зон для зимового спорту.
Інтеграція зимового спорту в навчальну програму	Заклади освіти в країнах ЄСМ можуть інтегрувати зимовий спорт у свої навчальні програми, забезпечуючи учням можливість ознайомлення з різноманітними видами спорту, які доступні в зимовий період.
Створення спеціалізованих програм та клубів	Школи та вищі навчальні заклади можуть створювати спеціалізовані програми зимового спорту або спортивні клуби, які дозволять учням та студентам розвивати свої навички у певних видів спорту під керівництвом кваліфікованих тренерів.
Організація спортивних заходів та змагань	Заклади освіти можуть організовувати спортивні заходи, такі як змагання з лижних гонок, біатлону або керлінгу, які дозволять учням та студентам показати свої спортивні досягнення та розвинути конкурентні навички.
Стимулювання фізичної активності	Заклади освіти можуть стимулювати фізичну активність серед учнів та студентів, пропонуючи заняття з фізичної підготовки, тренування зі зимових видів спорту та активні вихідні на природі.
Популяризація здорового способу життя	Заклади освіти можуть виступати платформою для популяризації здорового способу життя та активних форм відпочинку, включаючи зимовий спорт. Це може включати проведення інформаційних кампаній, лекцій та семінарів на тему здорового харчування, фізичної активності та спортивних заходів.

1	2
Розвиток спортивних талантів	Заклади освіти можуть розвивати спортивні таланти серед учнів та студентів, надаючи підтримку та можливості для тренувань та участі у спортивних змаганнях на різних рівнях.
Інтеграція зимового спорту у навчальні програми	Заклади освіти можуть включати елементи зимового спорту у свої навчальні програми, що дозволяє учням збагачувати свій досвід навчання через спортивні активності. Наприклад, вивчення фізики катаючись на лижах або вивчення географії через дослідження гірських регіонів.
Сприяння вихованню дисципліни та командної роботи	Участь у зимових спортивних заходах сприяє розвитку дисципліни та навичок командної роботи серед учнів та студентів. Вони вчаться встановлювати цілі, працювати разом у команді та приймати рішення в умовах змагань.
Стимулювання інтересу до природних наук та екології	Зимові види спорту часто пов'язані з природним середовищем, таким як гори та льодовики. Це створює можливість для учнів вивчати природні явища, екологічні процеси та вплив людини на навколишнє середовище.
Залучення батьків та громадськості	Школи та вищі навчальні заклади можуть організовувати заходи з зимового спорту, які включають учнів, вчителів, батьків та інших членів громадськості. Це сприяє побудові спільноти навколо здорового способу життя та фізичної активності.

Джерело: сформована автором

спрямовані на здоровий спосіб життя та активну громадянську позицію, що відображено у (табл. 3).

Ці принципи та концепції визначають стратегічний підхід до розвитку зимового спорту в країнах ЄС, сприяють забезпеченню доступності та якості спортивних послуг для громадян, а також збереженню та охороні природного середовища. Загалом, концепція зимового спорту у закладах освіти в країнах ЄС сприяє розвитку фізичної активності, спортивних талантів та здорового способу життя серед учнів та студентів. Це важлива складова загальної стратегії збереження здоров'я та фізичної форми молодого покоління. Таким чином, вивчення впливу зимового спорту впливає на соціальні взаємини, розвиток групової динаміки, формування особистості та розвиток міжособистісних навичок. Дослідження впливу занять зимовими видами спорту свідчить, що вони впливають на фізичну форму, здоров'я, адаптацію організму до змін у середовищі, реакції на стресові ситуації тощо. Основні принципи концепції зимового виду спорту акумулюються навколо вивчення впливу розвитку інфраструктури для зимового спорту на навколишнє середовище, екологічні наслідки туристичного руху у гірських регіонах, пошук екологічно сталих рішень для розвитку зимового туризму. Ці напрямки досліджень можуть принести новітні відкриття та сприяти подальшому розвитку теорії та практики зимового спорту, сприяючи здоров'ю, соціальному та економічному благополуччю у країнах Європейського Союзу.

Висновки

Таким чином, теоретичне та практичне значення дослідження теоретико-методологічних засад вдосконалення системи фізичного виховання і спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектора розвитку є значними і має велике практичне значення для розвитку фізичного виховання і спорту для ЗВО України. Дослідження даної теми сприяє поглибленню розуміння теоретичних основ фізичного виховання та спорту, включаючи педагогічні, соціальні, фізіологічні та психологічні аспекти. Результати дослідження можуть сприяти створенню нових теорій та концепцій у галузі фізичного виховання та спорту, які можуть бути використані для подальшого розвитку цієї галузі. Дослідження може допомогти встановити зв'язки і взаємозв'язки між фізичним вихованням, спортом та іншими аспектами суспільного розвитку, такими як освіта, здоров'я та економіка; актуалізувати проблемні питання у сфері фізичного виховання та спорту, спонукаючи до подальшого обговорення та пошуку шляхів вирішення цих питань. Практичне значення дослідження в тому, що результати дослідження можуть бути використані для поліпшення освітнього процесу у закладах вищої освіти, включаючи розробку нових програм фізичного виховання та спортивних заходів. Результати дослідження можуть бути використані для розробки та впровадження інноваційних підходів у фізичному вихованні та спорті, що допоможе покращити ефективність цих програм. Дослідження може сприяти під-

вищенню якості фізичного виховання та спорту шляхом впровадження нових методик, програм та технологій. Розвиток системи фізичного виховання та спорту може мати позитивний соціальний вплив, зокрема сприяти здоров'ю населення, зміцненню соціальної сплоченості та підвищенню якості життя. У цілому, дослідження даної теми має важливе теоретичне значення для розвитку наукових знань у галузі фізичного

виховання та спорту і має практичне значення для покращення системи освіти, здоров'я населення та соціальної добробуту. Результати такого дослідження можуть бути використані як в освітніх установах, так і в громадських та спортивних організаціях для розробки та впровадження нових підходів до фізичного виховання та спорту, що сприятиме покращенню якості життя людей у всіх аспектах.

Список використаних джерел

- Antanas Usas, Ausrine Sidlauske. The influence of digital marketing on the communication of football clubs. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed.V. Voronkova. Zaporozhzhia: Publishing house "Helvetica", 2022. № 13 (90). С. 54–58.
- Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, & Karabanov, Yevhen. A new paradigm for the development of the sports industry in digitalization conditions (based on the experience of highly developed countries in the world). *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 16 (93). С. 84–94.
- Bilohur Vlada, Skrypchenko Iryna, Nepsha Olexandr. The influence of globalization and digitalization on the establishment and conceptual digital sports development in China. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 14 (91). С. 83–92.
- Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & Makieshyna Yuliia. Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies*. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Вип. 7 (84). С. 65–74.
- Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, Oleksenko, Roman, Kotova, Elena. Philosophical reflection of sports philosophical evolution as a science in its foreign views, concepts, and dimensions. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 15 (92). Р. 64–72.
- Bilohur, Vlada. Формування концепції спортивного менеджменту у контексті викликів пандемії COVID-19. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2021. № 9 (86). Р. 71–70.
- Bradauskiene, Kristina, & Svagzdiene Biruta. Sports as leisure during the pandemic period: theory and practice. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed.V. Voronkova. Zaporozhzhia: Publishing house "Helvetica", 2022. № 13 (90). Р. 69–73.
- Kaykaian, Raffi. The application of social responsibility practice expression in sports organizations. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 15 (92). Р. 73–78.
- Lekavičius, Tomas. Management of human resources in a sports organisation from the point of view of employees. *Humanities Studies*. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Вип. 5 (82). С. 147–159.
- Molokanoviene, Diana, Andriukaitiene, Regina, & Bilohur, Vlada. Social responsibility – practise application in sports organization. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2022. № 11 (88). Р. 99–109.
- Narkevičius Matas. The quality of sports club services. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 15 (92). Р. 74–83.
- Nikitenko V. O Modern geokultura as a geokulturnij phenomenon. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*. Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia, 2013. Вип. 53. С. 261–270.
- Rakašius, Tomas. Assessment of the communication of the football club on social networks. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 15 (92). Р. 84–88.
- Олексенко Р. І. Деякі підходи до людини як об'єкта комплексного дослідження у філософії. *Людиновимірність гармонізації культурно-освітнього простору майбутніх педагогів: наукові досягнення і перспективи* : Міжнародна науково-практична конференція, МДПУ ім. Б. Хмельницького (м. Мелітополь 11–12 червня). 2015. С. 52–55.

REFERENCES

- Antanas Usas, Ausrine Sidlauske (2022). The influence of digital marketing on the communication of football clubs. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporozhzhia: Publishing house "Helvetica".* 13 (90). 54–58.
- Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, & Karabanov, Yevhen (2023). A new paradigm for the development of the sports industry in digitalization conditions (based on the experience of highly developed countries in the world). *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica".* 16 (93). 84–94.
- Bilohur Vlada, Skrypchenko Iryna, Nepsha Olexandr (2023). The influence of globalization and digitalization on the establishment and conceptual digital sports development in China. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica".* 14 (91). 83–92.
- Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & Makieshyna Yuliia (2021). Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies. Zaporizhzhia : ЗНУ.* 7 (84). 65–74.
- Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, Oleksenko, Roman, Kotova, Elena (2023). Philosophical reflection of sports philosophical evolution as a science in its foreign views, concepts, and dimensions. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica".* 15 (92). 64–72.
- Bilohur, Vlada (2021). Формування концепції спортивного менеджменту у контексті викликів пандемії COVID-19. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica".* 9 (86). 71–70.
- Bradauskiene, Kristina, & Svagzdiene Biruta (2022). Sports as leisure during the pandemic period: theory and practice. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica".* 13 (90). 69–73.
- Kaykaian, Raffi (2023). The application of social responsibility practice expression in sports organizations. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica".* 15 (92). 73–78.
- Lekavičius, Tomas (2020). Management of human resources in a sports organisation from the point of view of employees. *Humanities Studies. Zaporizhzhia.* 5 (82). 147–159.
- Molokanoviene, Diana, Andriukaitiene, Regina, & Bilohur, Vlada (2022). Social responsibility – practise application in sports organization. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica".* 11 (88). 99–109.
- Narkevičius Matas (2023). The quality of sports club services. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica".* 15 (92). 74–83.
- Nikitenko V. O (2013). Modern geokultura as a geokulturnij phenomenon. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia, Вип. 53.* 261–270.
- Rakašius, Tomas (2023). Assessment of the communication of the football club on social networks. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica".* 15 (92). 84–88.
- Oleksenko R. I. (2015). Some approaches to man as an object of complex research in philosophy. *International scientific and practical conference: "Human dimension of harmonization of the cultural and educational space of future teachers: scientific achievements and prospects"*, MDPU named after B. Khmelnytskyi, Melitopol, June 11–12. 2015. 52–55.

BILOHUR, VLADA – Doctor of Philosophy,
Professor Departments of physical education Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)
E-mail: bilogurvlada@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1053-2716>

EDUARD, SIVOHOP – Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Department of Physical Education (Uzhhorod, Ukraine)
E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8939-8446>

IVAN, MARIONDA – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D),
Associate Professor, Head of the Department
of Physical Education Uzhhorod Ukraine (Uzhhorod, Ukraine)
E-mail: ivan.marionda@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3950-8202>

YEVHEN, KARABANOV – Acting Head of the Department of Physical Education and Human Health Regional College “Kremenchuk Humanitarian and Technological Academy named after A.S. Makarenko” of the Poltava Regional Council (Kremenchuk, Poltava Regional)
Email: karaban333@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5420-0583>

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF IMPROVING
THE SYSTEM OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS FOR HIGHER EDUCATION
AND ADULT POPULATION IN THE PARADIGM OF THE EUROPEAN VECTOR OF DEVELOPMENT**

Abstract

The study of the theoretical and methodological foundations of improving the system of physical education and sports in the context of the European vector of development is relevant and important for modern society, as it contributes to the development of human potential, health maintenance and improvement of the quality of life. The European vector of development can mean the support of an active lifestyle, the development of sports infrastructure, the stimulation of sports achievements, the promotion of sports tolerance and diversity, as well as the implementation of inclusive approaches to sports that ensure accessibility and equal conditions for all participants. The purpose of the article is the conceptualization of the theoretical and methodological foundations of improving the system of physical education and sports for students of higher education and the adult population in the paradigm of the European vector of development. The research methodology includes interdisciplinary, cultural, sociological, psychological, pedagogical approaches, which allow to gain a deeper understanding of the problem and develop effective strategies for improving the system of physical education and sports for students of higher education and the adult population in the context of the European vector of development. Research result.

1. The development of the system of physical education and sports for students of higher education and the adult population in the paradigm of the European vector of development in the conditions of globalization was studied.

2. The content and direction of development of the European vector of the development of the system of physical education and sports for students of higher education and the adult population have been determined.

3. The concept of winter sports in the system of physical education and sport of students of higher education and adult population in educational institutions in EU countries is analyzed.

4. The main principles of the concept of winter sports in the countries of the European Union are clarified. The study of this topic contributes to the deepening of the understanding of the theoretical foundations of physical education and sports, including pedagogical, social, physiological and psychological aspects. The results of the research can contribute to the creation of new theories and concepts in the field of physical education and sports, which can be used for the further development of this field.

Keywords: theoretical and methodological principles, improvement, physical education and sports, higher education students, adult population.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.01.2024
Accepted date 25.01.2024
Published date 15.02.2024

How to cite: Влада, Білогур, Едуард, Сивохоп, Іван, Маріонда, Євген, Карабанов. Теоретико-методологічні засади вдосконалення системи фізичного виховання і спорту здобувачів вищої освіти та дорослого населення в парадигмі європейського вектору розвитку. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 100–112.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-10>

UDC [81'276.5:796]:316.723"313"

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-11>

LINGUOCULTUROLOGICAL CHARACTERISTICS OF SPORTS SLANG IN MODERN SUBCULTURE

LYUBOV, KARPETS¹
IRYNA, SOINA²

Abstract

Sport is considered as a phenomenon of sociocultural space and a sphere of public life, within the framework of which many human qualities are formed and manifested, the formation of a person as a spiritual and physical integrity occurs, and the peculiarities of the linguistic culture of the individual are revealed. Linguistic and cultural research corresponds to the general trend towards the transition from "immanent", structural linguistics to anthropological linguistics, which considers the phenomena of language in close connection with man, his thinking, spiritual and practical activity. The model of the linguoculturological field is presented as a dialectical unity of linguistic and extra-linguistic content (the objective and spiritual world of culture), which constitutes the theoretical basis of sports slang, in which elements of language and culture are correlated and focused. The vocabulary and phrasemics of modern sports slang are characterized by increased expressiveness, the desire to name realities and concepts that are relevant today. The fragility and rapid variability of slang vocabulary lead to an increase in quasi-synonymous relations, when the old unit, although not so actively, is still used, but it has already been replaced by a new one, which reflects the temporary renewal of slang, a change in its lexical composition. The most productive ways of replenishing modern sports slang are affixation, borrowing foreign words with their subsequent grammaticalization and metaphorical transfer. Vocabulary is more susceptible to the influence of extra-linguistic factors, and the development and functioning of the lexical system reflects social changes in society and the characteristics of the subculture. This gives grounds to consider common slang as a cultural and linguistic phenomenon.

Keywords: subcultural dialects, public communication, slang, jargon, sports team, youth environment, everyday language.

Relevance and statement of the problem

The world in the minds of young people appears infinite in space and time, as well as infinite in terms of the realization of personal opportunities. The very logic of analysing the features and trends in the development of sport as a specific social practice requires turning to a broader sociocultural context. Slang is occupying an increasingly significant place in the modern communication space, the role and degree of influence of which on the literary language has changed dramatically. Knowing slang helps you to appear understanding in certain situations, and therefore worthy of respect and interest as an interlocutor. Slang is extremely important for young people in the modern subculture; using slang resources, the individual presents himself to the rest of the team members as a person with current thinking and language. Without knowledge of slang, humour becomes largely inaccessible. Non-standard vocabulary, just like the rest

of the vocabulary, is a linguocultural phenomenon of every living, natural language, and slang units play the role of carriers and translators of cultural information. Linguoculturology does not have acceptable characteristics for the study of sports slang as a social dialect. No less relevant at present is the characterization of the main functions of sports slang in a sports environment and its elements in various jargons and youth slang. Studying the world-view of athletes through sports slang helps to fill in the gaps and correct inaccuracies in research devoted to various aspects of the life of a given society, which, in turn, is relevant both from the point of view of methods of managing a sports team, and from the point of view of athletes' adaptation to everyday life. Studying the world-view of athletes through sports slang helps fill in the gaps and correct inaccuracies in research devoted to various aspects of the life of this subculture.

The purpose of the article is to establish the origin of sports slang vocabulary, describe its functions and the degree of influence on the national language.

Presenting main material

Slang in a sports environment is a reflection of a special kind of linguistic culture, the main

Corresponding authors:

¹ Kharkiv State Academy of Physical Culture (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: Lubo.Karpets@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4263-7806>

² Kharkiv State Academy of Physical Culture (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: soinairina2003@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9554-999X>

characteristics of which are sports practices, lifestyle and social environment. Being an autonomous linguistic entity, modern sports slang has direct connections with social dialects in everyday life, primarily with youth slang. The use of slang and jargon is characterized by a desire for isolation and opposition to everyday linguistic culture. Isolation from the rest of society leads to the need to identify members of one's subculture. The ideological function of sports slang is also called unifying: it unites all athletes into one subculture. Slang reflects the most important relationships of an athlete's existence in the world of sports. The main body of athletes' slang vocabulary, unlike some subcultural dialects, is relatively stable. This fact is explained by the centuries-old traditions of the sports community and the stability of the subculture. The use of slang and jargon is characterized by a desire to isolate and oppose oneself to the national linguistic culture. Isolation from the rest of society leads to the need to identify representatives of one's subculture (Eble, 1986). Specialized slangisms help athletes identify a specific sport. The identification function in sports slang contributes to closer consolidation of the sports community. In science, there are a number of controversial provisions about the transition of slangisms into the literary language. Before transitioning into standardized vocabulary, sports slangs first enter colloquial language. However, as observations show, they can also pass directly into the literary language, bypassing any lexical system (Allen, 1993). There are two types of reasons due to which slangisms pass into everyday language: intralinguistic and extralinguistic. At the same time, the actual linguistic reasons are the lack of a nomination to designate those realities that exist in the sports environment, as well as the extraordinary expression of slangisms. An important role in the transition of such vocabulary into the national language is played by psychological, pedagogical, socio-political, cultural and educational reasons and urbanization (Beilin, Soyina, 2019). The psychological reasons for the transition of sports slangisms into literary language are most closely related to the perception of slangisms by young people. Sometimes slangisms are popularized by some screenwriters, directors, journalists, television and radio commentators, writers, actors, politicians, i.e. observed when slangisms are initially used at the level of culture and art, and then descend to the level of everyday life (DeVito, 1994). They begin to be used by the broad masses of people who, as it

were, receive an indulgence to use these words. The frequent use of slang words in films, popular fiction, on radio and television imposes a special speech behaviour on people.

Modern slang in the sports subculture has direct connections with social dialects in everyday life (Trudgill, 2016). Not all slangisms pass into the national language; they pass not only into vernacular and colloquial literary language, but also into other language systems: territorial dialects and numerous jargons.

As a result of speech contacts between various societies and representatives of the sports environment, bijargon and interjargon vocabulary is formed; from these systems, slangisms can move into common speech and further into the literary language. The sociodialectisms of those groups of people who communicate with athletes form, together with slangisms, a bijargon field of communication (Eble, 1996). Often, specialized slangisms intersect with jargons of relatively isolated sections of society. Some bijargon words expand the scope of their functioning: they are already used in interjargon vocabulary, then enter colloquial language, and only after that – literary language. Although, this transition mechanism may not be so sequential. Sports slang terms can “jump over” one or several stages from slang to literary language or colloquial speech. One of the conditions for the existence of a slang term in another lexical system is its recognition by a certain society, the carrier of that system, as its own word.

At the same time, it is important for a detachment to occur from the community of athletes who would not be aware of the origin of a particular lexeme in their environment. However, such detachment is not inherent in all slang terms that have transitioned into other domains. In a standardized language, there are lexemes transferred from slang. It should be noted that not all former slangisms that have passed into the literary language proper can be used in official business literature. Most words transferred from the language of a subcultural environment still retain the imprint of their origin, although on some lexemes it is not felt. An example is the word “take out” – “to remove, force to leave the playing field”(Karpets,2006). In general, the study of the functioning of sports slang shows that when moving to another system, slangisms become its elements and often do not look foreign: they are combined with lexemes of a given system, form other words in it, etc. When moving into the jargons of informal youth groups, the semantics of slangisms

are less likely to change than in the jargons of other youth associations. Lexemes of the sports environment are used by informal groups to designate those realities for which there are no nominations in the jargon.

In the semantics of the vocabulary of sports slang, three levels are distinguished: extralinguistic, intralinguistic and communicative. The extralinguistic level contains two levels: denotative (or extensional) and significative (intensional). In denotative terms, one of three semantic components predominates in slang lexemes: dynamics, relation or statics. At the intralinguistic level, slang lexemes are distinguished by the originality of their paradigmatics and syntagmatics. Their paradigmatic structure implies lexico-grammatical, word-formation, structural-field and semantic-functional characteristics (Wierzbicka, 1992). Most slang lexemes are polysemous. The verb performs a special function in sports slang. One of the dominant features of slang verbs is intensification. They very often emphasize something, highlight something, and sometimes exaggerate. This superlativism is observed in the predominant part of slang verbs. The main orientation of users of sports slang is to express interpersonal relationships, with the semantic component of "doing something intensely." Interpersonal relationships are the dominant denotations; we can say that sports slang is, firstly, a clarification of relationships in the process of communication. Slang lexemes express two- and one-way interpersonal relationships. Bilateral relationships can be positive, negative and neutral. Analysis of all lexical-semantic groups of slang lexemes, as well as the study of paradigmatic, syntagmatic and pragmatic structure can give a general idea of the semantics of slang lexemes (Spears, 1993). Based on the conceptualization of spatial-temporal relations, a comparative description of the conceptual adverbs "outside" and "from the outside", which belong to a larger group of spatial adverbs, can be provided. The interpretation of these adverbs is crucially influenced by the idea of closed space. The main concepts related to the sphere of morality in sports slang are "conscience", "envy" and "anger". In the world of sports, conscience, envy and anger are a source of internal torment, determined by the linguistic culture of overcoming, competitiveness and, at the same time, youthful maximalism. This leads to some similarity in the linguistic expression of these concepts. For example, in slang, "to conscience" and "to envy" (to do) equally mean "good." Such

moral categories as "conscience", "envy", "good", "evil", "well", "bad" and others, in the context of the linguistic culture of sports practices, receive their assessment by interfacing with individual and collective interests (Stone, 2002). If any action that in everyday life can be assessed as "good" is not in the collective interest, it is assessed as an evil act. In this sense, having committed an objectively good act, but not in accordance with the collective interest, an athlete may experience remorse. The meaning of a lexeme can be modified depending on the context. The meaning of the lexeme in the context of the linguistic culture of sports practices is not a rigid structure – it is mobile, changeable, labile. New meanings are ripening within it, ready to separate from the original one. The minimum degree of lability is the possibility of varying the active component of the meaning. The analysis shows that the main orientation of sports slang users is to express interpersonal, interpersonal relationships, behaviour and speech, movement (Soina, 2023).

Slang lexemes are characterized by extreme anthropocentrism – almost everything that is expressed by them is associated with an athlete. Lexemes become slang mainly on the basis of semantic shifts. But sometimes these transformations appear in the form of semantic half-shifts – when a commonly used word remains in its semantic field, and the shift occurs only in the sense that the semantics of a given lexeme is narrowed and reduced to only one of several meanings of a commonly used word. Sports slangisms reflect life, everyday issues, problems, aspirations, experiences, moods. Therefore, such vocabulary is specific and is far from abstract schemes. If abstract vocabulary appears in slang, it often turns into concrete. The main orientation of sports slang speakers is aimed at expressing interpersonal, relationships.

Slang as a systemic formation is characterized not only by lexical-semantic, but also by certain grammatical characteristics, indicating the presence of a tendency towards the grammaticalization of the substandard. These include the following: numerous collective nouns, the class of which is constantly expanding in slang; the presence of proper slang interjections, including interjections-euphemisms with a clear differentiation between emotionally positive and emotionally negative (Lutz, 1986); lack of own function words; some proper names; rare use of numerals; the possibility of only one of the word forms of the grammatical paradigm entering slang; the presence of many words

in slang belonging to the category of states and units that do not have inflected forms; the presence in slang of words that do not belong to any part of speech due to the discrepancy between form and function (narrative means); the presence in slang of such a form of presenting actual content as rhyme; the presence of ethnospecific constructions and communication models, such as reactive and question-answer dyads, structured as narrative, imperative constructions in which the object of volition is used as the subject, constructions in which the linking verb is omitted to give the statement an offensive tone (Andersson, 1992).

Sports slang, just like any other lexical system of a language, evolves: some words go into passive storage, new ones are born, some lexemes adapt to new conditions. The emergence of slang-neologisms is associated with the expansion of the space of sports practices and new communicative opportunities. The disappearance of various social phenomena and professions and the transition of sports slang words to other lexical systems contribute to the disappearance of slang words into a passive stock.

The main body of sports slang vocabulary, unlike many social dialects, is quite stable. This fact is explained by the centuries-old traditions of the national sports community and an established subculture. The main changes taking place in language on an everyday level are directly or indirectly reflected in sports slang. The transition of slangisms into various lexical systems must correspond to a certain psychological mood of the users of these systems. When moving to another system, slangisms become its elements and often do not look foreign: they are combined with lexemes of a given system, form other words in it, etc. The amount of new formation depends on the time of entry of slangism into another lexical layer. When moving into the jargons of informal youth groups, the semantics of slangisms are less likely to change than in the jargons of other youth associations.

In general youth slang, the jargon of students and working youth, as well as the slang of musicians, slang terms and argotisms often duplicate existing lexemes, enriching numerous synonymous series. Sports lexemes are used by football fans and other informal groups to designate those realities for which there are no nominations in the jargon. Everyone, to one degree or another, involved in sports practices can be considered passive users of sports slang and jargon, since they are distinguished by mobility. Usually, such people do not use the slang they once communicated with their colleagues. However, in the case of an informal conversation with someone similar, a person may well switch to slang.

Conclusions

In modern linguoculture, slang, while generally maintaining the status of a marker of the boundaries between 'own' and 'other', goes beyond the collective, subculturally conditioned communicative space. It performs this function already in relation to the totality of collective communicative spaces of various societies, including non-marginal ones. At the same time, the slang of marginal subcultures as a special functional class in this subsystem continues to mark the boundaries of the corresponding communicative spaces. To a certain extent, slang is a challenge to society and its norms. If slang speech enters the environment of a commonly used language, it causes a negative effect, since the contamination of habitual speech becomes obvious to most native speakers, which becomes uncultured and primitive. Sports slang lexemes are characterized by extreme anthropocentrism. Almost everything they express is related to the world of sports. Sports slangisms are distinguished by their pronounced imagery, being based on the technique of metaphorization. It is difficult to find any other type of speech in the language that could compete with sports slang in terms of metaphorization.

REFERENCES

- Allen, I. *City in Slang*. New York, 1993. 307 p.
- Andersson, L.G., Trudgill Peter. *Bad Language*. London, 1992. 203 p.
- Beilin, M.V., Soyina, I.Yu. Continuity of language reality of events as sense integrity. Challenge and prospects for the development of social sciences in Ukraine and EU countries: comparative analysis: Collective monograph. Riga: Baltija Publishing, 2019. P. 1–17.
- DeVito, J.A. *Human Communication. The Basic Course*. 6th ed. N.Y. Harper Collins College Publishers, 1994. P. 496.
- Eble, C. *Slang and Sociability*, Chapel Hill and London, 1996. 228 p.
- Eble, C. *Slang and Culture Knowledge / The 12-th LACUS Forum*. Vol. 12, 1986. P. 123–145.
- Lutz, C. *Emotion, Thought and Estrangement: Emotion as a Cultural Category / Cultural Anthropology*, 1986. V. 1. № 3. P. 287–309.
- Karpets, L.A. *Ukrainian sports jargon: structural-semantic aspect: autoref. thesis ... candidate Phil. Sciences: 10.02.01*. Kharkiv, 2006. 19 p.

Soina, I.Yu. Sports discourse of modern linguistic culture. Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research. Drohobych: Publishing House "Helvetica", 2023. Issue 59. Volume 3. P. 119–124.

Spears, R.A. Contemporary American Slang. New York, 1993. 324 p.

Stone, L., McKee, N.P. Gender and Culture in America. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2002. P. 240.

Trudgill, P. On dialect: social and geographical perspectives. Published online by Cambridge University Press: 27 June 2016. P. 240.

Wierzbicka, A. Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-specific Configuration. N.Y.; L.; Oxford: Oxford University Press. 1992. P. 496.

КАРПЕЦЬ ЛЮБОВ – доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри української та іноземних мов,
Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)
E-mail: Lubo.Karpets@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4263-7806>

СОЇНА ІРИНА – кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов,
Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)
E-mail: soinairina2003@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9554-999X>

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОРТИВНОГО СЛЕНГУ У СУЧАСНІЙ СУБКУЛЬТУРІ

Анотація

Спорт розглядається як явище соціокультурного простору та сфера суспільного життя, в рамках якої формуються та виявляються багато людських якостей, відбувається становлення людини як духовно-тілесної цілісності, і виявляються особливості лінгвокультури особистості. Лінгвокультурологічне дослідження відповідає загальній тенденції до переходу від лінгвістики «іманентної», структурної, до лінгвістики антропологічної, що розглядає явища мови в тісному зв'язку з людиною, її мисленням, духовно-практичною діяльністю. Модель лінгвокультурологічного поля представлена як діалектична єдність мовного та позамовного змісту (предметного та духовного світу культури), що становить теоретичну основу спортивного сленгу, в якому співвідносяться та фокусуються елементи мови та культури. Лексика і фраземіка сучасного спортивного сленгу відрізняються підвищеною експресивністю, прагненням називати реалії та поняття, актуальні на сьогодні. Недовговічність, швидка мінливість сленгової лексики призводять до збільшення квазісинонімічних відносин, коли стара одиниця, хоч і так активно, ще вживається, але зміну їй з'явилася нова, яка відбиває тимчасове оновлення сленгу, зміну його лексичного складу. Найбільш продуктивними способами поповнення сучасного спортивного сленгу є афіксація, запозичення іноземних слів з подальшою граматиалізацією, метафоричним перенесенням. Показано, що багато процесів, що відбуваються в мові, зумовлені субкультурою та пов'язані з процесами, що відбуваються у суспільстві. Цей зв'язок репрезентує, зокрема, спортивний сленг, що виступає компонентом просторіччя. Лексика більше схильна до впливу позамовних факторів, а розвиток і функціонування лексичної системи відображає соціальні зміни в суспільстві та особливості субкультури. Це дає підстави розглядати загальний сленг як культурнолінгвістичний феномен.

Ключові слова: субкультурні діалекти, публічна комунікація, сленг, жаргон, спортивний колектив, молодіжне середовище, повсякденна мова.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 09.12.2023
Accepted date 15.01.2024
Published date 09.01.2024

How to cite: Любов, Карпець, Ірина, Соїна. Лінгвокультурологічна характеристика спортивного сленгу у сучасній субкультурі. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 112–118.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-11>

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ PHILOSOPHY OF EDUCATION

УДК 004.87:316.42

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-12>

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРСАЙТУ ЦИФРОВОЇ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ВАЛЕНТИНА, ВОРОНKOBA¹

ВІТАЛІНА, НІКТЕНКО²

ГЕННАДІЙ, ВАСИЛЬЧУК³

ЮРІЙ, КАГАНОВ⁴

НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО⁵

Анотація

Формування моделі цифрової людини і цифрового суспільства є актуальним завданням в умовах глобальних викликів цивілізації. Для досягнення успіху у цьому процесі необхідно враховувати різноманітні аспекти, які включають технологічні, соціальні, економічні та етичні виміри. Модель форсайту включає в себе такі елементи, як аналіз трендів, прогнозування майбутніх сценаріїв розвитку, ідентифікація ключових чинників впливу та розробка стратегій реагування на майбутні виклики та можливості. Мета: з'ясувати теоретичні і практичні аспекти формування моделі цифрової людини і цифрового суспільства в умовах глобальних викликів для досягнення сталого розвитку. Завдання статті: 1) проаналізувати ключові аспекти формування моделі цифрової людини та суспільства для досягнення сталого розвитку; 2) визначити напрями розвитку цифрової революції у контексті нових горизонтів для великих проривів людської цивілізації; 3) сформувати модель інноваційних проривів форсайту цифрової людини та суспільства для досягнення цілей сталого розвитку. Методологія дослідження. Комп'ютерне моделювання і прогнозування дозволяє науковцям та дослідникам отримати глибше розуміння та прогнозувати впливу цифрової революції на людську цивілізацію, може слугувати інструментом для прийняття стратегічних рішень в урядових і бізнес-сферах для адаптації до змін, що відбуваються. Цифрова революція – це не просто перехід до використання цифрових технологій, але й відкриття нових можливостей і змін в усіх сферах життя. Модель форсайту допомагає визначити ключові напрями розвитку цифрового суспільства та вирішити актуальні проблеми, що стоять перед ним. На основі моделі форсайту розробляються політики та програми, спрямовані на розвиток цифрового суспільства та підтримку цифрової трансформації в різних сферах життя. Модель форсайту цифрової людини та суспільства для досягнення цілей сталого розвитку надає інформацію для прийняття обґрунтованих рішень на рівні уряду, бізнесу та громадськості щодо розвитку та реформування цифрового суспільства. Формування моделі форсайту сприяє досягненню сталого розвитку, враховуючи потреби сучасного суспільства, екологічні аспекти та соціальні виклики.

Ключові слова: модель, модель форсайту, цифрова людина, цифрове суспільство, напрями оптимізації, досягнення сталого розвитку.

Corresponding authors:

¹ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

² Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: vitalina2006@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9588-7836>

³ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: historyhena@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3023-6682>

⁴ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: znuhist@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6889-7377>

⁵ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: natalia.metelenko@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6757-3124>

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Термін «модель форсайту» (англ. foresight model) використовується для позначення системи або методології, яка дозволяє прогнозувати та аналізувати можливі майбутні сценарії розвитку у певній галузі чи сфері. У контексті цифрової економіки, освіти, культури та туризму, модель форсайту означає комплексний підхід до розробки стратегій та рекомендацій щодо того, як ці сфери можуть розвиватися в майбутньому, враховуючи швидкий розвиток цифрових технологій

та зміну соціокультурних та економічних умов. Модель форсайту включає в себе такі елементи, як аналіз трендів, прогнозування майбутніх сценаріїв розвитку, ідентифікація ключових чинників впливу та розробка стратегій реагування на майбутні виклики та можливості. Формування моделі може включати консультації з експертами, проведення сценарного аналізу, моделювання варіантів розвитку та інші методи прогнозування. Модель форсайту цифрової економіки, освіти, культури та туризму допомагає розробляти стратегії та рекомендації для відповідної галузі, щоб забезпечити її сталий розвиток у майбутньому, враховуючи змінні фактори та виклики. Створення моделі форсайту для цифрової економіки, освіти, культури та туризму вимагає комплексного підходу та урахування різноманітних аспектів кожної з цих сфер. Формування такої моделі включає:

1. Аналіз потреб та можливостей поточного стану цифрової економіки, освіти, культури та туризму у країні або регіоні та визначення ключових проблем, можливостей та викликів в кожній з цих сфер.

2. Визначення цілей та стратегії для кожної з областей – розвиток цифрової економіки, підвищення якості освіти, розвиток культурного сектору та просування туризму.

3. Визначення технологічних інструментів та ресурсів, які будуть використовуватися для розвитку кожної з сфер, що може включати розробку програмного забезпечення, впровадження штучного інтелекту, розвиток інтернет-інфраструктури.

4. Розробка освітніх програм для підвищення цифрової грамотності, навчальних курсів з цифрових технологій, включаючи освітні заклади та населення.

5. Розробка стратегій для підтримки мистецтва та культурних ініціатив у цифровому просторі, щоб сприяти розвитку цифрової культурної спадщини та впровадженню нових технологій у культурні проекти.

6. Співпраця та партнерство з громадським сектором, приватними компаніями, неприбутковими організаціями та академічними установами для спільної реалізації проектів та ініціатив у цих сферах.

7. Оцінка поточного стану кожної сфери та виявлення ключових трендів у цифровій економіці, освіті, культурі та туризмі включає в себе технологічні інновації, зміни в споживчому поведінці, соціокультурні та економічні зміни.

8. Розробка різних сценаріїв розвитку для кожної галузі на основі інформації, отриманої з аналізу трендів та зовнішніх факторів включає оптимістичні, песимістичні та середні сценарії, які дозволяють краще розуміти можливі майбутні виклики та можливості.

9. Визначення ключових ризиків може вплинути на розвиток кожної сфери, а також ідентифікувати можливості, які можуть бути використані для стимулювання росту та розвитку.

Загальні принципи полягають у тому, щоб інтегрувати цифрові технології у різні аспекти суспільного життя та економіки з метою підвищення ефективності, доступності та якості послуг у сферах економіки, освіти, культури та туризму. На основі результатів аналізу та сценарійного моделювання розроблено конкретні стратегії та рекомендації для кожної галузі, які включають політичні, економічні, технологічні та соціальні ініціативи. Ця модель дозволяє зрозуміти можливі напрямки розвитку цифрової економіки, освіти, культури та туризму і відповідно до цього приймати стратегічні рішення для забезпечення їхнього успішного розвитку у майбутньому (Андрюкайтене, Воронкова, Нікітенко, 2022).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Цифрова революція включає віртуальну реальність (VR) і доповнену реальність (AR), 3D-друк або адитивне виробництво, штучний інтелект, глибоке навчання, робототехніку, великі дані, Інтернет речей. (IoT) та автоматизовані системи прийняття рішень. Очевидно, що цифрові зміни стають ключовим фактором соціальних перетворень (Domingos, 2015; Schwab, 2016; Tegmark, 2017; Staglia et al, 2018). Перехід до сталого розвитку повинен узгодити загрози, можливості та динаміку цифрової революції з цілями Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року та Паризької угоди (WBGU, 2018; Віллані, 2018; TWI2050, 2018). У той самий час цифрова трансформація зробить революцію в усіх аспектах глобального нашого суспільства та економіки, цим змінивши саму парадигму сталого розвитку. Цифровізація – це не просто «інструмент» для вирішення проблем сталого розвитку, а важлива рушійна сила руйнівних, багатомасштабних змін. У контексті формування моделі цифрової людини та цифрового суспільства в контексті глобальних викликів цивілізації можна звернутися до різних концепцій

та авторів в галузі інформаційних технологій, соціології, етики та економіки. Виокремимо кілька ключових концепцій та авторів, які внесли значний вклад у розробку даної моделі:

1. Концепція штучного інтелекту та машинного навчання розглядає вплив та розвиток штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання на суспільство і людину: Рей Курцвейл (“The Singularity is Near”), Елон Маск (“OpenAI”, “Neuralink”), Ян Лекун (“Facebook AI Research”, “PyTorch”).

2. Концепція соціальної та етичної сторони технологій аналізує вплив технологій на соціальні відносини, працю та етику: Шерлан Туркл (“Alone Together”), Шарль Перро (“Technopoly: The Surrender of Culture to Technology”), Шеррі Теркель (“Reclaiming Conversation”).

3. Концепція економіки та Інтернету розглядає вплив Інтернету речей (IoT) та цифрових технологій на економіку та виробництво: Джереми Райф (“The Age of Em”), Кевін Аштон (“Father of the Internet of Things”).

4. Концепція електронного урядування та відкритих даних досліджує, як цифрові технології впливають на управління та взаємодію громадян з урядом: Клейтон Крістенсен (“The Innovator’s Dilemma”), Бет Новак (“Smart Citizens, Smarter State”).

5. Концепція цифрової ділової трансформації розглядає вплив цифрової трансформації на бізнес-середовище, стратегії підприємств та їхні взаємовідносини з клієнтами: Ерік Браймер (“Digital Transformation: Survive and Thrive in an Era of Mass Extinction”), Пітер Друкер (“Management Challenges for the 21st Century”).

6. Концепція глобалізації та міжнародного співробітництва розглядає взаємозв’язок між цифровими технологіями та глобальними викликами, співробітництво між країнами та міжнародні стандарти: Парра Харі (“The Code: Silicon Valley and the Remaking of America”), Йозеф Стігліц (“Globalization and Its Discontents”).

7. Концепція антропології та соціотехнічної взаємодії аналізує взаємодію між суспільством та технологіями, в основі якої культурні, соціальні та антропологічні аспекти: Донна Харавей (“Anthropology of Smartphones and Smart Ageing”), Шері Тернер (“Social Acceleration: A New Theory of Modernity”).

8. Концепція цифрової нерівності розглядає виникнення цифрових нерівностей у доступі до технологій та можливостей їх використання:

Ніколь Бовар (“Digital Dead End: Fighting for Social Justice in the Information Age”), Шерілл Дорон (“Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism”).

Ці концепції та автори висвітлюють різноманітні аспекти взаємодії суспільства та цифрових технологій, намагаються відповісти на виклики та можливості, які виникають у зв’язку з цифровою трансформацією, включають різні погляди на виклики та перспективи цифрової трансформації суспільства (Brynjolfsson & McAfee, 2014).

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Аналізуючи цифровізацію з погляду історії людства, можна сказати, що настає нова ера для глобальних економічних, технологічних та соціальних систем, у яких ми живемо сьогодні. Здібності мови, спілкування, пізнання та співробітництва є відправною точкою культурної еволюції людини (Месснер і Вайнліх, 2016). 200 років тому промислова революція повністю змінила людство завдяки вибуховому нагромадженню знань. Винахід машин з механічним управлінням та трудомістких заходів покращив ремісничі навички та продуктивність, а технологічні інновації, використання нафти, парових двигунів, сталі та механізації призвели до стократного збільшення виробничих потужностей. Промислова революція призвела до створення глобально пов’язаної економічної системи, формування глобального суспільства, глобальної мережевої інфраструктури та мобільності, значного збільшення продуктивності та створення значного багатства для певної частини населення світу. Промислова революція створила нерівні моделі розподілу, серйозні зміни у глобальній системі створили реальну загрозу людській цивілізації. Людство викликало досить швидкі та різкі зміни умов навколишнього середовища, поставивши під загрозу довкілля голоцену, яке колись було придатне для розвитку людини. Ця нова епоха називається антропоценом (Crutzen and Stoermer, 2000). Цифрова революція, що почалася в 1950-х роках, швидко прискорилося, знаменуючи собою настання третьої цивілізаційної революції. Цифровізація – це міжмасштабний економічний, соціальний та культурний зв’язок, потужний мультиплікатор, що поєднує реальні та віртуальні ситуації. Характеристики технологічних систем, які створюють когнітивні здібності, що покращують людське сприйняття (такі як штучний

інтелект і глибоке навчання), зрештою замінюють людські когнітивні здібності. Тому цифрову епоху можливо нам слід назвати «цифровим антропоценом» (WBGU, 2019), формувати умови для впровадження «цифрового антропоцену» як стійкої епохи. Цифрові технології можуть сприяти революції досягнення стійкого антропоцену, відігравати ключову роль у переході до стійкого антропоцену, тобто епохи, в якій людська діяльність стає домінуючим фактором у впливі на земну екосистему. Цифрові технології, такі як супутникові системи зі знімальною здатністю, сенсорні мережі та аналітика даних, можуть допомогти відстежувати зміни в кліматі та середовищі. Це дозволить краще розуміти причини змін клімату та природних катастроф і розробляти ефективні стратегії адаптації. Використання цифрових технологій для оптимізації споживання енергії в будівлях, промисловості та транспорті може допомогти зменшити викиди парникових газів та зменшити вплив на клімат. Цифрові технології можуть полегшити інтеграцію та управління відновлювальними джерелами енергії, такими як сонячна та вітрова енергія. Це дозволить зменшити залежність від вугільних та інших нестійких джерел енергії. Використання даних, дронів, датчиків та аналітики може підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, зменшити використання хімічних речовин та мінімізувати відходи. Цифрові технології дозволяють створювати системи моніторингу та охорони дикої природи, що допомагає відновлювати та зберігати різноманіття біорізноманіття. Ці інновації в сфері цифрових технологій можуть сприяти стійкому антропоцену, забезпечуючи ефективне використання ресурсів та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Однак важливо також враховувати етичні та соціальні аспекти цих технологій, аби забезпечити їхню відповідність принципам сталого розвитку та справедливого доступу до користі від них (Воронкова, Нікітенко, 2022).

Мета: з'ясувати теоретичні і практичні аспекти формування моделі цифрової людини і цифрового суспільства в умовах глобальних викликів для досягнення сталого розвитку. Завдання статті: 1) проаналізувати ключові аспекти формування моделі цифрової людини та суспільства для досягнення сталого розвитку; 2) визначити напрями розвитку цифрової революції у контексті нових горизонтів для великих проривів людської цивілізації; 3) сформулювати модель інноваційних

проривів форсайту цифрової людини та суспільства для досягнення цілей сталого розвитку.

Методологія дослідження

Дослідження теми може бути здійснене за допомогою різних методів, включаючи системний, аксіологічний та Agile- метод. В дослідженні використовується метод аналізу даних для обробки та інтерпретації великих обсягів інформації, що стосується різних аспектів цифрової революції. Використання відкритих даних для аналізу та візуалізації різних аспектів цифрової революції, таких як розподіл інтернет-покриття, використання соціальних мереж, розвиток електронної торгівлі. Аналіз і моделювання взаємодії різних складових цифрової революції (інформаційних технологій, соціальних аспектів, економічних процесів) використовується для розуміння системних зв'язків; вивчення впливу цифрової революції на різні сфери життя людей, такі як освіта, економіка, медицина, культура; побудова системних моделей для прогнозування можливих наслідків цифрової революції та розроблення стратегій її оптимального впровадження. Аксіологічний метод націлений на вивчення цінностей, які супроводжують цифрову революцію, включаючи формування таких цінностей, як свобода, доступність, рівність, ефективність; аналіз впливу цифрової революції на людські цінності та моральні принципи, такі як приватність, безпека, соціальна справедливість; оцінка та порівняння аксіологічних наслідків цифрової революції у різних культурних та соціальних контекстах. Agile-метод включає: використання гнучких принципів для дослідження динамічної природи цифрової революції та її здатності до швидкого адаптування до змін; вивчення гнучких методів розробки та впровадження цифрових технологій для ефективного реагування на змінні умови та потреби; застосування гнучких підходів до формування стратегій управління цифровою революцією в організаціях та суспільстві. Метод комп'ютерного моделювання і прогнозування є потужним інструментом для дослідження напрямів цифрової революції, її впливу на людську цивілізацію. Моделювання системи цифрової революції базується на розробці комп'ютерних моделей, що відтворюють різні аспекти цифрової революції, такі як розповсюдження технологій, соціокультурні зміни, економічні впливи. Прогнозування розвитку технологій включає використання комп'ютерних моделей для прогнозування розвитку конкретних технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн,

квантові обчислення. Це може допомогти ідентифікувати потенційні прориви та визначити напрямки подальшого дослідження. Сценарійне моделювання включає створення комп'ютерних сценаріїв для прогнозування різних можливих шляхів розвитку цифрової революції та її впливу на суспільство. Ці сценарії можуть включати різні умови, які можуть виникнути в майбутньому, допомагати приймати стратегічні рішення для адаптації до цих умов. Оцінка ризиків і можливостей включає використання комп'ютерних моделей для оцінки потенційних ризиків, пов'язаних з цифровою революцією, таких як проблеми з приватністю даних, кібербезпека, соціальні нерівності тощо. Також можна оцінити можливості, які можуть виникнути з розвитком нових технологій та підходів. Комп'ютерне моделювання і прогнозування дозволяє науковцям та дослідникам отримати глибше розуміння та прогнозувати вплив цифрової революції на людську цивілізацію, слугувати інструментом для прийняття стратегічних рішень в урядових і бізнес-сферах для адаптації до змін, що відбуваються. Ці методи можуть допомогти зрозуміти взаємодію між різними чинниками та прогнозувати їх наслідки в майбутньому. Ці методи можуть бути використані у поєднанні для глибшого розуміння та аналізу впливу цифрової революції на суспільство та можливості для великих проривів у людській цивілізації (Gluckman & Kristiann, 2018).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Ключові аспекти формування моделі цифрової людини та суспільства для досягнення сталого розвитку

Термін «модель» має різні значення залежно від контексту, в якому він використовується. Наукові виміри включають кілька можливих тлумачень моделі:

1. У математиці та науці про комп'ютери термін «модель» використовується для опису системи чи процесу за допомогою математичних виразів, рівнянь чи графіків. Математичні моделі дозволяють аналізувати та передбачати поведінку системи.

2. У бізнесі або науці про управління концептуальна модель може вказувати на абстрактне представлення чогось, наприклад, бізнес-процесу чи системи, яке допомагає зрозуміти її основні аспекти та взаємозв'язки.

3. В соціології та інших гуманітарних науках термін «соціальна модель» може вказувати на

концепцію, яка пояснює взаємодії між людьми, їхнє ставлення до суспільства та один до одного.

4. В інженерії та технічних галузях модель може описувати прототип чи схему пристрою, системи чи процесу.

5. У психології модель може вказувати на спрощене відображення процесів та взаємодій в людському розумінні, що допомагає пояснити певні явища чи поведінку.

6. В області обробки природної мови та штучного інтелекту мовна модель вказує на систему, яка розуміє та генерує мову, базуючись на великій кількості лінгвістичних даних. Отже, термін «модель» може мати різноманітні визначення в залежності від галузі знань та контексту його використання.

Ключові аспекти формування моделі цифрової людини та суспільства включають наступні складові:

1. Освіта, в основі якої розвиток цифрових навичок від самого раннього віку та впровадження інноваційних методів викладання для підготовки молоді до цифрового середовища; сприяння навчанню STEM (наука, техніка, інженерія та математика).

2. Забезпечення доступу до цифрових технологій для всіх верств населення, незалежно від соціального статусу чи географічного розташування; створення інфраструктури для швидкого та надійного Інтернет-з'єднання.

3. Розвиток цифрової інфраструктури, в контексті якого відбувається впровадження технологій Інтернету речей (IoT), хмарних сервісів та штучного інтелекту (ШІ) для оптимізації життя в суспільстві.

4. Кібербезпека, що націлена на забезпечення надійності та безпеки цифрових систем та інформації; навчання громадян основам кібербезпеки для захисту власних даних.

5. Формування етичного ставлення до використання технологій; розробка етичних стандартів для роботи з новітніми технологіями, такими як штучний інтелект.

6. Розвиток електронного уряду, що включає впровадження цифрових технологій для покращення взаємодії громадян з урядовими службами; створення відкритих даних та електронних платформ для забезпечення прозорості та участі громадян.

7. Глобальне співробітництво, в основі якого заохочення міжнародної співпраці в галузі цифрових технологій та обміну найкращими практиками;

розробка міжнародних стандартів для забезпечення сумісності та взаємодії цифрових систем.

Ці аспекти допоможуть сформуванню моделі цифрової людини та створити стійке та прогресивне цифрове суспільство в умовах глобальних викликів цивілізації. Можна виділити ключові зміни, які відображають глобальну, регіональну та місцеву динаміку, включають основні сили майбутніх змін: 1) кадрові та демографічні зміни; 2) споживання та виробництво; 3) декарбонізація та енергетика; 4) продовольство, біосфера та вода; 5) розумні міста; 6) цифрова революція. В той же час вони разом забезпечують спрямовану на людину перспективу, необхідну для побудови місцевих, національних та глобальних суспільств для створення багатства, боротьби з бідністю, справедливого розподілу та інклюзивного людського процвітання. Це необхідні умови для досягнення Цілей сталого розвитку, якщо їх вирішувати комплексно і комплексно.

Досягнення глобальної трансформації ЦСР негайно вимагає міцної наукової основи та фактам спрямованого напрямку. «Світ у 2050 році» (TWI2050) – це глобальний багаторічний міждисциплінарний дослідницький проект з участю багатьох зацікавлених сторін, спрямований на вирішення цих проблем. Програма взаємодіє з наукою та політикою, щоб не лише сприяти розумінню, а й створювати науково обґрунтовані трансформаційні та справедливі шляхи сталого розвитку, надаючи термінову інформацію керівникам, які приймають рішення, відповідальним за реалізацію цілей. TWI2050 використовує комплексний та системний підхід для вирішення завдань всебічної трансформації, пов'язаних з реалізацією цілей, прагнучи уникнути потенційних конфліктів, щоб отримати потенційну синергію, а також служити людям і планеті. Цей метод є першим багатомодельним кількісним і якісним комплексним аналізом, що охоплює весь набір ЦСР. Для успішного визначення шляхів сталого розвитку потрібен комплексний та надійний підхід, щоб усунути нелінійні характеристики. У будь-якому випадку, щоб найбільш ефективно реагувати на проблеми сталого розвитку до 2030 року, TWI2050 прагне поглибити та інтегрувати знання та аналітичні можливості для досягнення цілей сталого розвитку.

2. Напрями розвитку цифрової революції у контексті нових горизонтів для великих проривів людської цивілізації

Цифрова революція – це не просто перехід до використання цифрових технологій, але й від-

криття нових можливостей і зміни в усіх сферах життя. Цифрова революція перетворила спосіб, яким люди отримують і споживають інформацію. Завдяки Інтернету і цифровим медіа людина може швидко звертатися до будь-якої інформації за допомогою смартфонів, комп'ютерів тощо, що дозволяє швидше і ефективніше навчатися, розвиватися та приймати рішення. Цифрові технології відкрили нові можливості для спілкування та співпраці, соціальні мережі дозволяють людям з усього світу спілкуватися, ділитися думками, ідеями та досвідом. Це сприяє розвитку глобальної спільноти та сприяє культурному обміну. Цифрова революція перетворила спосіб, яким ми здійснюємо покупки та здійснюємо торгівлю. Електронна комерція дозволяє людям з усього світу купувати та продавати товари та послуги онлайн, що забезпечує ширший доступ до ринків і зменшує бар'єри для входу у бізнес. Розвиток штучного інтелекту дозволяє автоматизувати багато процесів у різних галузях, від виробництва до обслуговування клієнтів. Це призводить до підвищення ефективності, зменшення витрат та відкриває нові можливості для інновацій. Використання цифрових технологій у медицині дозволяє покращити діагностику, лікування та моніторинг стану пацієнтів. Електронні медичні записи, телемедицина та носимі пристрої для відстеження здоров'я допомагають покращити якість та доступність медичних послуг. Ці напрями цифрової революції відкривають нові горизонти для людської цивілізації, можливість досягти значних проривів у різних аспектах життя і суспільства. Однак важливо також враховувати етичні та соціальні виклики, які виникають разом з цими технологічними змінами і забезпечити їхнє використання на благо всього суспільства (Олексенко, К., 2020).

Цифрова революція відчинила двері для великих проривів у людській цивілізації, проте шлях розвитку стикається з невизначеністю, глибокою соціально-економічною реструктуризацією, зумовленою цифровими технологіями. Політики, дослідники, представники бізнесу та громадянського суспільства повинні активізувати свої зусилля, щоб зрозуміти та врахувати численні наслідки цифрових змін, передбачати далекосяжні структурні зміни та створити основи, які формуватимуть процеси цифровізації та трансформуватимуть їх у напрямку сталого розвитку. Цифрова революція прив'язує нас до нових економічних, соціальних та культурних реалій та викликів. Віртуальна реальність, штучний інтелект, глибоке

навчання, великі дані та зростаюча кількість дій, що використовуються для планування та створення контекстних процесів, покращують нашу когнітивну здатність розуміти наслідки рішень у складних соціальних та екологічних системах. Це потужні інструменти підтримки процесу трансформації. Автономні технології та системи прийняття рішень, засновані на машинному навчанні та загальному штучному інтелекті, у найближчому майбутньому фундаментально змінять усі сфери життя суспільства та економіки (Brynjolfsson & McAfee, 2014; Schwab, 2016; Tegmark, 2017). Обладнання та машини, засновані на штучному інтелекті, керуватимуть виробничими процесами, транспортуванням та потоками капіталу, проведуть реформи у медичній діагностиці та лікуванні, змінюватимуть способи прийняття рішень страховими компаніями, прогнозуватимуть індивідуальну та групову поведінку (Домінгос, 2015), а також забезпечуватимуть парламентську основу для ухвалення рішень, доступних уряду. З моменту появи Homo sapiens людський інтелект не мав еволюційного суперника. Тепер йому допомагає штучний інтелект, який набагато переверщує людські аналітичні можливості принаймні в деяких областях. З метою сталого людського розвитку об'єднання людей та штучного інтелекту та створення «значного штучного інтелекту» (Віллані, 2018) стане основним завданням людства у першій половині XXI століття.

Найближчі десятиліття будуть характеризуватись безліччю цифрових драйверів, глибокими структурними змінами та пов'язаною з ними невизначеністю. Шлях до сталого розвитку необхідно розробляти, формувати та регулювати в контексті глибоких соціальних перетворень та високої невизначеності. В умовах підключеної (глобальної) та самоорганізованої технічної інфраструктури, необхідно зменшити зростання кількості помилок і зробити її надійнішою, досягти процвітання за допомогою технологій автоматизації, не забуваючи при цьому про принцип «нікого не залишити позаду» (Tegmark, 2017). Існує ще глибше питання: де проходить кордон між використанням технологій для зміни, покращення та впливу на когнітивні, фізичні та розумові здібності людей. На основі всебічної оцінки цифрової динаміки Німецька консультативна рада з глобальних змін (WBGU, 2019) виділяє сім основних переломних моментів у сфері цифрових технологій, пов'язаних із вищезазначеними чотирма

потрясіннями. Ці переломні моменти відображають характеристики нинішнього суспільства, але також враховують цифрові рушійні сили та глибокі структури економічних, соціальних, політичних та культурних систем протягом наступних 10–30 років та визначають тенденції, які можуть дестабілізувати суспільство:

1. За межами планети ресурсомітка та ресурсомітка модель зростання, заснована на цифрових приводах, не дає гарантій для руху до більшої стійкості, а натомість підриває критичну точку земної системи.

2. Фундаментальна загроза диктатури або тоталітаризму внаслідок позбавлення прав особистості, включаючи недоторканість приватного життя та цивільних прав, може привести до тотального цифрового стеження за людьми та обмеження цифрових можливостей.

3. Демократія та інклюзивність підриваються формалізацією та інституціоналізацією автоматизованих систем прийняття рішень, які використовуються у дедалі більшій кількості секторів, особливо у вже оцифрованому приватному секторі.

4. Національне, континентальне та навіть глобальне домінування приватного підприємництва підриває демократичний контроль та додатково стимулюється централізацією влади на основі даних.

5. Глибокі розбіжності у глобальному суспільстві багато в чому викликані цифровими можливостями, які відкриваються транснаціональними елітами.

6. Людське вдосконалення або штучна еволюція, що вийшло з-під контролю, призведе до величезних змін у суспільстві.

Отже, парадокс цифрового антропоцена у тому, що цифровізація створює передумови для перетворень для сталого розвитку, але в той же час ставить їх під загрозу. Крім невизначеностей цифрового антропоцену та можливих соціальних переломних моментів, існують непередбачені цифрові можливості та ключові змінні, які можуть сприяти стійкій трансформації (Метеленко, Нікітенко, Васильчук, Каганов, & Воронкова, 2023).

По-перше, очікується технічна реалізація переходу від лінійної економіки до економіки замкнутого циклу. Комплексний моніторинг Землі стане допоможе зберегти глобальні екосистеми.

По-друге, доти, доки будуть розроблені відповідні цифрові процеси та пов'язані з ними технології (такі як нові композитні матеріали,

нанотехнології, нанобіотехнології, гена інженерія, синтетична біологія, біоніка, квантові обчислення, 3D-друк та технології збільшення людського потенціалу), прориви у знаннях принесуть безпрецедентний новий потенціал. Штучний інтелект, глибоке навчання та великі дані перетворюють науку та відчиняють двері на наступний етап людської цивілізації. Віртуальний доступ до найпередовіших глобальних знань про людей і планету може забезпечити справедливе та безпечне майбутнє для всіх.

По-третє, цифрова динаміка може сприяти культурним, інституційним та поведінковим інноваціям. Транснаціональні комунікаційні мережі допомагають створити глобальне мережеве суспільство, механізми транснаціонального управління, глобальні перспективи загального добробуту, культуру глобального співробітництва та транснаціональної ідентичності, можуть створювати нові (суб)культури. Віртуальні мережі людей з усього світу можуть покращити розуміння культурної різноманітності. Віртуальна реальність дозволяє людям «відвідувати», розуміти, насолоджуватися та «відчувати» глобальну екосистему, не мандруючи на великі відстані. В той же час швидко розширюються і нові можливості просування механізмів демократичного розвитку за допомогою процедур цифрового голосування, включаючи онлайн-перевірку того, чи включає прийняття рішень на місцевому рівні практичні питання управління, пов'язані з перехідним періодом та перевагами реформ. Ці нові інновації демонструють потенційну позитивність нової доби для людства, що перетворюють *Homo sapiens* на *Homo digitalis* (Олексенко, К., 2023).

Аналіз свідчить, що цифрові технології покращать людські функції та когнітивні здібності. За останнє століття функціонування людини значно покращилося завдяки безпрецедентним досягненням у галузі охорони здоров'я, спортивних змагань, тривалість життя збільшилася вдвічі і може бути продовжена на невизначений термін за рахунок цифрових удосконалень та розвитку. При використанні штучних органів та протезів почнуться серйозні прориви, такі як нові поліпшення у зміцненні екзоскелету та покращення функцій людини. Інтернет та мобільні пристрої значно розширили наші когнітивні здібності та стали зовнішнім сховищем пам'яті та знань. По суті, звісно, майбутнє може підвищити ризик неправильного використання та розповсюдження віртуальних ситуацій, що замінюють реальність.

Втрата контролю та нездійсненність соціальних перетворень можуть стати найбільшою кризою цифрового антропоцену. Цифровізація пропонує відмінні можливості звільнити людей від фізичної праці та покращити когнітивні та фізичні здібності. Старе науково-фантастичне уявлення про машини збулося, але реальна небезпека полягає в тому, що машини використовуються для маніпулювання людьми, а не для їхнього доповнення та покращення. Тому на шляху до сталого антропоцену пріоритетом стає ініціювання змін та нових можливостей (Наливайко, 2019).

3. Формування моделі інноваційних проривів форсайту цифрової людини та суспільства для досягнення цілей сталого розвитку

Великомасштабні, фундаментальні та руйнівні технологічні інновації в історії часто викликали соціальні та економічні потрясіння і навіть кризи, негативну реакцію чи конфлікти, перш ніж суспільство навчилося стимулювати потенціал добробуту. Моделі інноваційних проривів можуть допомогти стимулювати потенціал добробуту індустріалізації. З прискоренням розвитку великої кількості галузей людство вступає в епоху антропоцену, яка перевищила здатність Землі, і наближається до її критичної точки екосистеми. Поточне завдання полягає в тому, щоб вирішити складні проблеми сталого розвитку в цифровому антропоцені, одночасно розуміючи проблеми, що виникають, такі як штучний інтелект, автоматизовані системи прийняття рішень, віртуальні простори (Сисоєва, 2010). Масштаб цих проблем значний: як навчитися людству долати історичний закон «моментів застою» перед інтенсивними руйнівними технологічними інноваціями. Головне – побудувати відповідальне суспільство знань, здатне вживати заходів для забезпечення стійкості в епоху цифрових технологій. Завдання полягає в тому, щоб побудувати «відповідальне суспільство», яке буде стійким, адаптивним, знанневим та інклюзивним (WBGU, 2019). Об'єднавши погляди дослідницьких спільнот у галузі цифрових технологій та сталого розвитку, людство може використовувати можливості цифровізації, віртуальної реальності та штучного інтелекту, щоб обмежити потенційні ризики та об'єднати цифрові перетворення у галузі сталого розвитку. Щоб стабілізувати Землю в 21 столітті, підключити рушійну силу інновацій в історії людства до важливої та стійкої трансформації, необхідно діяти швидко. Наступні складові блоки формують модель цифровізації,

що допомагає управляти гармонізацією цифрової та сталої трансформації:

1. Освіта: люди повинні мати можливість розуміти і формувати цифрові зрушення, що виникають.

2. Наука: нова мережа знань має створити перетворюючі знання для інтеграції цифрових перетворень, орієнтованих на сталий розвиток, уникнути наближення до цифрових переломних моментів.

3. Модернізація країни: державні установи не готові розуміти та керувати цифровою динамікою, тому необхідні масштабні програми модернізації та освіти.

4. Експериментальна сфера: навчання та застосування на практиці, особливо на ранніх стадіях інновацій, є основними принципами науково-технічної та інституційної комунікації.

5. «Новий гуманізм» (WBGU, 2019): «Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року» можна розглядати як новий «соціальний контракт» для всього світу. Він змінює наші цінності та бачення майбутнього після 2030 року та рухається до загальної стійкості у контексті нової моделі цифрового розвитку (Нікітенко, Метеленко, & Шапуров, 2022).

Формування моделі інноваційних проривів – це комплексний процес, який включає в себе ряд етапів та стратегій, спрямованих на створення та впровадження новаторських ідей, технологій або продуктів, що можуть принести значні переваги у сфері науки, технологій, економіки, соціуму чи інших галузях. Основні етапи формування моделі інноваційних проривів включають в себе: дослідження ринку, аналіз технологічних тенденцій, вивчення потреб споживачів та визначення можливостей для впровадження новацій; створення концепцій, які можуть стати основою для інноваційних рішень; аналіз ідей з точки зору їхнього потенціалу та ризиків, вибір найбільш перспективних концепцій для подальшого розвитку; створення прототипів інноваційних продуктів або рішень для перевірки їхньої ефективності та прийняття коригувальних заходів; постійний аналіз результатів інноваційного процесу, виявлення проблем та вчасне прийняття заходів щодо їх вирішення. Для успішного формування моделі інноваційних проривів важливо мати чітку стратегію, яка враховує специфіку цифрової галузі, ринкові умови, конкурентні переваги та потреби цільової аудиторії. Важливо створити сприятливу інноваційну цифрову культуру в організації, яка

стимулює творчий підхід та розвиток нових ідей (Nikitenko, 2022).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Формування моделі форсайту цифрової людини та цифрового суспільства має як теоретичне, так і практичне значення в умовах глобальних викликів для досягнення сталого розвитку, сприяє розробці та вдосконаленню теоретичних концепцій, що допомагають краще зрозуміти процеси цифрової трансформації. Формування моделі форсайту розширює базу знань та відомостей в академічній спільноті, сприяючи обміну ідеями та підвищенню рівня розуміння цифрової трансформації. Модель форсайту цифрової людини та цифрового суспільства в умовах глобальних викликів є важливим інструментом для розвитку та вдосконалення сучасного суспільства, спрямованого на досягнення сталого розвитку (Романовський та інші, 2018). Формування моделі «форсайту» цифрової людини та цифрового суспільства в умовах глобальних викликів для досягнення сталого розвитку включає:

1. Розвиток цифрової грамотності серед населення означає включення в навчальні програми широкого спектру вікових груп предметів з інформаційних технологій, програмування, аналізу даних та критичного мислення.

2. Забезпечення доступу до високошвидкісного інтернету та інших цифрових технологій у всіх регіонах, включаючи сільські райони та віддалені місцевості є нерівномірним.

3. Заохочення співпраці між урядом, промисловістю, академічними установами та громадськістю для створення інноваційних екосистем, які сприяють розвитку та впровадженню нових технологій.

4. Забезпечення захисту особистої інформації та конфіденційності даних шляхом розробки ефективних політик та технологічних рішень для боротьби з кіберзагрозами та зловживанням даними потребує удосконалення.

5. Забезпечення активної участі громадськості у формуванні та реалізації політик у сфері цифрових технологій, розвитку механізмів зворотного зв'язку та відкритого діалогу між урядом і громадськістю.

6. Підтримка досліджень та інноваційних ідей в сфері цифрових технологій, що сприяють сталому розвитку, таких як розробка ефективних алгоритмів управління ресурсами, впровадження «зелених» технологій, допоможуть

побудувати ефективну модель «форсайту» цифрової людини та суспільства. Для досягнення ключових змін слід запропонувати важливі механізми, які можуть поєднати цифрову динаміку та стійкі стратегії. Розробити та впровадити освітні програми, спрямовані на підвищення цифрової грамотності населення, що включає не лише технічні навички, а й розуміння етики в ІТ, кібербезпеки та захисту

особистих даних. Розширити доступ до швидкісного Інтернету, особливо в сільських та віддалених районах, для забезпечення всебічного залучення усіх верств суспільства до цифрових технологій. Ці заходи допоможуть забезпечити ефективне формування моделі форсайту цифрової людини та цифрового суспільства, що відповідає глобальним викликам та сприятиме сталому розвитку.

Список використаних джерел

Андрюкайтене Регіна, Воронкова Валентина, Нікітенко Віталіна. Розвиток освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки магістрів і PhD в країнах ЄС. *Цифрова трансформація соціоекономічних, управлінських та освітніх систем сучасного суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2022 року / ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова. Львів – Торунь : Liga-Pres, 2022. С. 604–610.

Brynjolfsson, McAfee. *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. New York, USA: *WW Norton & Company*. 2014.

Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів – Торунь : Liha- Pres, 2022. 460 с.

Gluckman, Kristiann. *Understanding Wellbeing in the Context of Rapid Digital and Associated Transformations*. *International Network for Government Science Advice (INGSA)*. 2018.

Метеленко Наталя, Нікітенко Віталіна, Васильчук Геннадій, Каганов Юрій, Воронкова Валентина. Цифрова трансформація освіти як тенденція розвитку освітніх реформ та процес соціальних і культурних змін. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishinghouse “Helvetica”, 2023. 16 (93). P. 122–134. <http://humstudies.com.ua/article/view/288993>

Наливайко О. Формування інформаційно-цифрової компетентності як результату професійної підготовки студентів класичних університетів. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 40. С. 129–134.

Наливайко О. Stop Motion проекти як засіб формування цифрової компетентності здобувача освіти. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2019. Вип. 45. С. 13–21.

Нікітенко Віталіна, Метеленко Наталя, Шапуров Олександр. Концепція цифрової трансформації як чинник підтримки сталого екологічного, соціального та економічного розвитку. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed.V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2022. 12 (89). P. 142–152. doi: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-12-89-16>

Nikitenko Vitalina. Digital transformation as a factor of professionally oriented foreign language teaching improvement. *Humanities studies*: збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 12 (89). С. 92–97. <http://humstudies.com.ua/article/view/266469/262495>

Олексенко К. Використання цифрових технологій у проектуванні навчального середовища початкової школи. *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації*. 2023. С. 426.

Романовський О. та ін. Формування цифрової компетентності майбутніх учителів математики: констатувальний етап. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 65. № 3. С. 184–200.

Олексенко, К. Використання цифрових технологій у проектуванні навчального середовища початкової школи. *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації*. 2023. С. 426.

Олексенко, К. Ціннісно-сміслові засади цифровізації як чинник формування нових вимог до компетенцій інноваційно-цифрової освіти. *Формування концепції цифровізації як чинник розвитку креативності особистості та її вплив на розвиток людського й соціального капіталу* : міжнародна науково-практична конференція (27–28 листопада 2020 року). Запоріжжя, 2020. С. 193–196.

Сисоєва, О. Формування цифрової інформаційної компетентності у майбутніх вчителів технологій засобами мультимедіа. *Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти* : зб. наук. пр. 2010. Вип. 7. С. 356–358.

REFERENCES

Regina, Andryukaitene, Valentina, Voronkova, & Vitalina, Nikitenko (2022). Development of educational-professional and educational-scientific programs for master's and PHD training in EU countries. Digital transformation of socioeconomic, management and educational systems of modern society: materials of the International Scientific and Practical Conference on November 23–24, 2022 / editor-in-chief: Doctor of Philosophy, Professor, V. G. Voronkova. Lviv – Toruń: Liga-Pres. 604–610.

Brynjolfsson, & McAfee (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. New York, USA: WW Norton & Company.

Voronkova, V. G., Nikitenko, V. O. (2022). *Philosophy of digital man and digital society: theory and practice: monograph*. Lviv – Toruń: Liha-Pres. 460.

Gluckman, & Kristiann (2018). *Understanding Wellbeing in the Context of Rapid Digital and Associated Transformations*. International Network for Government Science Advice (INGSA).

Natalia, Metelenko, Nikitenko, Vitalina, Vasylichuk, Hennadiy, Kaganov, Yuriy, & Voronkova, Valentina (2023). Digital transformation of education as a trend in the development of educational reforms and a process of social and cultural changes. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica"*. 16 (93). 122–134. <http://humstudies.com.ua/article/view/288993>

Nalyvaiko, O. (2018). Formation of information and digital competence as a result of professional training of students of classical universities. *Pedagogical almanac*. 40. 129–134.

Nalyvaiko, O. (2019). Stop Motion projects as a means of forming the digital competence of the student of education. *Scientific notes of the department of pedagogy*. 45. 13–21.

Nikitenko, Vitalina, Metelenko, Natalia, & Shapurov, Oleksandr (2022). The concept of digital transformation as a factor supporting sustainable ecological, social and economic development. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia: Publishing house "Helvetica"*. 12 (89). 142–152. doi: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-12-89-16>

Nikitenko, Vitalina (2022). Digital transformation as a factor of professionally oriented foreign language teaching improvement. *Humanities studies: a collection of scientific works / head. ed. V. G. Voronkova. Zaporizhzhia : "Helvetica" publishing house*. 12 (89). 92–97. <http://humstudies.com.ua/article/view/266469/262495>

Oleksenko, K. (2020). The use of digital technologies in the design of the learning environment of primary school. *Development of modern science and education: realities, quality problems, innovations*. 426.

Oleksenko, K. (2020). Value and semantic foundations of digitalisation as a factor in the formation of new requirements for the competences of innovative and digital education. International scientific and practical conference *"Formation of the concept of digitalisation as a factor in the development of personal creativity and its impact on the development of human and social capital"* 27–28 November 2020. Zaporizhzhia. 193–196.

Romanovsky, O. and others (2018). Formation of digital competence of future teachers. mathematics: ascertaining stage. *Information technologies and teaching aids*. 65. 3. 184–200.

Sysoeva, O. (2010). Formation of digital information competence in future technology teachers by means of multimedia. *Actual problems of mathematics, physics and technological education: coll. of science pr.* 7. 356–358.

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management of Organizations and Project Management,
Engineering educational and scientific Institute named after Y.M. Potebnya
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

VITALINA, NIKITENKO – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9588-7836>

GENNADIY, VASYL'CHUK – Doctor of Historical Sciences, Professor,
Vice-Rector for Scientific Affairs of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: historyhena@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3023-6682>

YURIY, KAGANOV – Doctor of Historical Sciences, Professor,
Vice-Rector for Research and Teaching, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: znuhist@gmail.com
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0001-6889-7377>

NATALYA, METELENGO – Doctor of Economics, Professor,
Academician of AENU, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6757-3124>

DEVELOPMENT OF A FORESIGHT MODEL FOR THE DIGITAL ECONOMY, EDUCATION, AND CULTURE TO ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Abstract

Formation of a digital human and digital society model is an urgent task in the context of global challenges of civilization. In order to succeed in this process, it is necessary to take into account various aspects, including technological, social, economic and ethical dimensions. The foresight model includes elements such as trend analysis, forecasting future development scenarios, identifying key influencing factors, and developing strategies to respond to future challenges and opportunities. The aim: to clarify the theoretical and practical aspects of forming a model of a digital person and digital society in the context of global challenges to achieve sustainable development. Objectives of the article: 1) to analyze the key aspects of the formation of a model of a digital person and society for achieving sustainable development; 2) to determine the directions of development of the digital revolution in the context of new horizons for major breakthroughs of human civilization; 3) to form a model of innovative breakthroughs of the foresight of a digital person and society to achieve the goals of sustainable development. Research methodology. Computer modeling and forecasting allows scientists and researchers to gain a deeper understanding and predict the impact of the digital revolution on human civilization, and can serve as a tool for making strategic decisions in government and business to adapt to the changes taking place. The digital revolution is not just a transition to the use of digital technologies, but also the opening of new opportunities and changes in all spheres of life; the digital revolution has transformed the way people receive and consume information. The foresight model helps to identify key areas for the development of the digital society and solve the current problems it faces. The foresight model is used to develop policies and programs aimed at developing the digital society and supporting digital transformation in various spheres of life. The digital human and society foresight model for achieving the Sustainable Development Goals provides information for making informed decisions at the level of government, business and the public on the development and reform of the digital society. The formation of a foresight model contributes to the achievement of sustainable development, taking into account the needs of modern society, environmental aspects and social challenges.

Keywords: model, foresight model, digital person, digital society, areas of optimisation, achievement of sustainable development.

© The Author(s) 2024

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 19.12.2023

Accepted date 01.01.2024

Published date 02.01.2024

How to cite: Валентина, Воронкова, Віталіна, Нікітенко, Геннадій, Васильчук, Юрій, Каганов, Наталя, Метеленко. Формування моделі форсайту цифрової людини та суспільства для досягнення цілей сталого розвитку. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 119–130.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-12>

УДК [745/749+659]:316.77

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-13>

ВЗАЄМОДІЯ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ ТА РЕКЛАМИ ЯК ЗАСОБУ УДОСКОНАЛЕННЯ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ОСВІТНІ ВИМІРИ, ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ІРИНА, РИЖОВА¹
ЄВГЕН, АНТИПЕНКО²
КАТЕРИНА, СЕВЕРІН³
ТЕТЯНА, ПАСІЧНА⁴
ІГОР, БОБРОВСЬКИЙ⁵

Анотація

Актуальність теми дослідження удосконалення графічного дизайну та реклами як ключових засобів масової комунікації вимагає розуміння їхнього впливу на освітні процеси. Дана тема розглядає освітні аспекти застосування графічного дизайну та реклами, включаючи їхній вплив на сприйняття, навчання та комунікацію у сучасному світі. Вивчення цих аспектів допомагає розвинути ефективні стратегії використання графічного дизайну та реклами у сфері освіти та масової комунікації. Тема дослідження: теоретичні та практичні аспекти взаємодії графічного дизайну та реклами як засобу удосконалення масової комунікації у контексті освітніх вимірів, підходів та перспектив. Методологія дослідження включає: детальний розгляд візуальних аспектів реклами та графічного дизайну з метою визначення їх впливу на сприйняття та реакцію аудиторії; аналіз новітніх технологій у графічному дизайні та рекламі для визначення їхнього потенціалу у покращенні освітнього процесу та масової комунікації; вивчення конкретних випадків успішного використання графічного дизайну та реклами у сфері освіти та комунікації з метою визначення найкращих практик; квалітативний та кількісний аналіз даних, обробка зібраних даних з використанням як кількісних, так і квалітативних методів аналізу для формулювання висновків та рекомендацій. Ці методи дозволять здійснити глибоке дослідження взаємодії графічного дизайну та реклами в контексті освітніх цілей та перспектив подальшого розвитку цієї області. Результат дослідження. Розглянуто вплив графічного дизайну на ефективність реклами, стратегії використання графічних елементів для навчальних цілей, а також перспективи розвитку цієї взаємодії у майбутньому. Такий підхід дозволяє розуміти важливість візуальних елементів у сприйнятті інформації та створенні ефективних комунікаційних стратегій. Досліджено вплив графічного дизайну та реклами на покращення ефективності масової комунікації, зокрема в контексті освіти. Доведено, що вона включає в себе аналіз освітніх аспектів цієї взаємодії, різні підходи до її використання та перспективи подальшого розвитку. Ця тема спрямована на вивчення ролі графічного дизайну та реклами у створенні ефективних освітніх інструментів та стратегій комунікації. Ця тема включає ряд освітніх підходів та перспектив: 1) використання графічного дизайну та реклами в освітніх матеріалах: дослідження та аналіз ефективних методик інтеграції графічних елементів у навчальний процес; 2) розвиток візуальної грамотності через рекламу та графічний дизайн: розуміння впливу візуальних елементів на сприйняття інформації та навички аналізу рекламних повідомлень; 3) використання технологій та мультимедійних засобів у графічному дизайні та рекламі для поліпшення освіти та масової комунікації; 4) роль графічного дизайну та реклами у формуванні критичного мислення та культурної освіченості через візуальні засоби. Перспективи розвитку та інновацій у використанні графічного дизайну та реклами закладені у покращенні освітніх процесів та масової комунікації.

Ключові слова: графічний дизайн, реклама, масова комунікація, освітні виміри, освітні підходи, освітні перспективи перспектив.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Графічний дизайн можна розглядати як науку, оскільки він має свої власні принципи, правила та методи, які досліджуються, систематизуються і використовуються для розробки якісного та ефективного дизайну. Графічний дизайн заснований на вивченні та застосуванні елементів мистецтва, науки та технології. У графічному дизайні досліджуються принципи композиції, кольору,

Corresponding authors:

¹ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: 17design2017@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9562-200X>

² Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: antypenko.y@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8048-0144>

³ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: severinkate77@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8766-5897>

⁴ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: tanya.pas@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9893-8317>

⁵ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: bobrovsky_i@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1480-1816>

типографії, пропорцій, відстаней, та інші, які відіграють важливу роль у створенні зручного та привабливого дизайну. Крім того, дизайнери використовують наукові методи для тестування ефективності своїх проєктів, а також для дослідження та аналізу поведінки користувачів. Окрім того, графічний дизайн також включає в себе використання технології, такі як програмне забезпечення для роботи з графікою, веб-технології, а також засоби друкованої продукції. Графічні дизайнери повинні бути ознайомлені з цими технологіями та розуміти їхні можливості та обмеження. Отже, графічний дизайн можна розглядати як науку, оскільки він поєднує в собі елементи мистецтва, науки та технології, і заснований на систематичному дослідженні та застосуванні принципів та методів для створення ефективного та привабливого дизайну.

Графічний дизайн можна розглядати як поєднання науки та мистецтва. Він використовує наукові принципи, методи та технології, але також має елементи мистецтва, такі як творчість, естетичний смак та візуальний стиль. У графічному дизайні наукові принципи використовуються для розуміння впливу кольору, форми, пропорцій та інших візуальних елементів на сприйняття людей. Наприклад, знання про те, які кольори сприймаються як гармонійні, можуть допомогти графічному дизайнеру створити зручний та привабливий дизайн. У той же час, графічний дизайн має елементи мистецтва, такі як творчість та естетичний смак. Дизайнер може використовувати свої вміння та творчий підхід для створення унікального та виразного дизайну, який буде відображати його власний стиль та особистість. Отже, графічний дизайн є поєднанням науки та мистецтва. Він використовує наукові принципи, методи та технології для створення зручного та ефективного дизайну, але також має елементи творчості та естетики, які відображають мистецький підхід дизайнера. Графічний дизайн може розглядатись як науковий напрямок в тому сенсі, що його можна вивчати як науку про створення візуальних зображень та комунікації через них. Графічний дизайн досліджує способи, за допомогою яких можна передати інформацію за допомогою графічних зображень, включаючи техніки, інструменти та технології, необхідні для створення інформаційних графічних елементів, таких як фірмовий стиль, логотипи, постери, рекламні банери та ін. Графічний дизайн також вивчає різні підходи до дизайну і комунікації та їх ефектив-

ність в різних контекстах. Наприклад, графічний дизайн може досліджувати, як зображення впливають на емоційний стан людей, як використання кольорів впливає на сприйняття зображення, або як краще представити інформацію за допомогою інфографіки. Оскільки графічний дизайн є креативним процесом, наукові дослідження в цій області можуть допомогти розкрити нові способи комунікації та створення візуальних зображень, що можуть бути корисними в різних контекстах. Наприклад, дослідження в галузі графічного дизайну можуть допомогти в покращенні дизайну інтерфейсів програм та веб-сайтів, розробці більш ефективної реклами та маркетингу, а також допомогти в розробці кращих засобів візуальної комунікації в науці та освіті.

Мета дослідження – здійснити концептуалізацію взаємодії графічного дизайну та реклами як засобу удосконалення масової комунікації у контексті освітніх вимірів, підходів, перспектив. Завдання дослідження: 1) проаналізувати взаємодію графічного дизайну та реклами як засобу удосконалення масової комунікації; 2) визначити взаємодію графічного дизайну та реклами як процес створення візуальних комунікацій; 3) виявити місце і роль реклами у фокусі графічного дизайну як засіб досягнення ринкового лідерства; 4) з'ясувати загальне, особливе і специфічне у взаємодії реклами та графічного дизайну; 5) розкрити взаємодію графічного дизайну та реклами як стратегію маркетингу та комунікацій в інформаційному суспільстві та «суспільстві споживання».

Аналіз літератури

Взаємодія графічного дизайну та реклами як засобу удосконалення масової комунікації представлена наступними іменами, концепціями:

1. Paul Rand – американський дизайнер, який створив логотипи для багатьох відомих компаній, таких як IBM, ABC та UPS.

2. David Carson – американський дизайнер та фотограф, який став відомим своїми експериментальними дизайнами для журналу Ray Gun.

3. Milton Glaser – американський дизайнер, найбільш відомий своїм логотипом “I ♥ NY” та багатьма іншими проєктами.

4. Saatchi & Saatchi – британське агентство реклами, створене братами Саатчі, яке стало відомим своїми витворами мистецтва та аудаційними рекламними кампаніями.

5. Wally Olins – британський дизайнер та рекламист, який створив бренди для компаній, таких як Volkswagen та British Airways.

6. Chip Kidd – американський дизайнер та автор, який створив обкладинки для книг, таких як “Jurassic Park” та “The Dark Knight Returns”.

7. Stefan Sagmeister – австрійський дизайнер, який став відомим своїми експериментальними та сміливими дизайнами для компаній, таких як BMW та HBO.

8. Massimo Vignelli – італійський дизайнер, який створив багато відомих логотипів та візуальних ідентичностей, включаючи логотипи для American Airlines та Bloomingdale’s.

Ці імена – це лише деякі приклади відомих та впливових дизайнерів та рекламистів з усього світу, кожен з яких має свій унікальний стиль та підхід до дизайну та реклами, що дозволяє їм робити видатну роботу та бути популярними. Концепції графічного дизайну та реклами – це ідеї та стратегії, які використовуються в процесі розробки ефективної рекламної кампанії або графічного дизайну. Назвемо найбільш поширені концепції у цих областях:

1. Мінімалізм – концепція, яка передбачає використання мінімальної кількості елементів у дизайні або рекламі, щоб звернути увагу на головний продукт або ідею.

2. Кольоровий баланс – концепція полягає в тому, щоб збалансувати використання кольорів, щоб забезпечити гармонійний вигляд дизайну або реклами.

3. Типографіка – ця концепція передбачає використання різних шрифтів та розмірів шрифту для звернення уваги на певний текст або ідею.

4. Дизайнерська культура – концепція, яка полягає в тому, щоб використовувати рекламу або дизайн, що підходять для місцевого населення та культури, передбачає розуміння мети дизайну або реклами та створення дизайну або реклами, що відповідають цій меті.

5. Художня культура передбачає використання мистецтва, такого як малюнки або фотографії, для звернення уваги на продукт або ідею.

Різноманітність полягає в тому, щоб використовувати різноманітні елементи дизайну або реклами, щоб привернути різні види людей. Кожна з цих концепцій може бути використана окремо або в поєднанні з іншими для створення оригінальних ідей графічного дизайну і реклами. Критичне осмислення феномена масової культури веде свою історію, починаючи з робіт Г. Зімеля, Е. Каннетті, Г. Лебона, Х. Ортеги-і-Гассета, З. Фрейда, Е. Фрома. У вітчизняному філософському дискурсі дана проблема розроблена авто-

рами І. Рижовою, Є. Антипенко, К. Северін, Т. Пасічною, І. Бобровським.

Результат дослідження

1. Взаємодія графічного дизайну та реклами як засобу удосконалення масової комунікації

Графічний дизайн та реклама мають значний вплив на масову комунікацію, особливо в контексті реалізації освітянських аспектів. Освітянські аспекти проблеми використання графічного дизайну та реклами як засобу масової комунікації можуть бути досліджені з різних кутів. Приведемо кілька ключових аспектів, які є витребуваними в освітянському середовищі:

1. Візуальна комунікація в освіті, у контексті якої графічний дизайн та реклама можуть служити як ефективний засіб візуальної комунікації в освітніх установах. Вони допомагають передавати складну інформацію простим та зрозумілим способом, залучаючи увагу аудиторії.

2. Створення навчальних матеріалів, у контексті яких графічний дизайн може бути використаний для створення навчальних матеріалів, таких як підручники, посібники, презентації тощо. Ефективний дизайн сприяє кращому засвоєнню матеріалу студентами та підвищує їхню мотивацію до навчання.

3. Популяризація освітніх послуг, у контексті яких реклама дозволяє освітнім установам привертати увагу потенційних студентів, надаючи їм інформацію про доступні програми, курси та можливості. Графічний дизайн грає ключову роль у створенні привабливих та ефективних рекламних матеріалів.

4. Графічний дизайн як умова просування культурних і соціальних ініціатив у сфері освіти, зокрема реклама засобами графічного дизайну може сприяти формуванню свідомості про важливі питання, такі як екологія, права людини, толерантність тощо.

5. Інноваційний та цікавий графічний дизайн може сприяти розвитку критичного мислення учнів та студентів. Вони можуть вчитися аналізувати рекламні повідомлення, оцінювати їх ефективність та вплив на суспільство. Це може включати вивчення стратегій маркетингу, виявлення маніпулятивних прийомів, оцінку джерел та достовірності інформації.

6. Стимулювання творчого мислення включає пропаганду та підтримку розвитку творчого підходу до графічного дизайну серед студентів. Студенти можуть бути заохочені до створення власних графічних робіт, що сприяє їхньому творчому розвитку та самовираженню.

7. Формування медіа-грамотності націлене на те, щоб учні вчилися аналізувати графічний дизайн та рекламу, розуміли їх вплив на суспільство, розрізняли об'єктивну інформацію від маніпулятивної.

8. Етичні аспекти використання графічного дизайну та реклами сприяють вивченню етичних норм у рекламі та графічному дизайні. Студенти повинні розуміти моральні принципи, які лежать в основі створення та розповсюдження рекламних матеріалів.

9. Педагогічний підхід до використання графічного дизайну сприяє вивченню та розробці методик використання графічного дизайну в навчальному

процесі, зокрема які методи найефективніше стимулюють навчання через візуальні засоби?

Як графічний дизайн може бути інтегрований в уроки різних предметів? Усі ці аспекти демонструють важливість графічного дизайну та реклами для удосконалення масовій комунікації в освітньому середовищі. Вони сприяють покращенню сприйняття інформації, підвищенню зацікавленості у навчанні та сприяють розвитку культури, людини, суспільства в цілому. Їх врахування допоможе забезпечити ефективну та етичну комунікацію з учнями, розвиток їхніх навичок медіа-грамотності та критичного мислення, що представлено у (табл. 1).

Таблиця 1 – Освітні виміри, освітні підходи, освітні перспективи

Освітні виміри	Освітні підходи	Освітні перспективи
1. Розвиток візуальної грамотності: вивчення графічного дизайну та реклами сприяє розвитку вміння аналізувати та розуміти візуальні елементи, формуючи візуальну грамотність студентів.	Інтерактивне навчання: використання інтерактивних завдань та проєктів, що базуються на аналізі рекламних матеріалів та графічних рішень, стимулює активну участь студентів та їх творче мислення.	Розвиток курсів з графічного дизайну та реклами: запровадження спеціалізованих курсів у шкільні та вищі навчальні заклади, що дозволить підготувати молодих фахівців у цій галузі.
2. Стимулювання критичного мислення: аналіз рекламних кампаній та графічних рішень сприяє розвитку критичного мислення учнів, їх здатності аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення.	Проблемне навчання: застосування методу проблемного навчання, де студенти займаються вирішенням реальних проблем, пов'язаних з графічним дизайном та рекламою, сприяє розвитку їх аналітичних та творчих навичок.	Розвиток інтерактивних навчальних платформ: створення інтерактивних онлайн-ресурсів та платформ з навчальними матеріалами з графічного дизайну та реклами для покращення доступності освіти у цій сфері.
3. Підвищення медіаграмотності: вивчення рекламних стратегій та медійних технологій допомагає учням розуміти вплив реклами та графічного дизайну на суспільство та розвивати навички критичного оцінювання медійних повідомлень.	Проектна робота: організація проєктної діяльності, під час якої учні створюють власні рекламні кампанії або дизайн-проєкти, дозволяє їм застосовувати отримані знання та вміння на практиці.	Підвищення кваліфікації вчителів: організація навчальних семінарів та курсів для вчителів з питань використання графічного дизайну та реклами у навчальному процесі, що сприятиме покращенню якості освіти в цій області.
4. Розвиток творчих навичок: вивчення графічного дизайну та реклами сприяє розвитку творчості студентів, допомагаючи їм виявити та розвинути свій художній потенціал.	Активне навчання: застосування методів активного навчання, таких як розв'язання проблем, групова робота та проєктне навчання, забезпечує більш ефективне засвоєння матеріалу та розвиток практичних навичок студентів.	Розвиток кар'єрних можливостей: збільшення популярності програм з графічного дизайну та реклами може відкрити нові кар'єрні можливості для випускників у сфері креативних індустрій.
5. Освіта у сфері візуального маркетингу: вивчення графічного дизайну та реклами дозволяє студентам зрозуміти важливість візуальної комунікації у сучасному бізнесі та маркетингу.	Інтердисциплінарний підхід: об'єднання вивчення графічного дизайну та реклами з іншими предметними галузями, такими як медіа, маркетинг, психологія та інші, сприяє збагаченню знань та розумінню цієї сфери.	Використання онлайн-навчання: розвиток онлайн-курсів та навчальних платформ з графічного дизайну та реклами дозволить розширити доступ до освіти у цій області та привернути нових студентів. Інноваційні методи навчання: Впровадження новітніх технологій, таких як віртуальна та доповнена реальність, штучний інтелект та інші, може зробити процес навчання більш цікавим та ефективним для студентів.

Джерело: сформовано авторами

Ці конкретні освітні виміри, підходи та перспективи спрямовані на покращення якості освіти та розвиток компетентностей студентів у галузі графічного дизайну та реклами. Ці освітні виміри, підходи та перспективи відображають можливості подальшого розвитку та застосування знань у галузі графічного дизайну та реклами в освітньому процесі. Як зазначає І. Рижова «Графічний дизайн – від дизайнерської діяльності, спрямований на візуалізацію інформації, створення графічних знакових систем для предметного середовища, розроблення графічних елементів для промислових виробів, оформлення рекламної продукції, пакування тощо» (Рижова, С. 78). Взаємодія графічного дизайну та реклами є невід’ємною складовою удосконалення масової комунікації. Графічний дизайн та реклама допомагають зробити інформацію більш привабливою та привернути увагу цільової аудиторії. Естетично оформлені рекламні матеріали здатні привернути погляд та спонукати до подальшого сприйняття повідомлення. Графічний дизайн допомагає створити зрозумілі та запам’ятовувані візуальні образи, які полегшують сприйняття інформації. Добре розроблені графічні елементи можуть передавати складні ідеї швидше та ефективніше, особливо в умовах швидкого та короткочасного контакту з аудиторією. Графічний дизайн та реклама можуть викликати різноманітні емоційні реакції у глядачів, що дозволяє ефективніше спрямовувати їхню увагу та впливати на їхні вчинки та рішення. Графічний дизайн та реклама допомагають створити та утримати єдиний образ бренду або інституції в очах споживачів. Через сталі використання певних графічних елементів та стилів, бренд може побудувати впізнаваність та довіру серед своєї аудиторії. Правильно розроблена графіка та рекламні стратегії дозволяють підкреслити ключові повідомлення та передати їх більш переконливо та запам’ятовувано. Це допомагає підвищити вплив та ефективність комунікації. Отже, взаємодія графічного дизайну та реклами є невід’ємною частиною удосконалення масової комунікації, забезпечуючи зрозумілість, ефективність та естетичність в передачі повідомлень аудиторії.

2. Взаємодія графічного дизайну та реклами як процес створення візуальних комунікацій

Графічний дизайн (від англ. Design – задум, проєкт, креслення, малюнок) є специфічною сферою художньо-проєктної діяльності, яка спрямована на створення візуальних повідомлень, що розпо-

всюджуються за допомогою засобів масової комунікації. Графічний дизайн особливо активно функціонує у багатьох галузях виробництва та торгівлі з метою отримання максимального прибутку, що зумовлює його орієнтованість на масового споживача. Нині практика графічного дизайну ширше, ніж у попередні десятиліття, представлено рекламі. Сьогодні рекламний бізнес неможливий без участі дизайнера. Ця галузь дизайну порівняно молода, офіційною датою її народження прийнято вважати 1964 рік, коли відбувся Перший конгрес Міжнародного товариства організацій графічного дизайну ICOGRADA (International Council of Graphic Designers Associations). Графічний дизайн багато у чому відрізняється від «речового» дизайну, завдання якого зробити зручним та красивим те, що оточує людину у повсякденному житті. Він відрізняється від «предметного» конструювання тим, що пов’язаний із художнім проєктуванням світу інформації. У даний час графічний дизайн – самостійний, цілеспрямований проєктний напрямок, що характеризується наявністю науково-теоретичної бази, яка розвивається. Сьогодні графічний дизайн використовується у рекламі, видавничій діяльності, друці, кіно, телебаченні, комп’ютерній та електронній техніці, сфері публік рілейшнз, інших галузях масової інформації. Недарма його називають комунікаційним дизайном.

Графічний дизайн – це процес створення візуальних елементів, які передають інформацію або емоційний зміст, щоб залучити та зберегти увагу аудиторії. Для піднесення графічного дизайну можна використовувати наступні техніки:

1. Використання кольору: використання палітри кольорів може допомогти залучити увагу та надати емоційного змісту графічному дизайну. Важливо вибрати кольори, які підходять для вашої аудиторії та контексту.

2. Типографіка: правильно вибраний шрифт може значно підвищити естетику та сприйняття графічного дизайну. Важливо враховувати легкість читання та відповідність до контексту.

3. Розміщення елементів: правильно розташовані елементи можуть допомогти зберегти увагу та зробити графічний дизайн більш зрозумілим. Важливо дотримуватися принципів дизайну, таких як баланс та пропорції.

4. Використання візуальних ефектів: використання тіней, градієнтів, текстур та інших візуальних ефектів може додати глибину та інтерес до графічного дизайну.

5. Інтеграція медіа: включення мультимедійних елементів, таких як фотографії та відео, може допомогти підвищити ефективність графічного дизайну та зберегти увагу аудиторії.

Найважливіше – дотримуватися однорідного стилю та повідомлення в графічному дизайні, щоб допомогти залучити та зберегти увагу аудиторії та відповісти на їхні очікування. Засобами графічного дизайну створюються візуальні повідомлення найрізноманітнішої складності та призначення – від короткого рекламного оголошення до багатосторінкового друкованого видання, від невеликого вказівника люмінесцентного до величезного світлового інформаційного табло. Для цього використовують традиційні засоби друку, комп'ютерну техніку та інші сучасні електронні засоби відображення інформації. Багатогранність графічного дизайну багато у чому визначається різним характером потреб, їх трактуванням. Графічний дизайн необхідний для функціонування «надлишкової» економіки, що стикається з кризою надвиробництва. Інформаційні кошти стали ключовими у формуванні ціннісних орієнтацій масового споживача. Якщо раніше об'єкт графічного дизайну обмежувався метою інформування про товар, то тепер головним стає навіювання думки про необхідність будь-якого товару чи послуги.

Графічний дизайн і реклама є двома взаємопов'язаними поняттями, які часто використовуються в сучасному маркетингу. Графічний дизайн є процесом створення графічних елементів, які можуть використовуватися для створення реклами. Реклама, з іншого боку, є процесом просування товарів і послуг, що передбачає використання різних видів комунікації, таких як зображення, текст, відео та звук. Графічний дизайн може бути використаний для створення реклами в різних форматах, таких як логотипи, плакати, брендбуки, банери, веб-сайти та соціальні медіа. Ефективний графічний дизайн може допомогти залучити увагу аудиторії та зробити рекламу більш привабливою і запам'ятовуваною. Наприклад, якщо створити цікавий і оригінальний логотип, він може допомогти клієнтам легше запам'ятовувати назву вашої компанії і розрізняти її від конкурентів. Отже, поєднання графічного дизайну і реклами може допомогти створити ефективну рекламну кампанію, яка залучить увагу аудиторії більш ефективно. Основою візуального спілкування є графічний дизайн, який передбачає тісний зв'язок між змістом та формою інформаційного

повідомлення. Дизайн та реклама – дві сторони однієї медалі візуальної комунікації. Дизайнер повинен не тільки правильно розкрити суть повідомлення, а й зробити це красиво. Кожна людина, що стикається з інформаційною продукцією, має отримувати емоційне задоволення та естетичну насолоду. Мета графічного дизайну полягає у формуванні інформаційного середовища, в якому ми знаходимося. Тому графічний дизайн нерозривно пов'язаний із пошуком такої форми інформаційного повідомлення, яка б відповідала естетичним смакам суспільства.

Комунікаційний дизайн – це процес створення графічних елементів, що передають важливу інформацію аудиторії. Головна мета комунікаційного дизайну – допомогти передати повідомлення з мінімальними витратами часу та зусиль. Цей тип дизайну зазвичай використовується в маркетингових, рекламних, політичних та освітніх кампаніях. Комунікаційний дизайн може включати в себе такі елементи, як логотипи, постери, вебсайти, брошури, каталоги, презентації та інші види графіки. Головним завданням дизайнера є створення ефективною графічної концепції, що передає важливу інформацію за допомогою кольорів, шрифтів, зображень та інших візуальних елементів. Крім того, комунікаційний дизайн включає в себе вивчення цільової аудиторії та аналіз її поведінки. Це дозволяє дизайнерам створити графічні елементи, що сприяють ефективній комунікації з аудиторією. Основні принципи комунікаційного дизайну включають в себе чіткість, простоту, послідовність та відповідність повідомленню. Гарний дизайн має допомагати аудиторії швидко зрозуміти повідомлення та залучити її увагу. Отже, комунікаційний дизайн відіграє важливу роль у передачі повідомлень та інформації, що допомагає підвищити ефективність маркетингових та рекламних кампаній, політичних кампаній та освітніх проєктів. Впливаючи саме на підсвідомі, раціонально несвідомі потреби, він становить основу для «ірраціонального» споживання, характерного для надлишкового виробництва. Метою такого споживання є не використання товару, а дотримання поведінкових установок, що впроваджуються рекламою, що стосуються поведінки інших споживачів щодо цього товару, існування моди тощо. Комерційні об'єкти графічного дизайну, переважно реклама, є найбільш сильним засобом маніпулювання масовою свідомістю. Успішність у створенні реклами, прагнення «просунути» щось на ринку: фірму, послугу

чи продукцію, наділити індивідуальними властивостями, що підвищують конкурентну здатність, привабливість, впізнаваність та попит, залежать від створення комплексного рекламного проекту, в якому одним із складових елементів є його візуальне рішення (табл. 2).

Графічний дизайн має на меті створити візуальну комунікацію з аудиторією. Основна мета графічного дизайну полягає в тому, щоб передати певну інформацію чи ідею з використанням зображень, кольорів, шрифтів та інших візуальних елементів. Візуальна винахідливість, виразність – обов'язкові компоненти будь-якого дизайн-рішення, оскільки його об'єкти, що мають специфічний графічний дизайн, розглядаються з урахуванням естетичних якостей, які є визначальними. Процес споживання, що розвивається, стає формою комунікації, а об'єкти – комунікаційними інструментами, знаками, рух і взаємодія яких дозволяють людині вступати в соціальні відносини з іншими людьми.

3. Місце і роль реклами у фокусі графічного дизайну як засіб досягнення ринкового лідерства

Реклама у фокусі графічного дизайну як засіб досягнення ринкового лідерства орієнтована на досягнення ринкового успіху, що визначається кількісними показниками продажів. Дизайнер орієнтований на прибуток, оскільки його об'єкти стають засобами стимулювання продажів та виконують знаково-символічну функцію. Говорячи про рекламу, передусім, мають на увазі рекламну компанію, яка покликана впливати на споживача з точки зору підвищення рівня продажів чи впізнаваності фірми. Реклама у межах практичної реалізації входить у комплекс маркетингової

комунікації, і поруч із сейлс промоушн, паблік рілейшнз, директ-маркетингом та іншими його видами формує бренд, що сприяє тому, що споживчі мотивують розвиток споживчого суспільства і забезпечують його розвиток. Тому історія реклами застосовує ті чи інші способи впливу на споживача. Якщо говорити про графічний дизайн, то передбачається виготовлення продукції для масового друку або телекомунікацій, що репрезентує знак, текст, товар алегоричний образ. Спробуємо визначити, що є загальним у рекламі та графічному дизайні та визначити особливе, що зумовлює їхню специфіку. Засобами графічного дизайну створюються візуальні повідомлення найрізноманітнішої складності та призначення – від короткого рекламного оголошення до багатосторінкового друкованого видання, від невеликого вказівника люмінесцентного до величезного світлового інформаційного табло. Для цього використовують традиційні засоби друку, комп'ютерну техніку та інші сучасні електронних засобів відображення інформації.

Багатогранність графічного дизайну багато у чому визначається різним характером потреб, їх трактуванням. Графічний дизайн необхідний для функціонування «надлишкової» економіки, що стикається з кризою надвиробництва. Інформаційні кошти стали ключовими у формуванні ціннісних орієнтацій масового споживача. Якщо раніше об'єкт графічного дизайну обмежувався метою інформування про товар, то тепер головним стає навіювання думки про необхідність будь-якого товару чи послуги. Слід зазначити, що, впливаючи саме на підсвідомі, раціонально несвідомі потреби, становить основу для «ірраціонального» споживання, характерного для

Таблиця 2 – Графічний дизайн як умова створення візуальної комунікації з аудиторією

Цілі графічного дизайну	Зміст та напрямок розвитку
1. Привернення уваги	Графічний дизайн може допомогти привернути увагу до вашого продукту, послуги чи повідомлення. Добре спроектовані графічні елементи можуть звернути увагу на рекламу, логотип, плакат чи інший матеріал.
2. Комунікація інформації	Графічний дизайн може допомогти передати інформацію швидко та ефективно. Візуальні елементи можуть допомогти встановити ієрархію інформації, зробити її більш зрозумілою та привабливою.
3. Виклик емоцій	Графічний дизайн може допомогти викликати певні емоції у глядачів. Він може передавати настрій та атмосферу, що допомагає створити емоційний зв'язок з аудиторією.
4. Підсилення бренду	Графічний дизайн може допомогти створити ідентичність бренду та зміцнити його впізнаваність. Логотипи, фірмові кольори та інші візуальні елементи можуть допомогти створити унікальний бренд, який буде запам'ятовуватись.
5. Створення атмосфери	Графічний дизайн може допомогти створити певну атмосферу або настрій. Він може використовувати різні елементи, такі як кольори, шрифт тощо.

Джерело: сформовано авторами

надлишкового виробництва. Метою такого споживання є не використання товару, а дотримання поведінкових установок, що впроваджуються рекламою, що стосуються поведінки інших споживачів щодо цього товару, існування моди нею. Комерційні об'єкти графічного дизайну, переважно реклама, є найбільш сильним засобом маніпулювання масовою свідомістю. Успішність у створенні реклами, прагнення «просунути» щось на ринку: фірму, послугу чи продукцію, наділити індивідуальними властивостями, що підвищують конкурентну здатність, привабливість, впізнаваність та попит, залежать від створення комплексного рекламного проекту, в якому одним із складових елементів є його візуальне рішення.

Реклама у фокусі графічного дизайну орієнтована досягнення ринкового успіху, що визначається кількісними показниками продажів. Дизайнер орієнтований на прибуток, оскільки його об'єкти стають засобами стимулювання продажів та виконують знаково-символічну функцію. Говорячи про рекламу, передусім, мають на увазі рекламну компанію, яка покликана впливати на споживача з підвищення рівня продажів чи впізнаваності фірми. Реклама у межах практичної реалізації входить у комплекс маркетингової комунікації, і поруч із «сейлс промоушн», «паблік рилейшнз», «директ-маркетингом» та іншими його видами формує бренд, споживчі мотиви, що у цілому забезпечує його розвиток. Якщо говорити про графічний дизайн, то передбачається виготовлення продукції для масового друку або телекомунікацій, що репрезентує знак, текст, товар алегоричний образ.

4. Загальне, особливе і специфічне у взаємодії реклами та графічного дизайну

Французька дієслово “reclamer” – наполегливо просити, вимагати, походить від латинського *reclamare* – кричати, вигукувати. Сутністю реклами, у разі, не просто повідомлення, а спрямована комунікація – звернення до людини щодо відносин купівлі-продажу. Реклама безпосередньо пов'язана з ринком збуту продукції та позиціонуванням фірми в конкурентній ситуації. З погляду генетичного підходу, реклама та дизайн мають різне походження. Дизайн формується у просторі образотворчого мистецтва, але, навіть «відірвавшись» від живопису, графіки та скульптури, дизайн зберігає образотворчий характер свого образу, домінанту сюжетності над ідеєю. У структурі дизайнерського образу превалює

описова та пластична сюжетність. Реклама виникає як функція виробництва та покликана вирішувати завдання умовляння, «спокушена» потенційного споживача образом товару, виробника чи посередника. Цим пояснюється домінування в рекламному образі виразності, його орієнтація «вразити» суб'єкта, що сприймається, різноманітням і силою використовуваних виразних засобів. До характерної риси рекламного образу можна віднести також його конкретність виражену емоційну нюансованість, більшу, порівняно з графічним дизайном, залежність від вербального компонента. І в дизайні і в рекламному образі образотворче-виразні засоби злиті як у способах, що використовуються, так і в їх сприйнятті. Прийоми композиції є домінантними образотворчими правилами для продукту графічного дизайну, а позиціонування або приміщення товару в конкретний соціальний контекст – виразними прийомами у створенні рекламного образу. Реклама постає як складний феномен, який у своєму виникненні та розвитку проходить три змістовні етапи розвитку: економічні процеси, соціальні процеси, загальнопсихологічні та соціально-психологічні процеси, реклама змінює, трансформує свій зміст, природу та свою локацію. Спочатку це економічно детермінований феномен (функція виробництва), інструмент управління попитом. На цьому етапі рекламний образ прив'язаний до матеріального носія (упаковка, товар, рекламодавці), потім у вигляді засобів масових комунікацій первісний рекламний образ транслюється в масове та індивідуальне свідомість. Виникає рекламний образ як «соціальне уявлення» про об'єкт рекламування. Ці образи навантажені різними конотаціями, проасоційовані з конкретними соціальними ситуаціями, у яких імплантований мотивуючий споживчий механізм. Найбільш успішні рекламні образи входять у простір «масової культури», практично повністю втрачаючи зв'язок зі своїм об'єктом і економічними чинниками, стаючи глобальним брендом, що самоорганізується.

Графічний дизайн – це проектування повідомлення у сфері візуальних комунікацій та створення мови повідомлення. Рекламу також можна зарахувати до проектної діяльності – у сенсі слова, рекламні комунікації розгортаються у просторі технологій соціальної інженерії. До продуктів «рекламної соціальної інженерії» можна також віднести таку нову для XXI століття групу споживачів, як діти та підлітки. Також за допомогою реклами було створено величезний

споживчий ринок товарів та послуг для домашніх тварин, а також інтегровано групу їхніх власників. Ні дизайн, ні реклама є мистецтвом. На противагу твору мистецтва, покликаному захоплювати, чіпати чи вражати особистість своїм духовно-емоційним змістом, і реклама та графічний дизайн мають практичне призначення, прикладні функції. Призначення реклами – стимулювання продажу чи встановлення впізнаваності фірми. Цілями графічного дизайну є створення візуально-комунікативних систем, що функціонують у напрямку «удосконалення естетичних уподобань споживача»; «оформлення побуту, що змінився», а також ефективна ідентифікація та інформування. Крім того, реклама може використовувати графічний дизайн для передачі важливих повідомлень та інформації про продукти і послуги. Візуальний елемент реклами може допомогти підкреслити користь продукту або послуги та залучити увагу до неї. Наприклад, графічний дизайн може використовувати яскраві кольори та привабливі зображення, щоб привернути увагу аудиторії до рекламного посту в соціальних мережах.

Графічний дизайн, наслідуючи фінансово-економічну стратегію розвитку дизайну (орієнтація на прибуток, активне використання маркетингових досліджень, встановлення ідеології модного споживання, масове застосування реклами, спрямованість стратегії на цінності економіки), орієнтуючись на досягнення комерційного успіху та збагачення виробника, спирається на певні психологічні установки приховані потреби масового споживача. Дизайнер визначає умови та способи оптимального задоволення потреб за допомогою постійного діалогу зі змінним споживачем. Усвідомлення дизайнером принципів та сенсу своєї діяльності є варіативним і залежить від того, які потреби людини та суспільства представлялися йому найбільш важливими та насущними. З гігантським розвитком графічного дизайну візуальні об'єкти стають доступні людині, а точніше оточують її повсюдно. Графічний дизайн займає досить міцні позиції у сфері інформації. Його об'єкти використовуються у рекламі, кіно, телебаченні, видавничій діяльності тощо. Кількість та частота зміни візуальних об'єктів, що сприймаються людиною за допомогою телебачення, зовнішньої реклами, друкованої продукції та ін., мають високі показники. Розвиток комп'ютерної графіки, створення рекламних роликів сприяють появі нових виразних форм і мають значення для розвитку візуальної культури.

Графічний дизайн використовує підвищене прагнення людей до володіння об'єктами, які є символами соціального статусу, а також психологічну залежність людини від наявності чи відсутності модних речей. Цінність об'єкта може бути пов'язана з особистісними характеристиками дизайнера (індивідуальний стиль, престижне ім'я тощо) або споживача (індивідуальність, статус, соціальна група тощо). Рекламний образ частково відтворюється у межах рекламних компаній та інших рекламних заходів, формуючи, зрештою, у масовій свідомості цільової аудиторії ноуменальний феномен бренду. Під рекламним чином розуміємо сконструйований економічно обумовлений образ-вистава з високим рівнем виразності його елементів. Рекламний образ багатолікий і простягається від дискретного логотипу, що вимагає активного та системного просування, до глобального бренду, що вийшов у полі масової культури та функціонує вже за законами образу «масової культури».

5. Взаємодія графічного дизайну та реклами як стратегія маркетингу та комунікацій в інформаційному суспільстві та «суспільстві споживання»

Графічний дизайн стає невід'ємною складовою сучасного інформаційного суспільства, реалізує його потребу у візуалізації культури. При цьому створювані графічним дизайном зображення є об'єктами, що є частиною споживчого ринку, виробництва, культури. Саме з графічним дизайном пов'язані нині процеси візуалізації, що займають домінуючі позиції у масовій культурі. Орієнтація на швидке сприйняття, наочність, зрозумілість візуальної мови забезпечує привернення уваги споживача і дозволяє більш компактно передавати інформацію, прискорюючи процес її сприйняття та збереження. Графічний дизайн, поєднуючи друковане слово, фотографію та малюнок, стає мовою ідеологічної пропаганди чи рекламування товару. У поле інтересів графічного дизайнера потрапляє промислова графіка та упаковка, етикетки, марки. Упаковку відрізняють суворі геометричні форми, чіткий шрифт, лаконічна центральна композиція. Завдання дрібних форм друку – від квитка, марки до етикетки календарів – особливе: не скільки інформувати, скільки привертати увагу, зацікавити, переконувати. Метою візуальної комунікації за умов промислового тиражування є обслуговування збуту продукції. Основні повідомлення з приводу товарів, послуг та їх корпорацій спрямовані на те,

щоб абстрактно зрозумілій публіці передати інформацію в простій і дохідливій формі. Вирішення питання простоти та ясності візуальної комунікації передбачає низку зусиль щодо вироблення мови графічного дизайну та формування стандартів проектування та масового друку.

Феномен масової культури розрахований на іраціональну масову людську свідомість, міфологічну чи містифіковану реальність, феномени якої розраховані на дисраціональне осягнення дійсності та стимулюють споживацьку свідомість, що культивується «суспільством споживання». Синонімом «масової культури» виступає «культуриндустрія» – промислове виробництво і масове споживання» (Ж. Бодріяр). Націленість на широке споживання і отримання прибутку означає, що мистецтво, що вироблене серійно і масово споживається, втягується у товарно-грошові відносини, а, отже, попит визначає особливі параметри виробництва і споживання творів. Складається така ситуація, що з духовної цінності мистецтво як високий феномен осягнення дійсності трансформується в особливий товар, що оцінюється часто згідно його споживацької вартості. Основна функція масової культури – компенсація нереалізованих бажань шляхом фабрикації реальності, міфотворчості, маніпуляції, дилітантизму. Масова культура, починаючи із забезпечення звичайного комфорту, втягує в орбіту повсякденного споживання дедалі вищі рівні ієрархії цінностей і потреб – до рівнів самоствердження, сакрального і трансцендентного, які також постають ринковими сегментами певних послуг. Питання про чесноту мало хвилює людину масового суспільства, що швидше турбується про те, що вважається добродесним на даний момент, є модним, престижним, ходким, вигідним. В даний час об'єкти графічного дизайну широко включені в суспільне життя і, як уже було зазначено, більшою мірою залежить від способу життя, духовних цінностей споживачів рекламної продукції. У разі створюваний графічним дизайном образ є носієм інформації про властивості товару, спрямованої споживача. Отримавши своє матеріальне втілення у конкретному рекламному продукті, графічний образ стає автономним стосовно товару і є елементом масової культури, відповідно до нього пред'являють вимоги естетичного характеру. Графічний дизайн, створюючи образ об'єкта, що рекламується, творить міф, який перетворюється на знак життя. Мовою комунікації виступає знак рекламованої

продукції. Створення дизайну-об'єкта спирається на систему знаків, символів, стереотипів. У свою чергу дизайнери, які працюють у сфері рекламного бізнесу, часто зводять тлумачення своєї професії до вміння створювати ці знаки, символи, здатність інтерпретувати артефакти дійсності. Графічний дизайн у рекламній діяльності як створює образ об'єкта, а й через нього впливає формування життєвого стилю споживача, його імідж, ставлення до світу речей, почуття прекрасного і, нарешті, визначає ціннісні відносини людей друг до друга.

XXI століття характеризується збільшенням вільного часу громадян у всіх розвинених індустріальних країнах. Це відбувається за рахунок машин, які використовуються не тільки у виробництві, а й у побуті, а також у зв'язку з сильним розвитком сфери послуг. Сучасне технічне обладнання життя поширюється на вільний час, створюючи ефект «повної зайнятості людини». Потреба відпочинку притаманна всім людям. Люди, звільняючись від своїх справ, щоденних тягарів, прагнуть заповнити його не так подорожами, відвідуванням театрів, читанням книг і т.п., як переглядом телепередач і ресурсів Інтернету. Розвинене інформаційне суспільство забезпечує можливості комунікації без утворення натовпів, транспортних проблем. Графічний дизайн стає невід'ємною складовою сучасного інформаційного середовища, реалізуючи її потребу у візуалізації культури. Саме з графічним дизайном пов'язані нині процеси візуалізації, що займають домінуючі позиції у масовій культурі.

В інформаційному суспільстві та суспільстві споживання взаємодія графічного дизайну та реклами має ключове значення. Графічний дизайн виступає як мова візуальної комунікації, яка допомагає рекламі ефективно спілкуватися з аудиторією. У цифрову епоху, коли споживачі мають доступ до великої кількості інформації, візуальна привабливість та лаконічність графічного дизайну вирішальні для привертання уваги. Графічний дизайн грає ключову роль у формуванні бренду. Від логотипів до упаковки, він визначає візуальний стиль компанії та сприяє відрізненню її від конкурентів. Реклама використовує цей елемент для підтримки та поширення бренду серед цільової аудиторії. Графічний дизайн може впливати на емоційний стан та поведінку споживачів. У суспільстві споживання, де велика увага приділяється враженням та естетиці, добре продуманий дизайн може зробити рекламу

привабливішою для цільової аудиторії. В інформаційному суспільстві, реклама та графічний дизайн взаємодіють не лише у друкованій формі, але й у цифрових медіа. Відеореклами, інтерактивні банери, анімація – усе це елементи, які використовуються для привертання уваги та залучення споживачів. Отже, в інформаційному суспільстві та суспільстві споживання взаємодія графічного дизайну та реклами є невід’ємною частиною стратегії маркетингу та комунікацій, яка допомагає підтримувати бренд, залучати увагу та збільшувати продажі.

Висновки

Таким чином, графічний дизайн та реклама – це дві пов’язані між собою галузі, які співпрацюють одна з одною, щоб створити візуальну ідентичність та ефективну комунікацію бренду або продукту. Графічний дизайн займається створенням графічних елементів, таких як логотипи, пакування, рекламні банери, постери, веб-дизайн та ін. Він базується на розумінні естетики та дизайну, використовує відповідні кольорові палітри, типографіку та інші елементи, щоб створити привабливий та професійний вигляд. Реклама, з іншого боку, має на меті просування бренду або продукту та залучення уваги цільової аудиторії. Реклама може бути різної форми, включаючи телевізійні та радіореклами, печатні оголошення, онлайн-банери та соціальні медіа. У сучасному світі графічний дизайн та реклама нерозривно пов’язані між собою. Рекламні матеріали часто повинні бути проєктовані графічним дизайнером, щоб забезпечити їх професійний вигляд та привабливий вигляд, що приверне увагу цільової аудиторії. Крім того, графічний дизайн може допомогти в створенні унікальної

та запам’ятовувальної візуальної ідентичності бренду, що допоможе в його просуванні. Існує безліч талановитих та впливових графічних дизайнерів та рекламистів по всьому світу.

Тема взаємодії графічного дизайну та реклами має як теоретичне, так і практичне значення, особливо в контексті сучасного інформаційного суспільства та суспільства споживання. Вивчення взаємодії графічного дизайну та реклами сприяє розумінню процесів формування та сприйняття рекламних повідомлень споживачами, що відіграє важливу роль у розвитку теорії маркетингу та реклами. Дослідження впливу графічного дизайну на споживачів допомагає врахувати психологічні аспекти їх поведінки при розробці рекламних стратегій. Аналіз візуальних елементів реклами та їх взаємодія з культурним контекстом дозволяє розуміти значення, яке приписуються цим елементам у суспільстві. Практичне значення теми у тому, що розуміння впливу графічного дизайну на ефективність рекламних кампаній допомагає маркетологам та дизайнерам створювати більш ефективні та привабливі рекламні матеріали. Застосування передових методик графічного дизайну у рекламних матеріалах дозволяє компаніям виділятися на ринку та підвищує їх конкурентоспроможність. Естетично привабливий графічний дизайн є ефективним інструментом для привертання уваги цільової аудиторії та залучення їх до сприйняття рекламного повідомлення. Таким чином, дослідження та практичне застосування взаємодії графічного дизайну та реклами важливі як для розвитку теорії маркетингу та психології споживача, так і для підвищення ефективності маркетингових стратегій та конкурентоспроможності брендів у сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

- Волинець О.О. Реклама в контексті масової культури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія* : Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. Вип. 29 (42). С. 73–79.
- Волинець О.О., Барна Н.В. Комунікативні виміри соціопрагматики реклами. *Культура та інформаційне суспільство XXI століття* : програма Міжнародної науково-практ. конф. молодих учених, 18–19 квітня 2013 р. / Харк. держ. акад. культури. Харків : ХДАК, 2013. С. 24
- Волинець О. О. Реклама як складова масової культури. *Молодь: освіта, наука, духовність* : матеріали Всеукр. наук. конф. студентів і молодих вчених «» 2014 р.: тези доповідей. Київ : ВМУРоЛ «Україна», 2014. С. 23–26.
- Воронкова В.Г., Романенко Т.П. Андрюкайтене Регіна. Концепція розвитку проєктно-орієнтованого бізнесу в умовах цифрової трансформації до smart-суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 67. С. 13–27.
- Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. *Збірник наукових праць полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки»*. Випуск 3 (50). Полтава, 2006. С. 215–219.
- Рижова І.С., Прусак В.Ф., Мигаль С.П., Резанова Н.О. *Дизайн середовища : словник-довідник / за ред. д. філософ. н., проф. І.С. Рижової*. Львів: Простір-М, 2017. 360 с.

Рижова І., Северин К., Пасічна Т., Пантус Н., Бобровський І. Концептуалізація дизайн-бренду як соціального і культурного феномена у контексті графічного дизайну. *Humanities studies* : збірник наукових праць / гол. ред. В.Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Випуск 16 (93). С. 62–76.

Рижова І. С. Дизайн в технічних вузах України. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя : ЗДІА, 2009. Вип. 37. С. 87–95.

Рижова І.С. Методи, принципи, підходи аналізу дизайнерської культури у гармонізації відносин людини, природи і суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2016. Вип. 66. С. 192–206.

Рижова І.С. Наукові основи дизайну. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2015. Вип. 62. С. 112–127.

REFERENCES

Volynets, O.O. (2013). Advertising in the context of mass culture. Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 7: Religious Studies. Culturology. Philosophy: Collection of scientific papers / Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv: *Drahomanov National Pedagogical University*. Issue 29 (42). 73–79

Volynets, O.O., Barna, N.V. (2013). Communicative dimensions of sociopragmatics of advertising. Culture and Information Society of the XXI Century: Programme of the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists, 18–19 April 2013, *Kharkiv State Academy of Culture*. Kharkiv: *KHDAK*, 24.

Volynets, O. O. (2014). Advertising as a component of mass culture. Materials of the All-Ukrainian Scientific Conference of Students and Young Scientists “Youth: Education, Science, Spirituality” 2014: abstracts. Kyiv: *VMUROL “Ukraine”*. 23–26.

Voronkova V.G., Romanenko T.P. Andriukaitene Regina (2016). “The concept of development of project-oriented business in the conditions of digital transformation to smart societies” *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*. 67. 13–27.

Litvinenko S. (2006). Creativity as a general ability to create: modern approaches. *Series “Pedagogical Sciences”*. *Poltava*. 3 (50). 215–219.

Ryzhova IS, Prusak VF, Migal SP, Rezanova NO (2017). Design of the environment. Dictionary and reference book / Edited by Doctor of Philosophy, Professor I. S. Ryzhova. Lviv: *Prostir-M*. 360.

Ryzhova I., Severin K., Pasichna T., Pantus N., Bobrovsky I. (2023). Conceptualisation of the design brand as a social and cultural phenomenon in the context of graphic design. *Humanities studies: a collection of scientific papers* / Edited by V.G. Voronkova. Zaporizhzhia : Helvetica Publishing House. 16 (93). 62–76.

Ryzhova IS (2009). Design in technical universities of Ukraine. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*. Zaporizhzhia : ZGIA. 37. 87–95.

Ryzhova I.S. (2016). Methods, principles, approaches to the analysis of design culture in the harmonisation of relations between man, nature and society. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*: [Collection of scientific papers]. Zaporizhzhia : ZGIA Publishing House. 66. 192–206.

Ryzhova IS (2015). Scientific basis of design. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*: [Collection of scientific papers]. Zaporizhzhia : ZGIA Publishing House. 62. 112–127.

IRYNA, RYZHOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Head of the Department of Design of the National University,
Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: 17design2017@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9562-200X>

YEVGEN, ANTYPENKO – Doctor of technical sciences (D.Sc.),
Professor, Head of the Department of Design of the National University,
Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: antypenko.y@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8048-0144>

KATERYNA, SEVERIN – Senior Lecturer of the Design Department of the National University,
Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: severinkate77@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8766-5897>

TETIANA, PASICHNA – Senior Lecturer of the Design Department of the National University Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: tanya.pas@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9893-8317>

IGOR, BOBROVSKYI – Senior Lecturer of the Design Department of the National University Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: bobrovsky_i@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1480-1816>

INTERACTION OF GRAPHIC DESIGN AND ADVERTISING AS A MEANS OF IMPROVING MASS COMMUNICATION: EDUCATIONAL DIMENSIONS, APPROACHES AND PROSPECTS

Abstract

The relevance of the research topic of improving graphic design and advertising as key means of mass communication requires an understanding of their impact on educational processes. This topic examines the educational aspects of graphic design and advertising, including their impact on perception, learning and communication in the modern world. Studying these aspects helps to develop effective strategies for using graphic design and advertising in education and mass communication. Research topic: theoretical and practical aspects of the interaction between graphic design and advertising as a means of improving mass communication in the context of educational dimensions, approaches and perspectives. The research methodology includes: a detailed consideration of the visual aspects of advertising and graphic design to determine their impact on the perception and reaction of the audience; analysis of the latest technologies in graphic design and advertising to determine their potential for improving the educational process and mass communication; study of specific cases of successful use of graphic design and advertising in education and communication to determine best practices; qualitative and quantitative data analysis, processing of collected data using both. These methods will allow for an in-depth study of the interaction between graphic design and advertising in the context of educational goals and prospects for further development of this field. Research results. The article considers the influence of graphic design on the effectiveness of advertising, strategies for using graphic elements for educational purposes, as well as prospects for the development of this interaction in the future. This approach allows us to understand the importance of visual elements in the perception of information and the creation of effective communication strategies. The influence of graphic design and advertising on improving the effectiveness of mass communication, in particular in the context of education, is investigated. It is proved that it includes an analysis of the educational aspects of this interaction, different approaches to its use and prospects for further development. This topic is aimed at studying the role of graphic design and advertising in creating effective educational tools and communication strategies. This topic includes a number of educational approaches and perspectives: 1) the use of graphic design and advertising in educational materials: research and analysis of effective methods of integrating graphic elements into the educational process; 2) development of visual literacy through advertising and graphic design: understanding the impact of visual elements on the perception of information and skills in analysing advertising messages; 3) the use of technology and multimedia in graphic design and advertising to improve education and mass communication; 4) the role of graphic design and advertising in the formation of critical thinking and cultural awareness through visual means. The prospects for development and innovation in the use of graphic design and advertising are laid in the improvement of educational processes and mass communication.

Key words: graphic design, advertising, mass communication, educational dimensions, educational approaches, educational perspectives of perspectives.

© The Author(s) 2024

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.01.2024

Accepted date 25.01.2024

Published date 15.02.2024

How to cite: Ірина, Рижова, Євген, Антипенко, Катерина, Северін, Тетяна, Пасічна, Ігор, Бобровський. Взаємодія графічного дизайну та реклами як засобу удосконалення масової комунікації: освітні виміри, підходи та перспективи. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 131–143.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-13>

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
PHILOSOPHY OF ECONOMICS AND MANAGEMENT

UDC 351.853:[005.332.6CE](474.5)

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-14>**PRESERVATION OF CULTURAL HERITAGE BASED ON THE NAPOLEON
CULTURAL ROUTE OF THE COUNCIL OF EUROPE NARRATIVE:
THE CASE OF LITHUANIA****LETA, BALEVICIENE¹**
REGINA, NAVICKIENE²

Annotation

Cultural tourism is a type of tourism associated with educational, experiential trips of heritage, culture, and personal enrichment. One of the types of cultural tourism – cultural routes is based on significant tangible and intangible cultural heritage, its actualization, cultural phenomena, historical personalities, etc. The article aims to clarify the requirements for a country to join the Council of Europe’s Napoleonic Cultural Route “Destination Napoleon”. The problem of this study – it is not clear whether joining the Council of Europe cultural route “Destination Napoleon” will have a positive impact on the preservation of cultural heritage. The aim: find out the requirements for joining the Council of Europe’s Napoleon Cultural Route (Destination Napoleon) regarding the preservation of cultural heritage. Research tasks: 1) To define the concept of the cultural route of the Council of Europe, emphasizing the Napoleonic cultural route 2) Find out the requirements for joining the Council of Europe’s cultural routes; 3) To find out the opinion of experts on Lithuania’s compliance with the requirements of membership of the Council of Europe “Napoleon’s cultural route” (Destination Napoleon) regarding the preservation of cultural heritage. Research methodology. Analysis of scientific literature sources, current reports in the media, European Council documents and statistical data; A qualitative study was carried out – an expert interview, based on a pre-prepared questionnaire; formulation of conclusions. The research showed that the absence of the necessary association prevents Lithuania from becoming a member of the “Destination Napoleon” project, which prevents the implementation of further requirements, when joining would have a positive impact on the preservation of cultural heritage in Lithuania.

Keywords: cultural route, Napoleon, Council of Europe (COE), requirements, Lithuania.

Introduction**1. Relevance and novelty of the topic**

Cultural tourism is a type of tourism associated with educational, experiential trips of heritage, culture, and personal enrichment. This type also includes cultural routes, the topic of which has been examined by such authors as: Martens, D. (2022); Addoun, M. (2023), Boz, M., (2018), Abramovičienė, A. (2020) and others. Cultural routes can be regional, national, international, thematic, but all must be based on significant tangible and intangible cultural heritage, its actualization, significant cultural phenomena, historical figures, etc. In 2023, there are 47 very different cultural routes of the Council of Europe.

Among them is the cultural route of Napoleon Bonaparte “Destination Napoleon”, to which more and more European cities are joining, Lithuania is also interested. The question is what is needed to join: what do we have and what are we missing? The topic is not characterized by a wide field of research, although it is discussed. The article relies on the latest scientific literature in order to reveal the trends of the considered cultural route both in the context of Europe and Lithuania.

To implement the research objective, a qualitative study was used, applying the semi-structured expert interview method. The expert interview helped to reveal the requirements for joining and Lithuania’s compliance with the membership of the COE Napoleon’s cultural route (Destination Napoleon). The interviews took place remotely, with pre-prepared open-ended questions, and one interview was transcribed. Interview respondents:

A. Representative of the Lithuanian Cultural Heritage Department under the Ministry

Corresponding authors:¹ Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)E-mail: leta.baleviciene@stud.vdu.ltORCID ID: <http://orcid.org/0009-0004-8574-2413>² Kolpingo University of Applied Sciences (Kaunas, Lithuania)E-mail: regina@turinfo.ltORCID ID: <http://orcid.org/0009-0006-5574-9280>

of Culture, supporting the program at the European and national level.

B. Representative of the European Federation of Napoleonic Cities.

The interview with respondent A was conducted on 10/25/2023 on the “Zoom” platform, the conversation lasted 36 minutes. Respondent B was contacted by e-mail, the answer was received on 11/09/2023. The study is based on the European Code of Conduct on Research Ethics. The conducted interviews followed the principles of voluntariness, informed consent, and avoiding harm.

2. Theory analysis

Nowadays, more and more often, tourist routes are given the status of the basis of tourism development, due to their characteristics, which open up opportunities for countries to fully reveal and exploit the potential of tourism (Abdukhamidov, 2022; from Addoun, M. 2023). Cultural routes are also valued for strengthening the identity of local communities and promoting the economic activity of the region (Addoun, 2023). The cultural routes program of the Council of Europe (hereinafter – COE) states that European cultural tourist routes should contribute to the cultural disclosure of the European identity, the cultural cooperation between countries and the strengthening of cultural tourism. In these aspirations formed by the COE reflects the concept of the cultural route confirmed in the Enlarged Partial Agreement on Cultural Routes of the Council of Europe. In the document, the cultural route is described as an educational project of cooperation between culture or cultural heritage and tourism, with the help of which the aim is to create and publicize tourist routes related to a historical route, a cultural concept, an exceptionally important personality or a certain phenomenon. This project makes sense in promoting the understanding of European values and respect for them (Enlarged Partial Agreement on Cultural Routes (EPA), 2013). Abramovičienė identifies such cultural routes as an instrument of cultural policy, as a model that promotes cultural memory and cultural tourism itself (Abramovičienė, 2020). According to Martens, today’s cultural routes are like a tool for heritage conservation, education and tourism promotion, bringing economic, social and cultural benefits (Martens, 2022). In summary, it can be said that the COE cultural route is a project based on education, developing and publicizing tourist routes that are meaningful in promoting understanding and respect for European values and are related to a certain phenomenon, historical

route, cultural concept or exceptionally important personality. The cultural routes program of COE was initiated in 1987, with the aim of implementing the main principles of COE culture: human rights, cultural democracy, cultural diversity and identity, dialogue and exchange between states (Boz, 2018). A cultural route is certified as a cultural route of the COE, only when it is confirmed that it meets the criteria specified in the Resolution of the Committee of Ministers of the Council of Europe (2010), such as: a topic that corresponds to European values and is relevant to at least three European countries, that reveals European memory, history, heritage, promoting youth education and cultural exchange, good initiatives and innovative projects, in the development of cultural tourism and sustainable cultural development, as well as the topic that initiates the creation of tourist products, targeting different groups of society (Department of Cultural Heritage, viewed: 2023 10 14). One of the routes that meets these criteria is the Napoleonic cultural route, based on the invasions of Napoleon Bonaparte (1769–1821) from Portugal to Russia, which covered current Europe with a veil of military and historical heritage (Paiva, 2018). The Napoleonic cultural route, (according to the data of the Council of Europe in 2023) unites about 50 European cities and 12 different countries. Daniele Kuss, in expert report on the cultural route of the Council of Europe, states that Napoleon’s legacy in Europe shaped the identity of today’s Europe through law, diplomatic principles, science, culture and, in general, the ideas of the Enlightenment (Kuss, 2018–2019 Council of Europe cultural route evaluation cycle, expert report: Destination Napoleon). Therefore, it is not surprising that the areas, various objects, buildings and monuments, works of art, laws and even furniture and intangible heritage related to the myth of Napoleon reflect the impact of the Napoleonic era on today’s European cultural heritage (Department of Cultural Heritage, viewed: 10/14/2023). After all, it can be said that during the time of Napoleon, a certain idea of Europe was born, which makes the strengthening and dissemination of the Napoleonic heritage a very effective vector of European memory. Of course, the former French emperor is viewed differently in each country, but this only proves that nowadays, in order to create a peaceful future, we must come to terms with our past, whatever it was. It is important to emphasize that the Napoleonic cultural route allows for the development of many different projects, focused not only on European ideas, but

also close to national and local realities (Kuss, 2018–2019 Council of Europe cultural routes evaluation cycle, expert report: Destination Napoleon). In summary, network of cultural routes connecting European countries and consisting of more than 45 cultural routes reflecting European values and heritage is of the highest quality. Among them, the Napoleonic cultural route, which emphasizes Napoleon's influence on European identity, is open to the initiation of various projects and focuses on the preservation of cultural heritage, promoting cooperation and unifying countries, influenced by the activities and legacy of the former French emperor.

According to Abramovičienė, the cultural route is like a network with a specific management structure and legal basis. It is important to understand that the cultural road project is created by many partners connecting to one network, coordinated by the cultural road operator (i.e. an organization or public institution legally registered in one or more member states of the COE, taking legal, financial and moral responsibility for the management, functioning and representation) (Abramovičienė, 2020). In the 2021 order of the Minister of Culture of the Republic of Lithuania on the approval of the description of the procedure for determining the levels and certification of cultural routes in Lithuania, the criteria for the international cultural route are indicated: cooperation with organizations of neighboring countries, the significance of the topic for the cultural heritage of Lithuania and at least several other countries, a clear concept of the road with cultural resources revealing the topic, identification of the target market and its needs, created cultural road route, infrastructure, activity plan for at least three years ahead, network of partnerships, communication and marketing system of the cultural road, website, inclusion of the cultural road in tourist guides, scientific material supporting the importance of the road, securing funding (Order of the Minister of Culture of the Republic of Lithuania on the approval of the description of the procedure for determining the levels and certification of cultural roads in Lithuania, 2021, accessed: 10/15/2023). Although these criteria are not focused on the already certified COE cultural route, after assessing the compliance with these criteria, one can submit a request to consider joining the desired cultural route program and expect an easier process of joining the project. However, joining the "Destination Napoleon" city begins with the signing of the protocol of admission

to the European Federation of Napoleonic Cities (hereinafter – FECN). The protocol notes that the city undertakes to appoint a contact person who will guarantee the relations between the city and the federation, participate in monthly online board conferences, the annual general assembly and other activities of the federation: projects, tourist exhibitions. However, it is important to emphasize the obligation of a city member to pay an annual fee, the size of which is indexed according to the population (Membership Agreement with the European Federation of Napoleonic Cities, protocol of admission to the federation). Thus, the cultural route is like a network with specific management and legal structures, the joining of which is subject to specific criteria, including cooperation with neighboring countries, the possession of cultural resources revealing the topic, developed infrastructure, a person representing the new member in the project.

Results

Joining process. When respondent B was asked to name the main requirements for connecting to the cultural route, the answer was received that either the city or an organization (some structure) connects to the route. Joining is done by filling out the membership form and paying the annual fee. A new member must identify the Napoleonic places of interest in his city, prepare the basis for a pedestrian route in the city created jointly with the federation, appoint a representative of the municipality or association who would actively participate in FECN-Destination Napoleon initiatives, monitor ongoing activities and news, participate in the annual general meeting of members.

Lithuania's preparation for membership.

When asked about Lithuania's suitability to join "Destination Napoleon", respondent A, representing Lithuania, confirmed Lithuania's opportunities to become a member of the Napoleonic cultural route, emphasizing the main deficiency in the context of the requirements for membership, which hinders the implementation of other requirements: *"The possibilities are absolutely complete [...] the problem is to gather a network of local, local people who will make a local cultural route, Napoleonic. The main thing is to gather the association [...] and this is the most difficult and complicated work in Lithuania, which I still don't know how to do."* Meanwhile, the FECN (B) seems to have confirmed and added to the thoughts of respondent A: *"[...] it is necessary for the member municipalities to take*

on a commitment, and each municipality, taking into account its capabilities and strategies, must assess whether it is capable enough for this commitment". These words create the conditions for the formation of the assumption that Lithuania not only lacks the association specified in the requirements, but also that the municipalities that want to join are not necessarily able to commit.

Challenges. The person representing the FECN (B) identified the challenge of the wider context – the understanding that the Napoleonic cultural route is not about Napoleon, but about his legacy, which allows to give meaning, shape and spread the values promoted by the COE: “*Napoleon becomes the key to solving participatory democracy, the rule of law, the importance of intercultural dialogue, the right to heritage and the topics of European citizenship*”. In part, this problem of not delving into the essence of Napoleon’s cultural route could be interpreted as a reason that complicates the processes of creating the necessary association. Thus, Lithuania is prevented from joining the project by the absence of the necessary association, which prevents the implementation of further requirements.

Conclusions

1. The cultural route of COE – project that, through education, tourism and cooperation, develops and publicizes tourist routes that are meaningful in fostering understanding and respect for European values and are related to a certain phenomenon, historical route, cultural concept or an exceptionally important personality. One

such route is the “Destination Napoleon”, which emphasizes the influence of Napoleon Bonaparte on European identity, is open to the initiation of various projects and is focused on the preservation and promotion of cultural heritage, uniting countries affected by the activities and legacy of the former French emperor.

2. The main steps for joining the COE’s cultural routes: filling out the member form and paying the annual membership fee, with which the new member undertakes to identify the Napoleonic places of interest in his city, prepare the basis for the pedestrian route to be created in the territory of the committed city or municipality, appoint a representative of the municipality or association who actively would participate in FECN-Destination Napoleon initiatives, monitor ongoing activities and news, participate in the annual general meeting of members.

3. Lithuania is faced with the lack of the primary requirement for joining “Destination Napoleon” – an association that unites all groups interested in membership. The absence of such an association prevents the implementation of other requirements, and the process of creating an association is possibly complicated by a general misunderstanding of the essence of “Destination Napoleon”. As shown by the mission of the Napoleonic Cultural Route and the experience of the member countries, this project is focused on the preservation of cultural heritage, so it is likely that Lithuania joining this COE cultural route would have a positive impact on the preservation of the country’s cultural heritage.

REFERENCES

- Abramovičienė, A. (2020). Kultūros keliai Lietuvoje: MK Čiurlionio kelio atvejis. *Studijos-verslas-visualomenė: dabartis ir ateities išvalgos: tarptautinės konferencijos mokslinių straipsnių rinkinys*, 5, 5–8.
- Addoun, M., Chachour, M., & Zerouala, M. S. (2023). A strategy for the design of a cultural tourist route. Case study of the city of Tlemcen in Algeria. *PASOS Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 21 (4), 743–744.
- ALLEA All European Academies. (2018). Europos elgesio kodeksas mokslinių tyrimų etikos klausimais. Berlynas. [žiūrėta: 2023–10–24]. Prieiga per internetą: <https://www.allea.org/wp-content/uploads/2018/06/LI-ALLEA-European-Code-of-Conduct-for-Research-Integrity-2018-Digital-final-20062018.pdf?fbclid=IwAR0o5JWu5ldvfwJYvSM6GqlpgQBR-K9IdbUKvatALTu9hh2SX3gd69d0g>
- Boz, M. (2018). Cultural Routes for Promoting Understanding and Exchanges across Boundaries. *Proceedings of an International Conference on Southeast Europe – History, Culture, Politics, and Economy*, 108–117.
- Europos Tarybos Ministrų Komitetas. Resolution CM/Res(2013)66 confirming the establishment of the Enlarged Partial Agreement on Cultural Routes (EPA) 16 (2013 m. gruodžio 18 d.) [žiūrėta 2023–10–14]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c69ac
- Europos Taryba (Council of Europe). *Cultural Routes of the Council of Europe programme* [žiūrėta: 2023–10–14]. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes>
- European Federation of Napoleonic cities. Membership Agreement with the European Federation of Napoleonic Cities [žiūrėta: 2023–10–15]. Prieiga per internetą: https://www.destination-napoleon.eu/wp-content/uploads/2022/02/2022_FECN-Protocole-adhesion_EN.pdf

- Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius. [žiūrėta: 2023–10–26]. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/6bc9b0c7-425b-4420-a2cd-e6ec2d12736a/content>
- Hopenienė, R., Patašienė, I. (2012). *Kultūrinio turizmo specifika* [žiūrėta: 2023–10–10]. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/30_2012_Kultūrinio_turizmo_specifika.pdf
- Kultūros paveldo departamentas. (2021). *Europos Tarybos kultūros keliai: Napoleono kelio galimybės Lietuvoje* [žiūrėta 2023–10–14]. Prieigaperinternetą: https://www.kpd.lt/news/6038/158/Europos-Tarybos-kulturos-keliai-Napoleono-kelio-galimybes-Lietuvoje.html?fbclid=IwAR3WAwgSoSLXpQSD8J9eyn_TEL-fej-zxRO0rOnskLWpaZGEKODU6Njgo
- Kuss, D., 2018–2019 m. Europos Tarybos kultūros kelių vertinimo ciklas, ekspertinė ataskaita: Destination Napoleon [žiūrėta 2023–10–14]. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/destination-napoleon/168094d208>
- Lietuvos Respublikos Kultūros ministras. (2021). Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas dėl kultūros kelių Lietuvoje lygmenų nustatymo ir sertifikavimo tvarkos aprašo patvirtinimo [žiūrėta: 2023 10 15]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f0ce5c80636711ecb2fe9975f8a9e52e?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=806dcb8d-853c-41ce-a5fd-dd17cea4e9f3>
- Martens, D. (2022). The experience of common European heritage: A critical discourse analysis of tourism practices at Cultural Routes of the Council of Europe. *Journal of European Landscapes*, 3 (3), 45 p.
- Paiva, O., Seabra, C., & Abrantes, J. L. (2019). Cultural routes crossing Portugal: History and traditions. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 7 (4), 19–23.

ЛЯТА, БАЛЯВИЧЕНЕ – магістр програми вивчення культурної спадщини та туризму, факультет мистецтв, Університет Вітаутаса Великого, Каунас, Литва.
E-mail: leta.baleviciene@stud.vdu.lt
ORCID ID: 0009-0004-8574-2413

РЕГІНА, НАВІЦКЕНЕ – професор, доктор наук кафедри управління бізнесом, Прикладний університет Кольпінга, Каунас, Литва.
E-mail: regina@turinfo.lt
ORCID ID: 0009-0006-5574-9280

ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НА ОСНОВІ НАПОЛЕОНІВСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО МАРШРУТУ НАРАТИВУ РАДИ ЄВРОПИ: ПРИКЛАД ЛИТВИ

Анотація

Культурний туризм – це вид туризму, пов’язаний з пізнавальними, експериментальними поїздками спадщини, культури та особистого збагачення. Один із видів культурного туризму – культурні маршрути ґрунтуються на значній матеріальній та нематеріальній культурній спадщині, її актуалізації, культурних явищах, історичних особистостях тощо. Метою статті є уточнення вимог до приєднання країни до Наполеонівського культурного маршруту Ради Європи «Пункт призначення Наполеон». Проблема цього студії – незрозуміло, чи матиме приєднання до Ради Європи культурний маршрут «Пункт призначення Наполеона» позитивно вплине на збереження культурної спадщини. Мета: з’ясувати вимоги для приєднання до Наполеонівського культурного маршруту Ради Європи щодо збереження культурної спадщини. Завдання дослідження: 1) визначити поняття культурного шляху Ради Європи, акцентуючи увагу на наполеонівському культурному маршруті; 2) з’ясувати вимоги для вступу до культурних маршрутів Ради Європи; 3) з’ясувати думку експертів щодо дотримання Литвою вимог членства в Раді Європи «Культурний маршрут Наполеона» (Destination Napoleon) щодо збереження культурної спадщини. Методологія дослідження. Аналіз джерел наукової літератури, поточних повідомлень у засобах масової інформації, документів Європейської Ради та статистичних даних; проведено якісне дослідження – експертне інтерв’ю, на основі заздалегідь підготовленої анкети; формулювання висновків. Дослідження показало, що відсутність необхідного об’єднання заважає Литві стати членом проекту “Destination Napoleon”, що перешкоджає реалізації подальших вимог, коли приєднання позитивно вплинуло б на збереження культурної спадщини в Литві.

Ключові слова: культурний шлях, Наполеон, Рада Європи (РЕ), вимоги, Литва.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 11.01.2024
Accepted date 25.01.2024
Published date 11.02.2024

How to cite: Leta, Baleviciene, Regina, Navickiene. Preservation of cultural heritage based on the napoleon cultural route of the council of europe narrative: the case of Lithuania. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 144–149.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-14>

GREEN DIRECTION BY CRUISE TOURISM

ASTA, GURSKAITE¹
REGINA, NAVICKIENE²**Abstract**

Despite the ever-increasing climate change and the melting of glaciers, the activities of cruise companies remain a sensitive issue, as this type of tourism is one of the most polluting. However, cruise lines are trying to stay green. Climate change is the result of many factors, reflecting changes in the atmosphere, processes in other parts of the Earth – oceans, glaciers, and recently the effects of human activity. CO₂ gas (carbon dioxide) is considered the main factor causing the greenhouse effect. Due to the increasing amount of CO₂ in the atmosphere, the temperature is rising all over the Earth. Their excessive amount poses a threat to the survival of humanity – melting glaciers, rising ocean levels, and warming the climate. The problem – it is important to analyze whether cruise tourism responds to today's current issues regarding adherence to the green course, because climate change, excessive use of plastic, and ocean pollution are directly related to the vitality of the planet. The purpose of this article is to assess the direction of the green course of the cruise ship company MSC, to establish the relevance of sustainable business in modern life. Objective – to evaluate the green course of the cruise ship company MSC. Research tasks: Present the directions of the green course in business; To analyze the activities of the cruise ship company MSC in relation to the green rate; To evaluate the cruise ship company MSC's green course activities. Strict requirements have triggered a surge in innovation that could soon result in climate-neutral cruises. Lack of awareness, attractive price, lack of information and attractiveness of amenities are the main reasons why travelers are still not concerned with sustainability. Many travelers are unaware of the impact of their travel choices, believing that ecology drives up prices and makes services more expensive, although this is not always the case. The more the green rate becomes relevant to consumers, the more the cruise lines will take into account the needs of consumers.

Keywords: cruise, cruise tourism, green deal, sustainable business.

Introduction**1. Relevance of the topic**

Cruise tourism is one of the most popular tourism activities in the world, which generated as much as 19 billion dollars in revenue in 2022 and fully recovered after the pandemic, as compared to 2019. The number of passengers grew up to 109 percent. This type of tourism, without excellent service, quality entertainment and recreation, is quite polluting.

Climate change is the result of many factors, reflecting changes in the atmosphere, processes in other parts of the Earth – oceans, glaciers, and recently the effects of human activity. CO₂ gas (carbon dioxide) is considered the main factor causing the greenhouse effect. Due to the increasing amount of CO₂ in the atmosphere, the temperature is rising all over the Earth. Their excessive amount poses a threat to the survival of humanity – melting glaciers, rising ocean levels, and warming the climate. Human activity is the main source of the increasing amount of CO₂.

The largest amount of carbon dioxide consists of all exhaust gases released during the burning of fossil fuels (NRMCA Publication Number 2PCO₂, 2008).

Cruise ships not only use fossil fuels like heavy oil that pollute our air with greenhouse gases, but they also generate a lot of waste both on board and in port. Sewage and gray water are often discharged directly into the sea, while food waste is usually incinerated or thrown overboard. Although this is perfectly legal at a certain distance from the shore, according to Soenke Diesener, transport policy advisor of the German Association for the Protection of Nature (NABU, 2022), the huge amount of kitchen waste, especially in shallower waters, can have a toxic effect on the sea and the animals that live there. Plastic waste is also a big problem, with many cruise lines making extensive use of single-use plastics. With 4,000 to 6,000 passengers per ship, the amount of trash and plastic is so high that ships burn it directly at sea or have to dump it at another port to avoid space problems on board. Exact data about this is not published even after asking various shipping companies. German tourism expert Frank Herrmann estimates that cruise ships use “the energy of a small town” when they are in port. On the high seas, energy consumption is even higher as pollutant and CO₂ emissions in international waters are largely

Corresponding authors:

¹ Kolpingo University of Applied Sciences (Kaunas, Lithuania)
E-mail: astagurskaite@yahoo.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0000-1733-8786>

² Kolpingo University of Applied Sciences (Kaunas, Lithuania)
E-mail: regina@turinfo.lt

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0006-5574-9280>

unregulated. The emission of soot has a particularly harmful effect on the climate. After carbon dioxide (CO₂), soot has the greatest impact on climate change: especially in the Arctic regions and glaciers, it is responsible for 50 % of global warming. warming in the Arctic. Black particles settle on white ice and snow surfaces. This reduces the reflection of the sun from snow and ice, and accelerates the melting of ice in the Arctic. The massive use of fuel oil in cruise ships has been criticized in recent years for its harmful effects on the environment and human health. Heavy oil is highly toxic and can have devastating effects on marine life and the environment if it gets into water. Oiled animals often drown, starve, or get poisoned by heavy oil. The oil slick also spreads across the ocean, settles on the seabed, or is washed up on shores. This can cause long-term damage to sensitive ecosystems. This is why climate protection is urgently needed on the high seas. The cruise industry is slowly following global trends to increase climate protection in order to attract potential customers, but unfortunately, improving the CO₂ balance does not mean that the entire industry is environmentally friendly (goClimate.de 2023).

2. Green course in business

Green business is the idea of socially responsible business, which promoting organizations call themselves friendly to the society, aware of human impact on nature and take care of ecology and nature conservation. In particular, these organizations use renewable energy resources (see Table 1). With all their actions, such organizations try to show that their pursuit of profit and production do not conflict with the interests of society, especially nature conservation. Such behavior creates a higher value of the organization and its products/services in the eyes of consumers, investors and society as a whole.

The main goal of ecological business is to eliminate or at least reduce the impact of hazardous substances and chemicals on society, and the depletion of energy resources for production. Socially responsible companies try to find ecological and cheaper alternatives to harmful products.

The United Nations Environment Program (UNEP), which has played a key role in the development of the green economy, defines it as an economic system that “enhances human well-being and ensures social equity”. Generally speaking, the green economy can be understood as a way of doing business with low CO₂ emissions, efficient use of resources, and it is described as socially

responsible business. At the same time, it is important to understand that there is no global regulatory framework to help plan, prioritize and evaluate the green economy and its implementation, nor is there global governance. According to the United Nations, public and private investment in a green economy would primarily focus on measures to reduce carbon dioxide emissions and pollution, increase energy and resource efficiency, and prevent the loss of biodiversity and environmental services (UNEP.org).

Table 1 – Types of renewable sources

Wind energy	using air movement to rotate wind turbines built both on land and in the open sea or ocean
Hydropower	use of flowing water (rivers) for the rotation of hydroelectric plants
Solar power	use of sunlight for water heating, electricity production with the help of solar panels
Biofuel	utilization of plant biomass in the production of heat and electricity
Biofuels	ethanol, diesel or methane is extracted from biomass
Geothermal energy	utilization of the heat contained in the depths of the earth.

The activities of the cruise ship company msc in respect of the green course

Almost every major shipping company is now committed to environmental goals. Abundant criticism has led cruise lines to re-examine their goals and consider sustainable business.

One of them is the cruise ship company MSC. The history of the company began in Italy in 1970, when Captain Gianluigi Aponte founded the company with one small cargo ship – MV Patricia. Since then, the business has expanded and diversified to include cruise lines and passenger ferry businesses, as well as inland and port terminal infrastructure. The group, which has its headquarters in Geneva, remains private, and focuses on the care of customers, employees and the environment – the company publicly declares (MSC group, 2021).

In 2016 In April, the MSC Cruises company introduced its latest – global – cruise line. The company signed a protocol at the Elysée Palace to build up to four world-class ships from the Chantiers de l’Atlantique shipyard, worth around 4 billion euros. MSC World Europa and MSC Euribia are the first LNG (liquefied natural gas) powered ships to join the MSC Cruises fleet in 2022. Ships

play an important role in fulfilling the company's 2050 commitment. stop using greenhouse gases. LNG is the cleanest fuel currently used in ships. In terms of emissions with global impact, LNG plays a key role in mitigating climate change. The engines on these two vessels can reduce CO2 emissions by up to 25 percent compared to standard fuels (McCarthy, 2020 and Kalosh, 2016).

MSC World Europa is equipped with the Blue Horizon fuel cell test system. This technology uses liquefied natural gas (LNG) to convert fuel into energy that is used on board for electricity and heat. This is the first time an LNG-powered fuel cell has been used on a cruise ship, resulting in a 30 % reduction in greenhouse gas emissions compared to ships without the technology. MSC World Europa is powered by liquefied natural gas, it can emit 99 % less sulfur dioxide, 85 % less nitrogen oxide and 20 % less carbon dioxide compared to diesel ships (quoted by Habibic, 2021).

MSC Euribia is one of the most environmentally advanced ships in the MSC Cruises fleet and is named after Eurybia, the ancient goddess who ruled the sea, winds, air and constellations. The vessel has 12V and 16V dual-fuel engines powered by liquefied natural gas (LNG) and 0.1 percent sulfur marine gas oil (MGO), eliminating the need for exhaust gas cleaning. The ship can use power from the shore, i.e. shut down the engines and connect to the local power source in ports with such infrastructure. The ship is also equipped with an advanced sewage treatment system that meets the world's strictest standards of the IMO resolution MEPC 227 (64) – the so-called "Baltic standard". An advanced ballast water treatment system prevents invasive species from entering the marine environment through discharge and complies with the IMO Ballast Water Management Convention. MSC Euribia is also equipped with underwater noise reduction systems to reduce potential impacts on marine life (msccruises, 2023).

MSC Funds

The MSC Foundation is a non-profit organization established in 2018 to implement the activities of the MSC Group. Marine conservation, humanitarian aid and sustainable business development around the world (see Bild 2). We all have the responsibility to leave a better world for future generations, – says Captain Gianluigi Aponte, Chairman of the MSC Foundation (2021).

MSC Foundations has been a UNICEF partner in nutrition, education and emergency relief since 2009. It all started when MSC Cruises, a global cruise

line and a subsidiary of the MSC Group, launched the 'Book a Ship for Children' campaign together with UNICEF. The aim of the initiative was to encourage MSC cruise ship passengers to donate to UNICEF, as well as to inform children and families about UNICEF's activities. Over 12 years of partnership, MSC has raised 11 million euros to support UNICEF programs around the world: promoting education in Brazil, fighting malaria and treating more than 115,000 malnourished children in South Sudan, Somalia, Malawi and China. In addition to financial support, UNICEF also benefits from MSC logistics. MSC has repeatedly supported UNICEF with free shipping by sea, which has facilitated the delivery of essential relief items to children in need. "We are proud that our partnership with UNICEF has reached another milestone, with 11 million euros raised so far", says Daniela Picco, Executive Director of the MSC Foundation. In 2021 The MSC Foundation has renewed its contracts with UNICEF and extended its partnership. MSC currently supports UNICEF's education program in Côte d'Ivoire, where 1.6 million children are out of school, partly because there are not enough classrooms. UNICEF's Transforming Plastic Waste into Classrooms program aims to overcome this challenge and reduce the amount of plastic waste. Under the program, women are encouraged to take plastic waste collected from their communities to a UNICEF-supported factory where it is turned into bricks. The plastic bricks produced are used to build new classrooms. So far, 71 classrooms have been built, where more than 3,500 children can get an education and create jobs for women (UNICEF, 2022).

Monaco, 2023 March 22 – The MSC Foundation and the International Union for Conservation of Nature (IUCN) have announced a new partnership to conserve and restore endangered coral reefs. Support from the MSC Foundation will enable the completion of comprehensive global conservation of coral species on the IUCN Red List of Threatened Species™. The goal of the global project is to provide concrete, feasible plans for the recovery of coral reefs, as well as the endangered species that live on them. The project will include the restoration of the most endangered coral species and reef areas. Conservation and restoration actions will be prioritized based on threats to them. "I want to sincerely thank the MSC Foundation for its support. More than a third of coral species on the IUCN Red List are facing extinction. This partnership will allow us to carry out further assessments and ensure the world has the information it needs to protect corals

and the livelihoods of the more than half a billion people who depend on them”, said IUCN President Razan Al Mubarak (2023).

“MSC Group” and “Mercy Ships” started cooperation in 2013. Mercy Ships is an international charity that uses hospital ships to provide free healthcare services to communities without easy access to medical facilities, providing life-saving and necessary surgeries to thousands. In 2019 the partnership expanded into event sponsorship and programmatic funding through the newly formed MSC Foundation, including a women’s healthcare initiative in Sierra Leone and PPE shipments to Mercy Ships partners in 11 African countries during the COVID pandemic. This comprehensive assistance, now led and coordinated by the MSC Foundation, has enabled Mercy Ships to perform 19,740 surgeries and 218,100 dental procedures and provide medical training to 15,150 participants during the partnership (Mercy Ships 2021).

Marevivo is an environmental organization that, since 1985, working to protect the sea and the environment, from pollution and illegal fishing, studying biodiversity, protecting marine areas, educating school and university communities for sustainability. “Since 2015 we support Marevivo’s marine environmental education courses, which are perfectly in line with our mission to protect the blue planet”, stated Daniela Picco, Executive Director of the MSC Foundation, the main supporter of the Nauticinblu project (a project designed to promote responsible economic growth and attention to environmental sustainability) since 2017. “Maritime activities institutes was born out of our president Gianluigi Aponte’s desire to convey his life experience to young people, says Daniela Picco” (Marevivo, 2021).

In 2017, MSC announced a new partnership specifically for MSC Seaside, which is relevant to North America. A new partnership with the Andrea Bocelli Foundation (ABF) where donations from MSC Cruises guests help support the ABF Foundation’s work in Haiti, one of the world’s poorest countries facing unique challenges. The MSC Foundation supports the ABF mobile clinic, where more than 8,000 people, including more than 2,500 children, receive help a year in 5 of the poorest and most remote areas of the island. With the help of the fund, schools and community centers are established. The support is organized into: clean water, lighting and agricultural development, which will change the lives of communities in the future.

In addition to the already listed activities of the MSC funds, it is worth noting that the fund from 2018 is collaborating with leading coral and marine experts to research, develop, test and improve methods to halt coral reef decline in the 64-square-mile Ocean Cay Marine Reserve in the Bahamas. Like many islands, the Bahamas’ culture and livelihoods are tied to the sea, and the coral reefs here support the local ecology, economy and critically endangered species. Also, aid to refugees from the war in Ukraine (2022), and victims of earthquakes in Turkey and Syria (2023) and aid to victims of a hurricane in the Bahamas (2019), (written and summarized based on publicly available information on the organization’s website).

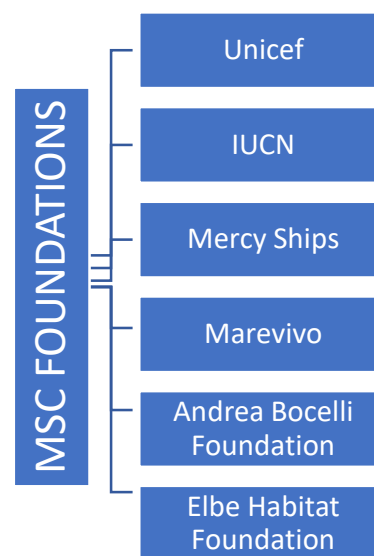

Figure 1. Organizations supported by the MSC Foundations Bild 2

MSC green course research and rating

The chosen method of data analysis is a focus group (5 persons), which was asked pre-prepared questions related to travelers’ perception of cruise companies’ sustainability in business. Considering the fact that the concept on cruise ships is equivalent to a hotel complex, the questions chosen are general, about travel, accommodation and meals.

To the question about food waste, all respondents answered that more food is wasted in a buffet than in a restaurant with service, because the awareness that you can eat as much as you want, regardless of whether you eat, does not encourage responsible consumption. For buffet restaurants, an alternative would be to use smaller plates, or introduce a charge for unconsumed and discarded food. A third of all discarded products are fruits and vegetables,

followed by bread, cakes, flour products, followed by everything made from milk.

In the question about garbage sorting, all the interviewees noted that garbage sorting is a good trend from the point of view of sustainable business, but the respondents could not discuss the further course of such an action, because they themselves said that there is a lack of knowledge on this issue. The conclusion would be that the respondents lack knowledge about sustainable business, as waste sorting is not the main factor in the impact of climate warming.

The question of daily heating of bed linen and towels sparked debate, as one group said it was much nicer to have freshly laundered towels and bed linen every day, while another group emphasized that this was an unnecessary waste of water, electricity and detergents and that towels could be changed twice times a week, and bed linen only once a week.

When discussing another question about sustainability, only one respondent from the focus group answered that sustainability is important to him, while for others price and availability remain the most important. Respondents described the concept of sustainability as sorting waste, not using plastic, using local food products and raw materials, LED lighting, saving water, investing part of the income in community or sustainability projects.

Evaluating the green rate of cruise ships by all respondents the general opinion was that cruise ships pollute nature, that intensive sailing in environmentally sensitive places such as Venice, Dubrovnik, Kiel, Norwegian fjords, etc. damages buildings, quays, cultural heritage, but it was immediately objected that the opportunity to see these unique objects during the cruise is more attractive and if they were allowed to choose whether to visit these objects during the cruise or to refuse in the name of the green course – the respondents wondered, but answered that would choose to visit these

objects. Only one respondent from the focus group answered that it is important to him that cruise lines choose a green course and strive for sustainability in the future. Other respondents answered that they themselves were not interested in what kind of policy cruise companies follow, and information on this issue is not provided during the cruise. Thus, the lack of information makes this issue of little relevance to travelers.

Conclusions

In order for the cruise industry to be sustainable, the switch to emission-free technologies by 2040 at the latest is crucial. The innovative ability of the providers can become a driving force and pacesetter for the entire ocean shipping industry. Strict requirements have triggered a surge in innovation that could soon result in climate-neutral cruises.

Lack of awareness, attractive price, lack of information and attractiveness of amenities are the main reasons why travelers are still not concerned with sustainability. Many travelers are unaware of the impact of their travel choices, believing that ecology drives up prices and makes services more expensive, although this is not always the case. The more the green rate becomes relevant to consumers, the more the cruise lines will take into account the needs of consumers. Current travelers already have established travel habits, but educating future travelers could improve the situation.

Recommendations

Keeping in mind the influence of media and social networks on people's choices, it is important to educate the public more about sustainable business. Enlighten not only adults, but also children, that is, future travelers, and thus shape their attitude that sustainable and ecological travel is as important as price or amenities. Promote sustainable and ecological business with state support and make it accessible to a larger group of travelers.

REFERENCES

- Diesener, S. (2022). Vision für eine umweltverträgliche Kreuzschiffahrt [accessed 10/26/2023]. Internet access: <https://www.nabu.de/umwelt-und-ressourcen/verkehr/>; <https://www.nabu.de/umwelt-und-ressourcen/verkehr/schiffahrt/kreuzschiffahrt/28648.html>; <https://www.nabu.de/umwelt-und-ressourcen/verkehr/schiffahrt/kreuzschiffahrt/28648.html/28648.html>
- Gianluigi, A. (2021). Values in action for a better world [accessed 10/26/2023]. URL: <https://www.msccorpus.com/about>
- Gianluigi, A. (2021). Von der Einzelreederei zum weltweit angesehenen Unternehmen [accessed 10/26/2023]. URL: <https://www.msc.com/de/about-us/msc-group>
- Habibić, A. (2021). Msc world europe paving way for maritime decarbonization [accessed 10/26/2023]. Access via the Internet: <https://www.offshore-energy.biz/>; [https://www.offshore-energy.biz/msc-world-europa-paving-way-for-maritime-decarbonization/](https://www.offshore-energy.biz/msc-world-europa-paving-way-for-maritime-decarbonization/msc-world-europa-paving-way-for-maritime-decarbonization/); <https://www.offshore-energy.biz/msc-world-europa-paving-way-for-maritime-decarbonization/>

- Kalosh, A. (2016). It's official: MSC plans 4 'World Class' LNG ships at STX France [accessed 10/26/2023]. URL: <https://www.seatrade-cruise.com/news-headlines/its-official-msc-plans-4-world-class-lng-ships-stx-france>
- Martin HJ (2021). Ein Kreuzfahrtschiff ist wie eine schwimmende Kleinstadt – mit Hotels, Restaurants, Schwimmbad, Theater sowie Geschäften. Aber das hat seinen Preis: Kreuzfahrtschiffe richten ökologische, wirtschaftliche und soziale Schäden an [accessed 10/26/2023]. URL: https://www.planet-wissen.de/gesellschaft/tourismus/nachhaltiges_reisen/
https://www.planet-wissen.de/gesellschaft/tourismus/nachhaltiges_reisen/nachhaltiges-reisen-kreuzfahrtschiffe-100.html
https://www.planet-wissen.de/gesellschaft/tourismus/nachhaltiges_reisen/nachhaltiges-reisen-kreuzfahrtschiffe-100.html
- McCarthy, D. (2020). MSC Cruises Adds Two World Class Vessels, New Ship Class to Expansion Plans [accessed 10/26/2023]. URL: <https://www.travelmarketreport.com/articles/MS-Cruises-Adds-Two-World-Class-Vessels-New-Ship-Class-to-Expansion-Plans>
- goClimate.de. (2023). Kreuzfahrtschiff Schadstoffausstoß CO₂ Kreuzfahrt: Wie klimaschädigt sind Kreuzfahrtschiffe verstächt? [accessed 10/26/2023]. Access via the Internet: <https://www.goclimate.de/artikel/co2-kreuzfahrt/>
- Marevivo. (2021). Marevivo msc foundation educano allamore per il mare [accessed 10/26/2023]. Online access: <https://marevivo.it/comunicati-stampa/marevivo-msc-foundation-educano-allamore-per-il-mare/>
- Mercy Ships. (2021). Msc – gruppe und mercy ships feiern 10 jahre partnerschaft [accessed 10/26/2023]. Online access: <https://mercy-ships.ch.prezly.com/msc-gruppe-und-mercy-ships-feiern-10-jahre-partnerschaft>
- Mubarak, R. (2023). MSC foundation and IUCN announce partnership to conserve coral reefs [accessed 10/26/2023]. URL: <https://www.iucn.org/press-release/202303/> <https://www.iucn.org/press-release/202303/msc-foundation-and-iucn-announce-partnership-serve-coral-reefs>
- MSC Cruises. (2022). MSC cruises orders up to four new world class ships [accessed 10/26/2023]. URL: <https://www.travelpulse.com/news/cruise/msc-cruises-orders-up-to-four-new-world-class-ships>
- MSC Cruises. (2023). MSC euribia net zero greenhouse gas emissions voyage [accessed 10/26/2023]. URL: <https://www.msccruises.com/int/news/msc-euribia-net-zero-greenhouse-gas-emissions-voyage>
- MSC Foundation. (2023). With you, they can [accessed 10/26/2023]. URL: <https://www.msccruises.com/int/news/msc-euribia-net-zero-greenhouse-gas-emissions-voyage>
- NRMCA Publication Number 2PCO2. (2008). Concrete CO2 Fact Sheet, p. 3–4 [accessed 10/26/2023]. Access via the Internet: <https://web.archive.org/web/20090325100331/http://www.nrmca.org/GreenConcrete/CONCRETE%20CO2%20FACT%20SHEET%20JUNE%202008.pdf>
- UNEP. (2023). About the United Nations Environment Programme [accessed 10/26/2023]. Access via the Internet: <https://www.unep.org/who-we-are/about-us>
- UNICEF. (2022). Unicef und die msc foundation freuen sich ueber einen [accessed 10/26/2023]. URL: <https://www.unicef.ch/de/aktuell/medienmitteilungen/2022-02-25/unicef-und-die-msc-foundation-freuen-sich-ueber-einen>

АСТА, ГУРСКАЙТЕ – програма бакалавра, вивчення стійкого управління бізнесом,
Університет прикладних наук Кольпінга (Каунас, Литва)
E-mail: astagurskaite@yahoo.com,
ORCID ID: 0009-0000-1733-8786

РЕГІНА, НАВІЦКЕНЕ – професор, доктор наук кафедри управління бізнесом,
Університет прикладних наук Кольпінга (Каунас, Литва)
E-mail: regina@turinfo.lt
ORCID ID: 0009-0006-5574-9280

ЗЕЛЕНИЙ НАПРЯМОК КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ

Анотація

Незважаючи на постійно посилювані зміни клімату і танення льодовиків, діяльність круїзних компаній залишається делікатним питанням, так як цей вид туризму є одним з найбільш забруднюючих. However, cruise lines are trying to stay green. Зміна клімату є наслідком багатьох факторів, що відображають зміни в атмосфері, процеси в інших частинах Землі – океанах, льодовиках, а останнім часом і наслідки діяльності людини. Основним фак-

тором, що викликає парниковий ефект, вважається газ CO₂ (вуглекислий газ). У зв'язку зі збільшенням кількості CO₂ в атмосфері, температура підвищується по всій Землі. Їх надмірна кількість становить загрозу для виживання людства – танення льодовиків, підвищення рівня океану, потепління клімату. Проблема полягає в тому, щоб проаналізувати, чи відповідає круїзний туризм актуальним питанням сьогодення щодо дотримання зеленого курсу, адже зміна клімату, надмірне використання пластику та забруднення океану безпосередньо пов'язані з життєдатністю планети. Метою даної статті є оцінка напрямку зеленого курсу круїзного лайнера компанії MSC, встановлення актуальності сталого бізнесу в сучасному житті. Мета роботи – оцінити зелений курс круїзного лайнера компанії MSC. Завдання дослідження: 1) презентувати напрямки зеленого курсу в бізнесі; 2) проаналізувати діяльність круїзної компанії MSC по відношенню до зеленого тарифу; 3) оцінити діяльність компанії круїзних лайнерів MSC на зеленому курсі. Суворі вимоги спричинили сплеск інновацій, які незабаром можуть призвести до створення кліматично нейтральних круїзів. Недостатня обізнаність, приваблива ціна, брак інформації та привабливість зручностей – основні причини, чому мандрівники досі не переймаються питаннями сталого розвитку. Багато мандрівників не усвідомлюють наслідків свого вибору, вважаючи, що екологія підвищує ціни і робить послуги дорожчими, хоча це не завжди так. Чим більше «зелений» тариф стане актуальним для споживачів, тим більше круїзні компанії будуть враховувати потреби споживачів.

Ключові слова: круїз, круїзний туризм, зелена угода, сталий бізнес.

© The Author(s) 2024

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 11.01.2024

Accepted date 27.01.2024

Published date 11.02.2024

How to cite: Asta, Gurskaite, Regina, Navickiene. Green direction by cruise tourism. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 150–156.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-14>

UDC 366.62:[338.48-6:615.8]

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-15>

CUSTOMER EVALUATION OF NEW PRODUCT IN TOURISM: FOREST BATHING

DOVILE, JONELIUKSTE¹
REGINA, NAVICKIENE²

Abstract

Relevance and novelty. The paper examines the benefits of forest environment for human health through forest bathing. Forest bathing has been widely studied in a medical context, as it has been scientifically proven that slow forest bathing boosts the immune system, reduces stress and improves mood, but in the case of tourism this niche has not yet been explored. It should be noted that forest bathing has been extensively studied from a medical perspective, but in the case of tourism this niche has not yet been explored as no scientific articles could be found, so it would be interesting to find out how tourists would perceive this experiential dive into nature. The object of this paper is the practice of forest bathing for tourism consumers. Research problem. It is not clear whether forest bathing would be attractive to tourism consumers. The aim of this paper. To find out the attractiveness of forest bathing as a wellness tourism on the Lithuanian market. Research tasks: 1) to clarify the concept of forest bathing; 2) to analyse the health benefits of forest bathing; 3) to investigate the attractiveness of forest bathing as a health tourism for tourism consumers. Research methodology. In order to achieve the aim and objectives of this study, this work include the analysis and systematisation of scientific literature, which will allow to clarify the perception of forest bathing practices in Lithuania and the world; qualitative research is conducted using a focus group method. The study reveals that the practice of forest bathing would be an attractive niche in wellness tourism. Respondents were positive about the experience, stating that the forest bathing excursion was not only enjoyable and calming, but also informative, and that the knowledge gained made them look at the forest in a different way, stimulating a holistic connection between nature and human health.

Keywords: forest bathing, wellness tourism, forest health benefit, experiential trip in nature.

Forest bathing concept

This part of the paper explains the concept of forest bathing in Japan and Lithuania. First, we will look at the origins of shinrin yoku in Japan and how the practice of forest bathing developed in Lithuania. In 1982, forest bathing wellness programme shinrin-yoku (shinrin means forest and yoku means bathing) was introduced in Japan (Q. Li, 2018). In this healing practice, a person immerses himself or herself in the forest and its surroundings, consciously paying attention to his or her basic senses: sight, smell, touch, hearing and taste receptors (Li, 2018). Dr Qing Li, a Japanese forest medicine expert, talks about the benefits of forest and plants for both mental and physical well-being of humans, and he states that this topic is extremely relevant nowadays, when people's lifestyles are enormously fast (Li, 2018).

The founder of the Forest Bathing Club, J. Plevin, in her book "The healing magic of forest bathing", tells us about the history of this practise. Mr Levin

states that although the practice of forest bathing was officially born in Japan in 1982 when Tomohide Akiyama, then Minister of Agriculture, Forestry and Fisheries, introduced the term shinrin yoku as a public wellness programme to reduce the stress level of working people and to encourage society with a healthy lifestyle, the basic concept of forest bathing originated much earlier than when the term was first mentioned. This could be supported by the examples in Japan nature such as Japanese haiku poetry about nature, the concept of wabi sabi, which states that beauty lies in the imperfection, temporality and connection with nature, as well as ikebana, an art form originated in Japan that is expressed through the composition of flowers in a particular order and focuses on a personal connection with nature, all of the above confirms that a large part of the Japanese culture is based on a deep understanding of the connection with nature. Levin also mentions that Japanese ancestors worshipped the sacred spirits which were manifested in nature through stones, trees, mountains and rivers, and therefore deeply believed that everything in nature was sacred and had healing powers (2019). The author of the term, Tomohide Akiyama, argued that "the Japanese people need to heal through nature" (Li, 2019, p. 12), introducing shinrin yoku as

Corresponding authors:

¹ Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: joneliukste@gmail.com,

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0001-3378-302>

² Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: regina@turinfo.lt,

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0006-5574-9280>

a wellness practice to cope with public health issues such as stress, fatigue among workers and technostress, which refers to the harmful, disease-causing behaviours associated with technology (News break, 2022).

Today, forest bathing is understood as a conscious engagement with the forest through the basic senses: sight, hearing, taste, smell and touch (Time, 2018). Luke Eisenberg describes the basic principles of effective forest bathing: leave smartphones or other distracting devices at home; have no expectations; slow down when you are in nature, forget about time; be immersed in the moment; find a comfortable place to sit down (it can be a tree, grass or a bench); consciously submerge yourself in nature with your senses, listen to the sounds around you, and observe the sights and feelings that accompany you (2019).

Lisa Zschuschen, an author of “Forest Bathing: Living and Healing: A Photo Journal”, describes the main experiential activities of forest bathing. She encourages you to look at the flow of the river to awaken your eyesight, to observe water stream as it moves between the rocks, watch the birds, see the dandelion fluff carried by the wind, or just simply scan the trees and everything around you. The author invites you to explore the objects you observe, for example by examining the leaves you find, their structure, and seeds you find. For hearing, it is recommended to listen to the sounds in the surroundings, which may be caused by small animals or birds running around, like for example a woodpecker pecking at a tree. When walking, it is advisable to listen to the rustling of dry leaves and the sound of tree branches, and to listen for the presence of birds and bees. For sensory training, it is recommended to touch a soft blossom of a fern, dry leaves or wood bark, to touch different cones while noticing the differences between them; to stroke the buds of a willow tree and try to feel how soft they are; or to find the smoothest stone and touch it, in order to arouse the haptic sense. The author invites us to open our mouths and feel the purity of the air in the area, or drink tea using the herbs that can be found around us, deeply breathe and inhale the aroma of the pine trees and their needles, and after rain, try to find the fresh odour of the soil (2018). To conclude, the author of “Forest Bathing: Living and Healing: A Photo Journal”, Lisa Zschuschen, suggests that the most important thing to do when engaging in the practice of forest bathing is to keep your imagination alive and experiment forest bathing in different weather (2018).

Since long time ago an ordinary Lithuanian's concerns were very much connected to nature's phenomena, thus there was a holistic view that everything is connected and that every life is important. As Simonas Daukantas wrote in 1822 in his “Works of Ancient Lithuanians and Semites”: “...what could be more loving to a man than to rest under that oak, lime or maple tree under which his grandfather, too, rested when he was tired” (Žaliasis pasaulis). Today, Anykščiai claims to be the birthplace of forest bathing in Lithuania, and it all started when Qing Li, author of *Forest Bathing*, came to the first Anykščiai Forest Festival in 2018 to talk about his research in the field of forest medicine, and introduced his newly published book *Shinrin-yoku: “the Art and Science of Forest Bathing”*, and gave a guided tour of the forest bathing in the Anykščiai forest. A year later, at the second Forest Festival, the Forest Therapy Day was organised and three forest bathing sessions took place (Anykščiai City of Culture). Today, Qing Li's book has been translated into Lithuanian, which certainly contributes to the promotion of this practice in Lithuania. It is worth mentioning that the book was translated into Lithuanian by the first certified forest bathing guide in Lithuania – Liudmila Monkevičė, also known as Mila Monk (Anykščiai District Municipality, 2020), who not only promotes this wellness practice through guided tours, but also contributes to the accessibility of the literature on this topic in Lithuanian.

The health benefit of forest bathing

The effects of nature on humans have been known since ancient times, but today there is considerable scientific research on the health benefits of forests. According to Qing Li, the world's most famous promoter of forest bathing, when forest bathing was first introduced in Japan, the practice was based on intuition and a general understanding that being in Japan's beautiful and green forests would be beneficial to society, as there was not yet enough medical evidence of the health effects of the practice at that time (2022). Today, the benefits of forest bathing for human health are recognised by scientists around the world, and the practice of forest bathing is an officially recognised preventive/treatment measure in the UK, Germany, the USA; Australia and other countries (Būkime sveiki, 2022). In this article, we will further explore the health benefits of forest bathing based on the latest medical research.

Today, the benefits of fresh air and sunshine for human health are widely taken for granted, but one of several other reasons why being in

the forest is beneficial to human health is the presence of *Mycobacterium vaccae* – a bacterium found in the soil that is not harmful to human health, but instead provides strength, boosts the mood, and also strengthens the immune system (Reber, 2019). Dr Qing Li, a Japanese immunologist and forest medicine expert, has spent many years studying the effects of forests on human health and has shown that being in the forest has a positive effect on the immune system due to the volatile substances released by plants – phytoncides – which have antimicrobial properties and reduce stress level in the human body. According to Qing Li, the immune system, including natural killer (NK) cells, is known to play an important role in the defence against bacteria, viruses and tumours and stress is known to suppress immune function. Forest environment (Shinrin-yoku / forest bathing) reduces stress the study group led by Qing Li investigated the effect of Shinrin-yoku on the human immune system and confirmed that being in nature, where nature is rich in phytoncides, increases the number of NK cells that kill tumour cells. Being in nature is beneficial because of the negative ions found in nature, that provide energy and clearness of mind (Li 2019), as well as because of the natural patterns called fractals, which reduce mental fatigue and stress, while the lack of natural fractals in daily life can cause headaches (Robles, 2021).

Another study conducted by Ye Wen and his colleagues showed that forest bathing effectively activates the parasympathetic nervous system while reducing sympathetic nervous system activity. Both dynamic and static forest bathing show positive effects on physiological and mental health, although static forest bathing shows stronger effects on physiological health, lowering blood pressure and pulse rate, whereas dynamic forest bathing shows greater effects on psychological health, reducing tension, anger, depression, confusion, and shows positive effects on health for individuals of different genders. The findings of the study emphasise the holistic approach to forest bathing and its potential for health benefit, encouraging both healthcare professionals and local policy makers to plan more green spaces in urban areas (Wen, 2023), and therefore, complementing the researchers' findings, that forest bathing has a great potential for the tourism sector.

Customer evaluation of new product in tourism: forest bathing

A qualitative study was conducted using a focus group method in order to find out the attractiveness of forest bathing as a wellness tourism for tourism

service users. Two focus groups were formed and their responses were compared, in order to find out the respondents' experience of forest bathing. The questionnaire included questions about forest bathing: which sense was the most enjoyable, how the participants rate the experience of forest bathing, and whether the participants of the tour think that the weather influences the forest bathing experience. This qualitative research helps to understand whether forest bathing as health tourism would be attractive to tourism consumers.

The first focus group consisted of tourists who took part in an experiential excursion to the forest bathing site, led by professional forest bathing guide Liudmila Monkevičė. The excursion took place on 22 October. Due to the weather conditions, the questions were submitted to the correspondents by e-mail and 3 respondents answered the questions. They were all asked the same three questions. The second part of the focus group consisted of final year tourism students from one of the Kaunas colleges, the excursion was led by a master degree student in Tourism Studies. The tour took place in Kaunas Botanical Garden on 26 October and lasted about 1 hour. This focus group was chosen purposely, as these respondents are future professionals soon to enter the labour market and it is likely that they will further promote this practice in the future through their senses and experience as a new activity in tourism. The information was collected in about 20 minutes, during which all participants were allowed to discuss and express their views on the questions asked. All questions were recorded on a dictaphone and later transcribed and analysed.

The transcription of the focus group interviews led to the identification of three themes: the five senses, the evaluation of the excursion and the last group – seasonality or impact of weather on forest bathing practice. The first theme, 'The five senses', was divided into five sub-themes: touch, smell, sight, hearing and taste. It was interesting to note that, although the five sub-themes are different, the responses from the respondents were evenly distributed, with the sense of smell receiving the lowest response. According to forest bathing guide Liudmila Monkevičė, the natural odour chemical particles are smaller than the synthetic odour particles that surround us in everyday life, which is why it is harder to smell natural odours in nature (LRT, 2019). A number of respondents reported hearing and sight as their favourite senses: "I liked when I closed my eyes,(...) then you open

your eyes and the colours are brighter, it was quite nice” (5), “...I liked when I closed my eyes, and just because I opened my eyes, I seemed to see a different picture than I did before I closed my eyes...” (7). Respondents associated the sense of hearing with calmness and described the sounds they heard in the environment as pleasant: “I liked hearing because those sounds are also soothing, like the rain, the rustling of the leaves...” (4); “I liked closing my eyes because I could imagine the drops of rain falling on the leaves” (6). Respondents’ answers also support scientists’ claims that being in nature reduces stress and helps concentration (Q. Li 2019).

In the second theme “Evaluation of the excursion”, it is clear that respondents have a positive attitude towards forest bathing, stating that they would repeat the experience “I appreciate it very much, I think it should be promoted more...” (10) and that they would recommend it to others as a way of reducing stress. From the participants’ statements, it was possible to highlight the positive features of the forest bathing excursion: that forest bathing helps to regain energy, to get away from their routine, participants were interested in a new and unusual activity, they experienced new sensations, staying in the forest relieved stress, they valued the opportunity to get closer to nature and to learn new things about the forest. It is worth mentioning that although the excursions were perceived positively, not all participants of the forest bathing enjoyed discussions after every experience in nature, saying that they had hoped to be only with the forest during the excursion, and another respondent had some remarks for the student that guided the excursion.

In the third theme of the forest bathing workshop, “Seasonality”, participants were asked to answer the question whether seasonality would affect forest bathing. Most participants answered that the weather is not important but highlighted the need to prepare for the weather in advance “Not really, unless it is very cold, then it would be uncomfortable” (11). Respondents also stated that the rain deepened their

forest bathing experience, both in terms of touch “... I liked the most (...) to feel the different textures, because I also loved to feel how wet the tree was, which has a lot of bark...” (2), and in terms of hearing “I liked the hearing, because it’s also soothing, like the rain, the rustling of leaves. ...” (4), which could suggest that weather adds an extra dimension and variety to the experience of forest bathing, however, respondents stated that a meaningful forest bathing experience requires adequate preparation for the weather conditions.

To summarise the respondents’ answers, it is possible to highlight the positive feedback about the forest bathing experience from both the tourist group and the future professionals.

Conclusions

1. Forest bathing is a slow walk in the forest, consciously using the five senses: sight, hearing, taste, smell and touch. The practice, born in Japan out of intuition due to the Japanese culture’s deep connection with nature, is today a world-renowned health practice based on extensive scientific research.

2. *Mycobacterium vaccae* in soil has been scientifically proven to give strength and boost immunity; phytoncides in plants reduce the number of natural killer (NK) cells; negative ions in the forest air give energy and clarity of mind; and fractal observation reduces fatigue and stress. Being in the forest lowers blood pressure, activates the parasympathetic nervous system and slows down the sympathetic nervous system, which is beneficial not only for physical but also for psychological health.

3. The study reveals that the practice of forest bathing would be an attractive niche in wellness tourism. Respondents were positive about the experience, stating that the forest bathing excursion was not only enjoyable and calming, but also informative, and that the knowledge gained made them look at the forest in a different way, stimulating a holistic connection between nature and human health.

REFERENCES:

- Anykščiai Kultūros miestas. Miško Festivalis (2020). Knygos „Miško maudynės. Shinrin-Yoku“ pristatymas ir miško maudynės Anykščių šilėlyje. URL: <https://www.kulturos-miestas.lt/lt/anyksciai-renginiu-kalendorius/2020-10-10-knygos-misko-maudynes-shinrin-yoku-pristatymas-ir-misko-maudynes> [viewed: 2023 10 18].
- Būkime sveiki (2022). Rūta Anusevičienė Miško terapija – kovai su stresu, nuovargiu ir net onkologinėmis ligomis. URL: <https://www.bukimesveiki.lt/misko-terapija-kovai-su-stresu-nuovargiu-ir-net-onkologinemis-ligomis/> [published: 2020 06 18, viewed 2023 10 17].
- Clifford, M. (2021). *Your Guide to Forest Bathing*.
- Eisenberg, L. (2019). *Bathing in the woods*.
- García, H., Miralles F. (2020). *Forest Bathing: The Rejuvenating Practice of Shinrin Yoku*

Levin, P. (2018). The Healing Magic of Forest Bathing: Finding Calm, Creativity, and Connection in the Natural World.

LRT (2021). Perdegusi darbe atrado miško maudynes – dabar panardinti pojūčius miško atmosferoje vedasi kitus. URL: <https://www.lrt.lt/naujienos/gyvenimas/13/1455593/perdegusi-darbe-atrado-misko-maudynes-dabar-panardinti-pojucius-misko-atmosferoje-vedasi-kitus> [viewed 2023 11 02].

News break (2022). What is forest bathing? URL: <https://www.newsbreak.com/news/2650144993535-what-is-forest-bathing> [viewed 2023 10 17].

Page, B. (2021). Healing Trees: A Pocket Guide to Forest Bathing.

Qing, L. (2019). Miško maudynės.

Qing, L. (2022). Effects of forest environment (Shinrin-yoku/Forest bathing) on health promotion and disease prevention the Establishment of “Forest Medicine. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9665958/> [viewed 2023 11 14].

Qing, L. (2019). Effect of phytoncide from trees on human natural killer cell function. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/039463200902200410> [viewed 2023 10 14].

Reber, S. (2016). Immunization with a heat-killed preparation of the environmental bacterium *Mycobacterium vaccae* promotes stress resilience in mice URL: <https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1600324113> [viewed 2023 10 18].

Robles, K. (2021). Aesthetics and Psychological Effects of Fractal Based Design. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8416160/> [published 2021 08 17, viewed 2023 10 19].

Taylor, R. (2021). The Potential of Biophilic Fractal Designs to Promote Health and Performance: A Review of Experiments and Applications. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/2/823> [viewed 2023 11 01].

Time (2018). Forest Bathing’ Is Great for Your Health. Here’s How to Do It. URL: <https://time.com/5259602/japanese-forest-bathing/> [viewed 2023 10 17].

Wen, Y. (2023). The Effects of Dynamic and Static Forest Bathing (Shinrin-yoku) on Physiological and Psychological Health in Males and Females. URL: <https://www.mdpi.com/1999-4907/14/8/1592> [published 2023 07 11, viewed: 2023 10 05].

Žaliasis pasaulis. (2023). Lietuvis ir gamta: tauta – medžio kultūros kūrėja. URL: <https://zpasaulis.lt/lietuvis-ir-gamta/> [viewed 2023 10 18].

Zschuschen, L. (2018). Forest Bathing: Living and Healing: A Photo Journal

ДОВІЛЕ, ЙОНЯЛЮКШТЕ – магістр програми вивчення культурної спадщини та туризму, факультет мистецтв, Університет Вітаутаса Великого, Каунас, Литва.

E-mail: joneliukste@gmail.com,

ORCID ID: 0009-0001-3378-3027

РЕГІНА, НАВІЦКЕНЕ – професор, доктор наук кафедри управління бізнесом,

Прикладний університет SMK, Литва.

E-mail: regina@turinfo.lt

ORCID ID: 0009-0006-5574-9280

ОЦІНКА СПОЖИВАЧАМИ НОВОГО ПРОДУКТУ В ТУРИЗМІ: ЛІСОВІ КУПАННЯ

Анотація

Актуальність і новизна. У статті розглянуто переваги лісового середовища для здоров’я людини за допомогою лісових купань. Лісові купання широко вивчаються в медичному контексті, оскільки науково доведено, що повільні лісові купання зміцнюють імунну систему, зменшують стрес і покращують настрій, але у випадку з туризмом ця ніша ще не досліджена. Слід зазначити, що лісові купання широко вивчалися з медичної точки зору, але у випадку з туризмом ця ніша ще не досліджена, оскільки не вдалося знайти наукових статей, тому було б цікаво дізнатися, як туристи сприймуть це експериментальне занурення в природу. Об’єктом даної роботи є практика лісових купань для споживачів туристичних послуг. Проблема дослідження. Незрозуміло, чи будуть лісові купання привабливими для споживачів туризму. **Мета статті** – з’ясувати привабливість лісових купань як оздоровчого туризму на литовському ринку. Завдання дослідження: 1) уточнити поняття лісових купань; 2) проаналізувати користь для здоров’я від лісових купань; 3) дослідити привабливість лісових купань як оздоровчого туризму для споживачів туризму. **Методологія дослідження.** Для досягнення мети та завдань даного дослі-

дження дана робота включає аналіз та систематизацію наукової літератури, що дозволить прояснити сприйняття практик лісових купань у Литві та світі; Якісні дослідження проводяться методом фокус-груп. Дослідження показує, що практика лісових купань була б привабливою нішею в оздоровчому туризмі. Респонденти позитивно оцінили отриманий досвід, зазначивши, що екскурсія для купання в лісі була не тільки приємною та заспокійливою, а також пізнавальною, а отримані знання змусили їх поглянути на ліс по-іншому, стимулюючи цілісний зв'язок між природою та здоров'ям людини.

Ключові слова: лісові купання, оздоровчий туризм, користь для здоров'я лісу, експериментальна подорож на природу.

© The Author(s) 2024

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 11.01.2024

Accepted date 27.01.2024

Published date 11.02.2024

How to cite: Dovile, Joneliukste, Regina, Navickiene. Customer evaluation of new product in tourism: forest bathing. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 18 (95). P. 157–162.

doi:<https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-16>

УДК [351.72:336:334.716]:004.4

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-17>

ОПТИМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

НАТАЛЯ, МЕТЕЛЕНКО¹ІРИНА, СІЛІНА²АЛЛА, ПОПОВА³РОМАН, АФОНОВ⁴

Анотація

Фінансова безпека промислового підприємства в епоху цифровізації за допомогою інформаційно-аналітичного інструментарію віддзеркалює ефективність формування, розподілу та використання фінансових ресурсів в нових умовах цифрової економіки, які змінюють підходи до формування економічного механізму підприємства; впливають на формування інформаційно-аналітичного інструментарію оцінювання рівня фінансової безпеки; супроводжуються використанням інформаційних технологій у бізнесі з метою підвищення доходності, прибутковості, конкурентоспроможності. Одночасно з новими можливостями для бізнесу, виникають виклики, які пов'язані з забезпеченням конфіденційності фінансової інформації та збереженням даних, які являють собою комерційну таємницю. Особливого загострення ці виклики зазнали у період повномасштабної війни, під час якої частина промислових підприємств переорієнтувалась на виконання потреб військово-промислового комплексу (далі – ВПК) і потребує відповідної ідентифікації інформаційно-аналітичного інструментарію оцінки фінансової безпеки.

Мета дослідження – здійснити аналіз підходів до оптимізації фінансової безпеки в епоху цифровізації за допомогою інформаційно-аналітичного інструментарію. Об'єктом дослідження є аналітичні підходи об'єктивної економічної діагностики індикаторів фінансової безпеки. Предмет дослідження – система актуальних фінансових індикаторів діяльності промислового підприємства, які надають інтегровану оцінку рівня фінансової безпеки в умовах викликів сьогодення. Завдання дослідження: 1) обґрунтувати доцільність застосування системного підходу до оптимізації фінансової безпеки промислового підприємства з урахуванням функціональних сфер господарської діяльності; 2) довести, що методика рейтингування є базовою для моделювання інтегральних оцінок рівня фінансової безпеки; 3) дослідити вплив податкової складової фінансової безпеки на стійкість промислового підприємства. Методологія дослідження включає системний підхід та формалізацію складних структур – для дослідження фінансової безпеки промислового підприємства як системи в контексті її інтегративного впливу на сфери господарської діяльності; статистично-економічний метод і метод моніторингу – для здійснення оцінювання фінансової безпеки за допомогою фінансових індикаторів та їх рейтингування; методи експертних оцінок, економіко-математичного моделювання, табличний метод – для розробки режимів функціонування підприємства з метою оцінювання рівня фінансової безпеки; абстрактно-логічний метод для теоретичних узагальнень, формування висновків за результатами проведеного дослідження та формулювання пропозицій щодо вдосконалення.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансові індикатори, промислові підприємства, військово-промисловий комплекс

Corresponding authors:

¹ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6757-3124>

² Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: ivsilina@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1205-0019>

³ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: al.al.popova@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6369-2954>

⁴ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: afonov1980@icloud.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6736-2298>

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

В контексті дослідження сучасних аспектів управління промисловим підприємством потребують особливої уваги та опрацювання питання щодо забезпечення взаємозв'язку внутрішнього управління підприємством та державного управління з наголосом, з огляду на повномасштабну війну, на його визначальності. Для забезпечення виробничої, фінансової і економічної стійкості промислового підприємства необхідно змодельовувати та реалізувати на практиці таку модель

отримання управлінської інформації відносно законодавчого регулювання діяльності та існування взагалі, як суб'єкта в умовах воєнної агресії, яка б дозволила якнайшвидше її отримати, переробити, оцінивши при цьому її вплив і нівелювавши негативні, за наявності, наслідки та прийняти вірне управлінське рішення, забезпечуючи підприємству його фінансову безпеку в епоху цифровізації за допомогою інформаційно-аналітичного інструментарію. Тільки така модель побудови господарської діяльності промислового підприємства дозволить отримати очікуваний фінансовий результат, забезпечити оптимальний рівень фінансової безпеки; забезпечення ж фінансової безпеки на всіх рівнях управління є важливим науковим завданням. Під фінансовою безпекою підприємства більшість науковців розуміють такий фінансовий стан підприємства та стан його господарювання, який характеризується збалансованістю і якістю фінансових ресурсів; дієвістю системи фінансових інструментів; стійкістю до внутрішніх та зовнішніх збурювачів, загроз, чинників впливу; здатністю підприємства як системи забезпечувати захист своїх фінансових інтересів; спроможність формувати і нарощувати власний фінансовий потенціал для економічного та соціального розвитку у довгостроковій перспективі. Зрозуміло, що в умовах повномасштабної війни захист від внутрішніх і зовнішніх загроз втрати фінансової безпеки промисловим підприємством потребує розробки нових підходів, які б убезпечили бізнес від втрат та руйнувань. Тобто у зв'язку зі швидким розвитком цифрових технологій, промислові підприємства стикаються з новими фінансовими ризиками, такими як кіберзагрози, технологічні витрати та зміни в бізнес-моделях. Наукові та практичні завдання включають в себе дослідження впливу цифровізації на фінансову безпеку, розробку та впровадження інформаційно-аналітичних інструментів для моніторингу та управління ризиками, а також забезпечення стійкості фінансових показників підприємств у цифрову епоху. Дослідження даної проблеми включає також розуміння того, як цифрові технології можуть впливати на фінансові процеси, зокрема, на управління фінансами, бюджетування, прогнозування та аналіз фінансових даних. Важливим науковим завданням є вивчення оптимальних стратегій використання цифрових інструментів для забезпечення фінансової стабільності та збільшення прибутковості промислових підприємств. Практичні завдання

включають в себе розробку конкретних методів інтеграції цифрових технологій у фінансовий менеджмент підприємств, а також створення систем моніторингу та аналізу, які допомагатимуть підприємствам ефективно реагувати на зміни в цифровому середовищі та мінімізувати фінансові ризики. Оптимізація фінансової безпеки промислового підприємства у епоху цифровізації за допомогою інформаційно-аналітичного інструментарію допоможе підприємствам забезпечити свою фінансову стійкість та конкурентоспроможність в умовах ризикованої діяльності в період війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори

Питанням фінансової безпеки, в тому числі з використанням інформаційних технологій, присвячені дослідження таких вітчизняних науковців, як З.С. Варналій, О.М. Ляшенко, М.М. Єрмошенко, І.Б. Шевчук, А.С. Полторак (Варналій, Мехед; Єрмошенко, 2017; Ляшенко, 2015; Інформаційні технології в бізнесі, 2020; Полторак, 2019) та ін. Ключова позиція фінансової безпеки у системі економічної безпеки підприємства пояснюється тим, що рівень фінансової безпеки будь-якого підприємства визначає його можливість забезпечувати інші складові його безпеки. Фінансова безпека не оцінюється лише кількісним вимірюванням показників, що характеризують фінансовий стан, економічний рівень розвитку підприємства тощо. Індикаторами оцінювання та вимірювання фінансової безпеки є як кількісні, так і якісні показники, що характеризують ефективність фінансової, інноваційно – інвестиційної (перспективної), виробничої, управлінської та комерційної діяльності. Вчасна ідентифікація небезпек і загроз фінансовій безпеці підприємства дає змогу адаптуватися до постійної зміни умов середовища та успішно функціонувати в умовах конкуренції. Наявність значної кількості загроз вимагає розробки заходів щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства, які полягають у виявленні та аналізі зовнішніх і внутрішніх загроз, а також оцінці наслідків їхнього впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства та розробці системи превентивних управлінських рішень щодо усунення та мінімізації фінансових та ринкових ризиків. Одними з найважливіших елементів механізму забезпечення фінансової безпеки є моніторинг і прогнозування факторів, що визначають загрози

фінансової безпеки. Моніторинг як оперативна інформаційно – аналітична система спостережень має велике значення, особливо в сучасних умовах повномасштабної війни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

У своєму дослідженні спираємось на системний підхід та розглядаємо фінансову безпеку як систему, яка складається з упорядкованих певним чином складових (Метеленко, 2018). Використання системного підходу у даному випадку обумовлено тим, що він цілком адекватно виконує функції інтегративного характеру, особливо там, де не працюють такі звичайні засоби наукового пошуку, як спостереження або експеримент і дає змогу знайти зв'язок об'єктів і процесів, на перший погляд, не пов'язаних один з одним. Також, системний підхід передбачає дослідження якомога більшої кількості зв'язків між елементами системи та об'єктами зовнішнього середовища для виявлення та аналізу найістотніших з них. Одним із основних аргументів застосування системного підходу до дослідження процесів оптимізації фінансової безпеки промислового підприємства в епоху цифровізації за допомогою інформаційно – аналітичного інструментарію є адекватна ідентифікація системи, виявлення усіх істотних її елементів та встановлення всієї сукупності зв'язків між ними.

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Мета статті – здійснити аналіз підходів до оптимізації фінансової безпеки в епоху цифровізації за допомогою інформаційно-аналітичного інструментарію. **Завдання дослідження:** 1) обґрунтувати доцільність застосування системного підходу до оптимізації фінансової безпеки промислового підприємства з урахуванням функціональних сфер господарської діяльності; 2) довести, що методика рейтингування є базовою для моделювання інтегральних оцінок рівня фінансової безпеки; 3) дослідити вплив податкової складової фінансової безпеки на стійкість промислового підприємства.

Методологія дослідження. Методологічним підґрунтям дослідження оптимізації фінансової безпеки промислового підприємства в епоху цифровізації за допомогою інформаційно-аналітичного інструментарію є системний підхід та формалізація складних структур – для дослідження фінансової безпеки промислового підприємства

як системи в контексті її інтегративного впливу на сфери господарської діяльності; статистично-економічний метод і метод моніторингу – для здійснення оцінювання фінансової безпеки за допомогою фінансових індикаторів та їх рейтингування; методи експертних оцінок, економіко-математичного моделювання, табличний метод – для розробки режимів функціонування підприємства з метою оцінювання рівня фінансової безпеки; абстрактно-логічний метод для теоретичних узагальнень, формування висновків за результатами проведеного дослідження та формулювання пропозицій щодо вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Узагальнюючи думки провідних науковців, що досліджують проблеми фінансової безпеки, можемо констатувати, що у якості об'єктів фінансової безпеки промислового підприємства доцільно розглядати такі функціональні сфери діяльності, в яких виникають загрози безпеці:

- виробнича діяльність (техніко-технологічна та конструкторсько-технологічна безпека);
- комерційна діяльність (ринкова та матеріально-забезпечувальна безпека);
- фінансова діяльність (ресурсна безпека за таким видами ресурсів: фінансові ресурси, матеріальні ресурси у вигляді майнових цінностей, нематеріальні ресурси у вигляді нематеріальних активів, трудові ресурси, інформаційні ресурси);
- перспективна діяльність (інноваційно-інвестиційна безпека);
- управлінська діяльність (безпека стійкого економічного зростання та розвитку підприємства).

Виходячи з такої гіпотези, об'єктами фінансової безпеки (її системними складовими) виступають функціональні види діяльності підприємства, які зв'язані між собою через обіг фінансових ресурсів у напрямку досягнення цілей підприємства. Об'єкти фінансової безпеки, які представлені у вигляді функціональних видів діяльності, знаходяться у тісному взаємозв'язку відповідно до принципу інтегрованості. Зупинимось більш детально на обґрунтуванні взаємозв'язку процесів, що відбуваються в кожному з об'єктів фінансової безпеки, та їх впливу на інші об'єкти та процеси фінансової безпеки як системи. Так, зростання рівня доходності власного капіталу є результатом ефективної інноваційно-інвестиційної діяльності тому, що промислові підприємства працюють в умовах ринкової конкуренції

та об'єктивно вимушені удосконалювати якісні характеристики продукції для підтримання рівня конкурентоспроможності та виходити на ринок з інноваційними видами продукції для посилення своїх ринкових позицій (у період повномасштабної війни інноваційними видами продукції є продукція для ВПК та продукція подвійного призначення). Ефективна інноваційно-інвестиційна діяльність з одного боку дозволяє досягти більш високого рівня конкурентоспроможності, а з іншого боку – свідчить про ефективну фінансово-господарську діяльність, яка сприяє підвищенню рівня фінансової стійкості. Ефективне управління власними та позиковими коштами, прийняття виважених фінансових рішень, здатність передбачити та мінімізувати фінансові ризики – все це завдання фінансового менеджменту, ефективність якого також забезпечує зростання рівня доходності власного капіталу. Ефективне управління фінансово – господарською діяльністю це інтегрований результат ефективної операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Виробнича діяльність охоплює більш вузький перелік функцій, однак від ефективності виробничої діяльності залежить ефективність операційної діяльності (для виробничого підприємства), яка є основним видом діяльності та від неї підприємство отримує до 95 % доходів. На рівні виробничої діяльності вирішуються, наприклад, питання завантаження виробничих потужностей, що є суміжними з комерційною діяльністю (портфель замовлень, закупівельна діяльність), фінансово – кредитною діяльністю (достатність фінансових ресурсів, своєчасність розрахунків з контрагентами за всі види ресурсів), фінансово-господарською діяльністю в штатному режимі (своєчасність розрахунків з персоналом, мотивація персоналу, збереження майна, збалансованість ресурсів у часі). Ефективність комерційної діяльності віддзеркалюється в доходах підприємства; відображається на його платоспроможності і фінансовій стійкості, тобто комерційна діяльність як об'єкт фінансової безпеки знаходиться у взаємозв'язку із інноваційно – інвестиційною діяльністю, із фінансово-кредитною діяльністю (своєчасність отримання доходів згідно з договорами купівлі-продажу надає змогу планувати рух грошових коштів та підтримувати короткострокову платоспроможність); діюча практика комерційних розрахунків – умова своєчасного залучення грошових коштів у поточний господарський оборот підприємства та мінімізації залу-

чення кредитних ресурсів, що є платними та знижують рентабельність власного капіталу.

Систематизація загроз фінансовій безпеці за запропонованими функціональними видами діяльності промислового підприємства надає змогу запропонувати таке їх групування.

До внутрішніх загроз фінансовій безпеці підприємства доцільно віднести в сфері управлінської та фінансової діяльності такі: неефективна фінансова стратегія, неефективна структура активів, надмірна частка позикового капіталу, висока частка короткострокових джерел залучення позикового капіталу, перевищення допустимих меж фінансових ризиків; низька якість кадрів, дефіцит і висока плінність кадрів, втрата провідних працівників; незадовільний стан організаційної структури управління, стилю та засобів управління, несвоєчасність прийнятих управлінських рішень; недостатність власного капіталу, недостатня мобільність капіталу, неможливість доступу до кредитних ресурсів, збитковість діяльності; високий рівень кредитних ставок; жорсткі умови надання кредитів; неналежний розвиток окремих банківських послуг.

До внутрішніх загроз в сфері перспективної діяльності доцільно віднести такі: довготривалість освоєння інвестиційних ресурсів, суттєве перевитрачання інвестиційних ресурсів, недосягнення запланованих обсягів прибутку за здійсненими інвестиційними проектами, неефективно сформований фондовий портфель.

До внутрішніх загроз у виробничій сфері доцільно віднести такі: незадовільний стан і якість використання основних фондів, матеріально-сировинних і паливно-енергетичних ресурсів, велика матеріаломісткість виробництва, високий рівень матеріальних втрат, застаріла технологія виробництва.

До внутрішніх загроз у комерційній діяльності віднесено такі: неефективна закупівельна діяльність, неефективний маркетинг, високий розмір страхових і сезонних запасів, неефективна логістика закупівель та збуту, недостатньо диверсифікований асортимент продукції, неможливість територіальної диверсифікації діяльності, втрата ринків збуту продукції; жорстка цінова та нецінова конкуренція; необґрунтованість товарної, цінової, збутової, комунікаційної політик.

Управління фінансовою безпекою промислового підприємства з метою оптимізації доцільно розглядати в розрізі об'єктів фінансової безпеки з таких точок зору:

– адміністрування процесів (цілеспрямований вплив посадових осіб і фахівців, наділених відповідними повноваженнями, на загальну економічну систему підприємства, його внутрішню та безпосереднє зовнішнє середовище з метою досягнення стратегічної цілі бізнесу та захисту пріоритетних інтересів власників);

– функціонування об'єктів (безперервний процес виконання певних функцій, що охоплюють організацію, планування, аналіз, мотивацію і контроль у напрямку досягнення фінансової стійкості та ринкової стабільності підприємства, захисту його пріоритетних інтересів);

– управління системою (система принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємства в цілому).

Ефективність процесу оптимізації фінансової безпеки забезпечується реалізацією таких принципів: системність; інтегрованість із загальною системою економічної безпеки; орієнтація на стратегічні цілі фінансової розвитку промислового підприємства; комплексний характер формування управлінських рішень; динамізм управління складовими фінансової безпеки; адекватність реагування на загрози господарській діяльності.

В умовах повномасштабної війни в Україні існує висока ймовірність посилення руйнівної дії на діяльність промислових підприємств впливу зовнішніх факторів державного та світового або глобального рівня, які призводять до втрати фінансової безпеки.

На нашу думку, мета формування методичних основ дослідження рівня та оптимізації фінансової безпеки промислового підприємства в епоху цифровізації за допомогою інформаційно-аналітичного інструментарію може бути досягнута шляхом застосування критеріїв або індикаторів за методикою, що викладена в «Методичних рекомендаціях щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» від 19.01.2006 № 14 (Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства).

Критеріальний або індикаторний підхід оцінювання фінансової безпеки більшість науковців звужують до підбору загального переліку критеріїв визначення ефективності функціонування

об'єкту, його складових. Одночасно пропонуються специфічні критерії, які більш детально враховують особливості функціонування об'єкту фінансової безпеки, відповідають особливостям виду діяльності (внутрішні умови) чи враховують зовнішні умови функціонування. Спрямування дії цього підходу – специфікація і концентрація на аналітико-оцінному призначенні з подальшою метою формування системи моніторингу. Перевагами критеріального підходу є, зокрема, можливість кількісного вимірювання ефективності дій, але у мінливому середовищі функціонування системи фінансової безпеки критерії вимірювання потребують постійного моніторингу з метою адекватності застосування в змінених умовах. Несвоєчасне реагування на зміну актуальності критеріїв негативно впливатиме на адекватність результатів оцінювання ефективності системи фінансової безпеки. Важливим етапом є визначення набору критеріїв (індикаторів), які є актуальними для оцінювання рівня фінансової безпеки в реальних умовах функціонування промислового підприємства. При виділенні актуальних показників (індикаторів) оцінки фінансової безпеки, з усієї сукупності індикаторів, необхідно керуватись принципом максимальної інформативності та допустимої мультиколінеарності, а групувати показники необхідно відповідно до певного аспекту діяльності підприємства, який вони дозволяють описати, а також виходячи з цілей управління. Стандартизацію показників необхідно здійснювати шляхом поділу фактичних показників на нормативне значення. Таким чином інтегральний показник визначається наступним чином:

$$I_{fs} = \sum_{i=1}^n \frac{x_i^{fact}}{x_i^{st}} * \omega_i, \quad (1)$$

де x_i^{fact} – фактичне значення показника (індикатора);
 x_i^{st} – нормативне значення показника (індикатора);
 ω_i – вага (значимості) показника (індикатора).

З метою формування інтегрального показника оцінки рівня фінансової безпеки промислового підприємства нами розроблено режими функціонування підприємства з точки зору вимірювання рівня фінансової безпеки (табл. 1). Так, інтегральний показник I_{fs} може змінюватися у визначених межах – табл. 1. Методом експертного оцінювання інтегральний індекс фінансової безпеки складається з 4-х індикаторів: коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності; коефіцієнт фінансової автономії; показник фінансового левериджу;

коефіцієнт Бівера, які можуть суттєво вплинути у подальшому на стан фінансової безпеки промислового підприємства.

Теоретичним підґрунтям запропонованої нами методики є процес моделювання інтегральних оцінок та методика рангового рейтингування (Грабовський, 2009; Єріна, 2001) використання якої передбачає процеси аналітичного оцінювання за системою показників у розрізі конкретного часового періоду.

Для реалізації методики оптимізації фінансової безпеки нами запропоновано використовувати модель порівняльної рейтингової оцінки на

основі розрахунку системи фінансових індикаторів в динаміці для промислового підприємства.

На першому етапі проводиться нормалізація фінансових коефіцієнтів, яка може бути представлена наступною формулою:

$$X_{ilj}^t = \frac{k_{ilj}^t}{K_{il}^t}, \quad i = \overline{1, I}, \quad l = \overline{1, L_i}, \quad j = \overline{1, n}, \quad t = \overline{1, T},$$

$$\text{де} \quad K_{il}^t = \max_j k_{ilj}^t \quad (2)$$

Сумарна оцінка *i*-ої групи фінансових коефіцієнтів обчислюється за формулою середньої арифметичної зваженої:

Таблиця 1 – Характеристика режимів функціонування підприємства

Рівень фінансової безпеки	Інтегральний показник рівня фінансової безпеки	Характерні ознаки стану великого промислового підприємства
Глибока криза	0,00–0,18	Нестійкий фінансовий стан. Найбільшу небезпеку для підприємства представляє руйнування його потенціалу (виробничого, фінансового, технологічного, науково-технічного й кадрового), як головного фактору життєдіяльності підприємства, його можливостей. При цьому умови господарювання такі, що не забезпечується здатність потенціалу до відтворення.
Криза	0,18–0,36	Підприємство знаходиться в передкризовому режимі функціонування Рівень фінансової автономії підприємства знаходиться на критичному рівні. Характерний розвиток кризових тенденцій у всіх сферах життєдіяльності. Існують загрози втрати конкурентоспроможності підприємства.
Дуже низький	0,36–0,45	Підприємство знаходиться в прийнятному режимі функціонування та спроможне у найближчі 1–2 роки його підтримувати. Недостатньо швидко замінюються морально застаріле, або зношене й непридатне для подальшого використання обладнання. Існують загрози втрати конкурентоспроможності підприємства.
Низький	0,45–0,55	Підприємство функціонує безперервно. Обсяг інвестиційної підтримки умов, що забезпечують фінансову безпеку підприємства, дозволяє зберегти займану ринкову позицію в поточному періоді та у найближчій (1–2 роки) перспективі. Можуть виникнути загрози, що призведуть до часткової втрати конкурентоспроможності.
Середній	0,55–0,64	Підприємство функціонує в стабільному режимі. Загрози існують, але вони контролюються і є можливість їх передбачення та локалізації. Підприємство використовує суттєву частину позикового капіталу для фінансування поточної діяльності, існують значні втрати робочого часу. Обсяг інвестиційної підтримки умов, що забезпечують фінансову безпеку підприємства, дозволяє зберегти займану ринкову позицію в поточному періоді та у середній (2–4 роки) перспективі, а також закласти фундамент для формування конкурентних переваг.
Високий	0,64–0,82	Підприємство знаходиться у відносно стійкому режимі функціонування. Воно підтримує умови, що забезпечують фінансову безпеку підприємства, це дозволяє йому зберегти стратегічні позиції підприємства на ринку, мати істотні переваги. Існує ризик виникнення ключових загроз для підприємства.
Дуже високий	0,82–1,00	Підприємство знаходиться у стійкому режимі функціонування. Інвестиційна підтримка умов, що забезпечують фінансову безпеку підприємства, здійснюється з урахуванням практично усіх вимог ринку, це дозволяє підприємству мати значні конкурентні переваги стратегічного характеру і стати лідером на ринку (в галузі). Підприємство при вирішенні задач своєї фінансової безпеки акцентує головну увагу на підтримці нормального режиму виробництва й збуту продукції, на запобіганні виникненню ризиків матеріального й/або фінансового характеру.

Джерело: розроблено авторами самостійно

$$P_{ikj}^t = \sum_{l=1}^l \left[\alpha_{ilk} \cdot (1 - X_{ilj}^t)^2 \right]. \quad (3)$$

Рейтингова оцінка j -го показника визначається як зважена відстань в m -мірному просторі j -го показника від умовного еталонного показника:

$$I_{3kj}^t = \sqrt{\sum_{i=1}^l \beta_{ik} \cdot P_{ikj}^t}, \quad k = \overline{1, K}, \quad j = \overline{1, n}, \quad t = \overline{1, T}. \quad (4)$$

Згідно критерію: $I_{3kj}^t \rightarrow \min$ ми одержуємо ранжируваний ряд рейтингових оцінок:

$$I_3^t = \{I_{3kj}^t\}, \quad k = \overline{1, K}, \quad j = \overline{1, n}, \quad t = \overline{1, T}. \quad (5)$$

Побудова алгоритму моделі передбачає попереднє визначення певних характеристик або параметрів, а саме: цілей (в нашому випадку це набір показників, що входять до процесу діагностування); системи вагових коефіцієнтів $\{\alpha_{ilk}\}$, $\{\beta_{ik}\}$. Обчислення системи фінансових коефіцієнтів та визначення цілей – це початковий або «перед-модельний» етап. Проміжною ланкою між ним та безпосередньо моделюванням виступає процедура експертного «зважування», де кожному фінансовому індикатору та/або групі фінансових індикаторів зіставляється певна вага в залежності від обраної цілі.

В запропонованій методиці оптимізації фінансової безпеки оцінка узгодженості суджень експертів не здійснюється; приймаємо, що для кожного окремого завдання управління (цілі діагностики) обирається група експертів (провідних фахівців); думки щодо групи показників, які розраховані за певною процедурою оцінювання, та їх вагомості узгоджені. Тобто, методика передбачає використання процесу експертного оцінювання (фахівцями) вагомості індикаторів та їх формування у групи в залежності від цілі управління. Упорядкування показників (індикаторів) також повинно відбуватись в межах кожної з груп за ступенем їх важливості. Тобто, процес «зважування» показників (індикаторів) формує систему вагових оцінок $\{\beta_{ik}\}$, $\{\alpha_{ilk}\}$, $i = \overline{1, I}$, $l = \overline{1, L}$, $k = \overline{1, K}$, які використовуються в алгоритмах рейтингових моделей. Таким чином, обґрунтований методичний підхід до оптимізації фінансової безпеки промислового підприємства в епоху цифровізації за допомогою інформаційно-аналітичного інструментарію, що є багатокритеріальною задачею, ґрунтується на принципах максимальної

інформативності та допустимої мультиколінеарності; в основу покладено процес моделювання інтегральних оцінок та методика рейтингування, використання якої передбачає процеси аналітичного оцінювання за системою показників у розрізі конкретного часового періоду; він базується на моделюванні інтегрального показника, що змінюється в межах «0–1» відповідно до визначених режимів функціонування промислового підприємства; методичний підхід є універсальним для промислових підприємств та ґрунтується на дослідженні всіх функціональних сфер діяльності.

Досліджуючи фінансову безпеку промислового підприємства в епоху цифровізації вважаємо за необхідне зупинитись на такому визначальному факторі, як законодавчо-нормативне регулювання діяльності підприємств, зокрема в умовах повномасштабної війни. Можна стверджувати, що на сьогоднішній день законодавче регламентування податкових відносин займає одну з перших позицій за ступенем впливу на спроможність функціонування підприємства, що відбивається не тільки на фінансовій безпеці, а і взагалі на його життєздатності. Ситуація ускладнюється з причин руйнівних дій агресора; порушення логістичних зв'язків; дефіциту висококваліфікованих фахівців; вимушеної переорієнтації діяльності промислових підприємств на потреби ВПК, що вимагає від них нових управлінських рішень, додаткових витрат, реформатування товарної політики тощо. Нанівець можуть бути зведені всі зусилля отримати заздалегідь розрахований фінансовий результат, якщо не спрацює на упередження негативних наслідків такий важливий елемент економічного механізму підприємства, як податкова підсистема фінансової безпеки, обов'язковими складовими якої мають бути податкове прогнозування і планування, податковий облік та податковий контроль і аналіз. І саме відповідна організація процесу їх реалізації, який повинен базуватися на якісній інформаційно-аналітичній платформі, має забезпечити ефективну податкову поведінку підприємства, а результат – позначитися не тільки на його фінансово-економічному стані, але й обумовити фінансову безпеку. На упередження негативних наслідків постійного та надмірного регулювання податкових відносин має спрацювати, в першу чергу, такий елемент, як податковий контролінг (термін «контролінг» застосовується нами у загальноприйнятому значенні (Контролінг. Вікіпедія).

Взагалі функція контролінгу – це забезпечення координації усіх процесів, які здійснюються на підприємстві кожним підрозділом при виконанні ним властивих функцій, з метою забезпечення менеджменту інформаційною базою для прийняття управлінських рішень. Алгоритм ефективного і дієвого податкового контролінгу включає декілька напрямків, серед яких ключовими є податковий аналіз та податкове планування. В свою чергу, податкове планування слід розмежовувати на поточне і стратегічне. Поточне податкове планування – це вибір облікової політики підприємства, форм оплати праці найманих працівників, вибір оптимальної підприємницької поведінки під час укладання господарських договорів, планування податкових платежів, застосування механізмів оптимізації податкових платежів. Воно складається із систематичного моніторингу законодавчих та нормативно-правових актів (що в умовах мінливого сьогодення є для підприємства життєво необхідним); складання короткотермінових прогнозів податкових зобов'язань та наслідків укладених договорів і угод; побудови поточного графіка виконання податкових зобов'язань; прогнозу ймовірних причин виникнення відхилень від референтних показників діяльності підприємства і податкових наслідків укладених угод, а також розрахунку очікуваного ефекту від впровадження інноваційних заходів. Стратегічне податкове планування передбачає вибір місця державної та податкової реєстрації, вибір організаційно-правової форми та видів діяльності, визначення складу засновників та їх часток, формування внутрішньої організаційної структури підприємства тощо. Ці складові мають бути попередньо опрацьовані на початковому етапі стратегічного податкового планування. Крім того, стратегічне податкове планування має включати: обов'язковий огляд проєктів законодавчих і нормативно-правових актів та прогноз їх впливу на результати діяльності; огляд відповідної судової практики; складання прогнозів податкових зобов'язань підприємства; відпрацювання і аналіз механізмів управління фінансовими, товарними та інформаційними потоками; складання довгострокового графіка відповідності виконання податкових та фінансових зобов'язань підприємства; оцінка можливих причин відхилень від розрахункових показників діяльності підприємства; прогноз ефективності застосовуваних інструментів податкової оптимізації тощо.

Але, на нашу думку, для ефективного управління процесами оптимізації фінансової безпеки необхідно виокремити в напрямку стратегічного податкового планування окрему ланку, яка б гарантувала податкову безпеку підприємства та упереджувала податкові ризики. Цей напрямок повинен забезпечити для промислового підприємства оптимізацію оподаткування. Причому метою його впровадження повинно стати не зменшення за будь-яку ціну розмірів податків, зборів, інших платежів, а визначення оптимального рівня податкового навантаження з обов'язковим визначенням конкретної суми того чи іншого податкового платежу та термінів внесення його до бюджету.

Протягом повномасштабної війни промислові підприємства є свідками і безпосередніми учасниками стрімких змін в законодавстві, яке, з одного боку, намагається врахувати проблеми, з якими стукнулись промислові підприємства під час війни, а з іншого боку – запровадити дієвий механізм відновлення економіки країни. Особливо це стосується законодавства з податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Складність зовнішньої і внутрішньої ситуації в країні не дає змогу законодавцю дотримуватися такого ключового принципу податкового законодавства України, як стабільність.

Зауважимо також, що через національні, економічні, психологічні і культурні особливості нашої країни теоретично знайти оптимальну модель податкової системи до теперішнього часу не виявилось можливим, втім, як не вдається її визначити і виключно емпіричним шляхом. Досягнути окресленої мети можна тільки завдяки поєднанню теоретичних та практичних форм і методів побудови загального податкового механізму країни на макrorівні та податкового механізму кожного окремого суб'єкта господарювання на мiкрорівні. Та на теперішній час ми маємо досить складні умови не тільки щодо комфортності виконання платниками їх конституційних обов'язків по сплаті податків до бюджету України, але й відносно можливостей безпосереднього їх виконання. Крім того, масштабності завданню стосовно проведення реформ в податковій сфері додає слідування Україною курсом на гармонізацію вітчизняних норм права із законодавством Євросоюзу, що передбачено положеннями Угоди України про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, підписаної в 2014 р., та отриманням Україною у 2022 р. статусу кандидата на членство в ЄС.

Сучасні методи податкового супроводження платників податків за технологіями цифровізації дають можливість контролюючим органам за допомогою електронних систем відслідковувати переважну більшість господарських операцій, класифікуючи їх за ступенями ризиків щодо мінімізації податкових платежів, а також здійснювати моніторинг схем ухилення від оподаткування. З цього приводу слід зазначити, що під підвищену увагу контролюючих органів підпадають і ті суб'єкти, що сумлінно виконують свої податкові обов'язки в повному обсязі, але мають господарські відносини з так званими «сумнівними» контрагентами. І хоча в українському законодавстві відсутнє таке поняття, як солідарна відповідальність платників, наслідки цієї уваги відповідних державних органів після відпрацювання зазначених операцій можуть мати значний негативний вплив на загальний результат через невизнання в податковому обліку витрат з податку на прибуток підприємств і не підтвердження податкового кредиту з податку на додану вартість, а відтак – застосування штрафних (фінансових) санкцій, що негативно впливає на фінансову безпеку підприємств. Особливо це стосується саме промислових підприємств, кількість господарських операцій тільки за фінансовий рік може скласти більше 100 тис. операцій, тому відпрацювання в податковій підсистемі такої складової, як податкова репутація контрагентів, потребує особливої уваги.

Таким чином, на нашу думку, не тільки доцільним, але й обов'язковим заходом має стати постійне використання промисловими підприємствами інструментів державного рівня, серед яких – отримання в електронному вигляді відповіді на запит покупця до Єдиного реєстру податкових накладних через офіційний сайт Державної податкової служби України; перевірка сумлінності господарських партнерів за допомогою електронних сервісів цієї ж служби та інші електронні сервіси (Електронний кабінет; інформація з реєстрів; «Пульс» ДПС та інші). В свою чергу, з боку держави має бути докладено всіх зусиль, аби забезпечити підтримку суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану, адже останнім часом особливої гостроти набула проблема тиску на бізнес з боку контролюючих органів, в т. ч. в питанні щодо блокування податкових накладних. В цьому напрямку певного оптимізму додає Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного

стану», прийняте 23.01.2024 р. Зокрема, вказаним Рішенням доручено Кабінету Міністрів України «провести аудит системи моніторингу ризиків і критеріїв для блокування податкових накладних та процедур і критеріїв їх розблокування» («Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану», 2024). Проте, саме система управління процесами оптимізації фінансової безпеки підприємства має передбачати ефективне функціонування якісно налаштованого механізму захисту і підтримки прийнятих податкових рішень. Якщо мова йде про проблеми реєстрації податкових накладних, то це – високий якісний рівень аргументації пояснень платника податків, підготовки і проведення процедури адміністративного та, за необхідності, судового оскарження рішень про відмову в реєстрації податкових накладних тощо. В цілому, для забезпечення фінансової безпеки і стійкості підприємства «необхідно змоделювати та реалізувати на практиці таку матрицю отримання інформації відносно законодавчого регулювання діяльності та існування взагалі, як суб'єкта, яка б дозволила якнайшвидше її отримати, переробити, оцінивши при цьому її вплив і нівелювавши негативні, за наявності, наслідки та прийняти вірне управлінське рішення. І тільки така бізнес-модель побудови господарської діяльності і управління підприємством... сприятиме отриманню очікуваного результату» (Попова, 2018, с. 205).

У вирішенні питань щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства необхідно також застосовувати зарубіжний досвід, а саме: такі ефективні технології, як процедура Due Diligence (скорочено – DDG, належна дбайливість, обачність, сумлінність). Due Diligence в загальному сенсі передбачає процес формування об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування (Due Diligence. (DDG) та в більш вузькому значенні ця процедура полягає у збиранні і аналізі інформації, прийнятті рішення щодо доцільності тих чи інших взаємовідносин із контрагентами. Мета DDG – виявити і мінімізувати будь-які ризики (фінансові, комерційні, юридичні, податкові, господарські та, навіть, репутаційні) за допомогою різноманітних джерел. Частково така інформація на офіційному вебпорталі ДПС вже є – сервіс «Дізнайся більше про свого бізнес-партнера», але вона стосується лише питань сумлінності сплати податків до бюджету.

Зрозуміло, що для розробки оптимальної податкової моделі, яка забезпечує оптимізацію

фінансової безпеки в епоху цифровізації за допомогою інформаційно-аналітичного інструментарію, та реалізація якої має безпосередній вплив на ефективність функціонування промислового підприємства, не достатньо ведення бухгалтерського обліку, навіть досконалого. Для забезпечення ефективного режиму функціонування механізму промислового підприємства необхідно, зокрема, забезпечити переміщення акценту з фіксації тих подій, що відбулися, і контролю за ними на опрацювання і аналіз майбутнього результату шляхом впровадження податкового контролінгу, що потребує поряд з вирішенням організаційних і кадрових питань, забезпеченість відповідними матеріальними, інформаційними ресурсами тощо. Ці заходи професійного підходу у веденні бізнесу необхідно здійснювати системно, вони повинні бути обов'язковим елементом роботи в напрямку оптимізації фінансової безпеки та враховувати, поряд з іншим той факт, що промислове виробництво завжди супроводжується значним ризиком забруднення навколишнього середовища, тому важливим науковим завданням є системна робота у напрямку пошуку шляхів техніко-технологічного удосконалення виробництва задля захисту довкілля, з одного боку, та забезпечення сумлінного справляння ресурсних платежів (екологічний податок) виробниками продукції, з іншого, результатом чого має бути забезпечений відповідний рівень екологічної безпеки в регіоні та в країні в цілому. Особливої актуальності це питання набуло в період повномасштабної війни, яка спричинила критичне загострення проблем екології. Однією з найважливіших екологічних проблем в Україні під час війни стало забруднення повітря, води та ґрунту. Постійні бомбардування та обстріли міст і населених пунктів призвели до викиду великої кількості токсичних хімічних речовин у навколишнє середовище.

Висновок

Таким чином, оптимізація фінансової безпеки промислового підприємства в епоху цифровізації повинна ґрунтуватись на системному підході та ідентифікуватись з урахуванням ризиків та загроз за функціональними сферами

діяльності: виробнича діяльність (техніко-технологічна та конструкторсько-технологічна безпека); комерційна діяльність (ринкова та матеріально – забезпечувальна безпека); фінансова діяльність (ресурсна безпека за таким видами ресурсів: фінансові ресурси, матеріальні ресурси у вигляді майнових цінностей, нематеріальні ресурси у вигляді нематеріальних активів, трудові ресурси, інформаційні ресурси); перспективна діяльність (інноваційно-інвестиційна безпека); управлінська діяльність (безпека стійкого економічного зростання та розвитку підприємства). Запропонований методичний підхід до оптимізації фінансової безпеки промислового підприємства в епоху цифровізації за допомогою інформаційно-аналітичного інструментарію є багатокритеріальною задачею, ґрунтується на принципах максимальної інформативності та допустимої мультиколеніарності; в основу покладено процес моделювання інтегральних оцінок та методика рейтингування, використання якої передбачає процеси аналітичного оцінювання за системою показників у розрізі конкретного часового періоду; він базується на моделюванні інтегрального показника, що змінюється в межах «0 – 1» відповідно до визначених режимів функціонування промислового підприємства; методичний підхід є універсальним для промислових підприємств та ґрунтується на дослідженні всіх функціональних сфер діяльності. Обґрунтовано заходи з удосконалення податкової підсистеми фінансової безпеки, які гуртуються на механізмі податкового контролінгу; передбачають упорядкування законодавчих норм, спрямовані на оптимізацію моделі солідарної відповідальності платників податків; спрямовані на забезпечення професійного підходу у веденні бізнесу; наголошено на об'єктивній необхідності пошуку шляхів техніко-технологічного удосконалення виробництва задля захисту довкілля, з одного боку, та забезпечення сумлінного справляння ресурсних платежів та екологічного податку виробниками продукції, з іншого, результатом чого має бути забезпечений відповідний рівень екологічної безпеки в регіоні та в країні в цілому.

Список використаних джерел

Захарій Варналій, Андрій Мехед. Фінансова безпека суб'єктів підприємництва в умовах цифрової економіки. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3813> (дата звернення: 28.02.2024).

Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство / М.М. Єрмошенко, К.С. Горячева. Київ : Національна академія управління, 2017. 232 с.

Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. 2-ге вид., переробл. Київ : НІСД, 2015. 348 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-10/lyashenko_1_druk-43fc7.pdf (дата звернення: 12.02.2024).

Інформаційні технології в бізнесі : навч. посіб. / Шевчук І.Б., Старух А.І., Васьків О.М. та ін. ; за заг. ред. І.Б. Шевчук. Львів : Видавництво ННБК «АТБ», 2020. 455 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Posibnyk_IT-v-biznesi_2.pdf (дата звернення: 18.02.2024).

Полторак А.С. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації: теорія, методологія та практика: Монографія. Миколаїв : МНАУ, 2019. 463 с.

Метеленко Н.Г. Концептуальна модель оцінювання фінансової безпеки в системі економічної безпеки. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. Електронне наукове періодичне видання. 2018. Випуск 4 (06). С. 95–110. URL: <https://management-journal.org.ua/index.php/journal/issue/view/4> (дата звернення: 12.02.2024).

Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=111503bd-ca7f-4dee-b07c-c66c2aa28e03&title=MetodichniRekomendatsiiSchodoViiavlenniaOznakNeplatospromozhnost> (дата звернення: 15.02.2024).

Грабовецький Б.Є. Використання методу Дельфі для визначення оптимальних показників оцінки ефективності інвестиційної діяльності. Б.Є. Грабовецький. *Статистика України*. 2009. № 9. С. 35–41.

Єріна А.М. Статистичне моделювання та прогнозування: навч. посібн. А.М. Єріна. Київ : НЕУ, 2001. 170 с.

Контролінг. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Контролінг> (дата звернення: 18.02.2024).

«Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану». Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.01.2024 № 21/2024. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/212024-49521> (дата звернення: 28.02.2024).

Попова А. О. Законодавчі та нормативно-правові аспекти регулювання діяльності суб'єктів господарювання – великих машинобудівних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 32. С. 202–206.

Due Diligence. (DDG). *Вікіпедія*. URL: https://wikik2b.ru/wiki/Due_Diligence (дата звернення: 15.02.2024).

REFERENCES

Zaharij, V., Mexed, A. (2022). Financial security of business entities in the conditions of the digital economy. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3813> (accessed on 28.02.2024).

Yermoshenko, M.M. (2017). The financial component of economic security: the state and the enterprise. National Academy of Management, Kyiv, *Ukraine*. 232.

Lyashenko, O.M. (2015). Conceptualization of management of economic security of the enterprise: Monograph. NISD, Kyiv, Ukraine. 348.

Shevchuk, I.B., Starux, A.I., Vaskiv O.M. (2020). Information technologies in business. Education manual / in general ed. Shevchuk, I.B.. NNVK “ATB” Publishing House, Lviv, Ukraine. 455.

Poltorak, A.S. (2019). Financial security of the state in the conditions of globalization: theory, methodology and practice: Monograph, MNAU, Mykolaiv, Ukraine. 463.

Metelenko, N.H. (2018). Conceptual model for assessing financial safety in the system of economic security of industrial enterprise. Management and Entrepreneurship: *Trends of Development*, Vol 4 (06). 95–110.

Methodological recommendations for identifying signs of the company's insolvency and signs of actions to conceal bankruptcy, fictitious bankruptcy or bringing it to bankruptcy. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=111503bd-ca7f-4dee-b07c-c66c2aa28e03&title=MetodichniRekomendatsiiSchodoViiavlenniaOznakNeplatospromozhnost> (accessed on 15.02.2024).

Hraboveckyj, B.Ye. (2009). Using the Delphi method to determine the optimal indicators for assessing the effectiveness of investment activities. *Statistics of Ukraine*. Vol 9. P 35–41.

Yerina, A.M. (2001). Statistical modeling and forecasting: training manual], NEU, Kyiv, Ukraine, pp 170.

Wikipedia, *Kontrolinh* [Controlling], URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Контролінг> (accessed on 18.02.2024).

National Security and Defense Council of Ukraine (23.01.2024 № 21/2024). On urgent measures to ensure economic security during the period of the legal regime of martial law. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/212024-49521> (accessed on 28.02.2024)

Popova, A.O. (2018). Legislative and regulatory aspects of regulation of business entities – large machine-building enterprises. Black Sea Economic Studies, Vol 32. P. 202–206.

Wikipedia, Due Diligence. (DDG). URL: https://wikik2b.ru/wiki/Due_Diligence (accessed on 15.02.2024).

NATALYA, METELENKO – Doctor of Economics, Professor,
Academician of AENU, Director Institute Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6757-3124>

IRYNA, SILINA – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
of the Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University
E-mail: ivsilina@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1205-0019>

ALLA, POPOVA – Candidate of Economic Sciences Associate Professor,
of the Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University
E-mail: al.al.popova@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6369-2954>

ROMAN, AFONOV – Candidate of Economic Sciences,
Private entrepreneur, legal services
E-mail: afonov1980@icloud.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6736-2298>

OPTIMIZATION OF THE FINANCIAL SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE ERA OF DIGITALIZATION USING INFORMATION-ANALYTIC TOOLS

Abstract

The financial security of an industrial enterprise in the era of digitalization with the use of information and analytical tools reflects the effectiveness of the formation, distribution and use of financial resources in the new conditions of the digital economy, which change approaches to the formation of the economic mechanism of the enterprise; influence the formation of information and analytical tools for assessing the level of financial security; are accompanied by the use of information technologies in business in order to increase profitability and competitiveness. Along with new opportunities for business, there are challenges related to ensuring the confidentiality of financial information and the preservation of data that is a commercial secret. These challenges were especially aggravated during the full-scale war, during which part of the industrial enterprises reoriented themselves to meet the needs of the military-industrial complex (hereinafter referred to as the MIC) and needed the appropriate identification of the information-analytical toolkit for assessing financial security. The purpose of the research is to analyze approaches to optimizing financial security in the era of digitalization using information and analytical tools. The object of the research is analytical approaches of objective economic diagnostics of indicators of financial security. The subject of the research is a system of current financial indicators of the activity of an industrial enterprise, which provide an integrated assessment of the level of financial security in the conditions of today's challenges. Research tasks: 1) justify the feasibility of applying a systemic approach to optimizing the financial security of an industrial enterprise, taking into account functional areas of economic activity; 2) prove that the rating method is basic for modeling integral assessments of the level of financial security; 3) to investigate the impact of the tax component of financial security on the sustainability of an industrial enterprise. The research methodology includes a systematic approach and formalization of complex structures – to study the financial security of an industrial enterprise as a system in the context of its integrative influence on the areas of economic activity; statistical – economic method and monitoring method – for evaluating financial security using financial indicators and their rating; methods of expert assessments, economic – mathematical modeling, tabular method – for the development of modes of operation of the enterprise in order to assess the level of financial security; abstract-logical method for theoretical generalizations, formation of conclusions based on the results of the conducted research and formulation of proposals for improvement.

Keywords: financial security, financial indicators, industrial enterprises, military-industrial complex.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 02.01.2024
Accepted date 15.01.2024
Published date 02.02.2024

How to cite: Наталя, Метеленко, Ірина, Сіліна, Алла, Попова, Роман, Афонов. Оптимізація фінансової безпеки промислового підприємства в епоху цифровізації за допомогою інформаційно-аналітичних технологій. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 18 (95). P. 163–175.
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-17>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДИНООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

АЛЛА, ЧЕРЕП¹
ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА²
ОЛЕКСАНДР, ЧЕРЕП³
ЮЛІЯ, КАЛЮЖНА⁴
РЕГІНА, АНДРЮКАЙТЕНЕ⁵

Анотація

В статті розглядається актуальна проблема в управлінні персоналом в умовах цифровізації: інтеграція гуманістичних цінностей та підходів. Автор розкриває важливі аспекти цієї проблеми, включаючи збереження гуманістичних цінностей в цифровому середовищі, збереження та розвиток персоналу, боротьба з цифровим нерівним доступом та етичні питання використання цифрових технологій. Звертається увага на важливість підтримки ментального здоров'я працівників у контексті цифрової трансформації. Автори висловлює необхідність комплексного підходу до вирішення цих питань для забезпечення успішної адаптації організацій до вимог цифрової епохи. Мета дослідження: концептуалізація теоретичних та практичних аспектів тенденцій розвитку людиноорієнтованого управління персоналом в умовах глобалізації та цифровізації: виклики та можливості. Завдання дослідження: 1) проаналізувати визначення людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації; 2) з'ясувати головні концепти та тенденції людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації в контексті зарубіжного досвіду; визначити ризики людиноорієнтованого управління персоналом в контексті глобалізації та цифровізації. У статті проаналізовано різноманітні стратегії та підходи до інтеграції гуманістичних цінностей в управління персоналом у контексті цифрової трансформації. Стаття пропонує практичні рекомендації для керівників і кадрових служб з управління персоналом в умовах цифровізації, зокрема щодо впровадження гнучких графіків роботи, стимулювання автономності та творчості співробітників, а також розробки етичних стандартів використання цифрових технологій у процесі управління персоналом. Стаття висвітлює важливість розуміння та врахування гуманістичних цінностей у контексті цифрової трансформації, щоб забезпечити ефективне та людиноорієнтоване управління персоналом, сприяючи успішності та стійкості організацій у сучасному світі.

Ключові слова: людиноорієнтоване управління, цифровізація, глобалізація, гуманістичний підхід, гуманістичні цінності, інноваційні методи, сучасні стратегії управління персоналом, тенденції розвитку людиноорієнтованого управління.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Тема людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації в умовах глобалізації та цифровізації є надзвичайно актуальною

в сучасному світі бізнесу та управління персоналом. В контексті управління персоналом, глобалізація та цифровізація вимагають адаптації стратегій управління, включаючи нові методи комунікації, навички та інструменти для ефективного керування командами, які можуть знаходитися в різних країнах або працювати дистанційно. Також вони можуть створювати нові можливості для розвитку та впровадження інноваційних підходів у управлінні персоналом, таких як аналіз даних та штучний інтелект. Впровадження цифрових технологій значно змінює спосіб, яким ми працюємо та взаємодіємо один з одним. Цифрові інструменти створюють нові можливості для автоматизації та оптимізації процесів, але водночас можуть викликати стрес і збентеження серед персоналу. Гуманістичний підхід в управлінні персоналом передбачає більшу увагу до потреб та добробуту працівників. Умови цифро-

Corresponding authors:

¹ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: cherep.av.znu@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5253-7481>

² Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні

Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

³ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: cherep2508@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3098-0105>

⁴ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

E-mail: kalyuzhnaia.ju@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3335-6551>

⁵ Литовський університет спорту (Каунас, Литва)

E-mail: regina.andriukaiiene@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0691-7333>

вої економіки вимагають від компаній перегляду управлінських підходів. Людинно-орієнтоване управління персоналом може стати ключем до успішної адаптації та забезпечити конкурентні переваги. Хоча технології можуть викликати деякі етичні та соціальні питання, вони також можуть бути використані для підтримки гуманістичних цінностей. Наприклад, цифрові інструменти можуть полегшити доступ до навчальних ресурсів для працівників, покращити комунікацію та забезпечити більшу прозорість управління.

Цифрові технології стрімко змінюють бізнес-середовище та робочі процеси, наприклад, штучний інтелект, автоматизація та інші інновації значно змінюють спосіб, яким люди взаємодіють на робочому місці. Однак, попри технологічні досягнення, у будь-якій організації ключовим ресурсом є її персонал. Гуманістичні цінності та підходи в контексті управління персоналом підкреслюють важливість людей, їхнього благополуччя, задоволеності та розвитку. Умови цифрової трансформації можуть створити певні виклики, такі як відчуття втрати контролю, стрес, втома від постійної доступності. Водночас, цифрові інструменти можуть сприяти більшому зв'язку між співробітниками, забезпечувати більшу прозорість та ефективність управління. Інтеграція гуманістичних цінностей у цифрову реальність управління персоналом означає створення балансу між технологіями та людьми. Це означає не лише використання цифрових інструментів для автоматизації рутинних завдань, але й розробку стратегій, що сприяють збереженню та розвитку талантів, мотивації співробітників, створенню здорової організаційної культури. Загальна мета такого підходу полягає в тому, щоб забезпечити, що в умовах цифрової трансформації люди залишаються в центрі уваги, їхні потреби враховуються та підтримуються, а цифрові інструменти використовуються для покращення робочого процесу, а не заміни людей. Такий підхід сприяє не лише підвищенню продуктивності та результативності, але й покращує задоволеність співробітників та їхню прив'язаність до організації. Отже, інтеграція гуманістичних цінностей та підходів у управління персоналом в умовах цифровізації є актуальним завданням, яке дозволяє компаніям не лише ефективно пристосовуватися до нових реалій, але й забезпечувати стабільність та добробут свого персоналу (Воронкова, Череп, 2022).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Слід виділити наукові дослідження в галузі управління персоналом та психології праці, у контексті яких досліджується вплив глобалізації та цифровізації на працівників, їх мотивацію, продуктивність та задоволеність роботою. Такі дослідження можуть також досліджувати ефективні методи управління персоналом в умовах цифровізації з погляду гуманістичних цінностей. Публікації з області цифрової трансформації та інновацій розглядають нові технології та цифрові інструменти, які впливають на організаційні процеси та управління персоналом. Автори можуть пропонувати стратегії інтеграції цифрових інструментів з гуманістичними цінностями для покращення управління персоналом. Практичні дослідження та кейси включають аналіз конкретних компаній або організацій, які успішно застосовують людино-орієнтовані підходи до управління персоналом в умовах цифровізації. Вони можуть надати цінні уроки та приклади реалізації таких підходів на практиці. Враховуючи ці джерела інформації, слід розробити аналітичний підхід до розв'язання проблеми і побудувати дослідження на основі актуальних даних та інсайтів. Джон Бейнбридж (John Boudreau) та Пітер Ремсен (Peter Ramstad): автори книги "Beyond HR: The New Science of Human Capital", в якій розглядаються питання ефективного управління персоналом у вимірах сучасного бізнесу та цифрової трансформації. Ерік Бін (Erik Brynjolfsson) та Ендрю МакАфі (Andrew McAfee): автори книги "The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies", де аналізується вплив цифрової трансформації на економіку та ринок праці, а також пропонуються стратегії управління персоналом в умовах цифровізації. Франсуа Левін (François Lévesque) та Жан-Марк Тревор (Jean-Marc Trevisani): автори дослідження "Human Resources and Digital Transformation: Towards a Digital-Driven HR Function", що розглядає виклики, які ставлять перед управлінням персоналом цифрові технології, та пропонує концепції інтеграції гуманістичних цінностей в цифрову трансформацію. Майкл Армстронг (Michael Armstrong): автор книги "Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice", де розглядаються сучасні стратегії управління персоналом в умовах цифрової трансформації

та важливість збереження гуманістичних цінностей в цьому контексті. Продовжуючи аналіз цих концепцій, можна звернутися до таких аспектів:

1. Розвиток та збереження навичок, так як у контексті цифровізації виникає потреба у постійному навчанні та розвитку персоналу. Концепція “lifelong learning” наголошує на важливості навчання на протязі всього життя, щоб забезпечити конкурентоспроможність на ринку праці. Peter Cappelli – професор управління в Університеті Пенсильванії, досліджує питання управління персоналом, зокрема стратегії збереження та розвитку навичок працівників.

2. Гнучкість та адаптивність, у контексті якої цифрова трансформація часто вимагає швидкої реакції на зміни в ринкових умовах та технологічні інновації. Концепція «гнучкого управління» ставить акцент на гнучкість, швидкість реагування та здатність адаптуватися до нових обставин. Jeff Sutherland та Ken Schwaber є співторцями концепції Scrum, яка є одним з фундаментальних аспектів агільного управління та сприяє гнучкості та адаптивності в робочих процесах.

3. Розуміння соціальних та етичних аспектів, так як цифрова трансформація не лише змінює технологічні процеси, а й має вплив на соціальні та етичні аспекти суспільства. Концепція «корпоративної соціальної відповідальності» (CSR) визначає відповідальність підприємств перед співтовариством та середовищем, що стає все важливішою в умовах цифрової трансформації. Carroll and Buchholtz - автори книги “Business and Society: Ethics, Sustainability, and Stakeholder Management” розглядають соціальні та етичні аспекти управління бізнесом, включаючи CSR.

4. Збереження гуманітарного підходу, так як незважаючи на великий вплив технологій, важливо зберігати гуманістичний підхід до управління персоналом. Це означає розуміння та врахування потреб та цінностей працівників, створення сприятливого робочого середовища та підтримку розвитку кожного члена команди. Edgar H. Schein: його робота “Organizational Culture and Leadership” висвітлює важливість культури організації та її вплив на ефективне управління персоналом. Ці концепції і підходи відображають важливі аспекти управління персоналом в умовах цифрової трансформації, що сприяють досягненню успіху та стабільності організації в сучасному бізнес-середовищі.

Ці автори та їхні праці допомагають розширити розуміння та впровадження важливих концепцій

у сучасному управлінні персоналом, виступають основою для подальшого розвитку концепцій та стратегій управління персоналом в епоху цифровізації, спираючись як на академічні дослідження, так і на практичний досвід вирішення цих питань (Соснін, Воронкова, Ажажа, 2011).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Аналіз впливу цифровізації на управління персоналом включає нові проблеми, так як цифрова трансформація створює нові можливості та виклики для управління персоналом. Тому ми будемо намагатися досліджувати, які конкретні аспекти цифровізації впливають на способи організації та керування персоналом. Аналіз гуманістичних цінностей у контексті управління персоналом має велике значення: гуманістичні цінності, такі як повага до працівників, збереження їхнього благополуччя та розвитку, можуть виконувати ключову роль у формуванні ефективної стратегії управління персоналом. Має здійснитися інтеграція гуманістичних цінностей в цифрове управління, що зосереджується на тому, як організації можуть успішно поєднувати гуманістичні цінності з цифровими інструментами та технологіями для створення сприятливого та продуктивного середовища роботи; які конкретні стратегії та практики можуть бути використані для успішної інтеграції гуманістичних цінностей в управління персоналом в умовах цифровізації. Однією з ключових викликів є збереження гуманістичних цінностей, таких як повага до людської гідності, розвиток особистості та створення сприятливого робочого середовища в умовах швидкої цифрової трансформації. З розвитком нових технологій з'являються нові робочі методи, що можуть вплинути на співробітників, їхні ролі та навички. Важливо забезпечити, щоб цифрова трансформація не ставила під загрозу працевлаштування та кар'єрний розвиток. Не всі працівники можуть бути однаково відкриті до впровадження нових цифрових технологій. Важливо розробити програми підвищення кваліфікації та навчання, щоб усі працівники були готові працювати в цифровому середовищі. Використання цифрових технологій управління персоналом може виникнути ряд етичних питань, таких як конфіденційність даних, моніторинг працівників та автоматизовані процеси. Цифрова трансформація може призвести до збільшення стресу та психологічних труднощів серед праців-

ників. Важливо розробити стратегії підтримки ментального здоров'я та створення сприятливого робочого середовища. Ці аспекти відображають складність та різноманітність проблем, що виникають при інтеграції гуманістичних цінностей та підходів в управління персоналом у цифровому світі. Вирішення цих питань вимагатиме комплексного підходу та уваги до потреб як працівників, так і організацій (Мар'єнко, 2022).

Мета дослідження: концептуалізація теоретичних та практичних аспектів тенденцій розвитку людиноорієнтованого управління персоналом в умовах глобалізації та цифровізації: виклики та можливості. **Завдання дослідження:** 1) проаналізувати визначення людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації; 2) з'ясувати головні концепти та тенденції людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації в контексті зарубіжного досвіду; визначити ризики людиноорієнтованого управління персоналом в контексті глобалізації та цифровізації

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Визначення людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації

Людиноорієнтоване управління персоналом в умовах цифровізації є підходом до керування, що акцентується на людських ресурсах як на ключовому активі організації. Цей підхід враховує потреби, цінності та розвиток працівників як центральний елемент стратегії управління. В умовах цифрової трансформації, коли технології швидко змінюють робочі процеси, комунікацію та взаємодію, людиноорієнтоване управління набуває ще більшого значення. Технології можуть полегшити рутинні завдання, але вони не можуть замінити гуманістичний підхід до управління персоналом. У цифровому світі, де автоматизація та штучний інтелект стають все більш поширеними, важливо забезпечити, щоб працівники відчували себе цінними та підтриманими. Це може включати створення сприятливого робочого середовища, розвиток культури співробітництва та взаємодопомоги, а також інвестування у розвиток навичок та кар'єрний розвиток працівників. Організації, які успішно поєднують технологічні інновації з людиноорієнтованим підходом до управління персоналом, зазвичай досягають більшого рівня залученості співробітників, підвищеної продуктивності та задоволеності на робочому місці. Тому в умовах цифровізації, важливо

не лише розвивати технологічні аспекти бізнесу, але й надавати пріоритет розвитку та підтримці людського капіталу (Мар'єнко, 2023).

Зарубіжний досвід в галузі людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації може надати цінні інсайти та приклади успішних практик. Наприклад, багато компаній у США та Європі вже впроваджують інноваційні методи управління, які поєднують технологічні досягнення зі збереженням гуманістичних цінностей. Одним із прикладів є підхід компанії Google до управління персоналом. Google відома своїм фокусом на створення сприятливого робочого середовища та підтримки творчості своїх працівників. Компанія використовує різноманітні цифрові інструменти, такі як спільні онлайн-платформи для комунікації та співпраці, щоб сприяти ефективній роботі команд та стимулювати інновації. Інший приклад – компанія Airbnb, яка активно застосовує технології для забезпечення гнучких робочих умов для своїх співробітників. Airbnb використовує цифрові інструменти для підтримки дистанційної роботи та використання гнучких графіків, що дозволяє працівникам працювати з будь-якого місця і в будь-який час, забезпечуючи тим самим баланс між роботою та особистим життям. У Європі також існують численні приклади компаній, що успішно поєднують цифрові технології з гуманістичними цінностями в управлінні персоналом. Наприклад, норвезька компанія Statoil використовує цифрові інструменти для підтримки розвитку та навчання своїх співробітників, щоб забезпечити їхню конкурентоспроможність у швидко змінному світі енергетики. У контексті зарубіжного досвіду, особливо в розвинених конкурентних країнах, людиноорієнтоване управління персоналом в умовах цифровізації стає ключовим фактором для успішності організацій. Розглянемо деякі приклади зарубіжних підприємств та країн, які активно впроваджують цей підхід (Соснін, Воронкова, Ажажа, 2016):

Компанія Skype (Швеція) відома своїм людиноорієнтованим підходом до управління персоналом. Вони активно застосовують інструменти цифрової комунікації для підтримки відкритої та сприятливої культури співпраці, навчання та розвитку працівників. Google (США) відомий своєю активною підтримкою розвитку працівників та створенням інноваційного середовища. Вони впроваджують різноманітні програми підвищення кваліфікації та розвитку, використовуючи цифрові технології для навчання та спільної

роботи. Spotify (Швеція) активно використовує цифрові інструменти для створення сприятливого робочого середовища та стимулювання творчості. Вони впроваджують гнучкі графіки роботи та програми підтримки ментального здоров'я працівників. Unilever (Нідерланди) відомий своїм активним залученням працівників до процесу прийняття рішень та підтримкою різноманітності та включення. Вони використовують цифрові технології для створення платформ для спільної роботи та обміну ідеями. Ці приклади показують, як компанії в розвинених країнах активно використовують цифрові технології для підтримки гуманістичних цінностей та підходів у управлінні персоналом. Вони визначають та впроваджують інноваційні методи, які сприяють підвищенню задоволеності працівників та їхньої продуктивності, що відіграє ключову роль у конкурентному успіху на міжнародному ринку. Ці компанії використовують різноманітні методи для реалізації людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації (Нікітенко, Воронкова, Череп, 2023).

1. Цифрові платформи для спільної роботи, у контексті яких компанії надають доступ до різних інструментів та платформ для спільної роботи, які дозволяють співробітникам ефективно спілкуватися, обмінюватися ідеями та спільно працювати над проектами, незалежно від їхнього місця розташування.

2. Електронні системи управління навчанням, націлені на те, що компанії створюють електронні платформи для навчання та розвитку працівників, де вони можуть самостійно вивчати нові навички, долучатися до онлайн-курсів та тренувань.

3. Відкрита та прозора комунікація, у контексті якої застосування цифрових інструментів для організації відкритої та прозорої комунікації між керівництвом та працівниками, що сприяє відчуттю важливості кожного співробітника та підвищує рівень довіри в організації.

4. Гнучкі графіки роботи, адже впровадження цифрових інструментів для забезпечення можливості працювати віддалено або мати гнучкий графік роботи дозволяє працівникам більш ефективно балансувати робочий та особистий час.

5. Застосування аналітики даних для управління персоналом, націлене на використання аналітики даних для оцінки продуктивності, залученості працівників та їхнього задоволення від роботи, що дозволяє керівникам приймати обґрунтовані рішення щодо поліпшення управління персоналом.

Ці методи допомагають компаніям забезпечити ефективно та гуманізоване управління персоналом в умовах цифрової трансформації, створюючи сприятливі умови для розвитку та успіху всіх співробітників. Отже, зарубіжний досвід демонструє, що успішне поєднання цифрових інновацій з гуманістичним підходом до управління персоналом може стати ключем до досягнення високої продуктивності, задоволеності працівників та конкурентної переваги для організацій у сучасному світі (Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні, 2022).

2. Головні концепти та тенденції людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації в контексті зарубіжного досвіду

Концепт – це ідея, поняття або загальна конструкція, що описує основні принципи, ідеї або підходи до певної теми або проблеми. В контексті управління персоналом в умовах цифровізації концепти визначають основні принципи, які становлять фундамент стратегій управління персоналом, зокрема інтеграцію гуманістичних цінностей та підходів до цифрових технологій. Головними концептами людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації є:

1. Цифровізація та технологічний прогрес, що включає розвиток цифрових технологій, інтернету речей (IoT), штучного інтелекту (AI), аналітики даних тощо, які перетворюють підходи до управління персоналом.

2. Гуманістичні цінності, що включають застосування гуманістичних принципів в управлінні персоналом, таких як повага до особистості, розвиток потенціалу, підтримка робочого комфорту, зосередження на потребах, цінностях та добробуті працівників як основної стратегії управління.

3. Інтеграція цінностей і технологій, в основі якого поєднання гуманістичних цінностей з цифровими інструментами та технологіями для досягнення ефективного управління персоналом.

4. Культура організації та зміни, в основі якої розвиток відкритої, гнучкої та інноваційної культури, спрямованої на підтримку людей та їхнього потенціалу в умовах цифрової трансформації.

5. Сприйняття та адаптація персоналом, націлене на розуміння та підтримку змін серед персоналу в контексті впровадження цифрових ініціатив та нових управлінських підходів. 6) Лідерство та комунікація, в основі якого трансформаційна роль лідерства в побудові ефективних комунікаційних стратегій, які підтримують гуманістичні

цінності та сприяють успішній цифровізації організації.

6. Підтримка розвитку та навчання, націлене на створення системи підтримки для навчання та розвитку працівників, щоб вони могли успішно адаптуватися до нових вимог цифрової економіки та технологій (Промисловий потенціал складних соціально-економічних систем цифрового суспільства: макро-, мезо- та мікрорівень, 2022).

У зарубіжних компаніях цифрова трансформація розвивається як стратегічний пріоритет. Наприклад, компанії в США та Європі активно впроваджують штучний інтелект для автоматизації процесів управління персоналом та аналізу даних для прийняття рішень щодо найму, зберігання та розвитку персоналу. У країнах з розвинутими економіками, таких як Норвегія та Данія, існує сильний акцент на гуманістичні цінності в управлінні персоналом. Організації активно застосовують концепції, які сприяють розвитку робочого середовища, де працівники відчуються захищеними та мотивованими. Країни Швеція та Нідерланди відомі своєю соціальною відповідальністю бізнесу. Тут організації активно впроваджують програми сприяння балансу між роботою та особистим життям, розвиток співпраці та довіри в колективі, а також забезпечення прозорих механізмів зворотного зв'язку. В США та Японії розвивається тенденція використання технологій, таких як VR (віртуальна реальність) та AR (доповнена реальність), для навчання та розвитку персоналу. Це допомагає поєднати технологічні можливості з індивідуальним підходом до навчання. У Великобританії та Швейцарії популярні концепції адаптивного управління та гнучкі робочі графіки сприяють побудові культури, яка підтримує індивідуальний розвиток та відкритий обмін ідеями. У країнах Європи, таких як Німеччина та Швеція, працівники активно залучаються до процесу прийняття управлінських рішень через концепції колективного управління та демократичні структури організацій. В США та Канаді лідерство базується на принципах відкритості та співпраці. Лідери активно спілкуються зі своїми командами, створюючи атмосферу відкритості та довіри. В Швеції та Фінляндії існують державні програми підтримки навчання та розвитку працівників, які сприяють постійному професійному зростанню в умовах змін та впливу цифровізації на розвиток людського й соціального капіталу (Слюсарь, 2022).

Можемо виокремити головні тенденції у процесах людиноорієнтованого управління персоналом в умовах цифровізації:

1. Перехід до електронних систем управління персоналом, у контексті якого компанії все частіше використовують програмне забезпечення для управління кадрами, яке дозволяє автоматизувати багато рутинних процесів, таких як облік робочого часу, відомості про співробітників і процеси набору персоналу.

2. Зростання використання аналітики та штучного інтелекту, націлене на те, що компанії використовують дані про працівників для прийняття рішень щодо найму, утримання та розвитку персоналу. Штучний інтелект допомагає у прогнозуванні потреб у персоналі, виявленні тенденцій у звільненнях та визначенні ефективних стратегій управління.

3. Збільшення фокусу на розвиток компетенцій, у контексті якого умови цифровізації створюють постійну потребу в навчанні та розвитку персоналу. Компанії активно інвестують у програми навчання, тренінги та розвиток кар'єри для забезпечення того, щоб їхні працівники були конкурентоспроможними в цифровій економіці.

4. Зміна організаційної культури, у контексті якої успішне впровадження людиноорієнтованих стратегій управління персоналом вимагає перегляду корпоративної культури (Buhaychuk, Nikitenko, Voronkova, Andriukaitiene, Malysh, 2022). Компанії встановлюють більш відкриті та демократичні структури, що сприяють залученню працівників до процесів прийняття рішень та створенню сприятливого середовища для розвитку.

5. Зростання значення work-life balance, так як з цифровізацією робоче та особисте життя стають все більше змішуватися. Компанії активно впроваджують політики, спрямовані на збереження балансу між роботою та особистим життям працівників, що сприяє збереженню їхньої продуктивності та задоволеності роботою.

6. Зростання ролі менторства та керівництва, так як умови цифровізації створюють нові виклики для працівників, які можуть потребувати додаткової підтримки та керівництва. Компанії активно розвивають програми менторства та керівництва, спрямовані на підтримку розвитку та успіху свого персоналу.

7. Зростання гнучкості та роботи на відстані, у контексті якого цифрові технології дозволяють працювати з будь-якого місця, що призводить до

зростання популярності гнучких форм роботи та роботи на відстані. Компанії розвивають нові стратегії управління, спрямовані на ефективне управління віддаленими командами та збереження спільної робочої культури.

8. Зростання значення роботи в команді та колективного розвитку, так як умови цифровізації підкреслюють важливість співпраці та розвитку якісних комунікаційних навичок. Компанії активно працюють над розвитком ефективних командних структур, що сприяють спільному розвитку та досягненню спільних цілей.

9. Розвиток нових форм оцінки та звітування, у контексті якого цифрові технології дозволяють збирати більше даних про роботу працівників та процеси в організації. Компанії розвивають нові методи оцінки та звітування, які базуються на об'єктивних даних та сприяють зростанню продуктивності та ефективності роботи персоналу.

10. Збільшення ролі етики та розумного використання технологій, так як умови цифровізації ставлять перед компаніями питання щодо етичного використання даних та технологій. Компанії активно впроваджують політики та стандарти, що сприяють збереженню приватності даних та етичному використанню технологій у процесах управління персоналом.

Ці тенденції показують, що цифровізація не лише змінює способи, якими компанії управляють своїм персоналом, але й вимагає від них постійного адаптивного розвитку та впровадження нових підходів для досягнення успіху у цифрову еру, свідчать про постійний розвиток управління персоналом та адаптацію організацій до вимог сучасного цифрового середовища (Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення, 2023).

Існує безліч інноваційних методів використання цифрових інструментів для полегшення комунікації та співпраці між співробітниками, підвищення їхнього задоволення від роботи та підтримки їхнього професійного розвитку.

1. Платформи для спільної роботи, в основі яких використання онлайн-платформ, таких як Microsoft Teams, Slack або Google Workspace, що дозволяє співробітникам легко обмінюватися ідеями, документами та інформацією, спільно працювати над проектами та ефективно координувати свою діяльність.

2. Віртуальні зустрічі та конференції, використання програм для відеоконференцій, таких як

Zoom або Microsoft Teams, дозволяє співробітникам знаходитися в одному віртуальному просторі для обговорення питань, обміну думками та координації дій, навіть якщо вони працюють з віддаленого офісу або з дому.

3. Онлайн-навчання та вебіари, використання платформ для навчання, таких як Coursera, Udemy або LinkedIn Learning, дозволяє співробітникам отримувати доступ до професійного розвитку та навчання в будь-який зручний для них час та місце.

4. Соціальні мережі внутрішньої комунікації, що включають створення внутрішніх соціальних мереж або форумів для співробітників дозволяє їм обмінюватися ідеями, досвідом та ресурсами, спілкуватися з колегами та знаходити нові можливості для співпраці.

5. Використання спеціальних цифрових інструментів для збору та аналізу зворотного зв'язку від співробітників дозволяє керівництву зрозуміти потреби та проблеми персоналу, а також швидко вживати заходів для їх вирішення.

6. Використання елементів гейміфікації в робочих процесах, таких як нагороди за досягнення цілей або конкурси між командами, може підвищити мотивацію співробітників та покращити їхню взаємодію.

Ці інноваційні методи допомагають створити сприятливу робочу атмосферу, підвищити ефективність співпраці та комунікації між співробітниками, а також забезпечити їхній професійний розвиток та задоволення від роботи та технологічні засади комунікації як соціального феномена (Фурсін, 2023).

3. Ризики людиноорієнтованого управління персоналом в контексті глобалізації та цифровізації

До ризиків людиноорієнтованого управління персоналом в контексті г глобалізації та цифровізації слід віднести: 1) якщо вище по ланцюжку керівництва недостатньо розуміють і не підтримують концепції гуманістичного управління персоналом, то реалізація таких підходів може зіткнутися з опозицією або байдужістю та недостатньою підтримкою керівництва; застосування нових технологій у сфері управління персоналом може змінювати способи, якими гуманістичні підходи реалізуються. Відкритість до використання технологій, які підтримують співпрацю, комунікацію та розвиток працівників, може впливати на успішність гуманістичних ініціатив; 2) якщо співробітники не відчують залученості до процесу

прийняття рішень і виконання гуманістичних підходів, це може обмежити ефективність цих методів і привести до недостатньої участі працівників; 3) недостатні фінансові, технічні або людські ресурси можуть ускладнити впровадження гуманістичних методів, таких як навчання і розвиток персоналу або створення сприятливого робочого середовища (Воронкова, 2004); 4) в організаціях з різними культурними особливостями можуть виникати труднощі у розумінні та прийнятті гуманістичних цінностей та підходів, що свідчить про культурні бар'єри; у міжнародних компаніях або організаціях з різними культурними контекстами можуть існувати різні уявлення про те, що означає «гуманістичне управління». Підходи, що можуть бути ефективними в одній культурі, можуть виявитися менш успішними або навіть суперечливими в інших; 5) якщо гуманістичні методи не інтегруються в загальну стратегію управління персоналом і культуру організації, вони можуть залишатися обмеженими лише на рівні окремих ізольованих ініціатив, що свідчить про недостатню участь працівників; 6) організації можуть опиратися змінам через страх перед невизначеністю або втратою контролю, що може перешкоджати впровадженню гуманістичних підходів та сприяти відмові від змін; економічний контекст може впливати на готовність компаній і організацій інвестувати в гуманістичні методи управління персоналом. У складних економічних умовах організації можуть зосередитися на економічніших або короткострокових підходах; 7) брак системної оцінки ефективності гуманістичних методів може перешкоджати їхньому впровадженню та поширенню в організації та привести до відсутності оцінки ініціатив. Для зменшення цих ризиків необхідна активна підтримка керівництва, залучення працівників до процесу прийняття рішень, виділення достатніх ресурсів, а також створення системного підходу до впровадження гуманістичних методів; 8) різні країни мають різні законодавчі рамки щодо управління персоналом, що може впливати на можливість впровадження гуманістичних методів. Наприклад, різні стандарти праці, правила щодо праці дітей та захист прав працівників можуть вимагати відповідних адаптацій гуманістичних підходів; 9) зростання глобальних комунікаційних та робочих мереж може створювати нові можливості для впровадження гуманістичних підходів, але також вносити нові виклики у зв'язку з управлінням різнорідними командами та культурами, –

розкривається у роботі Череп А. В., Воронкова В. Г., Череп О. Г. (Череп, Воронкова, Череп, 2022).

Урахування цих аспектів може допомогти побудувати більш адаптовані та ефективні стратегії гуманістичного управління персоналом у міжнародному контексті.

У цьому дослідженні ми також оцінили основні ризики, що впливають корпоративну діяльність. Найбільш привабливим з них є «ризик талантів», який входить до п'ятірки основних ризиків у бізнес-операціях в очах керівників. Згідно з нашим аналізом, є три основні причини: 1) масштабна та довгострокова модель віддаленої роботи зробила зв'язок між співробітниками та підприємствами щодо крихкою; 2) перестановки у глобальному ланцюжку поставок та тенденція до локалізації призвели до збільшення попиту на різноманітну робочу силу у регіоні та викликали необхідність коригування організаційної структури; 3) коли «мережа» стає «дорогою», підприємства розглядають цифрову трансформацію як базову операційну навичку, що також означає, що попит та пропозиція талантів у галузі цифрових технологій незбалансовані. Ці тенденції також свідчать про те, що управління людськими ресурсами у майбутньому стане важкою справою. Глобальне опитування показало, що більше половини HR-керівників не мають плану цифрової трансформації. За даними іншого глобального опитування, нещодавно проведеного КПМГ серед більш ніж 1200 керівників відділу кадрів «Майбутнє HR 2020: Який шлях ви вибираєте?» (The Future of HR 2020: Який шлях ви обираєте?), три чверті опитаних Глава відділу кадрів або керівник відділу кадрів заявив, що якщо нинішній підрозділ кадрів не змінить своєї існуючої операційної моделі, структури та функцій, він зіткнеться з кризою поступової маргіналізації (Андросова, Череп, 2010). У той же час, хоча 66 % директорів з персоналу впевнені, що зможуть залучити добрі таланти, на питання, чи впевнені вони у збереженні визначних ключових талантів в організації, у цьому впевнені лише 50 % директорів з персоналу. При обговоренні організаційної культури до 71 % HR-керівників «повністю згодні» з процесом просування та реалізації організаційної культури, при цьому відділ кадрів відіграє найважливішу та впливову роль (життєво важливу роль). 88 % керівників HR-відділів згодні з тим, що протягом найближчих 12–24 місяців HR-відділи відіграватимуть лідируючу та реагуючу роль, коли організації

зіткнуться з впливом COVID-19 на внутрішні операції. Але що турбує, то це те, що більше половини респондентів заявили, що у них немає плану цифрової трансформації, і лише 37 % менеджерів впевнені в можливостях цифрової трансформації своїх людських ресурсів, – відмічають Череп А. В., Воронкова В. Г., Хмельковська А. В. (Череп, Воронкова, Хмельковська, 2023).

Заглядаючи в майбутнє, рекомендуємо підрозділам з управління персоналом і менеджерам з персоналу чітко засвоїти 5 ключових аспектів трансформації, щоб йти в ногу з ринком праці, швидко розвиватися, і реагувати на нову модель ведення бізнесу.

1. Формування цифрової робочої сили. З точки зору потреб бізнесу підприємства повинні проаналізувати нову майбутню робочу силу, включаючи оцінку дефіциту цифрових можливостей персоналу організації, підбиття підсумків професійних здібностей цифрових талантів, а потім перевизначення змісту роботи та обсяг роботи, і метою є не тільки звичайні співробітники, але також повинні включатись автоматизовані роботи (працівники-роботи).

2. Традиційні відділи кадрів можуть домінувати лише у невеликій частині корпоративної культури, але не у всій її. Корпоративна культура визначає структуру організаційної згуртованості та ділить побудову культури на кілька важливих процесів. По-перше, має бути чітко визначено культуру, по-друге, ключові ролі, потім моменти презентації та, нарешті, культурну поведінку.

3. Більшість компаній схильні ігнорувати цінність та досвід, що їх співробітники накопичили з часом.. Тільки ставлячись до співробітників як до внутрішніх клієнтів, прислухаючись до їхніх голосів і піклуючись про їх потребу та кар'єрний досвід, дозволити співробітникам активно використовувати та просувати свої бренди, щоб створити безпрограшну ситуацію (Воронкова, 2010).

4. Фактично, компанії зазвичай мають великий обсяг даних про людські ресурси, рівень плинності існуючих співробітників, кількість годин навчальних курсів для кожного звання, прохідність професійних здібностей, розміщення службових атестацій, відсоток, середній розмір премії, бали оцінки талантів. Кожен функціональний підрозділ людських ресурсів має перейти від пасивного виконання інтеграції даних у минулому до активної діагностики проблем, тобто опису того, що сталося і чому це сталося. забезпечити особам, які приймають рішення, прогнозування потенційних ризиків для талантів та організації.

5. З появою нової хвилі цифрових технологій підрозділи кадрів повинні зламати жорстку схему та перепроектувати організацію людських ресурсів.

Необхідно переорієнтувати організаційне дизайн-мислення, орієнтоване на людей, наголосити на аналізі даних та цифрових додатках, а також намітити наступний етап підвищення організаційної цінності. Концепція управління талантами має розвиватися, щоб забезпечити функціонування ефективної науки управління. Зіткнувшись з турбулентною та непередбачуваною ситуацією та швидкими змінами на робочому місці, мислення в галузі управління талантами також має розвиватися (Digital RH).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Теоретичне значення роботи полягає у внесенні нових знань, розуміння та концепцій у відповідну галузь знань. Робота може принести значний внесок у розвиток теоретичного базису шляхом аналізу інформації, висунення нових гіпотез або теорій, а також узагальнення вже існуючих даних і концепцій. Це може сприяти розумінню складних процесів, виявленню закономірностей та розв'язанню теоретичних протиріч. Робота може вносити вагомий внесок у розвиток наукового знання, виявляючи нові факти, закономірності або висувуючи нові теорії. Це дозволяє розширювати наше розуміння про об'єкти, явища та процеси у природі, суспільстві і технологіях. Результати роботи можуть стати поштовхом для подальших досліджень і досліджень. Це може включати подальший емпіричний аналіз, реплікацію досліджень для перевірки їхньої дієвості, або розвиток нових методів для дослідження подібних проблем. (Рижова, Захарова, 2018).

Практичне значення роботи полягає у використанні її результатів для практичних застосувань, таких як розробка нових технологій, методів або стратегій, які можуть впливати на практичну діяльність в різних сферах, включаючи науку, бізнес, громадськість і технології. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення процесів, підвищення продуктивності, розробки нових продуктів чи послуг, а також для вирішення реальних проблем і викликів, з якими стикаються люди у різних галузях.

Практичне значення полягає у застосуванні цих знань для покращення реальних умов і результатів в конкретних ситуаціях. Результати

дослідження можуть бути використані для розробки нових продуктів, послуг або технологій, які можуть мати практичне значення для промисловості, бізнесу, медицини або інших сфер життя. Робота може мати важливий вплив на процеси прийняття рішень у політиці, управлінні, громадському секторі та інших сферах. Результати досліджень можуть використовуватися для розробки політики, програм та стратегій, які мають значний вплив на суспільство. Отже, робота має потенціал не лише для розширення наукового знання, а й для практичного застосування результатів, стимулювання подальших досліджень, впливу на прийняття рішень і використання в освіті. Ці аспекти спільно сприяють прогресу в різних сферах життя та розвитку суспільства.

Можемо запропонувати практичні рекомендації для керівників і кадрових служб з управління персоналом в умовах цифровізації і глобалізації.

1. Розвивати відкриту культуру комунікації: виробити ефективні засоби комунікації для спілкування з розпорядженням персоналу, які підтримують відкритий обмін інформацією та ідеями. Це може включати в себе використання віртуальних конференційних засобів та комунікаційних платформ.

2. Забезпечте навчання та розвиток: розробити програми навчання, які допоможуть співробітникам оволодіти новими цифровими навичками та технологіями. Інвестувати в онлайн-курси, тренінги та розвиток особистості.

3. Стимулювати гнучкість та дистанційну роботу: розробити гнучкі графіки роботи та забез-

печити можливості для дистанційної роботи. Це дозволить пристосуватися до потреб глобального персоналу та забезпечить більшу робочу ефективність.

4. Залучати технології для управління персоналом: використовувати цифрові інструменти для ведення кадрових справ, оцінки працівників, взаємодії з командами та вирішення конфліктів. Аналізувати дані про персонал, щоб розробляти кращі стратегії управління.

5. Створити різноманітні та інклюзивні робочі середовища: забезпечити рівні можливості для всіх співробітників, незалежно від їх місця роботи або культурних особливостей. Створити середовище, де кожен може відчувати себе комфортно та підтримано.

6. Звернути увагу на культурну чутливість: аналізувати культурні відмінності між працівниками з різних країн та регіонів. Організувати культурні обміни та тренінги для підвищення свідомості та розуміння.

7. Проактивно вирішувати проблеми з робочими відносинами: забезпечити механізми для вирішення конфліктів та виявлення невдоволеності серед працівників. Підтримувати відкритий діалог та впроваджувати політики, спрямовані на підтримку ефективних робочих відносин.

Ці рекомендації допоможуть керівникам і кадровим службам адаптуватися до викликів, які виникають в умовах цифровізації і глобалізації, та забезпечити успішне управління персоналом у цих умовах.

Список використаних джерел

Андросова О.Ф., Череп А.В. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності: монографія. 2007. 354 с.

Воронкова В. Г., Череп А. В. Європейська гуманістична візія управління персоналом як чинник розвитку людинократії. *Цифрова трансформація соціо-економічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2022 року. Львів – Торунь : Liga-Pres, 2022. С. 333–336. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi69/0050547.pdf>

Buhaychuk Oksana, Nikitenko Vitalina, Voronkova Valentyna, Andriukaitiene Regina, Malysh Myroslava. Interaction of the digital person and society in the context of the philosophy of politics. *Cuestiones políticas*. 2022. Том 40. Вип. 72. С. 558–572.

Воронкова В.Г. Общество риска как следствие кризиса современной цивилизации в глобальном измерении. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. Вип. 58. С. 13–24.

Воронкова В.Г. Муніципальний менеджмент. Київ : ВД «Професіонал», 2004.

Мар'єнко В.Ю. Інформаційне забезпечення менеджменту в організаціях як складних системах в умовах цифровізації. *Modern scientific strategies of development : collective monograph / Compiled by V. Shpak ; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2022. P. 62–81. DOI: 10.51587/9781-7364-13395-2022-008-62-81*

Мар'єнко В.Ю. Безпека даних в епоху великих даних як стратегічний ресурс країни. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 травня 2023 року / за заг. редак. проф. Ткаченко А.М. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 76–80. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/10033/1/Strategic_priorities.pdf

Нікітенко В.О., Воронкова В.Г., Череп А.В. Концепція культури безпеки як чинника соціальної відповідальності (СВ) організації. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 травня 2023 року / за заг. редак. проф. Ткаченко А.М. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 80–84. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/10033/1/Strategic_priorities.pdf

Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні. *Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Львів : Растр-7, 2022. 296 с

Промисловий потенціал складних соціально-економічних систем цифрового суспільства: макро-, мезо- та мікрорівень : колективна монографія / за ред. д.філософ.н., проф. Воронкової В.Г., д.е.н., проф. Метеленко Н.Г. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. 480 с. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/154>

Рижова І.С., Захарова С.О. Вплив «smart технологій» на розвиток «smart-міста» в інформаційному суспільстві. 2018. Запоріжжя, ЗДІА, 2018.

Слюсарь М.Ю. Вплив цифровізації на розвиток людського й соціального капіталу. *Цифрова трансформація соціо-економічних, управлінських та освітніх систем сучасного суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2022 року. Воронкова. Львів – Торунь : Liga-Pres, 2022. С. 391–295. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi69/0050547.pdf>

Соснін О.В., Воронкова В.Г., Ажажа М.А. Філософія гуманістичного менеджменту (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): Навчальний посібник Запоріжжя: Дике поле, 2016.

Соснін О.В., Воронкова В.Г., Ажажа М.А. Інвестиції в людський розвиток в умовах глобальної трансформації: навчальний посібник. Львів: Магнолія 2006, 2011.

Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / відповід. за вип. : проф. Семак Б.Б. Львів : Вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2023. 420 с.

Фурсін О. О. Технологічні засади комунікації як соціального феномена: можливості та перспективи розвитку. *Комунікаційний простір постінформаційного суспільства: проблеми та перспективи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 30 травня 2023 року). Київ : ТОВ «Твори», 2023. С. 49–52.

Череп А.В., Воронкова В.Г., Череп О.Г. Humanocracy as a factor of improving human resources management in organizations. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia* : Publishing house “Helvetica”, 2022. № 10 (87). С. 134–141. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/254724>

Череп А.В., Воронкова В.Г., Хмельковська А.В. Сучасний стан використання прогресивних форм цифровізації страхових відносин. *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (01–02 червня 2023 року) / відп. за вип. проф. Семак Б.Б. Львів : Вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2023. С. 26–27.

Digital RH : transformation numérique de la fonction ressources humaines. Rédigé par Alexandra Garnier. URL: <https://www.wayden.fr/digital-rh-la-transformation-numerique-de-la-fonction-ressources-humaines/>

REFERENCES

Androsova O.F., Cherep A.V. (2007). Technology transfer as a tool for implementing innovative activities: a monograph. 2007. 354 p.

Voronkova, V. H., Cherep, A. V. (2022). The European humanistic vision of personnel management as a factor in the development of humanocracy. Digital transformation of socio-economic, management and educational systems of modern society: Materials of the International Scientific and Practical Conference on November 23–24, 2022. Lviv – Torun: Liga-Pres. 333–336. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi69/0050547.pdf>.

Voronkova, V. H. (2014). Risk society as a consequence of the crisis of modern civilisation in the global dimension. *Humanitarian Herald of Zaporizhzhya State Engineering Academy*. 2014. In Municipal management

Voronkova V.G. Municipal management. Kyiv: Professional Publishing House, 2004.

Maryenko V.Yu. (2022). Information provision of management in organizations as complex systems in conditions of digitalization. *Modern scientific strategies of development* : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services. 62–81. DOI: 10.51587/9781-7364-13395-2022-008-62-81

Maryenko V.Yu. (2023). Data security in the era of big data as a strategic resource of the country. *Strategic priorities for the development of entrepreneurship, trade and exchange activity* : materials of the 4th International Scientific and Practical Conference, May 10–11, 2023 / In general. editor Prof. Tkachenko A. M. Zaporizhzhia : Zaporizhzhya Polytechnic University. 76–80. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/10033/1/Strategic_priorities.pdf

Nikitenko V. O., Voronkova V. G., Cherep A. V. (2023). The concept of safety culture as a factor of social responsibility (SR) of organizations. *Strategic priorities for the development of entrepreneurship, trade and exchange activity* : materials of the 4th International Scientific and Practical Conference, May 10–11, 2023 / In general. editor Prof. Tkachenko A. M. Zaporizhzhia : “Zaporizka Polytechnic” National University. 80–84. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/10033/1/Strategic_priorities.pdf

Problems of the formation of the information economy in Ukraine (2022). *Problems of the formation of the information economy in Ukraine* : Materials of the V International scientific and practical conference. Lviv : Raster-7. 296

Industrial potential of complex socio-economic systems of the digital society (2022): macro-, meso- and micro-level : collective monograph / edited by Doctor of Philosophy, Prof. Voronkova V. G., Doctor of Economics, prof. Metelenko N. G. Lviv – Torun : Liha-Pres. 480. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/154>

Ryzhova I.S., Zakharova S.O. (2018). Influence of “smart technologies” on the development of “smart city” in the information society. 2018.. Zaporizhzhia, ZDIA, 2018.

Slyusar M.Yu. (2022). The impact of digitalization on the development of human and social capital. *Digital transformation of socio-economic, management and educational systems of modern society* : Materials of the International Scientific and Practical Conference on November 23–24, 2022. Lviv – Torun : Liga-Pres. 391–295. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi69/0050547.pdf>

Sosnin O.V., Voronkova V.G., Azhaja M.A. (2016). Philosophy of humanistic management (socio-political, socio-economic, socio-anthropological dimensions): Study guide Zaporizhzhia : Wild Field.

Sosnin O.V., Voronkova V.G., Azhaja M.A. (2011). Investments in human development in the context of global transformation: a study guide. Lviv: Magnolia 2006.

Modern trends in the development of economy, entrepreneurship, technologies and their legal aspects Provision (2023): materials of the International Scientific and Practical Conference / answer. for issue : prof. Semak B. B. Lviv : Lviv University of Trade and Economics. 420.

Fursin O. O. (2023). Technological foundations of communication as a social phenomenon: opportunities and prospects for development. *The communication space of the post-information society: problems and prospects* : Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Kyiv, May 30, 2023). Kyiv.: Tvorі LLC. 49–52.

Cherep A. V., Voronkova V. H., & Cherep O. H. (2022). Humanocracy as a factor of improving human resources management in organizations. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”. 10 (87). 134–141. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/254724>

Cherep A. V., Voronkova V. G., Khmelkovska A. V. (2023). The current state of the use of progressive forms of digitalization of insurance relations. “Modern trends in the development of economics, entrepreneurship, technologies and their legal support”. Materials of the international scientific and practical conference” on June 1–2, 2023. (answer to the issue of Prof. Semak B. B. Lviv: Lviv University of Trade and Economics. 26–27.

Digital RH : transformation numérique de la fonction ressources humaines. Rédigé par Alexandra Garnier. URL: <https://www.wayden.fr/digital-rh-la-transformation-numerique-de-la-fonction-ressources-humaines/>

ALLA, CHEREP – Doctor of Sciences in Economics,
Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Academician of Sciences of Higher Education of Ukraine,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: cherep.av.znu@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5253-7481>

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute
of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

OLEKSANDR, CHEREP – Doctor of Sciences in Economics, Professor,
Professor of Marketing and Personnel Management,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: cherep2508@gmail.com
ODCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-3098-0105>

IULIIA, KALIUZHNA – Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Personnel Management and Marketing,
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: kalyuzhnaya.ju@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3335-6551>

REGINA, ANDRIUKAITIENE – Doctor PhD of social sciences,
lect. of Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)
E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0691-7333>

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN-CENTRED HR MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALISATION AND DIGITALISATION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Abstract

The article deals with an urgent issue in human resource management in the context of digitalisation: integration of humanistic values and approaches. The author reveals important aspects of this problem, including the preservation of humanistic values in the digital environment, staff retention and development, combating digital inequality and ethical issues of using digital technologies. Attention is drawn to the importance of maintaining the mental health of employees in the context of digital transformation. The authors express the need for a comprehensive approach to addressing these issues to ensure the successful adaptation of organisations to the requirements of the digital age. Purpose of the study: conceptualisation of theoretical and practical aspects of trends in the development of human-centred HRM in the context of globalisation and digitalisation: challenges and opportunities. Objectives of the study: 1) to analyse the definition of human-centred human resource management in the context of digitalisation; 2) to identify the main concepts and trends of human-centred human resource management in the context of digitalisation in the context of foreign experience; 3) to identify the risks of human-centred HRM in the context of globalisation and digitalisation. The article analyses various strategies and approaches to integrating humanistic values into HRM in the context of digital transformation. The article offers practical recommendations for managers and HR departments on HR management in the context of digitalisation, in particular, on the introduction of flexible work schedules, stimulating employee autonomy and creativity, and developing ethical standards for the use of digital technologies in the HR process. The article highlights the importance of understanding and taking into account humanistic values in the context of digital transformation in order to ensure effective and human-centred HR management, contributing to the success and sustainability of organisations in the modern world.

Keywords: human-centred management, digitalisation, globalisation, humanistic approach, humanistic values, innovative methods, modern HR strategies, trends in human-centred management.

© The Author(s) 2024
This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 06.01.2024
Accepted date 15.01.2024
Published date 06.02.2024

How to cite: Алла Череп, Валентина Воронкова, Олександр Череп, Юлія Калюжна, Регіна Андрюкайтене. Тенденції розвитку людиноорієнтованого управління персоналом в умовах глобалізації та цифровізації: виклики та можливості. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 18 (95). P. 176–188.*
doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-18>

НАШІ АВТОРИ LIST OF AUTHORS

АНДРЮКАЙТЕНЕ, РЕГІНА – доктор PhD соціальних наук (менеджмент), лектор Литовського Університету спорту (Каунас, Литва)

Regina, Andriukaitiene – Doctor PhD of social sciences, lect. of Lithuanian Sports University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0691-7333>

Литовський університет спорту, вул. Спортивна, 6, LT-44221 Каунаський повіт, Каунас, Литва
Lithuanian Sports University, Sporto str., 6, LT-44221 Kaunas municipality, Kaunas, Lithuania

АНТИПЕНКО, ЄВГЕН ЮРІЙОВИЧ – доктор технічних наук, професор, професор кафедри дизайну, Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Yevgen, Antypenko – Doctor of technical sciences (D.Sc.), Professor, Head of the Department of Design of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: antypenko.y@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/000-0001-8048-0144>

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна
National University Zaporizhzhia Polytechnic, Zhukovskogo str., 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

АФОНОВ, РОМАН ПЕТРОВИЧ – кандидат економічних наук, стейкхолдер спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, кафедра «Інформаційної економіки, підприємництва та фінансів», Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Roman, Afonov – Candidate of Economic Sciences, Stakeholder of speciality 072 Finance, Banking, Insurance and Stock Market, Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, (Zaporizhzhia, Ukraine)

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6736-2298>

E-mail: afonov1980@icloud.com

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y.M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

БАЛЯВІЧЕНЕ, ЛЯТА – Магістр програми вивчення культурної спадщини та туризму, факультет мистецтв, Університет Вітаутаса Великого (Каунас, Литва)

Leta, Baleviciene – Master's Program in Cultural Heritage and Tourism Studies, Faculty of Arts, Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: leta.baleviciene@stud.vdu.lt

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0004-8574-2413>

Університет Вітаутаса Великого, вул. К. Донелайтіс, 58, Lt-44248, Каунас, Литва
Vytautas Magnus University, str. K. Donelaičio 58, LT-44248, Kaunas, Lithuania

БАХМАЧ, АННА ІГОРІВНА – аспірантка кафедри філософських та політичних наук, Черкаський державний технологічний університет (Черкаси, Україна)

Anna, Bahmach – PhD student at the Department of Philosophical and Political Sciences Cherkasy State Technological University (Cherkasy, Ukraine)

E-mail: bahmach_a@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1068-1826>

Черкаський державний технологічний університет, бульвар Шевченка, 460, 18006, Черкаси, Черкаська область, Україна

Cherkasy State Technological University, Shevchenko Boulevard, 460, 18006 Cherkasy, Cherkasy Oblast, Ukraine

БІЛОГУР, ВЛАДА ЄВГЕНІВНА – доктор філософських наук, професор кафедри фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Vlada, Bilohur – Doctor of Philosophy, professor Departments of physical education Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)

E-mail: bilogurvlada@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1053-2716>

Ужгородський національний університет, вул. Митна, 29, 88017, Ужгород, Україна

Uzhhorod National University, Mytna str., 29, 88017 Uzhhorod Ukraine

БОБРОВСЬКИЙ, ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ – старший викладач кафедри дизайну, Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Igor, Bobrovskiy – Senior Lecturer of the Design Department of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: bobrovsky_i@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1480-1816>

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна

National University Zaporizhzhia Polytechnic, Zhukovskogo str., 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

БУТЧЕНКО, ТАРАС ІВАНОВИЧ – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Taras, Butchenko – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of the Philosophy, Public Administration and Social Work Department, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: tiberuus17@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0671-1500>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ВАСИЛЬЧУК, ГЕННАДІЙ МИКОЛАЙОВИЧ – доктор історичних наук, професор, проректор з наукової роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Gennadiy, Vasylichuk – Doctor of Historical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Affairs of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: historyhena@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3023-6682>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ВИШНЕВЕЦЬКИЙ, РУСЛАН ДМИТРОВИЧ – аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Ruslan, Vyshnevetskyi – Postgraduate student of the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: vyshnevetskiy@online.ua

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6136-3962>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА – доктор філософських наук, професор, Академік академії наук вищої освіти України, завідувачка кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Valentyna, Voronkova – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Head of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y.M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

ГЛАЗУНОВ ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Vladimir, Glazunov – Doctor of Philosophical Sciences, Assistant Professor, Professor of Department of Philosophy, Public Administration and Social Work of Zaporizhzhia National University, (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: glazunovzp@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0426-3230>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ГУРСКАЙТЕ, АСТА – програма бакалавра, вивчення стійкого управління бізнесом. Університет прикладних наук Кольпінга (Каунас, Литва)

Asta, Gurskaite – bachelor's degree program, studies in sustainable business management. Kolping University of applied sciences (Kaunas, Lithuania)

E-mail: astagurskaite@yahoo.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-1733-8786>

Університет прикладних наук Кольпінга, ул. Raguvos 7, LT- 44275 Каунас, Литва

Kolping University of Applied Sciences, Raguvos str., 7, LT- 44275, Kaunas, Lithuania

ЄНШУЄВА, ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА – старший викладач кафедри дизайну, Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Tetiana, Yenshuieva – Senior Lecturer of the Design Department of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: rybanichkya@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0009-9136-2595>

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна

National University Zaporizhzhia Polytechnic, Zhukovskogo str., 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

ЙОНЯЛЮКШТЕ, ДОВІЛЕ – Магістр програми вивчення культурної спадщини та туризму, факультет мистецтв, Університет Вітаутаса Великого (Каунас, Литва)

Dovile Joneliūkšte – Master’s Program in Cultural Heritage and Tourism Studies, Faculty of Arts, Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)

E-mail: joneliukste@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0001-3378-3027>

Університет Вітаутаса Великого, ул. К. Donelaičio 58, LT-44248, Каунас, Литва

Vytautas Magnus University, str. K. Donelaičio 58, LT- 44248, Kaunas, Lithuania

КАЛЮЖНА, ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА – кандидат економічних наук, доцент кафедри управління персоналом і маркетингу, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Iuliia, Kaliuzhna – Candidate of Economic Sciences, associate Professor of the Department of Marketing and Personnel Management, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: kalyuzhnaya.ju@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3335-6551>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

КАГАНОВ, ЮРІЙ ОЛЕГОВИЧ – доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Yuriy, Kaganov – Doctor of Historical Sciences, Professor, Vice-Rector for Research and Teaching, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: znuhist@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6889-7377>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

КАРАБАНОВ, ЄВГЕН ОЛЕКСІЙОВИЧ – в.о. завідувача кафедри фізичного виховання та здоров’я людини, Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С. Макаренка» Полтавської обласної ради (м. Кременчук, Полтавська обл.)

Yevhen, Karabanov – Acting Head of the Department of Physical Education and Human Health Regional College “Kremenchuk Humanitarian and Technological Academy named after A.S. Makarenko” of the Poltava Regional Council (Kremenchuk Poltava Regional)

Email: karaban333@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5420-0583>

Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С. Макаренка» Полтавської обласної ради, вул. Валентини Федько, 33, 39623, Кременчук, Україна

Regional College “Kremenchuk Humanitarian and Technological Academy named after A.S. Makarenko” of the Poltava Regional Council, str. Valentyny Fedko, 33, 39623, Kremenchuk, Ukraine

КАРПЕЦЬ, ЛЮБОВ АНАТОЛІЇВНА – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри української та іноземних мов, Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Lyubov, Karpets – Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Kharkiv State Academy of Physical Culture (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: Lubo.Karpets@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4263-7806>

Харківська державна академія фізичної культури, вул. Клочківська, 99, 61022, Харків, Україна
Kharkiv State Academy of Physical Culture, Klochkivska str., 99, 61022, Kharkiv, Ukraine

КРАСНОКУТСЬКИЙ, ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ – Доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Oleksandr, Krasnokutskiy – Doctor of Philosophical Sciences, Assistant Professor, Professor of Department of Philosophy, Public Administration and Social Work of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: olvolkras@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7818-2284>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна
Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ЛЕПСЬКИЙ, МАКСИМ АНАТОЛІЙОВИЧ – доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології Запорізького національного університету, очолює Науково-дослідну раду з соціального прогнозування Соціологічної асоціації України академік Європейської академії наук України та Української академії наук (Запоріжжя, Україна)

Maksym, Lepskiy – Doctor of Philosophy (D.Sc.),

Professor, professor in the Sociology Department at Zaporizhzhya National University in Zaporizhzhia, Ukraine; heads the Research Board in Social Forecasting of the Sociological Association of Ukraine; Academician of the European Academy of Sciences of Ukraine and Ukrainian Academy of Sciences (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: waysensey@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5604-641X>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна
Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ЛЕПСЬКА, НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології, зам. декана з наукової роботи, факультет соціології та управління Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Nataliia, Lepska – Ph.D. in Political Science, Associate Professor at the Department of Political Science at the Zaporozhzhia National University, Vice-Dean for Scientific Work, Faculty of Sociology and Public Administrations Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: lepskanv@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6010-423X>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна
Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ЛОЗОВИЦЬКИЙ, ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ – кандидат богословських наук, доцент, завідувач кафедри Священного Писання і богослів'я Волинської православної богословської академії (ВПБА) (Луцьк, Україна)

Vasyl, Lozovytskyi – candidate of Theological Sciences, associate professor, Head of the Department of Holy Scripture and Theology of the Volyn Orthodox Theological Academy (VOTA) (Lutsk, Ukraine)

E-mail: lozovutskiy@gmail.com

decane@vpba.org

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5645-4309>

Волинська православна богословська академія (ВПБА), вул. Градний узвіз, 5, 43025 Луцьк, Україна

Volyn Orthodox Theological Academy (VOTA), Gradny Uzviz str., 5, 43025 Lutsk, Ukraine

МАРІОНДА, ІВАН ІВАНОВИЧ – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Ivan, Marionda – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D), Associate Professor, Head of the Department of Physical Education Uzhhorod Ukraine

E-mail: ivan.marionda@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3950-8202>

Ужгородський національний університет, вул. Митна, 29, 88017, Ужгород, Україна

Uzhhorod National University, Mytna str., 29, 88017 Uzhhorod Ukraine

МАСЮК, ОЛЕГ ПЕТРОВИЧ – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Oleh, Masiuk – Doctor of Philosophical Sciences, Assistant Professor, Professor of Department of Philosophy, Public Administration and Social Work of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine).

E-mail: olegpm16@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3853-5863>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

МЕТЕЛЕНКО, НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА – доктор економічних наук, професор, академік АЕНУ, Директорка, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Natalya, Metelenko – Doctor of Economics, Professor, Academician of AENU, Директорка Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: natalia.metelenko@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6757-3124>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y.M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

НАВИЦКЕНЕ, РЕГІНА – професор, доктор наук кафедри управління бізнесом, Університет прикладних наук Кольпінга (Каунас, Литва), SMK Університет прикладних наук (Каунас, Литва)
Regina, Navickiene – Professor, Doctor of Science, Department of Business Management Kolping University of Applied Science (Kaunas, Lithuania), SMK University of Applied Sciences (Kaunas, Lithuania)
E-mail: regina@turinfo.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-5574-9280>

Університет прикладних наук Кольпінга, пр. Рагувос 7, LT- 44275, Каунас, Литва
Kolping University of Applied Sciences, str. Raguvos 7, LT- 44275, Kaunas, Lithuania
SMK Університет прикладних наук, вул. Vilties 2, LT – 46326, Каунас, Литва
SMK University of Applied Sciences, str. Vilties 2, LT- 46326, Kaunas, Lithuania

НІКІТЕНКО, ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА – доктор філософських наук, професор, професор кафедри управління та адміністрування, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Vitalina, Nikitenko – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor of the Department of Management and Administration, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: vitalina2006@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9588-7836>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y.M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

ПАВЛОВСЬКИЙ, ВАЛЕРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ – аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи Запорізький національний університет

Valerii, Pavlovskiy – Postgraduate student of the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: pavlovskyivo77@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0009-0004-4542-2183>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна
Zaporizhzhia National University, Dniprovskaya str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ПАСІЧНА, ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА – старший викладач кафедри «Дизайн», Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Tetiana, Pasichna – Senior Lecturer of the Design Department of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: tanya.pas@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9893-8317

Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна
National University Zaporizhzhia Polytechnic, Zhukovskogo str., 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine

СІЛІНА, ІРИНА ВАДИМІВНА – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Iryna, Silina – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: ivsilina@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1205-0019>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y.M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

ПОПОВА, АЛЛА ОЛЕКСАНДРІВНА – кандидат економічних наук, доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

Alla, Popova – Candidate of Economic Sciences Associate Professor, of the Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: al.al.popova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6369-2954>

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет, пр. Соборний, 226, 69006 Запоріжжя, Україна

Y.M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute, Zaporizhzhia National University, Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

РИЖОВА, ІРИНА СТАНІСЛАВІВНА – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри дизайну, Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Iryna, Ryzhova – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor, Head of the Department of Design of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: 17design2017@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9562-200X>

Національний університет «Запорізька політехніка» 69063, вул. Жуковського, 64 Запорізька обл., Запоріжжя, Україна

National University "Zaporizhzhia Polytechnic" str. Zhukovsky, 64 Zaporizhzhia region, Zaporizhzhia city, Ukraine, 69063

СЕВЕРІН, КАТЕРИНА ВІКТОРІВНА – старший викладач кафедри дизайну, Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

Kateryna, Severin – Senior Lecturer of the Design Department of the National University, Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: severinkate77@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8766-5897>

Національний університет «Запорізька політехніка» 69063, вул. Жуковського, 64 Запорізька обл., Запоріжжя, Україна

National University "Zaporizhzhia Polytechnic" str. Zhukovsky, 64 Zaporizhzhia region, Zaporizhzhia city, Ukraine, 69063

СИВОХОП, ЕДУАРД МИКОЛАЙОВИЧ – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету здоров'я та фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Eduard, Sivohop – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Physical Education (Uzhhorod Ukraine)

E-mail: eduard.syvokhop@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8939-8446>

Ужгородський національний університет, вул. Митна, 29, 88017, Ужгород, Україна

Uzhhorod National University, Mytna str., 29, 88017 Uzhhorod, Ukraine

СОЇНА, ПРИНА ЮРІЇВНА – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов, Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Iryna, Soina – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Kharkiv State Academy of Physical Culture (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: soinairina2003@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9554-999X>

Харківська державна академія фізичної культури, вул. Клочківська, 99, 61058, Харків, Україна

Kharkiv State Academy of Physical Culture, Klochkivska str., 99, 61058, Kharkiv, Ukraine

СОРОКІНА, ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЇВНА – кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Oleksandra, Sorokina – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of Sociology Department, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: sorokina.soc@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0058-1848>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovskya str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ТУПАХІНА, ОЛЕНА Володимирівна – доктор філологічних наук, проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародної та проектної діяльності, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Olena, Tupakhina – Doctor of Philology, Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work, International and Project Activities, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: tupakhina@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2920-1167>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dnirovskya str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ЧАЙКА, ПРИНА ЮРІЇВНА – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Iryna, Chaika – Doctor of Philosophy, Associate Professor, Professor of the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work

Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: Thcokur2004@ukr.net

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2315-7724>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dnirovskya str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ЧЕРЕП, АЛЛА ВАСИЛІВНА – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Заслужений діяч науки і техніки України, Академік академії наук вищої освіти України, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Alla, Cherep – Doctor of Sciences in Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of Sciences of Higher Education of Ukraine, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: cherep.av.znu@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5253-7481>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ЧЕРЕП, ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ – доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління персоналом і маркетингу, Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)

Oleksandr, Cherep – Doctor of Sciences in Economics, Professor, Professor of Marketing and Personnel Management, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: cherep2508@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-3098-0105>

Запорізький національний університет, вул. Дніпровська, 33, 69061 Запоріжжя, Україна

Zaporizhzhia National University, Dniprovska str., 33, 69061 Zaporizhzhia, Ukraine

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ REQUIREMENTS FOR SCIENTIFIC ARTICLES

“Humanities Studies”

humstudies.com.ua

Періодичність збірника – до 2–4 випусків на рік

Мова – українська, англійська, польська, російська

Профіль журналу “Humanities Studies”

<https://scholar.google.ru/citations?hl=uk&pli=1&user=YjqLflgAAAAJ>

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Збірник наукових праць “Humanities Studies” Серія КВ № 23925-13765 ПР від 23.04.2019 р.

Засновник: Запорізький національний університет (код за ЄДРПОУ 02125243)

Збірник “Humanities Studies” є продовженням випуску Збірника наукових праць «Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії» і входить до списку друкованих періодичних видань. Збірник «Humanities Studies» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б». Додаток 1 до наказу Міністерства освіти і науки України 17.03.2020 № 409.

Спеціальність ДАК: Філософські науки

Повні тексти та бібліографічний опис всіх статей збірника наукових праць представлено у Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського. Збірник наукових праць розсилається у бібліотеки за переліком, встановленим МОН України. У разі передруку посилання на Збірник наукових праць “Humanities Studies” обов’язкове.

Усі статті отримують номер DOI.

Редакційна колегія приймає до друку статті, які характеризуються оригінальністю, високою мірою наукової новизни і практичною значущістю, раніше не публікувалися та відповідають вимогам МОН.

Структура наукової статті повинна містити такі елементи:

Індекс УДК (універсальний десятичний класифікатор) розташовують перед заголовком статті, окремим рядком, у лівому верхньому куті. Визначає індекс УДК автор. Заголовок статті. У назві бажано не використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Великі літери, окремий абзац без відступів першого рядка з вирівнюванням по центру. Анотація подається українською, англійською та російською мовами. Анотація повинна викладати істотні факти роботи і не повинна перебільшувати або містити матеріал, який відсутній в основній частині публікації. Обсяг анотації – 1800 знаків.

Ключові слова – слова з тексту, які з точки зору інформаційного пошуку несуть змістовне навантаження, подаються у називному відмінку; загальна кількість ключових слів – до 7–10.

Стаття повинна містити:

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Структурні елементи статті необхідно виділити напівжирним шрифтом

Висновки повинні супроводжуватися рекомендаціями, оцінками, пропозиціями, гіпотезами, описаними в статті

Обсяг статті – від 10–24 сторінок (кегель 14, Times N Roman, інтервал – 1,5; текст повинен бути надрукований з одного боку аркуша; формат сторінки: А4 (210×297 мм); верхнє, нижнє, лівє, правє поле – 20 мм.; текст набирається без переносів, на всю ширину сторінки; сторінки без нумерації.

Необхідно використовувати парні лапки («»); при наборі тексту слід розрізняти символи дефісу (-) і тире (–). Перелік літературних джерел розташовується за алфавітом або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком. Список використаних джерел і виконується мовою оригіналу. Посилання на літературу в тексті подаються за таким зразком: (Воронкова, 2021): (Воронкова, & Нікітенко, 2022).

Список використаних джерел оформляється згідно References з урахуванням ДСТУ 8302:2015, наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 та міжнародного стилю APA. Редколегія може не поділяти світоглядних переконань авторів. За оригінальність, науковий рівень і технічне оформлення статті відповідає автор (и). Відповідальність за зміст, точність поданих фактів, цитат, цифр, правильність, точність і коректність цитування, посилань та перекладу покладається на авторів. Всі статті супроводжуються рецензією доктора наук або кандидата за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку. Редакція здійснює власне рецензування статей. Матеріали рецензуються членами редакційної колегії збірника або сторонніми незалежними експертами, виходячи з принципу об'єктивності і з позицій вищих міжнародних академічних стандартів якості. Редакційна колегія залишає за собою право відхиляти неякісні матеріали без пояснення причин. Редакція має можливість перекладати анотації та статті.

Назви файлів латинськими літерами – із текстом статті та анотацій з ключовими словами, з розширеними відомостями про автора (ів), рецензія (відсканований варіант), авторський реферат статті англійською мовою (авторський реферат статті повинен містити: прізвище та ініціали автора; звання або посаду; місце роботи або навчання; назву статті; відомості про автора (авторів) трьома мовами (українською, англійською, російською) – прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання (довідка про автора), домашня адреса, контактні телефони, емейл, № відділення «Нової пошти» для отримання збірника надсилати до редакції.

З питань опублікування статей звертатися до редакції збірника наукових праць за адресою: Редколегія збірника наукових праць “Humanities Studies”, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету, пр. Соборний, 226, ауд. л. 323, м. Запоріжжя, 69006, Україна

Контактні телефони: (050) 6372768 (095) 0216546

Відповідальний секретар: **Нікітенко Віталіна Олександрівна** – доктор філософських наук, професор, професор кафедри управління та адміністрування Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету

E-mail: vitalina2006@ukr.net

Електронний варіант статті подається електронною поштою за адресою:

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

МІЖНАРОДНА ІНДЕКСАЦІЯ ЖУРНАЛУ

1. **Index Copernicus Journals Master List** – польська міжнародна наукометрична база даних, що включає індексування, ранжирування, реферування журналів і статей.

2020 – COPERNICUS ICV – 91,58

<https://journals.indexcopernicus.com/search/formjml>

2. **Directory of Open Access scholarly Resources (ROAD)** – служба, розроблена Міжнародним центром ISSN у співпраці з Сектором комунікації та інформації UNESCO. Служба ROAD пропонує вільний доступ до сегменту Реєстру ISSN

3. **CrossRef** – це асоціація наукових видавців, яка розробляє спільну інфраструктуру для підтримки більш ефективних наукових комунікацій. Ця мережа посилань на цитати сьогодні охоплює понад 68 мільйонів статей журналів та інших предметів змісту (розділи книг, дані, тези, технічні звіти) від тисяч наукових та професійних видавців по всьому світу

4. **Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського** – найбільша за обсягом фонду та площі приміщень бібліотека України, головний науково-інформаційний центр держави, науково-дослідний інститут відділення історії, філософії та права НАН України

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=humst

5. **РЕЄСТР наукових фахових видань України** – довідково-інформаційний ресурс, призначений для інформування наукової громадськості та покращення доступу до відомостей про українські наукові видання з різних галузей знань

6. **Korea Open Access Platform for Researchers (KOAR)** – Корейська платформа відкритого доступу для дослідників, що дозволяє будь-якому корейському досліднику здійснювати пошук і виконувати статті у відкритому доступі з усього світу чи з будь-яким бар'єром

7. **Scilit** – це база даних наукових робіт, яка розроблена і підтримується видавцем відкритого доступу MDPI, який використовує новий метод зіставлення даних та індексації наукового матеріалу

8. **Dimensions** – це пошукова служба, яка є одним з потужних постачальників актуальних даних про наукові публікації європейських вчених

9. **wizdom.ai** – це всеосяжне програмне забезпечення для управління дослідженнями, призначене для дослідників, вчених і студентів

wizdom.ai

10. **The Open Ukrainian Citation Index (OUCI)** – це пошукова система і база даних наукових цитувань, які надходять від усіх видань, що використовують сервіс Cited-by від Crossref та підтримують Initiative for Open Citations

11. **ScienceGate** – академічна пошукова система, яка почала працювати у 2019 році, охоплює понад 123 мільйони наукових документів, включаючи статті академічних журналів, книги, документи конференцій, розділи, набори даних, дисертації, препринти, технічні звіти та ін.

12. **Safe**

Інформація про журнал “**Humanities Studies**”
на сайті Запорізького національного університету
<https://www.znu.edu.ua/ukr/university/11929/12623/12761>

НОТАТКИ

Збірник наукових праць

Вісник Запорізького національного університету

HUMANITIES STUDIES

№ 18 (95) 2024

WWW.HELVETICA.UA

Підписано до друку: 01.03.2024 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 23,72.
Замов. № 0324/185. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
69002, Україна, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська, 84, оф. 414
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.